Skrifter utgivna av Svenska kyrkohistoriska föreningen. II Ny följd
Publications of the Swedish Society of Church History. II New series

26

CARL-ERIK SAHLBERG

PINGSTRÖRELSEN OCH TIDNINGEN DAGEN

— från sekt till kristet samhälle 1907—63

The Pentecostalist Movement and Dagen
— From Sect to Christian Society, 1907—63

Uppsala 1977

Skrifter utgivna av Svenska kyrkohistoriska föreningen. II Ny följd
Publications of the Swedish Society of Church History. II New series

26

CARL-ERIK SAHLBERG

PINGSTRÖRELSEN OCH TIDNINGEN DAGEN

— från sekt till kristet samhälle 1907—63

The Pentecostalist Movement and Dagen
— From Sect to Christian Society, 1907—63

Uppsala 1977

Doktorsavhandling framlagd vid teologiska fakulteten,
Uppsala universitet 1977.

ISBN 91—85582—02—6

c Carl-Erik Sahlberg 1977

Uppsala universitet
Teologiska Institutionen
Box 511
751 20 UPPSALA

Tryckt hos
AB Härjedalens Tryckeri
Sveg 1977

INNEHÅLLSFÖRTECKNING sida

Förord 4

Inledning 5

1. "Den nya rörelsens" framväxt i Sverige 1907—20 7

2. Pingströrelsen konsolideras 1920—33 38

3. Den etablerade pingströrelsen 1933—45 56

4. Dagstidningen förverkligas 86

5. Från sektattityd till samhällsmedvetande-ett dilemma 1945—51 106

5.1. Dagen och ekumeniken till religionsfrihetslagen 1951 106

5.2 Dagen och politiken 1945—51 137

6. Dagen och trossamfunden efter religionsfrihetslagen 1951 163

7. Dagen och den religiöst neutrala staten 1952—63 194

8. Sammanfattning 237

9. English Summary 240

10. Biografier 243

11. Tabeller 246

12. Källor och litteratur 257

13. Förkortningar 265

14. Personregister 267

FÖRORD

En avhandling är naturligtvis ur en aspekt en enskild persons verk. Det är den enskilde författaren, som oftast ensam i sin begränsade värld, som hans forskningsområde utgör, skall ställa frågor till sitt material och ge sin tolkning av det historiska skeende, han föresatt sig att skildra.

Ur en annan aspekt är varje avhandlingsarbete ett lagarbete, där ett flertal i ämnet kunniga och intresserade, ger sina synpunkter. Vid utarbetandet av denna avhandling är det mig en glädje, att kunna konstatera, att så har varit fallet. Min handledare, professor Sven Göransson har visat ett aldrig sviket intresse för avhandlingen och hans breda idéhistoriska perspektiv på ämnet har varit ovärderliga. Docenten, teol.dr. Ingemar Lindén har givit avhandlingen förtjänstfulla religionssociologiska synpunkter.

För en avhandling i detta ämne var det nödvändigt att få tillgång till arkivmaterial från pingströrelsen. Filadelfiaförsamlingen i Stockholm har generöst ställt samtliga församlings- och styrelseprotokoll från åren 1910—73 till förfogande. Filadelfiaförsamlingens styrelse beslöt även göra Lewi Pethrus' efterlämnade brevsamling på Kaggeholms folkhögskola tillgänglig för min forskning. Materialet var till stor del osorterat. Med denna avhandling presenteras delar av detta material för en bredare allmänhet. Tillgången till arkivet har för avhandlingen varit av stort värde, då pastor Lewi Pethrus redan från år 1914 använde kopior vid sina brevsvar. Under tiden 1916—21 förekommer luckor i materialet, liksom efter år 1958, då Pethrus frånträdde befattningen som föreståndare för filadelfiaförsamlingen i Stockholm. Även på en del andra punkter har jag kunnat konstatera luckor. Det är med stor tillfredsställelse, som jag vill uttrycka mitt tack till filadelfiaförsamlingen i Stockholm för dess generösa tillmötesgående.

Även från tidningen Dagens sida har intresse visats för avhandlingsarbetet. Här riktas mitt tack i första hand till chef.red. Olof Djurfeldt, red.chef. Per Östlin, f. red.chef. Nils G. Andersson, f. utrikesred. Arne Eklund och f. inrikesred. Almar Löfgren. Speciellt de tre sistnämnda har vid ett flertal tillfällen utifrån sin mångåriga erfarenhet från tidningens arbete gett viktiga synpunkter. I sammanhanget måste dock nämnas, att tidningens styrelseprotokoll inte utlämnats.

Ett stort antal personer, som ställt sin tid till förfogande för intervjuer och korrespondens, är med i lagarbetet på denna avhandling. Till sist riktas även ett stort tack till personalen vid Uppsala universitetsbibliotek för vänligt tillmötesgående liksom till fru Karin Rundblad vid teologiska institutionen som har varit den, som i största utsträckning varit behjälplig vid utskriften av avsnitt ur avhandlingen för seminarieövningarna.

Avhandlingen tillägnas min mor Karin.

Alsens prästgård den 1 mars 1977

Carl-Erik Sahlberg

INLEDNING

Pingströrelsen är idag Sveriges största frikyrkorörelse. Medan mindre frikyrkosamfund ägnats vetenskapliga undersökningar, är de arbeten, som beskrivit pingströrelsen och dess utveckling mycket få till antalet.

En annan iögonenfallande iakttagelse är, att pingströrelsen som historisk-empirisk företeelse antingen beskrivits tendentiöst eller att den undersökts ur speciella aspekter.

Det första svenska vetenskapliga arbetet om pingströrelsen utkom år 1924. Docenten i religionshistoria med religionspsykologi i Lund Efraim Briem anlade i sitt verk "Den moderna pingströrelsen" ett religionspsykologiskt betraktelsesätt för att bestämma pingströrelsens karaktär. Däremot beaktade han inte rörelsens religiösa och sociala förutsättningar utan såg pingströrelsen som en rörelse samlad kring tungotalet (glossolalin) som andligt särmärke.

Kyrkohistorikern, professor Emanuel Linderholm, Uppsala, utgick från en historisk bibelkritisk syn, då han i sina två arbeten "Pingströrelsen" från åren 1924—25 behandlade rörelsen. Pingströrelsen var för honom en rörelse med en primitiv bibeluppfattning. Han fann paralleller till pingströrelsen bl. a. i extasen i det gamla Israel samt i senjudendomens och urförsamlingens entusiasm och apokalyptik. Linderholms arbeten är ytterst förtjänstfulla vid dokumentationen av den svenska pingströrelsens framväxt.

Pingströrelsens uppkomst som ett kyrkohistoriskt fenomen i en bestämd religiös och social historisk miljö har undersökts av den norske kyrkohistorikern professor Nils Bloch-Hoell i dennes arbete "Pinsebevegelsen", 1956. Tyngdpunkten i detta arbete ligger i de historiska skildringarna av pingströrelsens uppkomst i USA 1906 och hur den spreds till Norden av den norske metodistpredikanten T.B. Barratt samma år. Pingströrelsens framväxt i en nordisk miljö tecknas även av teol. dr Nils G. Holm i dennes licentiatavhandling "Pingströrelsen i Svenskfinland 1908—35". Värdefulla dokumentsamlingar utgör G.E. Söderholms "Den svenska pingstväckelsens historia" (1929, 1933) samt Arthur Sundstedts fem band stora verk "Pingströrelsen" (1969—73). Dessa sistnämnda arbeten utgör exempel på, att pingströrelsen själv börjat bli medveten om, att den har en egen historia och att rörelsen är en egenartad historisk företeelse.

Karakteristiskt för samtliga nämnda arbeten är dock, att de ej ställt pingströrelsen i relation till det samhälle och den kyrkligt religiösa miljö, ur vilken den framgått. Denna undersökning visar, att pingströrelsen i sitt inledningsskede var en sekt. Karakteristiskt för sekten är att den är en proteströrelse, en reaktion mot den värld, det samhälle och den kyrka, som den lever i.

Forskningsuppgiften i föreliggande arbete blir att undersöka, om pingströrelsens egenart som sekt härvidlag undergått några förändringar under dess utveckling i Sverige. Undersökningen har tidsmässigt begränsats till perioden 1907—63. År 1907 konfronterades det

svenska samhället och de svenska frikyrkosamfunden med pingströrelsen och tog ställning till denna. En av dem, som mottog denna karismatiska väckelse var Lewi Pethrus. Det övre gränsåret för undersökningen är 1963, då pingströrelsen genom sin ledare engagerar sig i planerna på bildandet av ett politiskt parti.

Målsättningen för undersökningen är att undersöka hur pingströrelsen förhållit sig till samhället och kyrkosamfunden under denna period. Behåller pingströrelsen sin protest mot samhället och kyrkosamfunden eller undergår dess sektkaraktär några förändringar? Undersökningen koncentreras kring tidningen Dagen, då vår hypotes är, att en daglig tidning, som inte enbart vänder sig till sektens medlemmar utan till allmänheten, är en viktig mätare på en förändring av sektens karaktär.

Tyngdpunkten har lagts vid händelseförlopp, där förändringar i rörelsekaraktären kunnat observeras. Framtida forskning kring pingströrelsen kan utifrån detta kartläggningsarbete gå vidare och göra mer djupgående analyser på enskilda avsnitt.

KAP. 1 "DEN NYA RÖRELSENS" FRAMVÄXT I SVERIGE 1907—20.

a. Den svenska bakgrunden.

Den väckelse, som fick nedslag i Sverige år 1907 hade ett klart internationellt ursprung. Kring sekelskiftet hade skilda väckelser var för sig uppmärksammats i Australien 1901, Wales 1904—05, Indien 1905[1], Korea 1903—07[2] och USA 1906[3]. Med delvis skiftande uttrycksformer hade dessa väckelser ett gemensamt fundament: de utgav sig för att vara återupplivare av apostolisk kristendom, som skulle predika omvändelse, ånger över synder och upprättande syndaförlåtelse genom tron på Jesu Kristi rättfärdiggörelseverk. Genom detta verk gjorde Gud de kristna heliga och som en gåva av kraft över det helgade livet gav Gud dopet i den Helige Ande på samma sätt som på pingstdagen, nämligen som tungotal (glossolali)[4].

Denna förkunnelse var inte okänd i Sverige vid sekelskiftet. Direkta förberedelser för pingströrelsen fanns i den angloamerikanska helgelseriktning, som fick konkret nedslag i Helgelseförbundet år 1887. Vidare fanns i Sverige en utbildad väckelsetradition. En angloamerikansk typ av denna väckelsereligiositet personifierades i Fredrik Fransson. De amerikanska väckelseevangelisterna D.L. Moodys och Charles Finneys skrifter spreds i de väckelsekristnas kretsar. Särskilt Finneys bok "Dopet i kraft" (1892) och den amerikanske evangelisten R.A. Torreys "Andens dop" (1895) lästes och väckte längtan efter att få ta del av en särskild erfarenhet av kraft och gudomlig närhet efter omvändelsen[5]. Både Finney och Torrey förkunnade nämligen andedopet som en andra välsignelse, ("a second blessing") efter omvändelsen, även om de inte talade om glossolalin och själva troligen inte var glossolalister. Vidare fanns i Sverige uttryck för tron på kroppens helande. Helbrägdagörelser hade förekommit bland erikjansarna på 1840-talet och hos den kände värmlänningen F.A. Boltzius[6]. En säregen och föga observerad rörelse inom Frälsningsarmén, begränsad i stort sett till 1890-talet och till några enstaka platser i mellansverige såsom Dala-Järna och Eskilstuna, innehöll inslag av bl. a. glossolali och profetia[7]. Inom stora grupper av dessa angloamerikanskt påverkade väckelsekristna vid 1800-talets slut fanns således förberedd en öppenhet för den typ av förkunnelse, som pingströrelsen kom att företräda. Samtidigt behöver påpekas, att de äldre frikyrkosamfunden befann sig i sin andra generation och till viss del blivit institutionaliserade.

E. Briem fäste i sitt arbete uppmärksamheten på den sociala och religiösa rotlöshet, som sekelskiftets svenska samhälle uppvisade. Han betecknade senare hälften av 1800-talet som en ur religiös synpunkt "nedgångs- och avmattningsperiod av sällsynt styrka och omfattning" och sökte förklaringen dels i den sociala revolutionen (urbaniseringen, industrialiseringen), dels i de rationalistiska strömningar, som starkt ifrågasatte kyrka och kristen tro överhuvud (Brandes, Strindberg, socialismen, den marxistiska historieuppfattningen)[8]. Briem visade

här på en viktig socioreligiös förutsättning för pingströrelsen. Sverige var kring sekelskiftet ett samhälle i en begynnande industrialiseringsprocess. En sådan samhällsomvandling inrymde social oro. I denna miljö fanns utrymme för nya rörelser, vilka utlovade människorna trygghet i en otrygg tid.

Inför sekelskiftets sekulariseringsproblematik reagerade väckelsekristna genom att samlas till bön om Guds påtagliga manifestationer av sin kraft i de kristnas liv. Denna väckelsekristendom var till karaktären interkonfessionell men fanns till övervägande del i de samfund, som hade angloamerikansk bakgrund, nämligen baptismen (ÖM), metodismen, Frälsningsarmén och Helgelseförbundet. När därför meddelanden kom år 1906 om en väckelse i USA, som åtföljdes av tungotal, var det naturligt, att den i dessa kretsar hälsades som ett bönesvar.

Väckelsen började den 9 april 1906 i en gammal metodistkyrka vid Azusa Street i Los Angeles, där en 8-årig negerpojkes bön övergick i tungotal[9]. Under hösten 1906 nåddes miljonstäderna Chicago och New York av väckelsen[10]. Väckelsen var till sin karaktär optimistisk, hänförd och aktiv. Den förkunnade, att det fanns stora möjligheter inte endast i de amerikanska nybyggarsamhällena utan även i den kristnes andliga liv[11]. Väckelsen överskred USA:s gränser och nådde före slutet av 1906 Kanada, Indien och Norge[12]. Till Norge spreds den av en metodistpredikant, Thomas Ball Barratt (1862—1940), som i USA tagit emot impulser av väckelsen[13].

---

[1] Briem 1924, s. 18 ff., Linderholm 1924, s. 228 ff., Sundstedt 1969, s. 72 f. och Söderholm 1929, s. 174 f.

[2] Palmer 1967, s. 82 ff. och Gale 1909, s. 191 ff.

[3] Bloch-Hoell 1956, s. 58, Briem 1924, s. 31 f., Linderholm 1924, s. 249 och Sundstedt 1969, s. 72 f.

[4] Bloch-Hoell 1956, s. 65 f.

[5] Linderholm 1925, s. 18 ff. och Sundstedt 1969, s. 27 ff.

[6] Sundstedt 1969, s. 136 ff.

[7] EH 2/9-43, Holmberg 1966, s. 49 f. — I Sverige hade tidigare förekommit lokala väckelserörelser av extatisk karaktär som t.ex. thunborgsväckelsen i Lillhärdal på 1770-talet, Gustafsson 1957, s. 176 ff. Mot slutet av 1800-talet skulle även en väckelse av pingstkaraktär ägt rum i de värmländska socknarna Norra Ny och Dalby, Gösta Borgström till LP 7/3-34, LPs. Se även SvM 30/1-07.

[8] Briem 1924, s. 9 ff. Se vidare Linderholm 1925, s. 11 ff. och Sundstedt 1969, s. 118 ff.

[9] Briem 1924, s. 31 f., Bloch-Hoell 1956, s. 58, Holmgren 1919, s. 20 f., Linderholm 1924, s. 249, Sundstedt 1969, s. 72 f. och Söderholm 1929, s. 174 f.

[10] Bloch-Hoell 1956, s. 69.

[11] Bloch-Hoell 1956, s. 11 ff. Se vidare Troeltsch 1912, s. 360 ff, 794 ff och 942 ff, som skiljer på två olika sekteriska förhållningssätt. Den ena sekten är emotionellt aktiv, revolutionerande och mycket radikal, medan den andra är moderat, passiv och lidande.

[12] Bloch-Hoell 1956, s. 71

[13] Bloch-Hoell 1956, s. 420 f.

b. Väckelsen når Sverige

Det egentliga genombrottet för väckelsen i Norge skedde på ett möte annandag jul 1906 i Kristiania, då glossolali förekom[1]. Barratts möten väckte intresse hos pastorer från olika samfund i Sverige och dessa väckelsekristet präglade pastorer vände åter till Sverige och spred väckelsens budskap[2].

Den 14 jan. kunde Närkes-Bladet (N—B) meddela om glossolali i Skövde baptistförsamling. "Den nya rörelsen" hade nått Sverige. Mötena i Skövde leddes av Andrew G. Jansson, vilken hade besökt mötena vid Azusa Street i Los Angeles. Jansson hade strax före jul återvänt direkt från USA till hemstaden Skövde[3]. John Ongman, Örebro-Missionens ledargestalt, besökte Skövde och godkände väckelsens uttrycksformer och även glossolalin. Denna Ongmans sanktionering av väckelsen torde haft vital betydelse för väckelsens utgestaltning åren kring 1910. Örebro blev den port genom vilken väckelsen nådde ut till baptistförsamlingarna och väckelsen blev i sin svenska dräkt modererad i sin andedopsförkunnelse, eftersom Ongman själv inte talade i tungor[4]. I Arvika predikade den norske evangelisten Jens Seland vid möten i baptistkapellet i månadsskiftet jan.—febr., varvid tungotal förekom[5]. Seland avreste omkring 1 mars till Gotland, där även en väckelse utbröt[6]. Även till Bohuslän överfördes väckelsen direkt från Norge[7].

Det första av pressen observerade tungotalet inom denna väckelse i Stockholm ägde rum fredagen den 25 jan. i en metodistisk kyrksal[8]. Centrum för väckelsen i huvudstaden kom sedan att bli femte baptistförsamlingen Elim under föreståndarskap av Carl Hedeen, vilken varit en av de första baptistpastorer, som besökte Barratts möten i Kristiania[9]. Barratts första besök i Stockholm ägde rum under tiden 29 april — 12 maj 1907 och torde i inte ringa grad befrämjat "den nya rörelsens" vidare utveckling. Barratt predikade vid det tillfället i Elimförsamlingen, baptistförsamlingen Tabernaklet, Frälsningsarmén, metodistiska S:t Paul och på Cirkus på Djurgården, därmed klart belysande väckelsens interkonfessionella karaktär[10]. Under denna sejour besökte han även Uppsala metodistförsamling[11]. Efter besöket i Stockholm reste Barratt vidare till Göteborg, där ett antal möten hölls i slutet av maj[12].

Under väckelsens första år — 1907 — spreds väckelsen i hela landet utom Halland, Blekinge, Öland, Härjedalen, Ångermanland, Västerbotten och Norrbotten[13]. Städerna hade varit naturlig utgångsbas för väckelsen. Väckelsen kom via USA och Norge, men inte i samtliga fall via Barratts möten. Anknytningen till angloamerikanskt präglad väckelsekristendom i Sverige var påtaglig. Väckelsens tidiga centrum kom att ligga i Närke. Där fanns Örebro, Närkes-Bladet, Svenska Tribunen, Ongmans bibelkurser och John Ongman själv som auktoritet för den tidiga väckelsen. Inom landskapet låg ett annat tidigt centrum för väckelsen, nämligen baptistförsamlingen i St. Mellösa under O.L. Björks föreståndarskap[14].

[1] Bloch-Hoell 1956, s. 141.
[2] Bloch-Hoell 1956, s. 267 ff.
[3] N—B 14/1-07, Sundstedt 1969, s. 194 ff. och Söderholm 1929, s. 259 ff. Det är möjligt att väckelsen, manifesterad i tungomålstalande, nådde Sverige redan under år 1906 och således t.o.m. före Norge, Bloch-Hoell 1956, s. 71, Julens Härold 1955, s. 80 och Roberth 1936, s. 5. Om så är fallet, vilket inte är otroligt, så hade N—B:s mycket tidiga reportage kring väckelsen i USA helt säkert en mycket stor betydelse för väckelsens första ingång i Norden.
[4] Roberth 1936, s. 5 f., Linderholm 1925, s. 112 ff och Nordström 1938, s. 162 ff.
[5] Bloch-Hoell 1956, s. 269 f., Linderholm 1925, s. 137 ff, Sundstedt 1969, s. 209 ff, Söderholm 1929, s. 275 ff, Arvika Tidning 5/2-07 och Arvika Nyheter 7/2-07.
[6] Gotlands-Posten 6/3-07, Gotlands Allehanda 31/5-07 och Söderholm 1929, s. 388 f.
[7] Bloch-Hoell 1956, s. 270, Larsen 1946, s. 146 och Söderholm 1929, s. 375. De lokala tidningar, som undersökts, Strömstads Tidning och Uddevalla-Tidningen säger till synes inget om väckelsen.
[8] SvM 1/2-07 och Briem 1924, s. 130.
[9] Sundstedt 1969, s. 235 f. Söderholm 1929, s. 306 uppger även, att baptistförsamlingen Tabernaklet var ett annat centrum för väckelsen i huvudstaden. Församlingens pastor Robert Söderberg sägs ha bevistat möten i Kristiania, en uppgift, som bekräftas av Söderberg 1936, s. 39 ff., även om vissa minnesfel förekommer.
[10] Linderholm 1925, s. 160 ff., Sundstedt 1969, s. 236 och N—B 2/5-07. Barratt predikade således i flera samfund, vilket belyser den tidiga väckelsens interkonfessionella inriktning, Bloch-Hoell 1956, s. 201.
[11] Sundstedt 1969, s. 253 f. och Barratt 1942, s. 191 f.
[12] Linderholm 1925, s. 171, Sundstedt 1969, s. 255 ff och Söderholm 1929, s. 320 ff.
[13] Linderholm 1925, s. 131 ff. och Söderholm 1929, s. 330 ff. Båda har överensstämmande uppgifter utom beträffande Medelpad, där L. anför verksamhet före 1907 års slut, medan S. inte uppger dylik verksamhet, s. 401. Linderholms uppgift troligen riktig enligt red. Henning Dahlman till förf. 1/5-76.
[14] Linderholm 1925, s. 132 f. och Söderholm 1929, s. 330 ff.

c. Dagspressen och väckelsen.

En för sektproblematiken viktig frågeställning blir nu denna: vilken bild av väckelsen gavs i dags- och samfundspressen?

Tre händelser året 1907 kom att på ett särskilt sätt aktualisera "den nya rörelsen", nämligen de första meddelandena om väckelsen i Norge, det första observerade tungotalet i Stockholm i slutet av januari samt slutligen Barratts första besök i Stockholm och Göteborg våren 1907.

Väckelsens egentliga genombrott i Norge skedde som nämnts på mötet annandag jul 1906 och drygt en vecka därefter ingick de första reportagen i de svenska dagstidningarna och en del tidningar sände också egna korrespondenter till Kristiania för att bevaka mötena. De första pressmeddelandena inflöt i Stockholms-Tidningen (S-T) och Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning (GHT) den 5 januari 1907[1]. På plats i väckelsens lokala centrum fanns även mycket tidigt Dagens Nyheter (DN) med ett första reportage den 7 jan.[2], N—B 15 jan[3], Svenska Tribunen (SvT) 16 jan.[4], Svenska Morgonbladet (SvM) 18 jan.[5] och Svenska Dagbladet (SvD) 25 jan.[6].

Den första och största gruppen bestod av de dagstidningar, som präglades av en negativ eller mycket negativ inställning till i stort sett hela väckelsens karaktär — tungotalet, mötesformen och för-

kunnelsen. Ett gott exempel på denna dominerande inställning hos dagspressen utgjorde det första pressmeddelandet som nådde Sverige om väckelsen, förmedlat av S-T, Sveriges dåtida största dagstidning med en upplaga av 111.000 ex. år 1905[7]. Tidningens kristianiakorrespondent gav sin läsekrets följande upplysningar:

"En metodistpräst Barratt, ledare af ett slags religiös institution, kallad Kristiania stadsmission, har under julen hållit religiösa möten, som trotsa hvarje beskrifning. Genom lågande predikningar, bön, sång, "talande med tungomål" och allehanda religiösa experiment har han försatt sina åhörare i formligt vanvett, de ha skrikit och uppfört sig som galna. Flere ha störtat omkull på golfvet i svåra krampanfall och sedan måst ligga till sängs, sjuka af upphetsningen och rädslan... Värst hade det varit på nyårsaftonen, då de närvarande tjöto och skreko som vansinniga, så att det hördes långt ut på gatan. I trapporna till det hus, där mötet hölls, kunde man då också få se gamla kvinnor, som, efter hvad en person meddelat, "sutto i trapporna och tjöto som hundar". Tidningarna innehålla särskilda varningar till föräldrar att släppa sina barn på dessa möten. Det har nämligen berättats, att B. lyckats få flere barn till deltagare i mötena. Myndigheterna komma väl **hädanefter** att hålla ett öga på denna trafik"[8].

Reportage av samma kritiska innehåll inflöt i ST även den 7 jan. under rubriken "De religiösa vanvettsupptågen i Norge"[9], den 10 jan.[10] och den 12 jan.[11] GHT intog samma ytterst reserverade attityd[12]. Det bör noteras, att de första meddelandena om väckelsen med denna smått karikerande attityd inflöt i Sveriges dåtida överlägset mest spridda dagstidning och i Göteborgs största dagsorgan[13]. Till tidningar, som intog samma negativa inställning hörde även Social-Demokraten (S-D) med Hjalmar Branting som redaktör[14], Aftonbladet (AB)[15] och dess morgonupplaga Dagen[16] samt — om än med något mindre negativt uttalad inställning — Nya Dagligt Allehanda (NDA) [17] och Stockholms Dagblad (StD)[18].

Till de närmast refererande dagstidningarna hörde DN, vars första reportage den 7 jan. med den första bilden av Barratt i svensk press innehöll en intervju med Barratt, där denne skildrade sin andedopsupplevelse[19]. SvD publicerade den 25 jan. en rätt objektiv studie av väckelsen[20]. De lokala tidningarna närmast norska gränsen och de övriga göteborgstidningarna skrev till synes inget om väckelsen i dess initialskede[21].

SvM, landets enda frikyrkliga dagstidning, förankrad i Svenska Missionsförbundet (SMF) och med rikskspridning, var representativ för den dagspress, som med tillfredsställelse hälsade väckelsen som en vind av förnyelse i trossamfunden men som inte helt kunde acceptera väckelsens mötesformer och förekomsten av glossolali. Tidningens utsände reporter sade sig således den 18 jan. vara övertygad om, att

"en djupgående och ganska omfattande andlig väckelse är på färde i Norges hufvudstad och att den redan gripit omkring sig äfven i flere andra af landets städer liksom ute i bygderna. Från olika delar af landet fick pastor B. bref med anhållan, att vid mötena bedja, att Guds Ande måtte komma öfver församlingarna, deras predikanter och ledare... Ja, äfven från Sverige ingingo sådana bref. Och våra norska trossyskon bedja nu innerligt och bevekande, att äfven vårt land och folk måtte af Gud välsignas med en andlig väckelse"[22].

Reportern hade också, i likhet med nästan samtliga ovan nämnda dagstidningar, enbart positiva omdömen om Barratts person[23], men

betraktade i en artikel några dagar senare glossolalin med stor tveksamhet:

"Det är sant, att pastor Barratt själf och väl äfven en del andra, som taga del i mötena, anse tungotalet, äfven så som det här yttrat sig, vara en härlig Guds gåfva, en besegling af andedopet. Men häri tro vi att pastor B. far vilse. Ty vore det verkligen en Guds gåfva, tro vi alldeles bestämdt, att man af dess användande skulle spåra goda frukter. Men några sådana kunde åtminstone icke vi märka. Hur skulle för öfrigt detta för alla obegripliga tal, om man nu ens kan kalla det tal, kunna verka till välsignelse? Det är tydligen äfven redan på retur"[24]

SvM:s reservation inför glossolalin behöver uppmärksammas. Att tidningen med glädje hälsade all religiös förnyelse i samfunden med glädje var föga överraskande, men i tidningens bedömning av tungotalet i kristianiaväckelsen som något av ett falsarium låg något mer avgörande. Väckelsens extraordinära budskap var ju just, att de nådegåvor, i första hand glossolalin, som gavs på den första pingstdagen, även gavs och kunde brukas i modern tid. Man skulle kunna formulera förhållandet så: utan glossolali hade pingstväckelsen inte varit **pingst**väckelse utan enbart väckelse.

N—B och dess dottertidning SvT var representativa för den välvilligt, stundtals mycket välvilligt inställda dagspressen. De båda tidningarna utgavs från Örebro och hörde hemma inom den del av baptismen, som hade sitt centrum i Örebro och sin centralgestalt i John Ongman[25]. N—B:s provnummer utkom den 23 nov. 1904. Redaktionen bestod av John Dahlberg, ansvarig utgivare och Richard Edhelberg, redaktör. Tidningen utkom två gånger i veckan[26]. SvT, som hade karaktären av N—B:s riksupplaga, utkom med sitt första nummer kring nyåret 1905—06. N—B kom på hösten 1906 in i en ekonomisk kris, varefter Edhelberg övertog ansvaret för tidningen, ett betydelsefullt personbyte i en för väckelsen högintressant tid[27]. N—B och SvT var präglade av den angloamerikanska väckelse- och helgelsereligiositeten och artiklar av män som R.A. Torrey, C.H. Spurgeon, W. Thalmage och F.B. Meyer, liksom från väckelsen i Wales, publicerades i de båda organen[28]. Vidare kan nämnas, att ansvarige utgivaren Dahlberg år 1903 utgivit en bok om den svenske helbrägdagöraren F.A. Boltzius[29]. På eget förlag hade han även utgett en bok av tysken P. Paul med rubriken "Andedopet"[30].

När de första rapporterna kom om väckelsen i Los Angeles, fanns det således en öppenhet och ett gensvar inom örebrobaptismen och dess organ. Detta understrykes på ett tydligt sätt bl. a. av det förhållandet, att de första meddelandena om väckelsen vid Azusa Street inte fanns i Barratts organ Byposten utan i N—B![31] På plats i Kristiania fanns mycket tidigt Edhelberg men även Rich. E. Hellberg, red. för SvT och dessutom en son till John Ongman[32]. Tidningarnas helt positiva anslutning till väckelsen framgick klart av bl. a. en artikel av den 8 febr. 1907:

"Såväl i Kristiania som senare här i Sverige och i vår stad, är det endera sådana som under lång tid genom ett helgat liv skaffat sig respekt år kristendomen eller ock sådana, som genomgått en ny genomgående hjärteförändring, vilka har mottagit tungotalandets, uttydningens och kraftgärningarnas gåvor. Andra har försökt att rent av med våld riva till sig samma gåvor, men antingen misslyckats

helt och hållet eller och lyckats i något enstaka fall på samma sätt som Faraos vise och trollkarlar och de egyptiska spåmännen. Gud har begagnat tungotalandet som en larmsignal att väcka människorna. Som naturligt är, så vakna Guds barn först. De började vakna upp över att om Gud kunde giva **en** av de förlorade nådegåvorna, så kunde han ge igen dem **alla.** Och så började de själva bland de troende att tro på helbrägdagörelse genom trons bön. Många har också blivit botade. Andra goda tecken finns. I talen, vittnesbörden, bönerna och sången är de genomgående dragen: rening genom blodet, lydnad mot Gud, kraft genom Anden och obetingad tro på Guds uppenbarade ord"[33].

Den 1 febr. kunde SvM som första dagstidning meddela, att en person tillhörande metodistsamfundet talat i tungor vid ett middagsmöte i metodisternas kyrksal i S:t Johannes, varvid fem av huvudstadens metodistpredikanter varit närvarande. Tungomålstalandet återupprepades söndagen den 27 jan. i metodistiska S:t Paul. "Den nya rörelsen" hade nått Sveriges huvudstad. SvM:s artikel hade klart refererande karaktär[34]. Dagen därpå innehöll DN SvM:s uppgift[35] och den 6 febr. hade tidningen inne en saklig intervju med tungomålstalaren, en fru Asplund[36]. Den 15 febr. hade emellertid DN övergett den tidigare nyanserade tonen och publicerade ett referat med teckningar från ett möte i S:t Paulskyrkan. Tidningen gav sin läsekrets följande bild av "den nya rörelsen":

"Från Kristiania och de Barrattska bönemötena har tungomålstalandet spridit sig till en mängd platser i Sverige: till Skövde, Örebro, Arvika och Stockholm. Här i hufvudstaden utspelas dessa religiösa excesser flera gånger i veckan. Platsen är vanligen S:t Paulskyrkan — nere vid Adolf Fredriks torg — och talandet med tungor, som här hittills blott gifvits af den förut omtalade fru Asplund, kommer till stånd efter en mycket målmedvetet ledd upparbetning af den religiösa extasen"[37].

Prof. Bror Gadelius försökte i SvD religionspsykologiskt förklara, varför "hysteriska personer mot sin vilja börja tala, sjunga, predika, utan att alls veta hvarför"[38]. Av övriga stockholmstidningar hade Dagen klart negativa omdömen[39]. Annars var det överraskande, att väckelsens ingång i huvudstaden inte mer uppmärksammades av den dagspress, som bara några veckor tidigare skrivit långt och ofta om "det religiösa vanvettet" i Kristiania. En anledning kan vara, att mötena i Stockholm allmänt kanske fått ett lugnare förlopp. Den mest troliga orsaken torde emellertid ha varit, att väckelsen inte påtagligt slagit igenom i huvudstaden i månadsskiftet jan.-febr. 1907.

När Barratt besökte Stockholm under tiden 29 april — 12 maj var emellertid situationen en annan. I pressens ögon var han en celeber begivenhet och vid premiärmötet den 29 april fanns en stor del av huvudstadens dagspress på plats. AB:s morgonupplaga Dagen hade påföljande dag ett referat, där mötet beskrevs som exaltation och hysteri[40]. Samma bild tecknade av naturliga skäl även AB[41] men även NDA[42]. Det kristligt betonade konservativa organet Vårt Land betecknade mötena som andlig "farsot"[43] och samma ton hade S-T[44]. DN:s referat var det längsta och bland de mest negativt hållna. Rubriksättningen talade om "orgier i religiös extas" och tidningens reporter kunde rapportera om "våldsamma excesser och religiösa vansinnesorgier, som för hvarje kritiskt och oförvillat sinne måste göra ett motbjudande och vidrigt intryck". Det gemensamma bedjandet

beskrevs som "en storm av hänryckta suckar och utrop", man knäböjde och låg på golvet, och en kvinna bad högt "med en pinsam jämmer". Reportern fortsatte:

"Den troende hopen låg alltfort på knä kring Barratt, bedjande, suckande, stönande, ropande, jämrande. Extasen hade nu nått en sådan höjd att man icke behöfde någon som ledde bönen, utan alla ropade om hvarandra... Ur den vanvettiga kören ljuder plötsligt fru Asplunds genomträngande röst. Hon har nu fått nådens högsta potens och talar med tungor, d.v.s. frambringar en del meningslösa ljudföljder. Hon lyckas emellertid inte göra sig vidare gällande, hvarför Anden snart åter öfverger henne"[45].

Detta exempel på journalistiken kring väckelsen utvisade den under det första halvåret 1907 skarpt negativa pressattityden till väckelsen. Den hade blivit de lärda religionspsykologernas eller karikatyrtecknarnas objekt. Ingen av Stockholms dagstidningar gav längre en positiv eller refererande bild av väckelsen. SvM kommenterade inte alls Barratts möten i Stockholm, medan den däremot i samband med det efterföljande göteborgsbesöket hänförde Barratt till "andedopsapostlarna"[46]. GHT fullföljde sin tidigare negativa linje[47]. Huvudstadstidningar, som inte bevakade Barratts sverigevistelse, var till synes SvD och socialdemokratiska Folkbladet.

I Sverige kom väckelsen att väcka uppseende, då här, i motsats till förhållandena i USA, inte fanns ett utbildat medvetande, att det stod var och en fritt att ge uttryck för sin tro. Den svenska dagspressens övervägande negativa eller mycket negativa attityd till väckelsen gav den svenska allmänheten och de kristna samfunden bilden av en klar sektföreteelse, där glossolalin och de entusiastiska mötesformerna utgjorde sektens karakteristika. Det är dessutom möjligt, att den bild, som pressen förmedlade till allmänheten, kan ha förstärkt de sekteriska inslagen hos väckelsen.

---

[1] S—T 5/1-07 och GHT 5/1-07. Bloch-Hoell 1956, s. 268 och Linderholm 1925, s. 97 uppger felaktigt 7/1 och DN, medan Sundstedts uppgift 1969, s. 183 om 1/1 och DN likaså är felaktig.
[2] DN 7/1-07. Se även DN 9/1-07.
[3] N—B 15/1-07
[4] SvT 16/1-07
[5] 18/1-07
[6] SvD 25/1-07, ej 26/1, vilket Linderholm 1925, s. 110 och Sundstedt 1969, s. 191 uppger.
[7] Tollin 1967, s. 98
[8] S—T 5/1-07. S—T byggde alltså sitt referat på helt okontrollerade uppgifter.
[9] S—T 7/1-07
[10] S—T 10/1-07
[11] S—T 12/1-07
[12] GHT 5/1-07. Det är tydligt, att GHT och S—T haft samma förhandskälla.
[13] Tollin 1967, s. 37 ff.
[14] S—D 8/1-07. Artikeln var troligen ett klipp ur GHT 5/1-07 och bar rubriken: "Religiöst vansinne".
[15] AB 8/1-07
[16] Dagen 9/1-07. Varken Dagen eller AB hade egna korrespondenter i Kristiania.
[17] NDA 8/1-07
[18] StD 11/1-07
[19] DN 7/1-07. Lewi Pethrus berättar i sina memoarer, att han genom den upplevda positiva tonen i DN:s artikel, bestämde sig för att resa till Kristiania för att på ort och ställe uppleva väckelsen, Pethrus 1953, s. 82 ff.

[20] SvD 25/1-07

[21] Följande tidningar har undersökts: Strömstads Tidning, Uddevalla-Tidningen, Grebbestads-Posten och Göteborgs-Posten.

[22] SvM 18/1-07. I den första notisen 8/1-07 försvarade SvM väckelsen mot den form av journalistik som GHT presenterade.

[23] SvM 16/1-07

[24] SvM 18/1-07. Se vidare SvM 19/1-07, där glossolalin i väckelsen upplevdes som falsk samt 15/1-07, där en prof. Lyder Brun citerades som en auktoritet för att tungomålstalande förekommit som ett relativt naturligt inslag hos vissa kristna grupper under 1700- och 1800-talet.

[25] Linderholm 1925, s. 112 ff, Magnusson 1932, s. 179 ff, Ongman-Andin 1917, s. 35 ff och Sundstedt 1969, s. 162 f. — John Ongman (1845—1931) emigrerade i unga år till USA, där han var baptistpredikant, tills han år 1890 tillträdde tjänsten som föreståndare för Örebro baptistförsamling, Linderholm 1925, s. 48 ff.

[26] Sundstedt 1969, s. 163 ff. De tidiga upplagorna är svåråtkomliga. Tollin 1967, s. 82 beräknar N—B:s upplaga till 1.500 ex. år 1912.

[27] Sundstedt 1969, s. 166 f.

[28] Sundstedt 1969, s. 167

[29] Sundstedt 1969, s. 178

[30] Sundstedt 1969, s. 178 f. Boken finns ej på UUB.

[31] N—B 18/9-06

[32] Bloch-Hoell 1956, s. 269. Enligt Byposten 6/4-07 hade Rich. E. Hellberg besökt Kristiania 12—13/1-07. Se även Pethrus 1934, s. 7

[33] N—B 8/2-07

[34] SvM 1/2-07

[35] DN 2/2-07

[36] DN 6/2-07

[37] DN 15/2-07

[38] SvD 9/2-07

[39] Dagen 2/2-07

[40] Dagen 30/4-07

[41] AB 30/4-07

[42] NDA 1/5-07

[43] Vårt Land 1/5-07

[44] S—T 30/4-07

[45] DN 30/4-07. Se även Fäderneslandet 15/5-07: "Adjöss, pastor Barratt! Var så snäll och för framtiden håll er till norrbaggarne. "Excellensen" Lövland lär vara i behof af språkundervisning, sedan dom nu fått en "diplomatisk kår" i Kristiania. Stanna där hr pastor, så är ni snäll!" Det är möjligt, att kvardröjande antinorska stämningar efter unionsupplösningen 1905 på vissa håll bidragit till en negativ inställning även till väckelsen.

[46] SvM 1/6-07

[47] GHT 28/5-07

d. Samfundspressen och väckelsen.

Metodisterna befann sig i attityden till väckelsen i en dubbel situation. Å ena sidan var Barratt sedan drygt 20 år tillbaka en framträdande metodistpredikant, som återupplivat den gamla metodistiska tanken om ett andedop i helgelsens spår. Å andra sidan rådde bland de norska metodisterna delade uppfattningar om just denna Barratts

andedopsförkunnelse och då i synnerhet synen på glossolalin som andedopets besegling[1]. Det var dock naturligt, att svenska metodister skulle intressera sig för väckelsen i Kristiania. Den kände pastorn F. Åhgrén från Uppsala hade redan den 9 jan. begett sig till den norska huvudstaden och uttalade sig därefter välvilligt om hela väckelsen i en första redaktionell kommentar. Rörelsen sades vara motsagd även bland metodisterna främst p.g.a. tungotalet, men artikelförfattaren försvarade varmt dess användande och emotsåg rörelsens spridning till Sverige[3]. Den svenska metodismens huvudorgan intog således inledningsvis en mycket positiv attityd till hela väckelsen. Under våren 1907 förändrades emellertid den positiva inställningen. "Tungotalsväckelsen" i Stockholm hade ju sitt första konfessionella centrum bland metodisterna. Där observerade pressen det första tungotalet i huvudstaden och i metodistiska S:t Paul hade Barratt predikat vid sitt huvudstadsbesök. Efter tre inledande positivt hållna artiklar i Sv. Sändebudet under jan. 1907[4] blev samfundsorganet påfallande återhållsamt med meddelanden om väckelsen. Visserligen kunde det den 4 april meddelas att "den andliga rörelsen" spridit sig i landet[5], men mer talande var, att tidningen inte med en rad rapporterade om metodisten Barratts besök i Stockholm och Göteborg! Däremot gav tidningen rapporter från baptisternas årskonferens i Göteborg, som hölls ungefär samtidigt med Barratts möten[6]. Vid metodisternas årskonferens i juli 1907 tog samfundsledningen avstånd från rörelsen, som sades ha verkat splittrande i församlingarna. Förkunnelsen sades också ensidigt ha varit begränsad till tungotalet[7].

Den svenska helgelserörelsen kom att från början inta en restriktiv inställning till det centrala budskapet i väckelsen, nämligen glossolalin som andedopets enda tecken. År 1887 hade Helgelseförbundet bildats som en fri missionsorganisation med medlemmar ur skilda samfund[8] och i sin förkunnelse kom det att koncentrera sig på helgelseläran, helbrägdagörelsen genom tro och Jesu snara återkomst. I Trons Segrar, grundad år 1890, fick organisationen sitt organ[9]. Helgelseförbundet hade det metodistiska arvet med andedopsförkunnelsen gemensamt med väckelsen i Kristiania, men Trons Segrar kom ändå att reagera på förkunnelsen i den nya rörelsen. Tecknet på andedop var inte glossolali utan den kärlek, som Gud ingjöt i de andefyllda hjärtan, menade tidningen. Väckelsen vid Azusa Street omnämndes en gång, medan rörelsen i Kristiania — och sedan Sverige — förbigicks med total och talande tystnad[10]. Den svenska helgelserörelsen kunde inte följa väckelsen i dess syn på glossolalin som ett särskilt viktigt tecken på andedop.

Frälsningarméns publikationer kommenterade aldrig någon gång under år 1907 väckelsen[11], medan däremot Svenska Frälsningsarméns organ Svenska Stridsropet från första början var helt öppet för hela väckelsen — ledningen, glossolalin, omvändelsearbetet samt mötenas stillhet och allvar(!)[12] och tidningen intog fortfarande på sommaren 1907 en mycket välvillig inställning till väckelsen[13].

EFS:s huvudorgan Budbäraren publicerade i mars en ögonvittnes-

skildring av pastor J. Kjellgren, Örebro, som i mitten av febr. besökt Kristiania. Enligt Kjellgren hade på ett av mötena tungotal förekommit i form av xenolali, då en flicka talat i tungor på finska. Kjellgren fick starka intryck från mötena liksom från ett samtal med Barratt[14]. Väckelsen i Sverige kommenterades dock inte av tidningen.

Församlingsbladet, organ för **Svenska kyrkan,** sade sig inte vilja frånkänna väckelsen i Kristiania ett visst andligt värde, även om tidningen tycktes vara benägen att avvisa glossolalin. Tidningen tog dock avstånd från **Göteborgs Stiftstidnings** kategoriska fördömande av väckelsen[15]. I Församlingsbladet av den 22 febr. bekräftade signaturen "H", under vilken troligen dolde sig kyrkoherde Hemberg i Skövde, förekomsten av glossolali i staden och sade sig ej våga "bestrida, att Herrens Ande därvid **kan** hafva uppenbarat sig". Kyrkoherden menade emellertid, att "synd och mänsklig brist", i synnerhet andligt högmod förstört väckelsens karaktär[16]. Göteborgs Stiftstidning och **Svensk Kyrkotidning** förbigick helt väckelsens ingång i Sverige. Prästmötet i Visby i aug. 1907, årets enda prästmöte, betecknade väckelsen som osund[17].

Svenska Missionsförbundet synes ha varit delat i attityden till väckelsen. Det lokala organet för SMF i Göteborg, **Göteborgs Veckotidning,** var närmast positivt inställt till hela väckelsen i Kristiania, även till glossolalin[18]. Vi vet också, att två pastorer E.E. Ungerth och E.F. Holmstrand från Örebro på ett mycket tidigt stadium var positiva till väckelsen[19]. SMF:s huvudorgan **Missionsförbundet** omnämnde inte väckelsen i Norge, medan SvM, såsom påvisats, intog en avvaktande inställning, och då särskilt till glossolalin. Samfundsorganet Missionsförbundet fortsatte att förbigå även väckelsen i Sverige med total tystnad. SvM övergav däremot under våren 1907 den tidigare närmast refererande attityden till väckelsen. Från mars månad kan en skärpt ton avläsas. Belysande för tidningens och troligen även för en viss opinions inställning till väckelsen inom SMF var följande redaktionella kommentar från april 1907:

" På andra ställen ha innästlat sig många oordningar i den offentliga gudstjänsten. Hvem som helst anser sig berättigad att afbryta predikan, bönen och den offentliga sången. Bibelns uttryckliga föreskrift, att endast **en** i sänder må tala med tungor, öfverträdes mångenstädes. Man kan komma in i möteslokaler, då **flere tiotal** tala oförståeligt på en gång! Tjut, skrik, stönanden blanda sig med hvarandra och Pauli tal om en sådan församling såsom "från sina sinnen" kan här med största rätt tillämpas. Hvarför gripa de ledande ej på det kraftigaste in mot sådant oskick... Här fattas andlig tukt. Hvad skall det tjäna till att hundratals människor halfhögt mumla, stöna och jämra sig, så att gnyet stundom totalt öfverröstar den, som talar? Ej är detta något verk af den helige ande. Det är oskick och intet annat. Känslorus och nervspänning äro ingalunda detsamma som ande, men förvillelsen är somligstädes så stor, att de, hvilka ställa sig tvekande eller reserverade, dömas, ja, fördömas och ansättas med en fanatism, som af någon icke utan skäl benämnts "andlig ilska". Fanatismens eld är icke från Gud. Där den gått härjande fram, lämnar den efter sig förbrända, ödelagda fält, som ej bära några skördar åt Gud"[20].

Göteborgs Veckotidning, som i jan. varit positiv till väckelsen i Kristiania, publicerade den 25 april ett skarpt angrepp från en av de ledande männen inom SMF, J.P. Norberg[21].

SMF:s årskonferens behandlade inte väckelsen[22], men av de citerade organen framgår, ett skärpt avståndstagande från väckelsen. Denna skärpning av den negativa attityden låg i tiden före Barratts sverigebesök och anledningen får snarare sökas i lokala företeelser. Enligt de citerade organens bedömning hade väckelsen i svensk miljö radikaliserats.

Fribaptistsamfundets tidning **Upplysningens Vän** återgav Barratts vittnesbörd om sin religiösa erfarenhet och tidningen framhöll, att glossolalin kunde förekomma i modern tid som tecken för de icketroende och då som xenolali men att gåvan kunde överskattas och missbrukas[23]. Väckelsen i Sverige berördes inte alls av tidningen.

Baptistsamfundets inställning till väckelsen i Kristiania har fått olika bedömning. Somliga håller före, att samfundet generellt intog en positiv attityd till väckelsen, medan andra uppfattar attityden som i huvudsak negativ[24]. Anledningen till de skiftande omdömena tycks i mycket bero på, vilken artikel i samfundsorganet **Vecko-Posten** från jan. 1907 man åberopar sig på. Den 17 jan. inflöt den första redaktionella kommentaren till väckelsen i Kristiania. Artikelns innehåll kunde ge möjligheter till olika tolkning, men den räknade med glossolalin som en möjlighet samtidigt som, under åberopande av 1 Kor. 13, kärleken betraktades som det fullkomliga tecknet på andligt liv[25]. En vecka senare fanns en av tidningens redaktörer J.A. Borgström på plats i Kristiania och avgav en välvillig rapport om väckelsen och Barratts person, medan glossolalin snarare betraktades som ett fenomen, som försämrade väckelsens annars goda kvalitet[26]. I Kristiania befann sig på ett tidigt stadium bl. a. även baptistpastorerna K.G. Hellström, Göteborg, C. Säther, Örebro, Carl Hedeen, Stockholm och Lewi Pethrus, Lidköping, vilka samtliga avgav mycket positiva omdömen och väckelsen[27]. I tidningen inleddes en lång artikelserie om tungotalet. Det sades ha sitt bibliska och kyrkohistoriska berättigande och gåvan borde även sökas i modern tid[28]. Tidningen varnade dock de tungotalande för andligt högmod och andligt dömande och ställde sig dessutom något frågande inför väckelsens mötesformer[29] samt varnade för okritiskt sökande efter känsloupplevelser[30]. Från och med april månad — före Barratts möten — kan tidningen sägas ha intagit en deciderat negativ inställning till väckelsen, om än med mindre drastiska formuleringar än SvM. Den 4 april publicerade Wecko-Posten en baptistpastors omdöme om väckelsen som i många stycken osund, överdriven och t.o.m. obiblisk[31]. En redaktionell kommentar gick den 25 april till skarpt angrepp mot det, som tidningen upplevde som andlig osundhet, hypnos och suggestion[32]. Den 13 juni publicerades en artikel, som nekande besvarade frågan, om väckelsen var sänd av Gud[33]. Vid baptisternas årskongress i Göteborg nekades Barratt att bli presenterad inför kongressen[34] och vid samma tillfälle fälldes samfundets omdöme om väckelsen:

"En något egendomlig rörelse, yttrande sig i synnerligt bullersamma möten, därvid kullkastningar på golfvet förekommit, har i några af våra församlingar vunnit utbredning. Ännu torde de flesta intaga en afvaktande hållning gent emot

dessa företeelser. Men här och hvar har nog den uppfattningen mognat, att rörelsen ej är så alldeles ofarlig"[35].

Oreserverat positivt mottogs väckelsebuden från Kristiania inom den del av baptistsamfundet, som hade sitt centrum i **Örebro,** sina organ i N—B och SvT och sin centralgestalt i John Ongman. År 1892 hade Ongman konstituerat **Örebro Missionsförening** (ÖM) och fem år senare trädde han med omkring 125 medlemmar ur Örebro baptistförsamling för att bilda egen församling, Filadelfia, även den tillhörande baptistsamfundet (SBS), men driven efter Ongmans självständiga principer. År 1891 startade Ongman en bibelkurs, vilken år 1908 fick karaktären av bibelskola, och studiet här och ÖM:s verksamhet i övrigt kom mer än modersamfundet att nära ansluta sig till Helgelseförbundets inriktning på helgelse, rikare andligt liv och evangelisation[36]. Någon formell brytning inom SBS orsakade dock inte ÖM.

Vi har tidigare noterat N—B:s och SvT:s oreserverade öppenhet inför väckelsen och det är troligt, att de båda tidningarna var representativa för stämningen inom ÖM, åtminstone de första vintermånaderna år 1907. Under våren skedde dock en viss attitydförändring, om ej så påtaglig som inom metodisterna, SMF och SBS. **N—B** kunde fortfarande uttala sig till förmån för tanken, att Jesus själv varit tungotalare[37] och att "den nya rörelsen" var den sista stora väckelsen och andeutgjutelsen före Kristi snara återkomst[38]. Tidningen uppträdde som väckelsens apologet mot sångförfattaren Carl Boberg[39], och SMF:s missionsföreståndare P.P. Waldenström[40]. John Ongman själv tog vid något tillfälle väckelsen i försvar[41].

Ändå var det samme Ongman som i april 1907 för första gången fann sig nödsakad att i viss mån distansera sig från väckelsen och då inte överraskande från förkunnelsen om glossolalin som enda tecken på andedopsupplevelsen[42]. N—B:s redaktion kände sig även i några kommentarer tvungen att besvara kritiken mot väckelsen och i vissa stycken medge dess berättigande. Tidningen sades reagera på falska profetior inom väckelsen[43] tanken på glossolalin som någon form av belöning för en helgad livsföring[44], tendensen hos väckelsens anhängare att samlas till avskilda samlingar[45] och tidningen manade till nykter andeprövning[46]. Sådana tongångar hade svårligen varit tänkbara i början av år 1907 och utvisade begynnande inre motsättningar inom den rörelse, där väckelsen i sitt inledningsskede hade sitt naturliga hemvist.

Sammanfattningsvis gav samfundspressen den svenska kristenheten bilden av väckelsen som en sekt med glossolalin och mötesformerna som främsta kännetecken. Sommaren 1907 stod de flesta samfundsorgan negativa eller avvaktande inför väckelsen. Denna negativa attityd från såväl dags- som samfundspress hade flera följder. Dels torde denna form av journalistik ha dämpat väckelsens expansion, dels torde samfundsledningarna på ett mycket tidigt stadium ha tagit intryck av pressens meddelanden vid bedömningen av väckelsen. Även lokala förhållanden kan ha preformerat samfundens negativa inställning.

Den svenska väckelsen torde även otvivelaktigt ha radikaliserats under våren 1907.

Väckelsen levde dock kvar i en interkonfessionell fåra. Några pastorer inom framför allt SBS greps av väckelsen (Ongman, Pethrus, Hedeen, Björk m. fl.) men alla stod utan undantag kvar inom samfundet. Att väckelsen kom att få en baptistisk huvudinriktning berodde på de övriga samfundens, främst metodisternas tveksamhet, samt ÖM:s tidigt ådagalagda positiva attityd. I N—B och SvT fick väckelsen visst stöd.

---

[1] Bloch-Hoell 1956, s. 170 ff

[2] Sv. Sändebudet 17/1-07

[3] Sv. Sändebudet 17/1-07

[4] Sv. Sändebudet 17, 24 och 31/1-07

[5] Sv. Sändebudet 4/4-07. Rörelsen sades ha spridits till Stockholm, Arvika, Örebro, Jönköping, Sandviken och Storvik.

[6] Sv. Sändebudet 30/5-07

[7] Metodisternas årskonferens 1907, s. 47 ff. Distriktsföreståndaren för östra distriktet, till vilket bl. a. hörde Stockholm och Gotland och där väckelsen mycket tidigt fick insteg, skrev i sin årsberättelse: "Jag har i år hört mycket mer om tungotalandets gåva, än jag hört talas om Jesus Kristus och honom korsfäst".

[8] SOU 1963: 39, Kyrkor och samfund i Sverige, s. 148

[9] Linderholm 1925, s. 44

[10] Trons Segrar 1907, s. 75 f.

[11] Stridsropet och Frälsningsofficeren har undersökts.

[12] Sv. Stridsropet 13/4-07. Enligt denna uppgift torde väckelsen redan i april ingått i ett lugnare skede. Se även Sv. Stridsropet 2/2-07 och 16/2-07.

[13] Den 31/8-07 uttryckte Sv. Stridsropet en önskan om väckelse av samma omfattning som vintern 1907, vilket utvisar, att väckelsen stagnerat.

[14] Budbäraren 11/3-07. Xenolali = tungotal som uppfattas som verkligt språk.

[15] Församlingsbladet 8/2-07. Göteborgs Stiftstidning 8/2-07 finns ej på UUB. Sv. Kyrkotidning skrev inget om väckelsen.

[16] Församlingsbladet 22/2-07. Vid ett möte i slutet av maj 1907 inom Östra Gästriklands kontrakt var ett av samtalsämnena: "Endast ett fulltonigt evangelium kan vinna människor för Kristus", vilket skulle kunna tydas som en positiv inställning till väckelsen, Tidningen Upsala 1/5-07.

[17] Prästmötet i Visby 13—15/8-07 1907, s. 108 f. Biskop von Schéele menade, att Jens Selands besök haft sensationens karaktär. Seland förklarades vara själssjuk, "varför hela denna osunda rörelse af sig själf upphörde". Inget omnämndes om väckelsen i skarabiskopen Hj. Danells ämbetsberättelse 1908, s. 69 f, eller göteborgsbiskopen E. H. Rodhes ämbetsberättelse 1909, s. 34 f. Biskop J. A. Eklund, Karlstad omnämnde i sin ämbetsberättelse 1911 en "våg af "tungomålstalande" i 12 församlingar och företrädesvis hos baptisterna år 1907. Väckelsen hade år 1911 "så gott som upphört", s. 54.

[18] Göteborgs Veckotidning 10, 17, 24 och 31/1 samt 14/2-07.

[19] Linderholm 1925, s. 113

[20] SvM 11/4-07. Den 6/2-07 betecknades tungotalet i väckelsen som en "tacknämlig gåfva". I artiklar den 16/3, 20/3, 11/4, 20/4 och 4/5 kan ett avståndstagande till mötesformerna och bruket av glossolali i väckelsen observeras. Se vidare Linderholm 1925, s. 243 ff.

[21] Linderholm 1925, s. 256. Göteborgs Veckotidning 25/4-07 finns ej på UUB.

[22] SMF:s konferensprotokoll 1907, Sthlm 1907

[23] Upplysningens Vän april 1907. Se vidare mars 1907.

[24] Bloch-Hoell 1956, s. 269, Linderholm 1925, s. 106 ff, och Söderholm 1929, s. 259 anser, att Vecko-Postens skildringar av väckelsen i Kristiania varit positiva, medan Sundstedt 1969, s. 190 tolkar Vecko-postens inställning som "avvaktande".

[25] Vecko-Posten (V-P) 17/1-07. Artikelförfattaren talade vidare om "den något egendomliga religiösa rörelse", som pågick i Kristiania.
[26] V-P 24/1-07
[27] Bloch-Hoell 1956, s. 269
[28] V-P 7/2-07.
[29] V-P 14/3-07 och 21/3-07
[30] V-P 4/4-07
[31] V-P 4/4-07
[32] V-P 25/4-07
[33] V-P 13/6-07
[34] SvM 1/6-07
[35] Årsberättelse till Baptistsamfundets allmänna konferens 1907, s. 6. Ur 1908 års årsberättelse skrevs: "Inom åtskilliga distrikt har den s.k. nya rörelsen vållat oro och torde på åtskilliga håll ännu göra det". Inre svårigheter rapporterades från Nora och södra Dalarna, s. 4.
[36] Linderholm 1925, s. 112 ff. och Sundstedt 1969, s. 162 f.
[37] N—B 30/4-07
[38] N—B 24/10-07
[39] N—B 23/4-07. Se vidare 2/7 och 30/8-07
[40] N—B 14/6-07
[41] N—B 30/4 och 27/6-07
[42] N—B 30/4-07
[43] N—B 12/4 och 27/6-07
[44] N—B 19/4-07
[45] N—B 5/4-07
[46] N—B 23/8-07

e. Brytning mellan väckelsen och ÖM

De inre spänningarna mellan väckelsen och ÖM kom att blottläggas år 1913, då en av väckelsens ledande församlingar, sjunde baptistförsamlingen Filadelfia i Stockholm uteslöts ur SBS. Uteslutningsbeslutet aktualiserade för ÖM frågan om väckelsens konfessionella hemvist och därför måste helt kort bakgrunden till uteslutningsbeslutet tecknas.

Vid sidan av de reguljära baptistförsamlingarna ordnades i början av 1910-talet fristående församlingar, vilka stod kvar i SBS, men som hade bildats av baptister, som vunnits av väckelsen[1]. Det betydde, att på dessa platser fanns det både en reguljär baptistförsamling och en "pingstbaptistförsamling". Hela utvecklingen bör insättas i det naturliga sammanhang, där andedopsförkunnelsen med efterföljande erfarenhet skapade nya gemenskaper och nya religiösa mönster. Inom SBS medförde den delade uppfattningen om framför allt glossolalin att "andedöpta" stod mot "icke andedöpta" och att "andedöpta" i den lokala baptistförsamlingen kunde känna sig mera andligt besläktade med de "andedöpta" inom andra samfund såsom MK och SMF, vilka också, om än i mindre grad, berörts av väckelsen, som ofta benämndes "den nya rörelsen"[2]. Känslan av "andligt släktskap" var dock starkast mellan ÖM och "den nya rörelsens" folk inom SBS, eftersom de till stora delar var barn av samma religiösa förnyelse. Därför var det naturligt, att "pingstsinnade" baptister valde att genomgå Örebro Missionskola framför modersamfundets predikantskola Betelseminariet[3] och att Ongman, Pethrus, Björk och Hedeen ofta satt på samma

plattform i uppbyggelsekonferenser åren 1911—12[4]. I Örebro behövde därför ingen särskild "pingstbaptistförsamling" bildas, eftersom där redan fanns en sådan, nämligen Ongmans filadelfiaförsamling.

En av dessa "pingstbaptistförsamlingar" var sjunde baptistförsamlingen Filadelfia i Stockholm, som i aug. 1910 bildats av 29 medlemmar från de flesta av huvudstadens baptistförsamlingar och i fullt samförstånd med Stockholms distriktsförening av SBS och i ledande baptisters närvaro[5]. I sept. kallade församlingen till sin föreståndare den 26-årige lidköpingspastorn Lewi Pethrus, en av de mest framträdande inom "den nya rörelsen"[6]. Inom filadelfiaförsamlingen förekom glossolali, profetia m.m., men redan Stockholms distriktsförenings behandling av femte baptistförsamlingen Elim år 1911, ett tidigt centrum för "den nya rörelsen" i huvudstaden, hade visat, att enbart tungotal och mer fria gudstjänstformer inte var anledning nog till att vidta så skarpa åtgärder som uteslutning[7]. Två år senare hade emellertid tonen skärpts från samfundsledningens sida. År 1912 hade en ny baptistförsamling i Skövde ordnats och vid församlingsbildandet hade Pethrus tagit en aktiv del[8]. Inom filadelfiaförsamlingen i Stockholm hade därtill tillkommit en ny faktor, som möjliggjorde uteslutning. Församlingen praktiserade nämligen i sitt nattvardsfirande den öppna kommunionens princip och inbjöd troendedöpta från andra samfund än SBS. Detta förfarande sades strida mot gammal baptistisk praxis och diskussioner fördes med filadelfiaförsamlingen i ungefär ett års tid, från distriktsföreningens årsmöte i april 1912 till årsmötet 27—29 april 1913. Då dessa diskussioner blev resultatlösa, beslutade distriktsföreningens årsmöte den 28 april 1913 att ur sig utesluta filadelfiaförsamlingen p.g.a. från baptistisk praxis avvikande uppfattning i kommunionfrågan[9]. På den baptistiska årskongressen i juni 1913 konfirmerades slutligen uteslutningsbeslutet[10].

Från ÖM:s sida tycks man inte agerat särskilt kraftfullt i själva sakfrågan om öppen eller sluten kommunion. SvT var mest aktiv och upplät under de dramatiska åren 1912—13 sina spalter för Lewi Pethrus' åsikter i kommunionfrågan[11]. Det är dock möjligt, att detta till synes positiva agerande från SvT:s sida mera får ses som ett uttryck för redaktören Richard Edhelbergs personliga negativa inställning till samfundet än som ett belägg för tidningens principiella anslutning till Pethrus' linje i kommunionfrågan[12]. John Ongmans aktivitet och uppfattning år 1913 i själva sakfrågan är otillräckligt belagd[13] men troligt var, att han p.g.a. sin strikt baptistiska uppfattning inte motsatt sig uteslutningsbeslutet, men samtidigt möjligen inte insett betydelsen i det. Möjligen trodde Ongman, att den relativt lilla filadelfiaförsamlingen i Stockholm i likhet med hans egen församling skulle kunna arbeta relativt självständigt inom eller i nära anslutning till SBS.

Uteslutningsbeslutet år 1913 kom dock att blotta stora principiella motsättningar inom "den nya rörelsen" och en av de mest avgörande frågorna gällde just väckelsens konfessionella utformning. Denna fråga blev åtminstone för ÖM:s del alltmer fokuserad allt eftersom den

uteslutna filadelfiaförsamlingen gav incitament, inte till uteslutningar, utan till rena utbrytningar ur SBS. Redan år 1915 hävdade Ongman, att väckelsen skulle kanaliseras inom de reguljära baptistförsamlingarna. Det riktiga förfaringssättet vore, ansåg han, att stanna kvar inom respektive församling för att inifrån reformera den och ge den av det nyfunna andliga livet[14]. År 1916 vände sig Ongman direkt till Pethrus för att försöka förmå honom komma till en uppgörelse med SBS. Pethrus svarade nekande och Ongman beklagade i en artikel i SvT Pethrus sätt att döma ut samfundsorganisationerna som stode de "under träldomsok"[15]. I en artikel i EH några dagar senare förklarade sig Pethrus samtidigt som han profilerade sig: "Vi önska att få stå i ett vänskapligt förhållande till våra bröder inom baptistsamfundet, men detta önska vi göra **utan** att tillhöra deras samfund. Men det är här, som våra meningar bryta sig så skarpt. Pastor O. och hans meningsfränder hålla krampaktigt fast vid, att vi måste tillhöra baptistsamfundet för att äga "Andens enhet". Vi däremot tror, att det är möjligt att äga Andens enhet, fastän man icke tillhör samma samfund"[16]. Även på hösten 1916 hölls ett av Ongman sammankallat men resultatlöst sammanträffande med Pethrus[17].

Brytningen mellan ÖM och "den nya rörelsen", som leddes av filadelfiaförsamlingen i Stockholm, blev de närmaste åren allt mer märkbar. År 1919 hävdade Ongman i direkt polemik mot Pethrus, att ingen församling kunde vara friare än en baptistförsamling, varför man inte behövde åberopa skälet att "vilja gå ut i frihet"[18]. Detta Ongmans uttalande mot Pethrus hörde hemma i den debatt, som förekom i anslutning till bibelstudieveckan i Kölingared 1919, där det samlade pingstfolket definitivt uttryckt sin vilja att gå sin egen fria väg utanför samfunden[19]. ÖM:s konferens år 1919 vädjade utan resultat till Pethrus att stanna innanför SBS samtidigt som man manade SBS att vara generös gentemot den av Pethrus ledda rörelsen[20]. Efter de resultatlösa vädjandena var Ongmans tonfall mot "den nya rörelsens" ledning mer skarpa. År 1920 frågade han sig, om inte ivern att utträda ur SBS snarare berodde på andligt högmod: "Jag kan icke fatta huru det kan vara möjligt för personer att visa en sådan kärlekslöshet emot andra Guds barn, som icke till alla delar gilla deras läroåskådningar rörande den andliga verksamheten"[21].

Ongmans deciderat baptistiska syn kan belysas även av ett par andra förhållanden. År 1913 vägrade han t.ex. att döpa Barratt med motiveringen, att en, som döpts i en baptistförsamling också skulle ansluta sig till samma baptistförsamling. Barratt hade inte den avsikten utan for vidare till Stockholm, där Pethrus döpte honom[22]. År 1916 fick Örebro sin första pingstförsamling, Elim, och i församlingens 20-årsberättelse angavs som enda orsak till församlingsbildningen, att vissa höll fast vid samfundsorganisationerna[23]. Att Ongman avsågs därmed var otvetydigt.

Vi har redan nämnt, att de, som berörts av väckelsen, föredrog Örebro Missionsskola framför Betelseminariet vid predikantutbildning. Efter uteslutningen av filadelfiaförsamlingen blev dock frågan

om den konfessionella inriktningen även här en anledning till förändrade positioner. Redan år 1914 kunde spänningsmoment noteras. I filadelfiaförsamlingens styrelseprotokoll av den 23 nov. 1914 stod bl. a. att läsa, att de medlemmar, som bevistat ÖM:s bibelskola i Örebro endast "med svårighet" kunnat erhålla fält och anledningen uppgavs vara, att de inte tillhörde ÖM[24]. Ett halvår senare, i juni 1915, kom filadelfiaförsamlingens definitiva beslut om en egen bibelskola[25]. Denna händelseutveckling 1914—15 torde ha dikterats från Örebro. Filadelfiaförsamlingen i Stockholm blev i detta fall förfördelad och det är troligt, att detta gav den ett psykologiskt överläge. Startandet av en egen bibelskola på hösten 1915 utgjorde den första konkreta och markerade profileringen hos "den nya rörelsen" gentemot ÖM[26].

Det var emellertid inte endast i församlingssynen, som "den nya rörelsen" och ÖM distanserade sig från varandra. Lika viktig var andedopsförkunnelsen. Vid samtalen under "den nya rörelsens" bibelstudievecka i Linderås sommaren 1917 framhöll Pethrus, att han efter omkring tio års tveksamhet kommit fram till, att ett andedop alltid måste åtföljas av tungotalets tecken. Denna uppfattning delades av många av de närvarande, om än inte av alla[27]. Som redan framhållits hade Ongman som väckelsens tidiga auktoritet klart deklarerat, att han inte kunde ansluta sig till den uppfattningen, att andedopet alltid åtföljdes av glossolali. Det var självklart, att denna Ongmans ståndpunkt måste ha skapat inre spänningar. Denna sin uppfattning om tungotalet som endast ett av tecknen på andedop vidhöll Ongman vid flera tillfällen till sin död[28].

Ovan relaterade förhållanden utvisade dolda inre motsättningar i väckelsens tidiga skede. Efter uteslutningen av filadelfiaförsamlingen år 1913 blev motsättningarna blottlagda och troligen även skärpta. I och med att "den nya rörelsen" under 1910-talet växte sig starkare kunde den klarare profilera sig gentemot ÖM[29]. Så länge Ongmans anda behärskade ÖM var ett intimt samarbete mellan "den nya rörelsen" och ÖM en omöjlighet till följd av avgörande teologiska meningsmotsättningar. Den mycket reserverade attityden till "den nya rörelsen" varade också in på 1920-talets tidiga år, innan nya män fick tongivande poster inom ÖM. Som exempel på denna negativa attityd från ledande ÖM-håll kan nämnas programförklaringen i det nya rörelseorganet Missions-Banerets (M—B) första nummer den 15 sept. 1921, där tidningen med ej namngiven adressat ville verka för "endräkt och frid och sammanhållning"[30]. En ambitiös artikelserie om "den nya rörelsen" i tidningens första nummer gav en bild, som till viss del skiljde sig från filadelfiaförsamlingen i Stockholm[31]. Tidningens totala tystnad om "den nya rörelsens" bibelstudievecka i Kölingared 1922 bör även noteras, då tidningen samtidigt gav rapporter från många samfundskonferenser. Spänningarna mellan ÖM och "den nya rörelsen" blev således blottlagda under åren 1913—16 för att sedan skärpas fram till omkring 1925.

Kan samma utveckling iakttas beträffande N—B och SvT? För det första bör det förtydligandet göras, att de båda tidningarna var red.

Edhelbergs privategendom. Personligen stod Edhelberg såväl "den nya rörelsen" som ÖM nära, utan att för den skull vara identisk med ÖM. Man skulle kunna uttrycka förhållandet så, att Edhelberg stod mer öppen för "den nya rörelsen" än vad ÖM som helhet gjorde[32]. Det var också från SvT som filadelfiaförsamlingen och Lewi Pethrus fick sitt starkaste stöd åren 1912—13[33]. Uteslutningsbeslutet förändrade ingenting i den tidigare positiva attityden. När Vecko-Posten från och med maj 1913 inte längre tog in predikoturer från filadelfiaförsamlingen, var det naturligt, att SvT åtog sig att ge denna service[34]. Även på ledarplats togs filadelfiaförsamlingen i försvar[35].

Under åren 1914—15 förändrades dock det goda förhållandet. I sina memoarer anför Pethrus som anledning därtill den omständigheten, att SvT och N—B en tid efter uteslutningen vägrat införa meddelanden och annonser från församlingen. Denna negativa attityd tvingade då Pethrus att starta en egen notistidning, Evangelii Härold[36]. Denna bild av skeendet är till stora delar felaktig. För det första upphörde N—B i SvT på nyåret 1914 och upphörde att fungera som självständig tidning[37]. För det andra ger en undersökning av SvT för åren 1910—15 vid handen, att Pethrus egentligen fram till och med 1915 ofta publicerades i tidningen. År 1910 publicerades han fem gånger, 1912 sju gånger, 1913 elva gånger, varav fyra före uteslutningen och sju efter, 1914 sju gånger och 1915 sex gånger[38]. Frågan om eventuell refusering av Pethrus-signerat material kan inte besvaras, men det intressanta är således, att Pethrus efter uteslutningen fortfarande fick stort utrymme i SvT. Uteslutningen spelade härvidlag ingen roll.

Återstår frågan om annonser. Den 30 dec. 1915 inflöt de sista predikoturerna från filadelfiaförsamlingen i SvT. I samma nummer dementerade redaktionen mycket kraftigt, att tidningen skulle haft för avsikt att förvägra meddelanden, annonser och predikoturer från filadelfiaförsamlingen[39]. Åren efter 1915 innehöll även SvT annonser från möten, där Pethrus var kallad att medverka[40]. Det troliga var alltså, att filadelfiaförsamlingen och Lewi Pethrus tog initiativet till att avbryta annonseringen i SvT från och med nyåret 1916. Orsaken till denna åtgärd torde ligga i omständigheterna kring bibelskolans uppkomst. Mot den bakgrunden var det förståeligt, att Pethrus' intresse för SvT inte var lika stort som tidigare. Den viktigaste anledningen torde dock vara, att Pethrus från samma tid, nyåret 1916, ägde ett eget organ, EH. Det är därför här på sin plats att närmare teckna dess bakgrund.

EH stod i ett inom den internationella "nya rörelsen" utbildat mönster: den aktiva rörelsen skapade mycket tidigt egna organ i apologetiskt och missionerande syfte. Detta var förhållandet i USA[41], Norge, ett flertal europeiska länder[42] och Sverige. Sveriges första egentliga pingsttidning var **Glöd från altaret,** som utkom med sitt första nummer i nov. 1909 och som nedlades i och med utgången av år 1911. Tidningen var ett organ, som utgavs i Göteborg och som

till stor del var präglat av Barratt. Det är möjligt, att dess förhistoria kan tecknas under dennes göteborgsbesök i maj 1907[43].

När Glöd från altaret nedlades 1911, sannolikt p.g.a. ekonomiska svårigheter hade en ny tidskrift startats med målsättningen att vara organ för "den nya rörelsen", nämligen **Brudgummens Röst**[44]. Tidningens redaktion bestod av de tre baptistpastorerna Carl Hedeen, O. L. Björk och Lewi Pethrus. Tidningens utgivningsort var Stockholm. Själva titeln gav uttryck för "den nya rörelsens" eskatologiska förväntan och innehållet i tidningen genomsyrades också av en tro på nådegåvornas giltighet i nutid. Tidningen utdelades gratis och skulle utges så länge den behövdes och "Herren leder oss att fortsätta dess utgivande"[45].

Triumviratet i redaktionsledningen spräcktes dock av orsaker, som inte är helt bekanta. Från och med april 1913 stod Björk och Pethrus som redaktörer och fram till dec. 1914 utkom inget nummer och en anledning till det långa dröjsmålet var troligen olika uppfattningar angående tidningens karaktär[46]. Pethrus' uppgift, att Björk inte velat ta in notiser från de nybildade pingstförsamlingarna kan vara riktig[47]. I programförklaringen för Brudgummens Röst i dec. 1914 fastslogs, att tidningen i fortsättningen skulle ha karaktären av uppbyggelseorgan[48]. Pethrus uppger vidare i sina memoarer, att han under diskussionerna med Björk förespeglat honom, att han skulle starta en egen notistidning, om hans önskemål om annonsering från filadelfiaförsamlingen inte tillgodosågs[49]. Det finns ingen anledning att betvivla den uppgiften. I nov. 1915 tog filadelfiaförsamlingens styrelse beslutet om en veckotidning[50] och i provnumret för **Evangelii Härold** (EH) den 9 dec. 1915 uttrycktes en målsättning liknande den hos föregångarna Glöd från altaret och Brudgummens Röst. EH skulle frambära "det gamla, ursprungliga frälsningsbudskapet om rening från all synd, om Andens dop och gåvor, om Jesus som kroppens läkare och om hans snara tillkommelse, samt om den dom, som väntar de själar, som förkasta honom... Den **frihet, vartill Kristus har frigjort oss,** skall också bliva en programpunkt, som vi allvarligt vilja beakta". Tidningens redaktörer blev filadelfiaförsamlingens två pastorer Lewi Pethrus och Alfred Gustafsson[51].

Nu hade Pethrus det organ som han själv, filadelfiaförsamlingen och den från filadelfiaförsamlingen ledda "nya rörelsen" behövde. Med EH som eget organ kunde nu också Pethrus mer frimodigt agera mot t.ex. SvT. Att filadelfiaförsamlingen upphörde med sina predikoturer i SvT vid nyåret 1916 torde därför till största delen förklaras av utgivningen av EH. Under de följande åren blev förhållandet mellan filadelfiaförsamlingen och SvT allt sämre. Pethrus skrev ingenting i tidningen och Alfred Gustafsson uppgav sig 1919 ha blivit nekad ett genmäle[52]. Pethrus' uttalanden på bibelstudieveckan 1917 om tungotalet som andedopets egentliga tecken, torde ha haft stor betydelse för SvT:s alltmer negativa attityd. En redaktionell kommentar till den engelske pastorn och helbrägdagöraren Smith Wigglesworths sverigebesök våren 1921 var till ton och innehåll fränare än den profana

dagspressens. Tidningen bemötte energiskt förkunnelsen om tungotalet, "detta speciella sektmärke från Kalifornien" som andedopets enda tecken. Denna förkunnelse sades ha godkänts av "rörelsens självvalda ledare" i Sverige och tidningen fortsatte: "Det grövsta missförstånd och det envisaste trots mot tydliga apostoliska utsagor liksom ock mot historiens vittnesbörd tages därigenom för gott, men det sker icke ostraffat. Det är dödens frö i rörelsen"[53]. Denna redaktionella kommentar kan sägas uttrycka slutpunkten i SvT:s utveckling från den dagstidning, som ensam stod positiv till "den nya rörelsen" år 1907 till den dagstidning, som i de mest hätska ordalag tog avstånd från den utveckling, som väckelsen fått kring 1920. Tidningen lades ned den 20 mars 1924 p.g.a. ekonomiska svårigheter[54].

Under 1920-talet fjärmade sig ÖM och "den nya rörelsen" såsom den leddes från filadelfiaförsamlingen i Stockholm från varandra. ÖM förblev konfessionellt inombaptistisk, medan "den nya rörelsen" utvecklades till egen rörelse med eget bokförlag, tidning m.m. "Den nya rörelsens" profilering gentemot ÖM kan dock inte helt förklaras, om inte samtidigt hänsyn tas till att beakta "den nya rörelsens" egen inre utveckling.

---

[1] Sundstedt 1971 a, s. 111 f., och Westin 1965, s. 346 ff. Sådana särförsamlingar hade bildats i bl. a. Göteborg 1907, Nora 1908, Luleå 1908, Linköping 1909, Karlstad 1909, Malmö 1910, Västerås 1911 och Skövde 1912, Sundstedt 1971 a, s. 140 ff och Westin 1965, s. 350

[2] Linderholm 1925, s. 296.

[3] Örebro Missionsskola 1933, s. 69 ff.

[4] Örebro Missionsskolas jubileumsskrift 1942, s. 50 och 59

[5] V-P 8/9-10

[6] SvT 12/10-10

[7] Westin 1965, s. 354

[8] Westin 1965, s. 350

[9] Westin 1965, s. 369 ff.

[10] Program för svenska baptistförsamlingarnas 36:e allmänna konferens i Elimkyrkan, Eskilstuna, s. 14. Den egentliga "inre" anledningen till uteslutningsbeslutet har mycket diskuterats. Den officiella och tidiga baptistiska anledningen sades vara kommunionfrågan, V-P 2/5-13. Senare baptister fäste vikt vid den polarisering, som blev följden efter uteslutningen 1913 och som markerades bl. a. i väckelsens andedopsförkunnelse, Bredberg i Frikyrklig Ungdom 6/41, Danielsson 1953, s. 120 f. och Nordström 1938, s. 32 ff. Westin anför, att det i hela debatten fanns inslag av personlig avoghet mot Pethrus och viss avundsjuka gentemot den framgångsrika filadelfiaförsamlingen, Westin 1965, s. 354 ff. Filadelfiaförsamlingen själv angav år 1913 kommunionfrågan, församlingsprotokoll 5/5-13 § 2. Se även EH 22/6-16. I EH den 13/5-43 skrev dock LP: "Den officiella orsaken till skilsmässan var vår fria inställning vad gäller nattvardsfrågan. Vi ha dock i allmänhet inom pingstväckelsen trott, att den **egentliga** orsaken var de baptistiska ledarnas inställning till pingstväckelsen". I Andström 1966, s. 49 omnämnde Pethrus viss negativ inställning till honom personligen från ledande kretsar inom SBS. Inför sin 90-årsdag förklarade han i EH den 8/3-74, att uteslutningen ytterst bottnade i frågan om nådegåvornas giltighet i modern tid. Se vidare Bolling 1931, s. 200 f., Sundstedt 1971 a, s. 101 ff och Wahlborg 1924, s. 170 ff.

[11] Se t.ex. SvT 2/4 och 7/5-13, N—B 1/4 och 6/5-13

[12] Westin 1965, s. 356 ff.

[13] EH 30/3-16, Pethrus 1954, s. 23 f. och Westin 1965, s. 384 ff.

[14] SvT 9/9-15

[15] SvT 23/3-16

[16] EH 30/3-16

[17] LP till Hedeen 17/8-17 (ev. 17/4-17), LPs

[18] V-P 27/3-19

[19] EH 31/7-19

[20] Styrelseprotokoll ÖM 18/3-19 § 10 och 5/5-19 § 4, ÖMs.

[21] V-P 5/2-20. Se även M—B 18/5-22. Se vidare John Ongman till J. T. Segerlund 20/3-20, LPs: "Det är en stor olycka för d.s. pingströrelsen i vårt land, att den togs om hand av unga oförfarna män, vilka saknade erfarenhet i att leda en andlig rörelse av den art, som den här framträdde... Huru mången gång hava vi icke sökt att rätta dessa 'ytterligheter här, men att förmå Pethrus att taga rättelse är som att taga ned månen".

[22] Pethrus 1954, s. 69 ff, Barratt 1942, s. 244 f och Westin 1965, s. 378 f.

[23] Roberth 1936, s. 7 f.

[24] Församlingsprotokoll 23/11-14 § 11, Fs.

[25] Församlingsprotokoll 7/6-15 § 12, Fs.

[26] Sundstedt 1971 a, s. 179 f.

[27] EH 28/6-17

[28] Ongman 1921, s. 20 ff., Magnusson 1932, s. 182 ff., Evangelisten 1922, s. 12 f. och V-P 16/3-11.

[29] Denna tolkning av skeendet anförs bl. a. av Tallbacka 1924, s. 32

[30] M—B 15/9-21

[31] M—B 5/1 — 16/2-22

[32] Linderholm 1925, s. 112 ff.

[33] Se t.ex. SvT 2/4 och 7/5-13

[34] SvT 11/6-13

[35] SvT 28/5-13

[36] Pethrus 1954, s. 100 f.

[37] Tollin 1967, s. 82

[38] SvT 1910-15 passim

[39] SvT 30/12-15

[40] Se t.ex. SvT 25/1-17

[41] Bloch-Hoell 1956, s. 68 ff. I sept. 1906 utkom "The Apostolic Faith", pingströrelsens första organ. Den utkom oregelbundet och var till karaktären ett litet, fyrspaltigt flygblad. Tidningen utdelades gratis, då Herren ensam skulle sörja för sitt verk. Upplagan var i nov. 1906 20.000 ex.

[42] Bloch-Hoell 1956, s. 272 ff. och Barratt 1942, s. 241. År 1910 fick Barratts organ "Byposten" nytt namn och klarare pingstkaraktär i "Korsets Seier". År 1911 utkom den i Finland ("Ristin Voitto"), 1913 i Schweiz ("Sieg des Kreuzes"), 1913 i Ryssland ("Pabeda Krista") och i Spanien ("La Victoria de la Cruz"). Efter ett brott med helgelserörelsen i Tyskland hösten 1910 skapades veckotidningen "Pfingstgrüsse", Fleisch 1914, s. 165 ff. och 203.

[43] Sundstedt 1971 a, s. 259 ff. Redaktör var en A. Gustafsson, ej att förväxla med Pethrus' medpastor i filadelfiaförsamlingen Alfred Gustafsson. I en skrift från år 1926 s. 6 berättar A. Gustafsson om sin upplevelse av ett andedop 15/2-08 efter att ha hört Barratts förkunnelse. I tidningen, "ett organ för pingstväckelsen i Sverige", skrev bl. a. Anna Larsen och P. Paul.

[44] Sundstedt 1971 a, s. 62 ff. och Pethrus 1954, s. 100. Den anledning, som Pethrus 1954, s. 100 uppger för startandet av "Brudgummens röst", nämligen att "Glöd från altaret" upphört, är felaktig. Glöd från altaret nedlades årsskiftet 1911-12, medan Brudgummens Röst startade i mars 1911.

[45] Brudgummens Röst april 1911. Första numret mars 1911 finns ej på UUB.

[46] Brudgummens Röst dec. 1914 och Pethrus 1954, s. 101. — Björk var åren 1913—18 föreståndare för elimförsamlingen i Stockholm (Björk 1953, s. 24), varefter han övergick till församlingstjänst inom ÖM. En tid var Pethrus och Björk ovänner enligt brev från Pethrus till elimförsamlingen 13/9-15, LPs, där han anklagade församlingen för att fara med osanning om antalet frälsningssökande

vid församlingens möten. Även Björk och Hedeen skall enligt Sundstedt 1971 a, s. 214 ha varit ovänner men försonats.

[47] Pethrus 1954, s. 100 f. Pethrus nekades dock inte som uppbyggelseförfattare plats i Brudgummens Röst, vilket följande tabell över antalet publicerade artiklar utvisar:

År	Hedeen	Pethrus	Björk
1912	2	3	4
1913	—	6	4
1914	—	4	1
1915	—	5	11
1916	—	3	12

Antalet LP-signerade artiklar var 1917 1 st., 1918 1 st. och 1919-22 inga. Tidningen nedlades 1922 p.g.a. ekonomiska svårigheter. Upplagan kring 1919-20 var approximativt 6—7.000 ex. Under år 1920 förlorades c:a 2.000 ex. i upplaga p.g.a. att prenumerationerna förlades till postanstalterna, Brudgummens Röst 15/12-20.

[48] Brudgummens Röst dec. 1914

[49] Pethrus 1954, s. 101

[50] styrelseprotokoll 16/11-15 § 4, Fs.

[51] EH 9/12-15. Dessutom ingick i redaktionen en mycket kort tid kand. A. Hultling, vilken senare övergick till ÖM, Sundstedt 1971 a, s. 156 f. — Namnet sade sig Pethrus ha fått efter den engelska tidningen "the Christian Herold", intervju LP mars 74, publicerad i EH 2/1-76. Se vidare Pethrus 1954, s. 101 ff och styrelseprotokoll 23/11-15 § 4, Fs.

[52] EH 20/2-19

[53] SvT 26/5-21

[54] SvT 20/3-24. När M—B startades hösten 1921, betydde det dödsstöten för SvT. Förhandlingar om ett övertagande av SvT till en köpesumma av 14.000:— från ÖM:s sida fördes i mars 1921, men red. Edhelberg avböjde, styrelseprotokoll ÖM 30—31/3-21, § 19 och 26, ÖMs. SvT:s upplaga var år 1924 4.000 ex.

f. "Den nya rörelsens" inre utveckling fram till 1920.

Profileringsprocessen gentemot ÖM kan sägas vara avslutad kring år 1920. Under denna tid utvecklade och utbyggde "den nya rörelsen" **egna institutioner,** vilka verkade grundläggande för rörelsens expansion och dess konfessionella markering. Således skapades under 1910-talet bokförlaget Filadelfia, som Lewi Pethrus startade med sin egen bok "Jesus kommer" 1912[1], egen sångbok "Segertoner" 1914[2], bibelskola 1915[3], EH 1916[4], bibelstudieveckor för i första hand "den nya rörelsens" predikanter i Kölingared från 1916[5] och Husbondliden i Lappland 1919[6]. Den s.k. kölingaredsveckan kom att utvecklas till "den nya rörelsens" årliga konferens, där visserligen inga övergripande beslut kunde fattas, då ju varje församling var independent, men där samtalen gav riktlinjer för rörelsens teologiska och organisatoriska utveckling.

Vid dessa bibelstudieveckor torde **Lewi Pethrus** tidigt ha intagit en ledande ställning. Sin position kunde han grunda på den omständigheten, att han var föreståndare för rörelsens största församling, som samtidigt var belägen i huvudstaden. Filadelfiaförsamlingens starka expansion stärkte också hans ställning. Psykologiskt överläge hade han också i det förhållandet, att han uteslutits ur SBS för en uppfattning, som åtminstone med tiden av en majoritet inom rörelsen kom att uppfattas som biblisk.

Det är också högst antagligt, att i en lågklassrörelse som "den nya rörelsen" under dess första decennium det förhållandet hade betydelse, att Pethrus själv kom ur samma sociala miljö. Rörelsens anhängare kunde känna gemenskap med denne "ringe man ur folket". Därtill kom Pethrus' rent personliga egenskaper. Att en blott 26-årig pastor från en mindre stad kallades att bli föreståndare för en baptistförsamling i Stockholm var bara det märkligt. På många håll upplevdes Pethrus också som en god predikant och folktalare[7]. Av betydelse för Pethrus' tidiga ledarställning var även den omständigheten, att han mycket tidigt fått erfara tungotalet, rörelsens eget signum. Avgörande betydelse hade även, att Pethrus hade rörelsens organ i sin hand och därigenom i stor utsträckning kunde påverka och leda väckelsens utveckling. Pethrus var också ofta på resor inom och utom landet, långt mer än t.ex. Björk och Gustafsson och dessa predikoresor torde ha stärkt hans ledarställning[8]. "Den nya rörelsen" kunde emellertid till följd av sin pricipiellt independentiska församlingssyn omöjligt ha formellt vald ledare och Pethrus var också mycket angelägen om, att gång på gång (tidigast 1920) betona den rent faktiska omöjligheten av att han skulle vara "den nya rörelsens" ledare[9].

Lewi Pethrus var "den nya rörelsens" **karismatiske** ledare med sociologen Max Webers definition[10]. Pethrus' personliga egenskaper, inte någon invigning eller något val till ett ämbete, hade gett honom denna ledarställning inom "den nya rörelsen".

"Den nya rörelsen" var från första början **missionerande,** både i utlandet, där svensk pingstmission fick betydande framgångar framför allt i Sydamerika[11], dels i Sverige. Genom sin missionerande aktivitet visade "den nya rörelsen" en attityd, som i vidare mening kan betecknas som sekterisk. En rörelse, som missionerar, betraktar sig oftast själv som religiöst exklusiv, ägande mer av gudomlig sanning än övriga kyrkor eller ägande delar av den gudomliga sanningen, som de övriga kyrkorna inte upptäckt. Detta var förhållandet med "den nya rörelsen" och det motiverade tillsammans med det eskatologiska perspektivet dess starka missionsiver. "Den nya rörelsen" expanderade också under perioden 1913—20 och det förhållandet torde även ha bidragit till att stärka ett sekteriskt medvetande. År 1915 fanns omkring 15 församlingar med tillsammans endast något över 1.000 medlemmar. År 1920 fanns 125 församlingar med c:a 5.000 medlemmar[12]. Väckelsens rekryteringsbas var de redan existerande frikyrkorna. När rörelsen efter år 1913 allt mer framträdde som en egen rörelse vid sidan av de gamla samfunden, blev det i första hand SBS och ÖM, som fick vidkännas de största förlusterna. Från baptistiskt håll räknade man på 1930-talet med att c:a 20.000 medlemmar övergått från baptist- till pingstförsamlingar[13].

"Den nya rörelsen" vann tidigast ingång i urbaniserade miljöer. Före 1920 fanns församlingar i 47 städer[14]. Internationella undersökningar av pingströrelsen har samtliga betecknat den som uppburen av lägre sociala samhällsskikt[15]. Det finns även skäl att anta, även om inga direkta undersökningar vidtagits, att "den nya rörelsen" i sitt

inledningsskede i Sverige socialt sett var en lågklassrörelse. I ett fortfarande i många stycken patriarkaliskt samhälle, där de mest grundläggande demokratiska rättigheterna ännu inte var lagfästa, fann "de små i landet" varandra i människovärde och livsgemenskap. I församlingen blev byggmästaren och den arbetslöse "bröder" med varandra. Bådas vittnesbörd om omvändelse, andedop och helande hade lika stor betydelse. Denna sociala rekrytering i förening med det yttre motstånd, som "den nya rörelsen" kom att möta, stärkte den sekteriska inställningen.

Teologiskt fanns det ett klart medvetande inom "den nya rörelsen", att den visserligen var insatt i en kristen utvecklingsprocess, men samtidigt hade återupptäckt ett ursprungligt inslag i kristen tro, nämligen de andliga nådegåvorna, tungotalet, helbrägdagörelsen och profetian samt lovsången och den fria mötesformen. I takt med rörelsens expansion kom **glossolalin** att få större betoning och bli det tecken som profilerade "den nya rörelsen" gentemot andra samfund.

De närmaste åren efter uteslutningen år 1913 tycks inte glossolalin ha betonats särskilt starkt. Anledningar därtill torde främst ha varit den numerärt obetydliga "nya rörelsens" behov av nära anslutning till ÖM, där det i stället genom bl. a. Ongmans person fanns en mer eller mindre utarbetad lärouppfattning, att tungotalet var ett av många tecken på Andens dop och att andedopet kunde ägas utan tungotal[16].

Sedan "den nya rörelsen" växt sig starkare och inom sig skapat för rörelsen gemensamma organ började den mer medvetet och mer självsäkert att accentuera och motivera tungotalet. Denna accentuering gjordes tydlig på bibelstudieveckan i Linderås i Västergötland i juni 1917, där en samtalsfråga just gällde andedopet och dess tecken. Flera deltagare i samtalet höll före, att tungotalsupplevelsen var det enda giltiga tecknet på Andens dop, medan andra framhöll glossolali och profetia eller annan särskild andlig upplevelse. Någon ville emellertid värdesätta samtliga andliga nådegåvor och poängtera, att "det viktiga var inte att förkunna tecknet utan förkunna andedopet, ty det är farligt, när någon får tecknet men ej andedopet".

Under samtalet trädde Pethrus fram: "Under 10 års tid har jag varit oviss med avseende på tecknet för andedopet, men under de sista åren har denna övertygelse blivit mer och mer levande för mig: När Anden faller, tala vi i tungor"[17]. Denna uppfattning hade mognat fram "under de sista åren" och det är nog inte helt oriktigt att anta, att denna process i tiden sammanföll med de första konflikterna med ÖM och utbyggnaden av "den nya rörelsens" egna institutioner. "Den nya rörelsen" kunde samla sig kring andedopet med åtföljande glossolali som dess kännetecken.

En annan fråga, som tydligt markerade "den nya rörelsens" utveckling i sekterisk riktning var **församlingssynen.** Efter fjärmandet från ÖM kring år 1915 fick frågan om den bibliska församlingen och samfundsorganisationerna en stor plats inom "den nya rörelsen". Lewi Pethrus, som redan då får anses inta en ledande position, hävdade re-

dan 1916 i debatt med Ongman, att "bibeln icke innehåller något, som ger stöd åt en samfundssammanslutning"[18]. Pethrus hävdade konsekvent de aktuella åren, att församlingen skulle vara helt fri och stå utanför alla samfundsorganisationer. De motiv, som han åberopade för sin ståndpunkt, var framför allt av två slag; 1. bibliska motiv: man ansåg att i Bibeln fanns inte omtalade samfund utan fastmer fria församlingar[19], 2. praktiska motiv: samfundsorganisationerna hindrade Andens omedelbara ledning av församlingslivet[20].

Pethrus vann gehör för sina åsikter, som han energiskt framfört i EH[21] och på bibelstudieveckan i Kölingared 1919 antog de närvarande pingstpredikanterna och evangelisterna en formell deklaration, som egentligen utgjorde ett avsteg från bibelstudieveckornas karaktär, där de bibliska och praktiska motiven mot samfundsorganisationer presenterades[22]. Sina tankar systematiserade Pethrus i sitt livs andra bok, "De kristnas enhet" år 1919 och eftersom dessa tankar till stor del kom att prägla pingströrelsens ekumeniska tänkande, bör något av dess innehåll här anges.

Pethrus anslöt sig till en förfallsteori i synen på kristendomens utveckling. "Samfundsväsendet", d.v.s. när de lokala församlingarna fick en överstyrelse över sig, utvecklades kring år 200 och var fullbordat i och med kyrkomötet i Nicea, där en definitiv trosbekännelse fastslogs, som uteslöt ytterligare Andens ljus över dogmatiska spörsmål. Med reformationens betoning av rättfärdiggörelsen genom tron, med metodismens tankar om nyfödelsen, helgelsen och delvis friförsamlingsidealet, med baptismens syn på troendedopet och med "den nya rörelsens" återupptäckt av Andens dop och nådegåvor hade en viss restauration av urkristendomen skett. De samfundsorganisationer, som fortfarande fanns kvar, var dock obibliska och till hinder för det andliga livets växt inom församlingarna och en anledning till splittring emellan de samfund, som egentligen bara existerade för att värna om någon särskild dogmatisk fråga (rättfärdiggörelsen genom tron, troendedopet o.s.v.). För att urkristendomens restauration skulle fullbordas måste idén om den fria lokalförsamlingen göras levande och förverkligad[23].

Uttalandena från 1919 markerade "den nya rörelsens" definitiva avståndsstagande från varje organisatorisk anknytning till de existerande samfunden. Efter år 1919 kan den svenska pingströrelsens utveckling som självständig rörelse tecknas.

Deklarationen 1919 var i första hand riktad mot **SBS.** Samma år hade nämligen SBS:s årskongress antagit nya stadgar rörande kommunionfrågan, varigenom man gjorde avsteg från pricipen, att endast medlemmar tillhörande SBS fick tillgång till samfundets nattvardstillfällen[24]. Svaret från Kölingared 1919 på SBS:s uträckta hand till förlikning blev ett nej. Sex år efter uteslutningen, då kommunionfrågan varit den avgörande skiljefrågan, åberopades nu i stället församlingsfrågan som motiv för en avgränsning gentemot SBS. Kand. Gunnar Westin reagerade i en bok mot Pethrus' församlingssyn och

Westins bok kan ytterligare sägas dokumentera brytningen mellan väckelsen och SBS[25].

I det första skedet av "den nya rörelsens" utveckling var det framför allt SBS, som fick vidkännas övergångar, men mycket tidigt blev även andra samfund berörda. Inom **SMF** blev detta även fallet och detta förhållande fick bl.a. rektor Gustav Mosesson vid SMF:s teologiska institut att i SvM kommentera "den nya rörelsen". Mosesson indelade rörelsen i två grenar, "den Ongmanska och den Lewi Pethriska". Båda riktningarna var överens i synen på andedopet, menade Mosesson oegentligt, men skiljde sig i uppfattningen om anknytningen till SBS. Mosesson opponerade kraftfullt mot målsättningen att bryta sig ut ur gamla församlingar och bilda fristående sådana. Han betecknade den riktning, som leddes av Pethrus, som överdrivet extatisk och talade om "andligt rus". Mosesson var över huvud mycket tveksam till Pethrus' person[26].

Pethrus svarade Mosesson i EH 1918 och 1919, varvid han vidhöll sin uppfattning om den fria församlingstanken[27]. Pethrus förnekade vidare, att rörelsen skulle inrikta sig på SMF-församlingar[28].

Om det i första hand var församlingssynen, som profilerade rörelsen mot SBS och SMF, så var det i hög grad andedopsförkunnelsen, som skapade en avgränsning gentemot andra samfund. **Helgelseförbundet** hade, som vi tidigare påvisat, något överraskande tagit avstånd från tanken på glossolalin som andedopets tecken, ja, nästan ifrågasatt glossolalins giltighet i efterapostolisk tid[29]. Därför var det heller inte överraskande, att missionssekretaren i HF, G. Fredberg, i en bok av år 1919 klart tog avstånd från tanken på att andedopet enbart skulle manifesteras i glossolali[30]. Boken rescenserades i EH och den teologiska motsättningen var uppenbar[31]. Fram till år 1917 tycks Pethrus haft kontakt med HF. Detta år besökte han dess årliga samling på Torp men noterade därvidlag en dualism inom HF just i synen på Andens dop[32].

Även inom **EFS** reagerade företrädande män på andedopsförkunnelsen. År 1920 utgav således föreståndaren för Svenska Bibelinsitutet, som drevs i EFS:s regi, Johan Rinman, en skrift om "vår tids s.k. pingströrelse". Rinman stod inte främmande inför, att visst tungotal inom rörelsen kunde vara av demonisk natur. Han hävdade vidare, att glossolalin inte kunde vara given av Gud, när den sades vara så gott som enda tecknet på andedop, när den samtidigt var förenad med andligt högmod, när den förekom utan uttydning, när den förbands med "oordning och obehärskade sinnesrörelser" och när tungotalet eftersträvades framför "uppbyggelse i tro, hopp och kärlek"[33]. Pethrus gick i punkt efter punkt i svaromål på Rinmans bok och de många artiklarna i EH från Pethrus' hand kan sägas utgöra profileringen gentemot EFS[34].

Även ledande män inom **Svenska kyrkan** tog under 1910-talet avstånd från rörelsen och då särskilt dess förkunnelse och uttrycksformer. Linköpingsbiskopen John Personnes bedömning av "den nya rörelsen" i ämbetsberättelsen 1912 gav uttryck för en mycket nega-

tiv uppfattning: "Det moderna s.k. "tungomålstalandet", som helt visst icke ens har någon yttre likhet med det, som förekom i den korintiska församlingen på Pauli tid, är ingenting annat än ett af de många bedröfliga utslag af dels religiöst bedrägeri, dels religiös sjuklighet, som människor blifva ett byte för, när de icke vilja låta sig ödmjukt näras och fostras af det sunda Gudsordet i bibeln, utan i stället börja vurma för religiösa märkvärdigheter och förmenta gudsuppenbarelser i sina egna inbillningar"[35]. I övriga ämbetsberättelser från de svenska biskoparna under 1910-talet omnämndes sällan "den nya rörelsen", vilket i sig kan vara ett tecken på antingen den ringa omfattning väckelsen fått eller ringa kännedom om rörelser inom frikyrkligheten hos prästerna i allmänhet[36].

Att "den nya rörelsen" skulle komma att inta en mycket negativ attityd till varje form av organiserad ekumenik var på intet sätt överraskande. Hösten 1918 konstituerades **Frikyrkliga Samarbetskommittén** av SMF, SBS och MK. I en artikel i EH i nov. 1918, rubricerad "ett brännande spörsmål", försvarade Pethrus ånyo tanken på den fria bibliska lokalförsamlingen gentemot den form av förkyrkligande och förkvävning av frikyrkornas andliga liv, som samarbetskommittén sades symbolisera, ja, Pethrus drog sig inte för att med Uppenbarelsebokens apokalyptiska terminologi beteckna den nya sammanslutningen som "skökoväsen"[37]. Även på kölingaredsveckan 1920 beskrevs de gamla frikyrkorna som förstelnade väckelserörelser och som just "skökoväsen", som hindrade Andens fria liv[38].

Den sekteriska karaktären hos "den nya rörelsen" avspeglade sig även i dess **apolitiska tänkande.** Denna apolitiska inställning var i och för sig inte självklar. Som f.d. baptistpastor stod Pethrus i en klart socialt och politiskt medveten tradition. I 1800-talets aktuella politiska frågor såsom religionsfrihets- och äktenskaplagstiftningen hade baptister kraftfullt agerat[39]. Företrädare för baptismen satt tidigt i riksdagen och representerade då oftast de frisinnade. Här behöver endast ett namn nämnas, Jacob Byström, ledande baptist och frisinnad ledamot av andra kammaren 1894—1914. I sitt politiska agerande uppbars Byström av ett engagemang för de i samhället misslottade samt av ett religionsfrihetspatos[40].

"Den nya rörelsen", som konfessionellt till övervägande del var baptistisk, hade dock en utpräglat apolitisk inställning till samhällsfrågorna. Den hade sin accent lagd i stället vid det teologiska innehållet och budskapet. Andeutgjutelsen inom väckelsen och den utrikespolitiska oron före, under och efter första världskriget närde och intensifierade en stark parusiförväntan, som fick nedslag i Brudgummens Röst och boken "Jesus kommer". "Den nya rörelsen" uppvisade ett viktigt drag hos en sekt: att äga ett apokalyptiskt medvetande i stället för ett politiskt.

De flesta av "den nya rörelsens" ledande män hade heller inget politiskt förflutet. Undantaget här utgjordes av Pethrus, som omkring sekelskiftet varit medlem i en fackförening[41], men såsom företrädare för väckelsen kom han att bestämmas av en apolitisk kristen-

domsuppfattning. I "Jesus kommer" sades den kristnes enda samhällsförbättrande uppgift vara att mitt bland "de tygellösas liderliga umgänge" liksom Gamla Testamentets Lot leva ett rättfärdigt liv, som manade till efterföljd[42].

Den apolitiska inställningen torde kunna förklaras med ett flertal faktorer såsom den parusiförväntan, som skapade en prioritering av omvändelsearbetet framför samhällsarbetet samt den egna koncentrationen på "den nya rörelsens" expansion. Den paulinska uppmaningen att lyda all överhet torde i vissa fall för den tidiga rörelsen med dess biblicism även predestinerat en apolitisk inställning. Dessutom fanns otvivelaktigt med en rädsla för att bli besmittad av världen.

"Den nya rörelsens" samhällsengagemang var i inledningsskedet uteslutande av karitativ art. Detta förhållande belyses klart från filadelfiaförsamlingen i Stockholm, som redan år 1911 startade en "räddningsmission" bland huvudstadens hem- och arbetslösa[43]. Flera nya karitativa aktiviteter påbörjades under 1910-talet, av vilka kan nämnas utdelning av mat och beredande av logi för hemlösa män 1911[44], utdelning av kläder till fattiga söndagsskolbarn 1911[45] och utsändande av sommarbarn 1917[46]. Några år kring 1920 bedrev församlingen i visst samarbete med svenska Röda Korset ett karitativt arbete bland de svältande i efterkrigstidens Wien[47]. Det karitativa arbetet hade två mål: människors omvändelse och lindring av den vardagliga nöden[48].

Fastän formellt apolitisk torde det inte vara helt ogörligt att anta, att "den nya rörelsen" kände sig mest attraherad av den sociala progressivitet och den kulturella konservatism, som stod de frisinnade nära. Företrädare för de frisinnade arbetade för sociala reformer, helnykterhet, full religionsfrihet och kristendomens bevarade ställning i samhället[49]. Ett sådant politiskt program borde naturligtvis locka stora delar av frikyrkofolket. Pethrus torde mycket tidigt, senast år 1914, känt sig partipolitiskt mest befryndad med de liberala och deras ledare Karl Staaff[50].

Den sociala progressiviteten delade frisinnet i hög grad med arbetarrörelsen. "Den nya rörelsens" karaktär av lågklassrörelse kunde också tänkas motivera en anslutning till socialdemokratin. Några uttalanden kring socialdemokratin går inte att belägga från 1910-talet. Arbetarrörelsens klart uttalade socialistiska målsättning måste dock ha verkat avskräckande för en rörelse, som konsekvent var byggd på voluntarismens princip.

"Den nya rörelsen" var klart apolitiskt bestämd. I själva församlingsbildningen, den frivilliga sammanslutningen av medvetna kristna med samma andliga erfarenhet och med en hög moral, fanns en grund för denna inställning. I varje frikyrkobildnings idé ligger, att frikyrkan, "den lilla gruppen", sekten har ambitionen och viljan att vara det fullkomliga samhälle, som inom sig skall förverkliga det, som det profana samhället inte lyckats åstadkomma. I denominationalismens och voluntarismens USA kunde sekter bilda egna avskilda samhällen[51]. I det svenska samhället var detta ogörligt och vår

undersökning kommer att skildra konfrontationen och spänningen mellan sekt och samhälle i svensk miljö.

"Den nya rörelsen" ville representera kyrkans pånyttfödelse. I det sammanhanget blir rörelsens benämning inte utan betydelse. I sitt inledningsskede och under 1910-talet benämndes väckelsen företrädesvis "den nya rörelsen". En annan vanlig och särskilt av Pethrus använd beteckning var "de fria församlingarna"[52]. Benämningen "pingströrelsen", "pingstväckelsen" och "pingstvännerna" blev mer allmän kring år 1920. Troligen hade beteckningarna först använts av "den nya rörelsens" motståndare, bl. a. i den profana dagspressen kring år 1920 och åren närmast därefter anammades beteckningarna av rörelsen själv[53]. Namnet "pingströrelsen" o.d. överensstämde väl med rörelsens och varje sekts innersta karaktär: att vilja utgöra en återupplivare av urkyrkan[54].

Sammanfattning.

Kring år 1920 hade "den nya rörelsen" profilerat sig gentemot samhället och kyrkorna. Den hade en sekts viktigaste karateristika: den var biblicistiskt, apokalyptiskt och apolitiskt bestämd. Den ville representera kyrkans pånyttfödelse. Den var samlad kring sin karismatiske ledare Lewi Pethrus. Den hölls samman av ett antal nybildade institutioner. Dess fokuserade budskap gällde den fria lokalförsamlingen och andedopet manifesterat i glossolali. Pingströrelsen gick in i 1920-talets Sverige som en ung och hänförd frikyrkorörelse med en sekts alla väsentliga drag.

---

[1] Pethrus 1912, Pethrus 1953, s. 227 ff. och Sundstedt 1971 a, s. 151 ff.
[2] Sundstedt 1971 a, s. 158 ff.
[3] Sundstedt 1971 a, s. 179 ff.
[4] Sundstedt 1971 a, s. 153 ff.
[5] Sundstedt 1971 a, s. 185 ff.
[6] Samuelsson 1974, s. 16 f.
[7] Linderholm 1925, s. 306 ff. och Söderholm 1933, s. 77 ff.
[8] Som exempel kan nämnas att LP tidigt besökte Luleå och Småland (EH 10 och 24/5-17), Öland (EH 1/11-17), Dalarna, Härjedalen och Jämtland (Julens Härold 1919, s. 135 ff), och lyckselebygden 1921, Samuelsson 1974, s. 18. 1923 besökte han åter Lappland EH 26/7-23 och 2/8-23 och sade sig ha mött "förfärligt hungriga människor" (LP till Sven Lidman 20/6-23, SLs). År 1921 besökte han Nederländerna och Österrike (EH 20/1 och 27/1-21), året därpå Palestina (EH 15/2-23), 1924 USA (t.ex. 24/4, 8/5 och 22/5-24), 1925 Norge (EH 8/10-25), 1926 Finland (se t.ex. EH 18/2, 25/2 och 11/3-26) och 1927 Palestina (Pethrus 1927).
[9] Se t.ex. EH 15/2-20
[10] Gustafsson 1972, s. 38 ff. Weber skiljer på karismatiskt och hierarkiskt ledarskap. Det hierarkiska ledarskapet vilar på ämbete och vigning, medan det karismatiska ledarskapet vilar på andlig erfarenhet och personliga andliga kvaliteter. Den engelska religionssociologen Bryan Wilson har velat fästa uppmärksamheten på, att det karismatiska ledarskapet av nödvändighet äger en något vag grund, som lätt predestinerar för inre schismer, Wilson 1970, s. 78
[11] Sundstedt 1971 b, s. 55 ff.
[12] Björkqvist 1959, s. 120
[13] Nordström, 1938, s. 34. I t.ex. lyckselebygden skördade man, där Helgelseförbundets evangelister sått, Grape 1965, s. 93 ff. och Samuelsson 1974, s. 3 f. Filadelfiaförsamlingens andrepastor Alfred Gustafsson ger i sig en ganska typisk bild av den tidiga pingströrelsens rekryteringsbas. Han föddes i Frinnaryd i Småland

1888, blev omvänd i en väckelse, ledd av två evangelister från Helgelseförbundet och anslöt sig till Marbäcks baptistförsamling, där frågan om Andens dop blev angelägen för honom. En upplevelse där tungotalet ingick, övertygade honom om att han fått del av denna erfarenhet. Hösten 1907 genomgick han Ongmans bibelkurs i Örebro och verkade sedan som evangelist i Dalarna. Åren 1910—12 studerade han vid Örebro Missionsskola, varifrån han kallades i febr. 1913 att bli Pethrus' medpastor i filadelfiaförsamlingen, Sundstedt 1971 a, s. 86 ff. En liknande utveckling genomgick Georg Gustafsson, Lundgren 1975.

[14] Sundstedt 1971 a, s. 277 ff

[15] Mehl 1965, s. 210 och Wilson 1967, s. 141 f. Sekten representerar mycket ofta en form av kompensation för på något sätt åsidosatta individer, Mehl 1965, s. 210 och Gustafsson 1972, s. 33.

[16] Ongman 1921, s. 20 ff och Magnusson 1932, s. 184.

[17] EH 28/6-17

[18] EH 6/4-16

[19] EH 6/4-16

[20] SvT 23/3-16

[21] Se t.ex. EH 30/3 och 6/4-16

[22] EH 31/7-19 och Sundstedt 1971 a, s. 226 ff.

[23] Pethrus 1919

[24] Westin 1965, s. 390 ff.

[25] Westin 1920

[26] SvM 24/12-18. Se vidare SvM 7/12-18.

[27] EH 7/11-18 och 9/1-19

[28] EH 5/2-20

[29] Trons Segrar 1907, s. 75 f.

[30] Fredberg 1919, s. 49 ff. Enligt Lindén 1971, s. 373 tog den svenska adventiströrelsen år 1914 i ett uttalande avstånd från väckelsen som "holy jumpers" och "ett gissel från Herren" och reagerade särskilt på väckelsens extatiska fenomen, vilka bedömdes som självsuggestion.

[31] EH 18/9-19

[32] EH 28/6-17. Se vidare Fris 1973, s. 94 f.

[33] Rinman 1920, s. 13 ff.

[34] EH 20/5, 10/6, 17/6, 24/6, 8/7, 15/7, 29/7 och 28/10-20

[35] Ämbetsberättelse 1912, s. 10. Väckelse med tungotal i bl. a. Hälsingland omnämndes i ärkebiskop J. A. Ekmans ämbetsberättelse 1908, s. 71. Ärkebiskop Söderblom omnämnde 1915, s. 125 "tungomålsorgier" i bl. a. Ljusne, Hassela och Gnarp. Biskop Eklund, Karlstad omnämnde 1917, s. 72 tungomålstalande i Nössemark.

[36] Inget om p. fanns noterat i ämbetsberättelserna från biskoparna Lönegren, Härnösand 1912 och 1919, Rohde, Göteborg 1915, Billing, Lund 1919 och von Schéele, Visby 1913.

[37] EH 7/11-18

[38] EH 5/8-20

[39] Nordström 1928, s. 189 ff.

[40] Nordström 1938, s. 168 och Westin 1965, s. 414 ff.

[41] Andström 1966, s. 30. LP övervägde kring 1905 att bli proletärförfattare, Andström 1966, s. 39 och Pethrus 1953, s. 71.

[42] Pethrus 1912, s. 10

[43] Sundstedt 1971 a, s. 77 ff.

[44] Tioårshögtiden 1920, s. 58 f.

[45] Söderholm 1930, s. 131. Enligt Holmberg 1976, s. 101 hade även ett barnhem startats år 1912.

[46] Söderholm 1930, s. 132

[47] Söderholm 1930, s. 87

[48] Se t.ex. EH 9/3-16

[49] Nordström 1928, s. 189 ff och 281 ff.

[50] Pethrus 1954, s. 13, Holmberg 1976, s. 129 ff. och intervju Filip Lundberg 15/11-75.

[51] Se t.ex. Wilson 1970, s. 118 ff.

[52] Se t.ex. EH 21/6-17. — En annan tidig beteckning, företrädesvis mer lokalt brukad, skall ha varit "utskottsläsare", Carl Widmark i EH:s julnr 1955 och "fallare", Rudolf Danielsson i EH 8/7-76.
[53] Barratt talade i DN 6/3-18 om "den så kallade nya rörelsen". SvM brukade den 23/10-20 beteckningen "den så kallade pingströrelsen". SvD talade den 30/3-21 om "särskilda tungomålstalareförsamlingar" och den 9/3-22 om "pingströrelsen". I EH:s månadstidskrift 11/21 publicerade Sven Lidman (SL) en artikel "Vad menar Gud med den svenska pingströrelsen"? År 1924 och 1925 använde Briem och Linderholm beteckningen utan citationstecken.
[54] Mehl 1965, s. 203 f. och 215.

KAPITEL 2. PINGSTRÖRELSEN KONSOLIDERAS 1920—33

a. Pingströrelsens inre utveckling.

Perioden 1920—33 innebar en tid av konsolidering för pingströrelsen (i fortsättningen p.). Med exklusiv målsättning isolerade den sig från såväl kyrkorna som samhället.

Denna sekteriska inriktning avspeglades bl. a. i p:s missionerande aktivitet. Dess stora framgång (1920—4.955 medl., 1933—42.235)[1] torde kunna hänföras till ett flertal faktorer. De gamla väckelserörelserna hade nått sin höjdpunkt och de möttes av en ung och hänförd rörelse med ett absolut anspråk på att vara urkristendomens förnyare. Den appellerade även till 1920-talets efterkrigsmentalitet med frihet som ett kungsord. I denna tid svarade den mot ett andligt behov, som de etablerade frikyrkorna inte kunde tillfredsställa. Av mera kända personer, som vanns för p. under 1920-talet kan nämnas författaren Sven Lidman (1882—1960), kyrkoherden G. E. Söderholm (1871—1942) och miss.sekr. A. P. Franklin (1877—1939).

Som sekt slöt sig p. samman kring Andens och församlingens frihet. Andedopet manifesterat i tungotalets tecken blev rörelsens teologiska signum. Någon hårt driven profilering ägde dock inte rum under 1920-talet, men glossolalin sågs som den karisma, som "i regel" gavs i andedopet[2]. Denna markering höll rörelsen samman. Vidare sammanhölls denna extremt independentistiska rörelse genom en kyrkotukt, som ofta utfördes offentligt i samfundsorganen[3]. Den konsoliderades genom ett avståndstagande från spiritualistiska "överandliga" tendenser. På de årliga bibelstudieveckorna, så bl. a. 1921[4], 1927[5] och 1928[6] påtalades dessa tendenser inom rörelsen och de sades kunna medföra, att människor förlorade förtroendet för denna. Sålunda togs i olika sammanhang avstånd från den heliga dansen[7] och profetian som ett absolut tillförlitligt tecken på gudomlig ledning[8]. Rörelsens givne karismatiske ledargestalt var Lewi Pethrus[9]. Han torde ha haft utomordentlig betydelse för att rörelsen under sin uppbyggnad till skillnad från vissa delar av dess internationella motsvarighet gick in i en sund utveckling, avgränsad från den radikala spiritualism, som inte var fotad i bibelordet eller i de kristnas erfarenhet[10].

Det yttre motståndet i bl. a. dagspress, som just tog fasta på de svärmiska inslagen torde ha fått två följdverkningar. Dels bidrog det

till att föra in rörelsen i en mer sund fåra, dels drev det yttre motståndet p:s olika medlemmar samman.

Till detta yttre motstånd, som bidrog till att konsolidera rörelsen, bör nämnas luleåbiskopen Olof Bergqvists hot om riksdagsmotion år 1922 med anledning av de ofta i dagspressen rapporterade fallen av vansinne till följd av p:s verksamhet[11]. Docent Briems och prof. Linderholms kritiska arbeten åren 1924—25 kom att prägla en stor del av det svenska prästerskapets attityd till p. Störst betydelse för den allmänna opinionens negativa bild hade dock otvivelaktigt den profana dagspresssen.

När den engelske helbrägdagöraren Smith Wigglesworth våren 1921 besökte Stockholm gav hans möten anledning till ytterst fräna angrepp från i stort sett hela den profana huvudstadspressen. Särskilt StD[12], DN[13] Fäderneslandet[14] och S—D var negativt inställda[15], medan samfundspressen i stort sett förbigick mötena med tystnad[16]. Den tidning, som mest bemödade sig om en objektiv rapportering kring Wigglesworths möten, var SvM. Tidningen upplät således sina spalter för ett tiotal debattinlägg om helbrägdagörelsen. Bland dem som gavs plats att försvara mötena var f.d. kyrkoherden och pingstvännen G. E. Söderholm[17] och Sven Lidman[18]. Denna tidningens öppenhet för fritt meningsutbyte om p:s verksamhet tolkades t.ex. av NDA som att SvM aktivt stödde p[19]. SvM uttryckte under alla omständigheter ingen större negativ kritik mot Wigglesworths "visserligen egendomliga men dock av en varm religiös övertygelse burna möten i Auditorium" och tidningen protesterade mot att Wigglesworth inte fick sitt pass förlängt[20]. Skillnaden mellan 1911 och 1921 är slående. 1911 öppnade SvM pressangreppet mot pastor Hedeens möten i elimförsamlingen[21] och 1921 var SvM den tidning, som starkast lät försvaret av Wigglesworths möten komma fram.

Bortsett från den olika karaktären på mötena 1911 och 1921 (Hedeens möten var otvelaktigt mer extatiska än Wigglesworths), kan SvM:s mer positiva attityd 1921 förklaras av det förhållandet, att SvT just i samband med Wigglesworths möten tydligt visade sitt avståndstagande från p[22]. SvM tänkte sig möjligen kunna genom en saklig presentation av olika synpunkter på mötena kunna få ingång bland p:s folk. Denna kurs följde också SvM under vintern 1922 med anledning av att några personer från olika delar av landet rapporterades såsom vansinniga efter påverkan från p[23].

Situationen kring år 1925 måste ha upplevts ovan för p. SvM företrädde en objektiv kurs i stället för en tidigare negativ, SvT nedlades i mars 1924 och den profana dagspressen skrev efter en topp 1921—22 inte särskilt mycket om rörelsen.

Pethrus noterade förhållandet, men förväntade sig nya pressangrepp[24]. Nu kom åter SvM in i bilden. I ett brev till Lidman i okt. 1925 förklarade Pethrus, att SvM:s egentliga målsättning var att angripa p[25]. En ledarartikel i SvM den 12 mars 1926 kom också att orsaka debatt. I ledaren skrev SvM bl. a.:

"Denna rörelse rymmer mycket av äkta, varm andlighet, men där visar sig ock

på många håll en benägenhet att sätta den rent själiska religionen i högsätet, att förväxla en rent nervös exaltation med gudomlig andekraft... Vi ha känt det som en plikt att här uttala ett allvarligt varningens ord. Skulle pingströrelsens ledning finna allt vara gott och väl, frukta vi, att följden av en sådan hållning blir obotlig skada icke blott för enskilda människor och för pingströrelsen själv, utan för hela den kristna saken i vårt land"[26].

Det aktuella fallet rörde en mentalt sjuk man, vars agerande under pingstmöten enligt SvM försvarats av p. som ett Guds verk. SvM:s artikel resulterade i ett svar från Lidman i EH[27] och i en intern brevväxling mellan SvM och Lidman[28] och Pethrus[29]. Efter år 1926 tycks dock SvM ha bemödat sig om ett gott förhållande till p.

P. upplevde sig under 1920-talet vara motsagd av ledande krafter i kyrka och samhälle. Huruvida kritiken objektivt sett var motiverad har i sammanhanget underordnad betydelse. Viktigast för p. var upplevelsen av utomståendes angrepp i bl. a. riksdagsmotioner, böcker och dagspress och att angreppet riktades mot en av p:s fundamentala trossanningar: de andliga nådegåvorna (helandet). Till följd av det yttre motståndet drevs rörelsen samman. Perioden 1920—33 innebar även en inre konsolideringstid, då spiritualistiska tendenser avvisades.

---

[1] Blomqvist 1957, s. 285. En rörelse, som missionerar, uttrycker sektens exklusivitet, men även det eskatologiska perspektivet finns med, Mehl 1965, s. 218. Termerna "sekt" och "sekterisk" används i avhandlingen utan pejorativ betydelse. Mehl betecknar objektivt sekten som "en sluten religiös grupp, som konstitueras genom oppositionen mot de etablerade institutionaliserade kyrkorna och genom oppositionen till världen", Mehl 1965, s. 207.

[2] LP till "syster Johansson" 10/10-21, LPs, och Pethrus a, s. 23. Se dock EH:s månadshäfte (EHm) 11/21, där R. Fris hänförde glossolalin till ett av tecknen. — Liknande diskussion om andedopets tecken fanns även i Norge, Bloch-Hoell 1956, s. 202 f., 214 ff. och 242. Barratt utvecklades mot den uppfattningen, att glossolalin var andedopets tecken och häri kan en trolig påverkan från Pethrus skönjas. Liknande diskussion fanns i Danmark, Byman 1936, s. 14.

[3] Se t.ex. EH 2/11-22, 16/8-28 och 4/7-29

[4] EH 21/7-21

[5] EH 14/7-27

[6] EH 12/7-28

[7] EHm 10/22

[8] EHm 10/22

[9] LP fick allt större betydelse för inte endast den svenska utvecklingen utan även för den internationella p. Han torde t.ex. mycket tidigt påverkat p:s utveckling i Norge. Barratts församling i Kristiania antog således namnet "Filadelfia", bibelskola startades, där LP från år 1919 medverkade som lärare och den norska p. fick från en tidig interkonfessionell inriktning med tiden en alltmer antiekumenisk prägel, Bloch-Hoell 1956, s. 237 ff.

[10] Linderholm 1925, s. 307. LP tog således i EHm 11/21 avstånd från en asketisk linje, som förbjöd användandet av tavlor med bibliska motiv. I brev till J.A. Karlsson, Ljungby 9/12-26, LPs distanserade han sig från en lokal väckelse i Småland, där allt skulle bestämmas efter uttydning och profetia. Däremot tog LP avstånd från tanken att tillhöra en sjukkassa, då Herren skulle sörja för den kristne, LP till "broder Aspelin" 13/4-22, LPs.

[11] DN 22/2-22 och EHm 3/22. LP åberopade därvidlag statskyrkosystemet som stöd mot den aviserade interpellationen.

[12] StD 28 och 30/4-21

[13] DN 27/4-21

[14] Fäderneslandet 7 och 25/5-21

[15] S—D 27 och 30/4-21

[16] Följande samfundsorgan har undersökts: Missionsförbundet, Vecko-Posten,

Budbäraren, Stridsropet, Trosvittnet, Trons Segrar, Upplysningens Vän och Svensk Kyrkotidning.
[17] SvM 2 och 30/5-21
[18] SvM 21 och 26/5-21
[19] NDA 7/5-21
[20] SvM 18/5-21
[21] SvM 8 och 10/3-11
[22] SvT 26/5-21
[23] SvM 4/2, 15/3 och 25/4-22
[24] EH 20/5-25
[25] LP till SL 11/10-25, SLs. Enligt styrelseprotokoll 20/10-25 § 6, Fs, beslöts att ej reflektera över SvM:s erbjudande att byta annonsplats i EH-SvM.
[26] SvM 12/3-26
[27] EH 18/3-26
[28] J. M. Ollén till SL 27/3-26, SLs
[29] J. M. Ollén till LP 12/3-26, LPs. Enligt Kihlberg 1960, s. 235 f. hade missionsförbundarna på 1910-talet och framåt som dagstidning SvM, därnäst DN, medan baptisterna hade S—T och EFS-arna StD och senare SvD.

b. Pingströrelsen och ekumeniken.

1920-talets p. kan bäst beskrivas som en sekt, som konsoliderades inåt för att kunna hålla rörelsen samman. Dess attityd till kyrkorna var fortfarande sekterisk.

Under 1910-talet förekom få kommentarer kring **svenska kyrkan**[1], men under det följande decenniet kom en viss profilering att äga rum. Denna negativa inställning var ömsesidig. Ledande kyrkliga företrädare betecknade överlag p. som en "osund rörelse"[2]. Ärkebiskop Söderblom intog en mer generös attityd genom att bl. a. år 1923 rekommendera svensk pingstmission inför de belgiska myndigheterna[3] och genom att samma år tillskriva p. mycket av äkta kristendom, även om, enligt Söderblom, "orena element" kommit med i rörelsen[4]. Som helhet stod dock p. fortfarande mycket tveksam till svenska kyrkan. Den var i rörelsens ögon en oandlig och obiblisk institution, skild från det nytestamentliga församlingsideal, som p. ville representera. Den Sven Lidman, som år 1922 talade inför Fria Kristliga Studentföreningen i Lund[5], fann sig t.ex. år 1929, fostrad i 1920-talets sekteriska p., nödsakad att tacka nej till att medverka som talare vid det allmänna kyrkliga mötet samma år[6].

Särskilt främmande stod p. inför den världsekumenik, som Söderblom inspirerade till och som särskilt de äldre frikyrkorna ställde sig intresserade inför. I sin predikan i filadelfiaförsamlingen den 23 aug. 1925, samtidigt med det pågående ekumeniska mötet i Stockholm, underströk Pethrus, att den organisation, som mötet företrädde, kunde bli den sköka, den religiösa stormakt, som i allians med den globala politiska organisationen Nationernas Förbund skulle komma att associera sig med de maktägande på jorden. Skökan skulle vidare äga prakt och grannlåt och det ekumeniska mötets inledningsgudstjänst sades vittna därom. Den stora faran med denna form av ekumenik var emellertid, att alla andliga gränslinjer suddades ut och den personliga individualistiska frälsningen framställdes som mindre vik-

tig. Den ekumeniska rörelsen var också tvivelaktig därigenom att den sades hysa sympatier för **katolska kyrkan**, vilket för p. med sin bibelsyn var något otänkbart[7]. Redan år 1919 hade Pethrus bestämt den katolska kyrkan som Uppenbarelsebokens sköka[8]. Missionssituationen i latinamerika, där p. tidigt bedrev ett målmedvetet arbete och där den katolska kyrkan var stark, kan också ha bidragit till den negativa attityden till katolska kyrkan.

Även **frikyrkorna** upplevdes som förstelnade och främmande för biblisk väckelsekristendom. I synnerhet de äldre frikyrkosamfundens nära anslutning till världskyrkoekumeniken gav anledning till bister reaktion. Samtalet kring denna fråga på kölingaredsveckan 1927 var betecknande för p:s sekteriska inställning:

"1) Samfunden såsom helhet betraktade och deras ledning i synnerhet stå emot den sanning om Andens verk, som Gud givit oss att bära fram, därför kunna vi icke alliera oss med dem. 2) De frikyrkliga samfunden göra gemensam sak med de stora världskyrkorna i danandet av en kyrklig världsallians. Därför gäller det för alla andliga människor att taga avstånd från dessa samfund, om de ej vilja vara med i dessa strävanden, som ytterst förbereda Antikrists framträdande. De andliga kunna icke vara med i denna skökotrust, om de ej vilja bli besmittade i sin ande. 3) Samfunden ha inom sig teologer, som arbeta på att uppriva kristendomens grundvalar. Vi måste taga avstånd från dessa nyteologer och från varje samfund, som hyser dem inom sig, om vi ej skola besmittas och göra oss delaktiga av deras synder. (1 Tim. 5:22)"[9].

Belysande för den sekteriska attityden under 1920-talet var även ett brev år 1929 från sekreteraren i Frikyrkliga Samarbetskommittén Jonathan Julén till Pethrus, vari Julén beklagade "fördömandet och misstänkliggörandet av andra, som i all skröplighet dock bekänner sig såsom kristna och söka leva efter sin bekännelse"[10].

Närmast av frikyrkorna stod p. under 1920-talet fortfarande **ÖM.** Mot slutet av decenniet kunde noteras en öppnare samtalsattityd än tidigare. John Ongman, som dog år 1931, brevväxlade mot slutet av sin levnad på nytt flitigt med Pethrus och vänskapen återställdes dem emellan[11]. De nya männen i ÖM:s ledning började även mot slutet av 1920-talet att inta en mer positiv attityd till p. ÖM delade p:s negativa uppfattning om världsekumeniken[12], och det är väl troligt, att SBS:s tendens mot större ekumeniskt medvetande och större kulturöppenhet drivit ÖM närmare p. Ett officiellt uttalande från ÖM:s styrelse år 1928 uttryckte uppskattning av p[13]. Inom ÖM uppfattade man även det frikyrkliga samlingsorganet SvM:s teologiska linje som något tvivelaktig. I mars 1928 försvarade t.ex. M—B EH, som angripits av SvM[14]. I maj 1929 kommenterade samma tidning baptisten Hjalmar Danielssons kritik av SvM. M—B anslöt sig till Danielssons kritik och menade, att SvM under "de sista åren" övergett sin tidigare kurs som "ett stort, kristligt-politiskt **samlingsorgan**" till att bli ett propagandaorgan "både för den waldenströmska försoningsläran och för Svenska Missionsförbundets församlingstyp". Tidningen menade vidare, att ett fortsatt program hos SvM efter den modellen "utan varje tvivel kommer att skada tidningens fortsatta utveckling"[15]. M—B:s redaktionella kommentar visade, att SvM inte självklart representerade hela frikyrkligheten. Det fanns stora grupper inom

företrädesvis p. och ÖM, som var relativt missnöjda med landets enda kristliga dagstidning, och detta förhållande hade naturligtvis stor betydelse, när dagstidningstanken några år senare på allvar blev aktuell inom p.

Vi kan återigen fastslå, att p. under 1920-talet i första hand som sekt var en proteströrelse mot de gamla frikyrkosamfunden, som upplevdes som förstelnade och institutionaliserade väckelserörelser. Det andliga livet fanns i p. Statskyrkan var en diffus storhet, oförsvarbar som nytestamentlig församling men möjligen försvarbar som samhällets religiösa ram.

---

[1] Se t.ex. Brudgummens Röst 2/15, där LP förklarade konfirmationen och "barnbegjutningen" som obibliska bruk.
[2] Se t.ex. biskop E. Lönegren, Härnösand i StD 22/4-21 och biskop J. Personne, Linköping i ämbetsberättelse 1920, s. 10
[3] Söderblom till LP 13 och 29/8-23, LPs
[4] SvD 12/3-22
[5] DN 31/3-22
[6] Söderblom till SL 1/3-29, SLs
[7] Pethrus 1925 b. LP:s ekumeniska modell var "Andens enhet genom fridens band", en organisationslös enhet, som skiljde sig från åsikts- och verksamhetsenhet, EHm 11/21.
[8] EH 31/12-19
[9] EH 7/7-27. Se även EH 15/12-27
[10] Jonathan Julén till LP 26/10-29, LPs
[11] Ongman till LP 21/4-26, 31/7-27, 29/2-28 och 1/3-28 och LP till Ongman 7/5-26 och 9/3-28, LPs. Under det tidiga 1920-talet var förhållandet mellan p. och ÖM spänt. En anledning låg i Ongmans uppfattning, att väckelsen skulle kanaliseras inom de existerande församlingarna, Ongman till LP 10/12-21, LPs. Vidare förekom att p. rekryterade medlemmar från ÖM. Ett flertal ÖM-församlingar uttryckte klagomål över p:s verksamhet härvidlag, så t.ex. Älvdalen 16/12-22 och 30/6-23, Mora 1/8-23, Gnarp 1/12-23, Vårhus 31/7-23 och Vinliden 28/10-29, ÖMs. Enligt Sundstedt 1971 a, s. 277 ff och Sundstedt 1971 b, s. 306 ff. bildades pingstförsamlingar i Mora 1920, Älvdalen 1921, Gnarp 1924 och Vinliden 1930. Som exempel på det spända förhållandet mellan ÖM och p. kan anföras ett brev från ÖM:s förlag till EH den 30/10-23, LPs: "Vi översända här en ny annons i hopp att den icke stöter Edert pietistiska sinne". LP svarade den 13/11-23, LPs, att M—B inte alls behövde annonsera i EH. LP antydde vidare, att annonser från p. förvägrats plats i M—B.
[12] Se t.ex. M—B 3/9-25
[13] M—B 5/1-28. Se även en artikelserie om andedopet i M—B 14/7—6/10-27, som utvisade större konsensus än 1922.
[14] M—B 8/3-28
[15] M—B 23/5-29

c. Pingströrelsen och politiken.

Även den apolitiska inställningen markerade den sekteriska inriktningen hos 1920-talets p. Livsstilen innanför den egna rörelsen prioriterades. Rörelsens medlemmar hade inget direkt och egentligt samhällsansvar.

Vissa tendenser till förändrade markeringar fanns dock. Man började nämligen bli mer medveten om, att det svenska samhället var inne i en begynnande avkristningsprocess. 1919 hade den nya skolreformen genomförts, varvid bl. a. katekesen borttagits som läro-

bok i undervisningen. År 1922 stod en annan politisk fråga med kristet-etiska inslag i debattens centrum, nämligen förbudsomröstningen. I denna fråga, där skillnaden mellan sektens och det omkringliggande samhällets livsstilar blev uppenbar, gick EH in i debatten med sin första artikel kring den kristnes samhällsansvar. Tidningen skrev:

" En nytestamentlig kristen har gått ut ur världen. Fastän han lever här nere, är han dock en himmelrikets medborgare (Fil. 3:20). Därför passar den jordiska politiken synnerligt dåligt för ett sådant sinne, synnerligast i denna den utpräglade partipolitikens dagar. Huru olämpligt är det icke därför för en Guds församling eller ledare i en sådan att göra propaganda för någon viss politisk riktning, då de ju oftast finnes medlemmar i församlingen med olika politiska åskådningar, och ingen kan väl förneka, att de kunna hava livet i Gud den ene såväl som den andre... Att en kristen skall vara undergiven sitt lands lagar, så långt det icke strider mot hans samvete, det är Guds vilja, vilket även framgår av många andra bibelställen. Det skulle endast fattats, att Jesus hade ställt sig på herodianernas sida, så hade han genast kommit in i den politiska kampen, men detta hörde icke till hans uppgift. Han underordnade sig landets lagar, men sällade sig icke till något politiskt parti. Det är säkert också den rätta ställningen för varje Jesu efterföljare. Men å andra sidan är det klart, att vi som verkliga kristna icke kunna stödja uppenbara orättfärdigheter i det samhälle vi leva. När man får höra att präster och predikanter kunna ställa sig emot samhällsreformer, som utan gensägelse skulle bliva folket i sin helhet till stor välsignelse, kan man icke annat än förvåna sig. Må varje kristen offra sina böner, sitt personliga inflytande och även sin röst då så behöves för att avskaffa de korridorer till helvetet, som krogarna äro"[1].

Inställningen var i princip apolitisk, även om en akut samhällsfråga tvingat fram ett momentant ställningstagande. En kristen skulle i vissa fall agera för samhällsreformer och i andra fall ta avstånd från varje form av politik. Vissa kanaler (predikstolar och politiska partier) var uteslutna vid samhällsengagemang, och de viktigaste vägarna var förbön och, vilket för första gången utsades, deltagande i de allmänna valen. Modellen var dock klart apolitisk: att underordna sig landets lagar och att inte ansluta sig till något politiskt parti.

Det är dock högst antagligt, att Lewi Pethrus mot slutet av 1920-talet skiljde sig från majoriteten inom p. genom att han började betrakta samhällsutvecklingen med ett försiktigt politiskt perspektiv. I sin bok, "I bibliska farvatten" från 1927 uttryckte han således för första gången (?) en sådan begynnande försiktig samhällsmedvetenhet: "Få förstå dock, vad en levande kristen betyder för ett **samhälle**... Men en verklig kristen, som lever sitt heluppgivna liv i ett gudlöst samhälle, där sedlig förruttnelse härskar, är värd långt mera än all världens guld"[2]. Året därpå framkastades troligen av honom ett förslag inom filadelfiaförsamlingens äldstekår om utgivandet av en dagstidning[3]. Förslaget var momentant och fick belysande nog inget gensvar men uttryckte i sig en ny utveckling hos den karismatiske ledaren. År 1929, då kyrka-statfrågan var aktuell genom biskoparnas uttalande om rätten till utträde[4] intresserade sig Pethrus för frågan och erhöll av en vän förslag på böcker att läsa i ämnet[5]. Därvid torde Pethrus bl. a. ha studerat Nathan Söderbloms bok från 1918, "Religionen och staten", där Söderblom pläderade för den lilla kate-

kesens bevarande även i den nya skolplanen och även för ett bevarat statskyrkosamband för att bl. a. förhindra samhällets sekularisering[6].

Majoriteten inom p. var dock klart apolitiskt bestämd. Här sågs sekulariseringen i bl. a. skolan, inte som en utmaning till ökat samhällsansvar, utan som en bekräftelse på att Jesus var nära[7]. När den kristna församlingens förhållningssätt till politiken diskuterades på Kölingared 1927 uttrycktes det mest konsekventa apolitiska tänkande. Den kristna församlingen skulle visa överheten lydnad och vidare fastslogs: "Vår kallelse är att verka för det himmelska riket, den himmelska politiken. Den världsliga politiken och det sociala evangeliet, som nu är så modernt på många håll, måste vi vara på vår vakt emot, om vi ej skola förlora vårt himmelska medborgarskap. Många i vår tid hava ej insett faran utan hava kastat sig in i dessa politiska och sociala strävanden, så att de förlorat sitt liv i Gud"[8]. I BT, där red. Oscar Haglund gav uttryck för en deciderat apolitisk uppfattning, beskrevs det politiska intresset inom de äldre frikyrkosamfunden som "Herodes surdeg"[9]. Haglunds egen uppfattning, spridd bland framför allt många pingstpredikanter, framkom bl. a. i en kommentar i Biblisk Tidskrift (BT) från år 1927:

> "När Kristus vandrade på jorden, voro alla de sociala problemen — slaveriet, alkoholismen, prostitutionen, rikedomens ojämna fördelning, de mäktigas förtryck av de svaga — fruktansvärdare än någonsin. För att råda bot därpå gav Han världen blott **ett** budskap: evangeliet, **ett** medel: pånyttfödelse, och **en** kraft: den Helige Ande i församlingen. Den bästa väg, på vilken pastorn kan bli till hjälp i den sociala nöden på den plats, där Gud ställt honom, är att ödmjuka sig inför Gud, övergiva synden, döpas i och uppfyllas av Anden och att predika ett rent evangelium i hjärtlig kärlek"[10].

Det är troligt, att Haglund i sin radikalt apolitiska syn representerade en majoritet inom 1920-talets p. Haglunds uppfattning torde även t.ex. ha delats av Sven Lidman, som under det första världskrigets sista år utgivit "Svensk Lösen", ett organ för den svenska aktivismen[11] men såsom pingstvän inte gav samhällsfrågorna något större intresse. I sina predikningar kunde han ibland använda sig av det samtida politiska skeendet men då enbart för att illustrera den gudsfrånvända världens vedermöda och hopplöshet[12]. Inför socialdemokratins socialt-ekonomiska arbete under 1920-talet stod p. utifrån en apolitisk grundinställning närmast ointresserad[13].

Att situationen i Palestina kom att få stort rum inom p. berodde inte på ett ökat samhällsansvar utan på sektens apokalyptiska intresse för att med Bibeln i hand ur egendomsfolkets öden utläsa tiden för Jesu återkomst. Judefrågan fick särskild aktualitet genom beslutet 1917 att tillåta judisk kolonisation i Palestina. Pethrus' två resor till Palestina åren 1922 och 1927 fokuserade för honom personligen situationen i mellanöstern. Personligen sympatiserade han och med honom en övervägande majoritet av pingstvänner med judarnas anspråk på att få bosätta sig i landet. Pethrus motiverade denna uppfattning med att Palestina var judarnas, inte arabernas "rättmätiga hemland"[14], och det förhållandet, att judarna sades vara praktiskt

skickligare att återuppbygga landet. Pethrus sammanfattade artikeln i ämnet med att säga "1) att landet en gång varit verkligt fruktbart; 2) att det råkat i ett fullkomligt förfall genom att det kommit i arabernas händer; 3) samt att det besitter utomordentliga möjligheter om dessa tillvaratagas"[15].

Pethrus' sympati för judafolket hade dock starka apokalyptiska motiv; judarnas återvändande till Palestina var tecknet på Jesu snara tillkommelse[16]. Vid samtalen i Kölingared 1926 sades, att den påbörjade kolonisationen i Palestina var det viktigaste tecknet härför[17]. Judefrågan fick under 1920-talet framträdande plats i p:s organ och då i synnerhet i BT[18].

Det apokalyptiska motivet anlades också på situationen i Sovjet efter den ryska revolutionen. Pethrus såg år 1921 tidstecknens snara fullbordan i rapporterad andlig förnyelse i landet[19]. Något direkt ställningstagande till den ryska revolutionen gjordes inte i EH. Innan religionsförhållandena i landet blivit kända, kan man förutsätta en relativ tillfredsställelse med tsardömets fall parad med en viss avvaktan inför den nya regimens verksamhet. I Kina, ett stort missionsfält för p., framskymtade dock ur missionärsbrev i EH en oro mot slutet av 1920-talet för att de kommunistiska styrkorna skulle besegra de nationalistiska[20].

Den första USA-resan företog Pethrus år 1924. Han imponerades av många företeelser, men framför allt av religionens ställning i det amerikanska samhället[21]. Av de få utrikespolitiska kommentarerna, till stor del sedda ur apokalyptisk synvinkel, kan därför möjliga angloamerikanska sympatier och en viss reservation inför det kommunistiska systemet iakttagas.

1920-talets p. var apolitiskt bestämd. Något egentligt samhällsansvar fanns inte. Samhällsutvecklingen gav incitament inte till politiskt utan apokalyptiskt tänkande. Lewi Pethrus utgjorde mot slutet av decenniet ett visst försiktigt undantag och i hans agerande under dessa år kan förberedelserna till dennes samhällsmedvetande under 1930-talet spåras.

---

[1] EH 15/9-21. Se även EH 20/7-22. Beträffande själva händelseförloppet se t.ex. Ollén 1949, s. 129 ff.
[2] Pethrus 1927, s. 136
[3] styrelseprotokoll 17/4-28 § 11, Fs
[4] Hessler 1964, s. 237 ff.
[5] "Axel B." (=Blomqvist?) till LP 16/9-29, LPs
[6] Söderblom 1918, s. 48 ff. och 90 ff.
[7] EH 8/7-26
[8] EH 30/6-27
[9] BT 12/28
[10] BT 1/27
[11] Tidningen "Svensk Lösen", "tidning för nationell politik", utgavs åren 1916—18. Tidningens allmänna politiska linje var konservativ och den arbetade för försvaret, rättordningen och monarkin. Inrikespolitiskt stod tidningen närmast Högern och utrikespolitiskt stöddes Tyskland mot England under det första världskriget. Se vidare Tergel 1974, s. 189.
[12] Se t.ex. Lidman 1924, s. 34
[13] LP hänvisade till det egna samvetet när det gällde fackligt engagemang, LP till

B.W. Carlsson, Riddarhyttan 14/5-26, LPs. I LP:s predikan "Ekumeniska mötet i bibelns ljus" 1925, s. 9 ff. uttalade sig LP positivt om arbetarrörelsen, medan det ekumeniska mötet sades associera sig med de rika på jorden. — Vi har flera belägg för att politiskt radikala efter sin anslutning till p. lämnade det politiska intresset, EHm 11/22 och Lundgren 1975, s. 13 ff. Rydenfeldt 1955, s. 290 ff. antar ett förhållande mellan politisk och religiös radikalism, som skulle bottna i en aversion mot överheten, "herrarna", kyrkan. Denna misstro fick sitt politiska uttryck i socialdemokrati/kommunism eller religiöst i "vänsterrörelser" som p. I den apolitiska inställningen ärvde p. som sekt en lång kristen tradition, som utan tvivel har sin källa i oppositionen mellan det heliga och det profana, Mehl 1965, s. 207.

[14] EH 22/2-23. Se även EH 31/1-18 (ej LP), 25/1-23 och 1/7-26 (Söderblom)

[15] EH 8/2-23.

[16] Se t.ex. EH 25/1, 1/2, 8/2 och 15/2-23 samt 5/3-25.

[17] EH 8/7-26

[18] Se t.ex. BT 11/26. Se vidare EH 26/8 och 2/9-26, 10/3 och 19/5-27.

[19] EH 17/2-21. Det kan nämnas, att filadelfiaförsamlingen i Sthlm i samarbete med pingstförsamlingen i Helsingfors planerade utsända kläder, mat m.m. till det hungrande Ryssland år 1922, EH 26/1-22.

[20] Se t.ex. EH 19/5-27

[21] EH 23/10-24

d. Franklinstriden.

1920-talets p. var en utpräglad sekt i en konsolideringsprocess, samlad kring andedopet och friförsamlingsidealet. Det var naturligt att anta, att en karismatisk rörelse som p., hur organisatoriskt fri och obunden den ville vara, på ett mycket tidigt stadium måste ställas inför problem av organisatorisk art. 1920-talet var ur den aspekten den tid, då spänningen mellan ande och organisation på många plan blev tydliggjord. Denna spänning kom att särskilt markeras inom filadelfiaförsamlingen i Stockholm och i den första större schism, som återverkade på hela rörelsen, nämligen den s.k. franklinstriden. Då den har stor betydelse för förståelsen av spänningen ande - organisation under 1920-talet behöver den presenteras något utförligare.

Bakgrunden till franklinstriden var den omfattande mission, som bedrevs bl. a. i Sydamerika och Afrika. Från de olika missionärerna framkom tidigt, senast år 1920, ett uttalat behov av en konsolidering och någon form av samordning av p:s mission. I dec. 1920 framförde nämligen missionärerna en önskan om att filadelfiaförsamlingen i Stockholm — notera dess självklara ledarposition redan då — skulle utse "en sekreterare för de yttre missionsfälten". Styrelsen avslog begäran, men behovet stod dock kvar[1].

År 1923 tog den ledande missionsmannen inom Svenska Alliansmissionen (SAM) A. P. Franklin kontakt med Pethrus och uttryckte därvid en önskan om att få övergå till p[2]. I aug. 1923 kallades Franklin att inträda i filadelfiaförsamlingens arbete i Stockholm med särskild inriktning på den yttre missionen[3]. I EH välkomnades Franklin av Pethrus som en man med lång missionserfarenhet, som gav honom "förutsättningar att kunna komma vänner och församlingar till hjälp i många missionsfrågor, som kräva både erfarenhet och gudomlig visdom"[4].

Vid ett styrelsesammanträde i jan. 1924 tillsattes ett missionsråd bestående av fem personer, däribland Franklin, Pethrus och Alfred Gustafsson. Rådet antog namnet "Svenska Fria Missionen"[5]. Vid filadelfiaförsamlingens styrelsemöte i april samma år beslöts, att "missionsrådet uppställer de stadgar, som erfordras för att gälla inför myndigheterna, samt upprätta en arbetsordning för missionärerna"[6].

Det stod dock mycket tidigt klart, att missionsrådet upplevdes som ett hot mot den fria församlingen och vid en ny missionskonferens i dec. 1924 framhöll Pethrus, att "många ha förespått, att vi skulle nödgas uppgiva församlingarnas frihet, något som av oss värderas så högt, och genom en sammanslutning av församlingarna åstadkomma en missionsorganisation". Vid konferensen föreslogs, att några personer åtoge sig att tjäna som en mellanhand mellan pingstförsamlingarna i Sverige och deras missionärer. Konferensen anslog tid till bön för att det skulle bli helt klart, vilka Gud kallat till denna uppgift. Sven Lidman omnämnde då, att han genom en gudomlig uppenbarelse, fått veta namnen på de män, som skulle bilda en kommitté, nämligen Franklin, kand. Rikard Fris, Högsby och pastor Ivar Claesson, Göteborg. En rad talare, däribland även Pethrus, bekräftade Lidmans uppenbarelse. En tremannakommitté, i vilken de nämnda männen ingick, antog namnet Svenska Fria Missionen (SFM)[7].

Noterbart var den för en karismatisk väckelserörelse karakteristiska beslutsprocessen vid SFM:s konstituerande. En väckelse i sjudande expansion och missionsengagemang mötte behovet av en fastare konsolidering av sin yttre mission. En uppenbarelse från Gud var det enda medel, som kunde legitimera ett avsteg från en renodlad independentism. Observeras bör även, att den karismatiske ledaren Pethrus vid denna tidpunkt inte hyste några allvarligare farhågor, att SFM skulle kunna utvecklas till en samfundsstyrelse, som stäckte Andens och församlingens frihet.

Denna oro fanns dock utbredd inom stora delar av p. även efter 1924. SFM diskuterades således på kölingaredsveckorna 1925[8] och 1926[9]. Detta visar, hur starkt pricipen om den självständiga lokalförsamlingen fanns levande inom en p., som endast sju år tidigare på Kölingared 1919 gjort sitt viktiga uttalande just till förmån för lokalförsamlingens autonomi.

För förståelsen av dessa spänningar mellan ande och organisation inom 1920-talets p. behöver ytterligare en fråga beröras, nämligen predikantutbildningen. I febr. 1922 öppnade makarna Rakel och Rikard Fris en skola för blivande missionärer i Högsby i Småland för att tillmötesgå ett alltmer ökat behov inom p. av en kontinuerlig språkkurs, då missionärskandidaternas antal och antalet nyöppnade missionsfält ständigt ökade[10]. Under det tredje verksamhetsåret utsträcktes kursen till att omfatta ett helt år och gälla även för dem, som tänkt sig en predikantgärning inom p. i Sverige[11]. Denna form av pastorsutbildning, till vilken makarna Fris troligen fått modellen i USA[12], fick under 1920-talet allt större uppskattning inom p[13].

Vid årsskiftet 1928—29 flyttades skolan till Stockholm och med av-

sikt att omfatta 2—2,5 år[14]. Den 12 febr. 1929 invigdes missionsskolan, som nu ändrat namn till Fria Bibelinstitutet (FB) med tal av bl. a. Pethrus[15]. Pethrus deltog även som lärare den första terminen[16]. Vi kan således konstatera, att Pethrus i början av 1929 inte öppet gett uttryck för rädsla för samfundsbildning av p. till följd av tillkomsten av SFM och FB.

På kölingaredsveckan i juni 1929, där SFM var huvudfråga, intog dock Pethrus en deciderat negativ inställning. Angreppet leddes dock av Sven Lidman, som dels i en intervju i SvD[17], dels på själva kölingaredsveckan gav uttryck för sin syn på SFM som ett institutionaliseringshot för p[18]. Även Pethrus angrep SFM. Han ansåg, att SFM gått utanför de riktlinjer, som angavs vid starten 1924. Pethrus ville för sin del i stället förorda, att de större pingstförsamlingarna själva åtoge sig ansvaret för vissa särskilda missionsländer, d.v.s. SFM:s uppgifter skulle decentraliseras till de större pingstförsamlingarna[19]. Speciellt två punkter, som båda innerst rörde p:s sektkaraktär kom att uppmärksammas. En paragraf i SFM:s stadgar utsade nämligen, att "rådet kompletterar sig självt". En sådan paragraf sades åsidosätta Guds särskilda kallelse. En annan paragraf hade följande lydelse: "Församling eller enskild, som upphör att samarbeta med SFM äger ej rättsanspråk i SFM:s egendom eller del därav". Pethrus menade, att denna skrivning innebar, att en församling, som inte önskade förbindelse med SFM, då också förlorade den missionsegendom, som eventuellt överlämnats till SFM[20].

Bibelstudieveckan gick på Pethrus' linje. I ett uttalande, som saknade konkreta anklagelsepunkter, talades om att SFM "uti den utformning, som den för närvarande fått, icke motsvarar pingstväckelsens gudomliga riktlinjer, sådana vi funnit dem i Nya Testamentet och såsom de utdanats i vårt land". SFM borde därför "snarast möjligt" upplösas och dess egendom återgå till pingstförsamlingarna själva. "I stället för den nuvarande organisationen anser deltagarne, att de fria församlingarna själva böra få utgöra de organ, genom vilka även pingstväckelsens yttre mission bedrives. Vi anser även, att föreliggande frågas lösning i denna riktning är av livsavgörande betydelse för pingstväckelsens framtid i vårt land och i många andra länder"[21].

Trots de allmänna formuleringarna var det dock tydligt, att deltagarna vid Kölingared 1929 gav uttryck för en oro över att den fria församlingens självständighet stod i fara att på vitala punkter begränsas genom utbyggnaden av SFM. Ur den aspekten var franklinstriden en ideologisk kraftmätning, där problemet ande-organisation och sekt-institution fokuserades. Franklinstriden skulle då primärt ses som ett uttryck för en reaktion hos stora delar av p., som önskade bevara p:s egenart och förhindra, att den blev frikyrka med missionsråd (SFM) och mångårig predikantutbildning (FB) men utan Ande.

En sådan tolkning av franklinstriden har visst fog för sig. Det torde vara obestridligt, att den aktive och kunnige missionsledaren Franklin, med bakgrund i ett organiserat missionssällskap som SAM, haft medvetna eller omedvetna ambitioner att ge SFM en stark ställning

inom p. Ett brev från Fris till Franklin år 1926 ger ett tidigt belägg för att Fris inte kunde följa Franklins intentioner härvidlag: "Trots vårt goda samarbete — jag menar ditt och mitt, är det också djup skiljaktighet i vår innersta uppfattning angående organisationsfrågan"[22].

Det finns dock samtidigt mycket starka skäl för att se franklinstriden som i första hand en strid om det karismatiska ledarskapet. Sekternas historia ger ofta den upplysningen, att sekter ofta splittrats till följd av maktkamp, där två jämnstarka karismatiska ledare profilerat sig mot varandra[23]. Denna utveckling var för övrigt att vänta i en karismatisk rörelse som p., där ledarskapet inte var hierarkiskt, d.v.s. inte vilade på styrelsebeslut eller vigning till ämbete, utan i stället var karismatiskt, d.v.s. vilade på rent personliga egenskaper[24].

Under 1920-talet hade Franklin, SFM och FB där även Franklin medverkade som lärare, vunnit allt större aktning och allt starkare maktposition. I början av juni 1929 tillkom ytterligare en maktfaktor, då de två små pingstförsamlingarna på söder i Stockholm, Tabor och Smyrna, uttalade sig för en förening och till den nya församlingens predikant kallade Ivar Claesson, aktiv inom SFM[25].

Det är troligt, att bildandet av församlingen på Söder var den faktor som utlöste franklinstriden. Under vårterminen 1929 undervisade således Pethrus i FB, men i en annons i EH den 13 juni 1929, d.v.s. i tiden för församlingssammanslagningen, sade sig Pethrus inte längre finna det förenligt med "Guds vilja" att delta i FB:s verksamhet[26].

I sina memoarer, som bygger på dagboksanteckningar och som bekräftas av andra källor, meddelar Fris, att han uppringts av Pethrus och anklagats för "myteri". Fris förnekade dock bestämt, att SFM och FB hade något att göra med sammanslagningen av de båda församlingarna[27]. I brev till Fris, troligen daterat före Kölingared, luftade Pethrus för första gången sitt missnöje med SFM, som sades ha "visat en tydlig vilja att bliva en ekonomisk faktor icke endast på missionsfältet utan även i hemlandet. Den har också visat vilja att bedriva egen, självständig verksamhet vid sidan om församlingarna, att lägga under sig missionen och missionsstationer, där församlingar ansett sig kunna verka utan SFM:s hjälp"[28].

Pethrus torde i SFM, FB och de sammanslagna pingstförsamlingarna sett inte enbart ett hot mot p:s egenart utan även en fara för sitt eget karismatiska ledarskap inom rörelsen. Detta tycks tydligt framgå efter Kölingared 1929. Vid nämnda bibelstudievecka beslöts upplösa SFM och Franklin hade intet att erinra mot den åtgärden[29]. Det är möjligt, att han genom en undfallande attityd trodde sig kunna undvika öppen och uppslitande schism. Om franklinstriden enbart varit ett uttryck för en rädsla för samfundsbildning, hade striden nu kunnat biläggas. Så blev inte fallet, utan först efter Franklins godkännande av SFM:s upplösning tog den egentliga franklinstriden sin början!

Den nya anklagelsepunkten mot Franklin blev nu, att han plagierat en tysk missionärsbok och utgivit den under eget namn. Franklin

tillbakavisade dessa anklagelser och vid ett styrelsemöte i april 1929 hade han redogjort för omständigheterna kring nämnda boks tryckande och något tal om uteslutning var det inte[30]. I stället rescenserades Franklins bok även efter styrelsemötet i april mycket välvilligt och mycket ofta i EH, där Lidman och Pethrus var redaktörer[31]. Hösten 1929 var dock situationen en annan. Den 14 okt. uteslöts han ur församlingen[32], trots att han några dagar innan i brev till styrelsen vädjat om försoning och personligen bett Pethrus om ursäkt för att han yttrat, att "vi borde resa oss som en man mot hans envälde"[33]. Som skäl för uteslutningen hade församlingen funnit, att Franklins "bön om förlåtelse icke uppbärs av uppriktig ånger"[34].

Att franklinstriden inte enbart rörde sakfrågor utan personfrågor framgick även av att år 1930 inom filadelfiaförsamlingen i konkurrens med FB startades en språkkurs för missionärer[35]. Församlingen stod vidare som huvudman för SFM, vilken behövdes för församlingens kongomission[36] och efter Franklins och Fris' avgång ur SFM kompletterade sig SFM själv enligt den paragraf, som på kölingaredsveckan väckt både "förvåning och häpnad"[37].

Att uteslutningen av Franklin inom stora delar av p. upplevdes som orättfärdig påvisas av, att i Stockholm kom den nybildade församlingen på söder att utgöra lokalt centrum för oppositionen mot filadelfiaförsamlingen och dess agerande i striden. Föreståndare för Söderförsamlingen blev Alfred Gustafsson och medlemmar i församlingen blev bl. a. Franklin, Fris och f. kyrkoherden Nils Ramselius. Ute i landet fanns ett antal församlingsgrupper, bl. a. i Katrineholm, Malmö, Göteborg och Kristinehamn, som stödde "söderfalangen"[38]. Oppositionens tidning blev "Missionsfacklan", som utkom med sitt första nummer i jan. 1930 med Ramselius som red. och dess förlag hette "Facklans förlag"[39]. I Uppsala startades hösten 1929 i opposition mot Pethrus och Lidman tidningen "Sanningsfacklan"[40].

Att Pethrus gick segrande ur striden hade flera orsaker. Dels hade han rörelsens informativa organ EH i sin hand. Missionsfacklan nådde en avsevärt mindre läsekrets. Dels torde Pethrus ha ägt en klarare medvetenhet om stridens reella innebörd. Franklin önskade försoning till varje pris, Pethrus sökte striden med den inflytelserike Franklin. I Sven Lidman hade Pethrus en skicklig apologet.

Franklinstriden hade många delkomponenter. I första hand torde den ha varit en strid om det karismatiska ledarskapet inom p., där Pethrus oroades över att förlora ledningen av rörelsen. De två karismatiska ledarna representerade vidare olika församlingssyn. Därför kom striden även att fokusera spänningen ande-organisation. Skulle den lokala församlingen, fri från organisationer, fritt bedriva sin egen yttre och inre mission? Skulle predikanten vara utrustad vid ett predikantinstitut eller av den helige Ande själv? Som ett bestående resultat av schismen framstod ett stärkande av p:s eget medvetande. Genom att aktualisera den nytestamentliga församlingen utan organisation ville den slå vakt om och bevara sin ursprungliga egenart.

[1] Församlingsprotokoll 14/12-20 § 8, Fs och Sundstedt 1971 b, s. 71

[2] Franklin till LP 1/6-23, LPs. I detta Franklins andra brev till LP, det första synes förgånget, sade sig F. inte trivas i SAM och uttryckte förhoppning om gott samarbete med LP.
[3] Franklin till LP 28/9-23, LPs. LP uttryckte glädje över Franklins övergång till p: "Du kan tro, att broder Franklin är en broder, ett utkorat Herrens sändebud, som säkerligen Jesus skall använda till många själars frigörelse och frälsning", LP till SL 10/8-23, SLs.
[4] EH 18/10-23
[5] Styrelseprotokoll 8/1-24 § 4 f., Fs.
[6] Styrelseprotokoll 1/4-24 § 13, Fs.
[7] EH 18/12-24 och Fris 1973, s. 204 ff.
[8] EH 16/7-25
[9] EH 22/7-26
[10] EH 19/1-22
[11] Morgonstjärnan 1925
[12] EHm 11/21
[13] Morgonstjärnan 1925
[14] EH 13/12-28, 14/12-29 och Sundstedt 1972, s. 48
[15] EH 14/3-29
[16] EH 13/6-29
[17] SvD 16/6-29
[18] EH 4/7-29
[19] EH 4/7-29
[20] EH 4/7-29 och Sundstedt 1972, s. 57 ff.
[21] EH 4/7-29. I p:s egen redogörelse för schismen anges grundfrågan vara förhållandet ande-organisation, Sundstedt 1972, s. 45 ff. Sammanslagningen av de båda pingstförsamlingarna ges ingen större plats.
[22] Fris 1973, s. 225
[23] Wilson 1970, s. 78
[24] Gustafssson 1972, s. 38
[25] Franklin 1930, s. 6, Fris 1973, s. 261 ff och Söderholm 1933, s. 414
[26] EH 13/6-29. Franklin 1930, s. 6 menar, att det var sammanslagningen av de båda församlingarna Tabor och Smyrna, som var den djupaste orsaken till schismen. I Församlingsrösten 15/2-35 fäste F. även vikt vid ett dåligt förhållande mellan Pethrus och Alfred Gustafsson för förståelsen av schismen.
[27] Fris 1973, s. 263. Se även Franklin 1930, s. 7
[28] Fris 1973, s. 267. Se även Franklin 1930, s. 7
[29] Styrelseprotokoll 6/8-29 § 103, Fs. Se vidare Sundstedt 1972, s. 62
[30] Styrelseprotokoll 16/4-29 § 50, Fs.
[31] Se t.ex. EH 14/2, 18/4 och 13/6-29
[32] Franklin 1930, s. 21 ff och Sundstedt 1972, s. 53 ff och 63 ff.
[33] Franklin till filadelfiaförsamlingens äldstekår 11/10-29, Fs
[34] Församlingsprotokoll 14/10-29 § 4, Fs.
[35] Församlingsprotokoll 27/1-30 § 10, Fs.
[36] Styrelseprotokoll 25/11-30 § 233 och 16/12-30 § 240, Fs.
[37] SFM:s protokoll 10/4-30, 11/4-30 Fs och Carlsson 1973, s. 46 ff.
[38] Se t.ex. Missionfacklan 20/2, 4/4 och 8/5-30
[39] Sundstedt 1972, s. 80 f. Missionsfacklans provnr utkom 9/1-30 och sista numret den 27/12-34. Missionsfacklan kan sägas ha stått närmare ÖM än t.ex. EH. John Ongman medverkade således den 27/2-30 i tidningen. Se även Ramselius till SL 2/1-30 och 1/7-30, SLs.
[40] Sanningsfacklan, "tidning för andlig uppbyggelse och fri evangelisk verksamhet" utkom med provnr den 12/12-29 från Uppsala med Erik Eklöf som red. Tidningen fronderade så småningom både mot filadelfiaförsamlingen och söderförsamlingen.

e. Franklinstriden stärkte p:s sekteriska medvetande.

Franklinstriden betydde för en karismatisk väckelse en konfrontation inom rörelsen själv med samfundsorganisationens och ledarska-

pets problematik. Rörelsens egenart blev ifrågasatt av samma tendenser, som omvandlat de tidigare väckelserörelserna från protest mot kyrkan till egna samfundsorganisationer. Franklinstriden förblev därför inte en intern uppgörelse inom p. utan utlöste reaktioner just inom frikyrkovärlden.

Franklinstriden blev för många huvudstadstidningar förstasidesstoff. Till skillnad från tidigare pressbevakning av p. var tonen i många fall refererande, men **SvM**:s ställningstagande i striden var avgjort negativ och behöver närmare presenteras.

Redan på sommaren 1929 hade Pethrus i EH gått till skarpt angrepp mot det som han uppfattade som "skvallertaktik" i SvM:s meddelanden om splittring inom p[1]. Den egentliga pressdebatten tog dock vid sedan **DN** den 15 och 16 okt. gett stort utrymme för Lidman och Pethrus att försvara sitt handlande mot Franklin. Då ingrep SvM på Franklins sida. Tidningen menade, att den bild av skeendet, som framförts i DN, inte fick stå oemotsagd[2]. Den 19 okt. gick tidningen punkt för punkt igenom anklagelsepunkterna mot Franklin och bemötte dem alla. Pethrus sades ha vägrat uttala sig för tidningen[3]. I en predikan i filadelfiaförsamlingen den 20 okt. berörde Pethrus SvM:s agerande till Franklins förmån[4] och den 24 okt. inflöt Lidmans första artikel i EH:

"Att giva sig in på ett bemötande av denna spalttals flödande ström av sladder, fromlande fraser, förtal, insinuationer och gudsnådeliga talesätt är omöjligt av hänsyn till hygien, tid och denna tidnings begränsade spaltutrymmme... Därför, låt oss till en början endast kasta ett par små ljusglimtar in i det täta buskage av skvaller och halvsanningar, förvrängningar och insinuationer, i vars mörker Svenska Morgonbladet och A.P. Franklin för närvarande gotta sig och hava det "koseligt" som dansken säger. "Kusligt" säger sanningen"[5].

En vecka senare svarade SvM på redaktionell plats:

"Vi ha endast uppvisat, att Lewi Pethrus och Sven Lidman begått en orättfärdighet mot A.P. Franklin, då de på falska grunder utkastat honom ur församlingen. Det är numer uppenbart för var man, att pastor Franklin utkastats för att han genom sin maktställning blivit obekväm för Lewi Pethrus och så har man tagit F:s bokförseelser, som man sedan många år tillbaka känt och varit medansvarig för, till **förevändning** för utkastningen. Det är detta brutala och falska förfarande som Svenska Morgonbladet i den kristna rättskänslans namn reagerat emot"[6].

Nästa nummer av EH, den 31 okt., ägnades till stor del franklinstriden. G.E. Söderholm återupprepade anklagelsepunkterna mot Franklin och Lidman fortsatte sitt angrepp på SvM:

"Och bedja vi samtidigt våra älskade läsare om förlåtelse för att vi nödgas bemöta SvM:s artiklar i EH:s spalter. Men vi strida ej här för personer eller saker utan för heliga och höga principer i Guds rike: grundfrågorna om syndande kristnas behandling och om församlingstukts rätta utövande. Och det är en strid, som måste föras till slut... I den strid, vi nu föra, skola alla hycklare, alla hemliga syndare, alla skenkristna sluta upp som en man på Svenska Morgonbladets sida. För detta prisa vi Gud — det är en härlig schism — en schism, som vi alltid längtat efter"[7].

Den 7 nov. svarade N.P. Ollén i SvM:

'Herr Lidmans raseriutbrott ha nu antagit en rent patologisk natur. Hans skriverier ha ej längre något av tankereda, av rim och reson i behåll. Han blott slår omkring sig som en rasande... Vi bedja då få erinra om att vi togo till orda i

denna sak, först **sedan** Lidman och Lewi Pethrus låtit sig intervjuas därom i Dagens Nyheter och andra tidningar och **sedan** Evangelii Härold **publicerat** domsakten över pastor Franklin. Då ansågo vi det vara en kristen tidnings både rätt och framför allt **plikt** att reagera mot den uppenbara orättfärdighet, osanning, kärlekslöshet och rent otroliga andliga despoti, som här kommit till synes. Och i denna kamp ha vi **hela det kristna folket i landet** bakom oss, utom naturligtvis de pingstvänner, som ej förmå tänka självständigt och som i blindo låta sig ledas av Lidman, Pethrus och Söderholm... Ett sådant regemente **måste** falla"[8].

Pressdebatten mellan SvM och EH fortsatte året ut men nämnda citat torde tillräckligt eftertryckligt påvisa den indignerade tonen[9]. Beaktar man, att SvM i första hand var de äldre frikyrkosamfundens tidning och att EH var organ för den expanderande p., så är det mycket förståeligt, att franklinstriden fick en stor betydelse för förhållandet mellan nämnda samfund och p., dels mellan SvM och p. under 1930-talet.

Det var naturligt, att denna reaktion från bl. a. SvM skulle bidra till att stärka p:s sektmedvetande. Det torde vara antagligt, att utan denna yttre reaktion skulle inte sektkaraktären förstärkas och därmed hade möjligen p. mer definitivt splittrats efter den interna schismen. EH var därför självklart angelägen om, att beskriva p. som förföljd av kyrkorna och samhället[10].

Under åren 1930—33 kunde också en klar profilering iakttagas i p:s attityd gentemot just kyrkorna och samhället. Den starka expansionen kring åren 1930—33 förstärkte en sekterisk attityd (1930 + 2.740 medl., 1931 + 3.738 medl., 1932 + 4.500 medl. och 1933 + 6.017 medl.)[11].

Kölingaredsveckorna under 1930-talets första år avspeglade även sektkaraktären. P. var den motsagda gruppen, utsatt för världens förföljelse och missförstånd. EH kunde från Kölingared 1931 rapportera: "Under stor rörelse höjde hela den väldiga skaran av Herrens vittnen sina biblar mot himmelen, och förklarade sig villiga att kämpa för Guds sanning, vad det än må kosta"[12]. I en tid av ny profilering betonades åter på ett kraftfullare sätt än tidigare rörelsens teologiska signum, andedopet manifesterat i glossolali[13]. De andedöpta inom andra trossamfund, företrädesvis SMF, skulle behandlas vänligt men ledas till fulla sanningen, vilket praktiskt betydde, att de skulle ansluta sig till p[14]. Vid kölingaredsveckan 1932 prisades avskildheten från andra trossamfund: "Vi prisa Gud, för att vi få vara ett avskilt folk, att vi få ha en hel bibel, och att vi få vara små och föraktade i världens och de världskristnas ögon"[15]. T.o.m. i klädseln skulle pingstvännerna skilja sig från "denna tidsålders väsende"[16].

Det tidiga 1930-talets p. presenterade ett välkänt religionssociologiskt mönster av sekten, den lilla gruppen, med "det sanna ljuset", motsagd och avskild från världen[17]. Udden mot de etablerade frikyrkorna var klart uttalad. Franklinstriden hade avslöjat p:s inställning till dem såsom kulturöppna och liberalteologiskt färgade. Gentemot ekumenismens urvattnade teologi ville pingstfolket ha "en hel bibel", utlagd av en predikant, som inte fått utbildning vid något frikyrkligt pastorsseminarium och smittats av liberalteologi utan upplyst

av endast Guds helige Ande själv. I Pethrus' reserverade inställning till predikantutbildning låg även en rädsla för en samfundsbildning[18].

Bilden av p. som en sekt, sluten kring sig själv och sitt budskap och med udden riktad mot de äldre frikyrkorna, framkom klart och sammanfattande i den bok av Pethrus, med vilken förlaget Filadelfia inledde 1930-talets bokutgivning. I boken, "Vår ställning till andra kristna" (1931) uttryckte Pethrus den sekteriska attityden på följande sätt:

"Det kan dock icke förnekas, att pingstfolket känt behov av en viss isolering. Och låt mig säga, att denna isolering har i sig både sina faror och sin välsignelser. Det är farligt att isolera sig så, att man utestänger andra kristna, som vilja mottaga välsignelse ibland oss och kunna bliva oss till välsignelse. Denna fara måste vi vara vakna inför. Men att vi känna behov av isolering är, enligt min mening, framsprunget ur samma känsla, som Johannes döparen hade, då han gick ut i öknen... Många exempel såväl ur bibeln som livet visa, att ofta de starkaste personer dukat under för ett skadligt och ruinerande inflytande, därför att de icke i tid dragit sig undan detsamma. Jag tror, att det var Johannes kännedom om detta djupa, andliga faktum och känslan av egen svaghet, som kom honom att gå ut i öknen. Det är förvisso denna känsla av svaghet, som drivit pingstfolket till en viss isolering. De har varit rädda för det inflytande, som kunnat rubba deras tro på Gud och Hans ord. Och jag tror, att en av orsakerna till att pingstväckelsen haft denna framgång och bevarats i sin ursprunglighet i den grad, som skett, är denna isolering"[19].

Sammanfattning 1920—33.

Under 1920-talet profilerade sig p. gentemot kyrkorna och samhället som en sekt. Franklinstriden betydde en konsolidering av denna process och ett skärpt vaktslående kring rörelsens egenart. P. var sluten kring sig själv och den nyprofilerade andedopsförkunnelsen.

SvM:s agerande i franklinstriden markerade p. som en proteströrelse mot de äldre frikyrkornas kulturöppenhet och förstärkte dess negativa attityd till frikyrkorna.

En stark betoning av den egna egenarten sammanföll med en apolitisk inställning. Den enskilde pingstvännens verksamhetsområde var i stort sett begränsad till den egna rörelsen.

P. av årgång 1931—33 var en utpräglad sekt. Men den var på väg in i en ny tid. Den var inte opåverkad av 1930-talets krisartade utveckling. En nyorientering inträdde i mer samhällsmedveten och mindre sekterisk riktning.

---

[1] EH 20/6-29. Den 11/10-29 beslöt styrelsen upphöra med all annonsering i SvM, § 134, Fs.
[2] SvM 16 och 17/10-29. Se även DN 15 och 16/10-29.
[3] SvM 19/10-29
[4] SvM 21/10-29.
[5] EH 24/10-29
[6] SvM 31/10-29
[7] EH 31/10-29. Se även Lidman 1949, s. 55 ff.
[8] SvM 7/11-29. Se även Ollén 1949, s. 172 ff.
[9] Se t.ex. SvM 8, 9, 12, 14 och 23/11 och 14/12-29.
[10] Se t.ex. EH 31/10 och 7/11-29.
[11] Blomqvist 1957, s. 285
[12] EH 3/7-30

[13] Se t.ex. EH 26/6-30, 2/7-31, 9/7-31 och 21/7-32
[14] EH 10/7-30
[15] EH 21/7-32
[16] EH 28/7-32
[17] O'Dea 1967, s. 99
[18] Pethrus 1929, s. 34 ff.
[19] Pethrus 1931, s. 32 f. Se vidare EH 2/3, 9/3, 11/5 och 20/7-33.

KAP. 3 DEN ETABLERADE PINGSTRÖRELSEN 1933—45

a. 1930-talet — en period av social och politisk kris.

1930-talet präglades av den ekonomiska världsdepressionen. Den skapade missnöje och gav grogrund för politiska ytterlighetspartier. Det nazistiska partiet kom till makten i Tyskland år 1933. Även p. fick sin utveckling bestämd av detta krisartade utrikespolitiska skeende.

Den internationella sociala och politiska krisen återverkade även på den svenska situationen. Vid riksdagsvalen 1932 gick både Högern och det regerande frisinnade partiet tillbaka. En rent socialdemokratisk ministär tillträdde[1]. Genom kristidsuppgörelsen med Bondeförbundet år 1933, den s.k. kohandeln, slog socialdemokraterna in på ett socialt reformprogram, det s.k. folkhemssverige[2]. Det tidigare liberala samhället med individen i centrum höll på att avlösas av ett mer kollektivt inriktat samhälle. Med 1930-talet fortsatte det agrara Sveriges förvandling till ett industrisamhällle i allt snabbare takt. Den sociala frågan kom i centrum. Den politiska och sociala omvandlingen angick också på ett nära sätt de religiösa miljöer, som rekryterade p. Det frisinnade partiet och Sveriges liberala parti slogs samman år 1934 och bildade Folkpartiet[3]. Därmed kom de frikyrkliga, som till stor del stött de frisinnade, att samlas i en ny partibildning. Ideologiskt var detta parti kluvet i kulturpolitiska och kristet-etiska frågor. Bildandet av Folkpartiet kan därför sättas in i det tidssammanhang, där de ekonomiska frågorna kom att få prioritet framför de andliga frågorna. Denna prioritering oroade vissa grupper inom svensk kristenhet, som kände distans till det moderna sekulariserade samhället, så också p.

Året 1933 utgör dessutom på ett annat område en viktig gränsmarkering för de svenska frikyrkosamfunden. De äldre samfunden hade omkring år 1933 och även något tidigare nått sin kulmen. Deras medlemsantal började minska[4]. De hade institutionaliserats och fått ett samfundsmedvetande. I detta tidsläge inledde de ett utvidgat ekumeniskt samarbete. År 1932 bildades Ekumeniska Nämnden, direkt inspirerad av den globala ekumeniska rörelsen. I den ingick bl. a. den baptistiske nestorn Jacob Byström. I febr. 1933 bildades Ekumeniska föreningen med uppgift att på det lokala planet förverkliga Ekumeniska Nämndens intentioner. I denna invaldes bl. a. de ledande baptisterna pastor J.A. Swedberg, rektor N.J. Nordström och docent Gunnar Westin[5]. Westin utgjorde i sig ett belysande exempel på en förändring av frikyrklighetens karaktär under 1930-talet. Det blev allt fler akademiker inom frikyrkligheten. Den spänning, som tidigare

fanns mellan den vetenskapliga och den fundamentalistiska teologin övervanns. Det apokalyptiska synsättet ersattes av en religiöst-etisk kristendomssyn. Grundsynen blev politisk: det krävdes åtgärder för att förbättra människornas sociala situation. Denna utveckling inom frikyrkovärlden var för de yngre samfunden, som var biblicistiskt och apolitiskt bestämda, mycket oroande.

Gränsmarkeringen vid 1932—34 för följande avsnitt synes motiverad. P. mötte en ny tid. Det sekulariserade samhället hade på kontinenten utvecklats till en totalitär stat. De med p. besläktade väckelsesamfunden hade anslutit sig till ett ekumeniskt samarbete på grundval av en etisk-social kristendomssyn. Uppgiften i föreliggande kapitel blir, att undersöka om dessa förändrade förhållanden i samhälle och kyrka i samband med den krisartade samhällsutvecklingen under perioden 1933—45 påverkade p:s sekteriska karaktär. För att få ett svar på den frågan måste först rörelsens religionssociologiska karaktär under den nämnda perioden bestämmas.

---

[1] Thulstrup 1968, s. 157 f.
[2] Thulstrup 1968, s. 160
[3] Thulstrup 1968, s. 163
[4] Gustafsson 1972, s. 36
[5] Swedberg 1943, s. 209 ff. och Westin 1968, s. 33 f.

b. Pingströrelsens sektkaraktär förändras.

I mitten av 1930-talet ingick p. i en ny utveckling vad beträffar den egna rörelsekaraktären men även i attityden till kyrkorna och samhället. 1930-talet har för p. betecknats som något av "det stora decenniet" med en massiv expansion och utbredning. Till det yttre är detta riktigt. Under 1930-talet växte p. från 30.000 medlemmar år 1930 till närmare 70.000 år 1940 och 76.400 år 1945[1], men bakom denna expansiva utveckling skedde även en relativt omärklig förändring av p:s religionssociologiska status från en ursprunglig sekt till närmast en etablerad frikyrka.

Denna förändring kan inte konstateras i de nya områden, som vanns under perioden, främst då Lapplands inland, utan i Stockholm och i ledningen av p. Franklinstriden hade efterlämnat en splittrad p. med två bokförlag. På initiativ av söderförsamlingen bildades schismen i slutet av år 1934[2]. De konkurrerande organen Missionsfacklan och Facklans förlag nedlades[3]. A.P. Franklin, som år 1933 brutit med söderförsamlingen och bildat egen pingstförsamling i Göteborg med egen tidning[4] förde en blygsam tillvaro och kan i fortsättningen lämnas därhän. P. stod åter från och med år 1935 enad.

Enad kring vad och vem? De enskilda lokalförsamlingarna stod som tidigare helt autonoma, men franklinstriden hade medfört, att filadelfiaförsamlingen i Stockholm och Lewi Pethrus personligen fick en allt mer markerad ledarposition inom rörelsen. P:s första predikantsammandragning år 1934 ägde således rum på filadelfiaförsamlingens initiativ[5]. Pethrus hyllades år 1934 på sin 50-årsdag med en jubileums-

bok, där ett 30-tal pingstpredikanter lämnat sina bidrag[6]. Som belysande jämförelse kan nämnas, att Lidman på sin 50-årsdag år 1932 erhöll en enspaltare i EH[7]. Av sin församling fick Pethrus år 1932 obegränsad frihet att predika ute i landet[8]. Pethrus hade vidare rörelseorganen i sin hand, förutom EH, för vilken han fram till år 1946 var medredaktör, även den år 1932 startade predikanttidskriften Evangelisk Tidskrift (ET), vilken dock nedlades år 1936[9].

Lewi Pethrus var den obestridde karismatiske ledaren. Han uppfattades även försiktigtvis så allt mer i kulturlivet. År 1933 utgav Åhlén & Åkerlunds förlag en predikoantologi omfattande verk av Thomas a Kempis, John Bunyan — och Lewi Pethrus[10]. I en omfattande predikoantologi från år 1938 ingick bidrag av både Pethrus och Lidman[11]. Senast år 1935 ombads Pethrus hålla morgonandakt i radio[12], något som sedan återupprepades närmast varje år i fortsättningen[13].

Det andra världskrigets utbrott med den efterföljande naturliga samlingen kring "den kristna linjen" förstärkte samhällets accepterande av p. Sålunda blev Pethrus som representant för p. ombedd att underteckna upprop för "den inre beredskapens dag" tillsammans med bl. a. ärkebiskop Eidem[14], han kallades av regeringen som sakkunnig i 1940 års utredning angående de samvetsömmas situation[15], Bonniers förlag utgav år 1940 den första biografin över Pethrus[16], 1943 utgav Rabén & Sjögren några av hans radierade morgonandakter[17] och samma år hölls den första direktsända gudstjänsten från filadelfiaförsamlingen och med Pethrus som predikant[18]. Nämnas bör även, att Sven Lidman vid ett flertal tillfällen föreslogs till ledamot i Svenska Akademin[19]. År 1943 fick han samfundet "De Nios" pris[20] och Bonniers bokförlag utgav kontinuerligt Sven Lidmans predikningar[21]. Denna accepterandeprocess var tecken på en ny utveckling för p.

En orsak till denna accepterandeprocess var den nämnda krisartade utrikes- och inrikespolitiska utveckling, som drev nationens folk samman. En annan orsak låg i rörelsens starka expansion under perioden. P. var med sina 75.000 medlemmar 1945 en mindre folkrörelse. Den snabba och kontinuerliga nyrekryteringen medförde, att p. i allt större utsträckning fick in samhällets värderingar inom rörelsen. Under perioden försköts vidare p:s sociala gruppering från låg- till medelklass. Folkräkningen 1930 hade betecknat p. som en rörelse, som i hög grad uppbars av unga och medelålders kvinnor ur arbetarklassen[22]. En sociologisk studie från 1945 antog, att det fanns en stor grupp småbrukare inom p[23]. Inom filadelfiaförsamlingens styrelse fanns ett starkt inslag av egna företagare[24]. Även om svensk p. omkring 1945 fortfarande närmast bör beskrivas som lågklassrörelse, så var det tydligt, att en förskjutning närmare medelklassen ägt rum efter år 1930. Denna förskjutning betydde ett ökat konservativt inslag inom p., vilket i sin tur befrämjande en ömsesidig accepterandeprocess.

Medlemsutvecklingen visar också, att p. befann sig i en utveckling

från sekt till etablerad frikyrka. Expansionstakten under tiden 1933—45 var nämligen retarderande. Åren 1930—35 ökade p. med c:a 16.000 medlemmar, 1930—35, den stora glansperioden, med 22.000, 1935—40 med 17.000 och 1940—45 med "endast" 7.000 medlemar. Under perioden 1933—45 upplevde således p. sin kulmen vad beträffar expansionstakten[25]. En undersökning av filadelfiaförsamlingens utveckling bekräftar på ett ännu tydligare sätt denna utveckling. Åren 1925—30 ökade församlingen med 1.198 medlemmar, 1930—35 med 1.627, 1935—40 med 901 och 1940—45 med 390 medlemmar. Den högsta dopsiffran, en viktig katalysator på väckelsens liv, uppnåddes år 1933 med 306 döpta. Därefter sjönk dopsiffrorna stadigt till c:a 175 år 1940 och 131 år 1945[26].

P. antog under 1930-talet alltmer karaktären av en etablerad frikyrka. Mötena hölls inte som under 1910-talet i hem o. dyl. eller som under 1920-talet i t.ex. övertagna Folkets Hus- och IOGT-lokaler utan i det första egna nyuppförda kapellet. 1930-talet var de många kapellbyggenas tid. Denna utveckling initierades av fiadelfiaförsamlingens nya stora kyrka år 1930[27]. De etablerade tendenserna förstärktes. Den yttersta tiden var inte längre lika nära förestående. De apokalyptiska inslagen nedtonades mycket tydligt i EH[28], filadelfiaförsamlingens protokoll[29] och i Pethrus nya samhällsengagemang, som för första gången på allvar uttalades vid 1930-talets mitt.

Det spontana och frivilliga inom p. kunde även ifrågasättas. Under 1930-talet förvandlades tidigare självklart oavlönade tjänster i filadelfiaförsamlingen såsom organist, sångare och kontorspersonal till fasta, avlönade befattningar[30]. Vid ett flertal tillfällen under perioden skedde löneregleringar[31]. I början av 1940-talet blev även pensionsfrågan för pingstpredikanterna aktuell[32]. En generationsväxling var på väg.

Efter ungefär en generations verksamhet visade även p. tecken på klara tendenser till rutinisering. Bibelstudieveckan i Kölingared fick under perioden en given form, som återkom år efter år. Veckan inleddes på en tisdag, fredagsmötet ägnades missionen, lördagsmötet ungdomsfrågor och i förmiddagsmötet på söndagen predikade Pethrus, i eftermiddagsmötet samma dag några missionärer och i söndagskvällens avslutningsmöte några kända pingstpredikanter. År 1938 valdes för första gången ett presidium att leda de allt större samtalssessionerna[33]. Till presidium valdes pastorer i de större pingstförsamlingarna. Kring 1945 hade den tidigare allmänt brukade titeln "broder" ersatts med "pastor"[34]. Bakom denna förändring kunde antydas ett avsteg från det allmänna prästadömets idé.

De här konstaterade tendenserna betydde en förändring av den sekteriska attityden. P. kände sig kring år 1945 inte förföljd. Den hade själv på vissa vitala punkter rutiniserats. Hade en liknande förändring skett i den inre strukturen beträffande förkunnelsen om andedopet? Svaret måste bli jakande. Från år 1917 hade sektkaraktären gentemot de övriga kyrkorna markerats av att en andedöpt alltid talar i tungor. Denna uppfattning var även tänkt som församlingsgrundande. Under

perioden 1933—45 skedde en viss försiktig förändring i glosslaliförkunnelsen. I ett inlägg på kölingaredsveckan 1934 placerades tungotalet som ett av tecknen vid sidan av bl. a. uttydningens och profetians nådegåvor[35]. Intern brevväxling mellan ledande pingstvänner utvisar även opposition mot tanken att alla andedöpta talade i tungor[36]. Till denna kategori hörde möjligen Lewi Pethrus. I brev från hösten 1937 menade han, att många sökte tecknet framför andens dop och att detta ofta medfört svår kamp. Vi ska söka andedopet, fastslog Pethrus, inte tecknet, men tecknet sades som regel ("mönstret") vara tungotal[37]. I brev till Barratt samma höst opponerade sig Pethrus mot beteckningen av p. som en "tungomålsrörelse". Huvudsaken i p. var inte glosssolalin utan det "väckande momentet"[38].

Hos Lewi Pethrus hade således skett en klar förändring i synen på p:s egenart. Detta framgår, om man jämför uttalandet från bibelstudieveckan 1917 med den mindre bestämt fixerade synen på p:s teologiska signum andedopet år 1937. Det är därför inte överraskande, att p. från 1930-talets mitt började upptäcka sann kristendom även utanför p. Första tecknet härpå var diskussionen på Kölingared 1933, då de andedöpta inom SMF var föremål för samtal. Två diametrala faror betonades. Den ena var, att vara så öppen, att p. förlorade sin profil, den andra att inta en alltför isolationistisk attityd. Pethrus markerade här en minskad sekterisk attityd, när han yttrade: "Om vi isolera oss för mycket, så komma vi att sätta en damm för välsignelsernas flöden... Jag är rädd, att vi understundom gått för långt, när det gäller att hävda vår egen ställning, och det är viktigt, att vi icke fortsätta tills lasset stjälper i diket". Pethrus framhöll vidare, att han alltid haft andlig gemenskap med andra kristna, bl. a. barndöpare som Barratt. "En hel rad av bröder yttrade sig i ungefär samma ande", meddelade EH och fortsatte: "Man framhöll även, att om vi på något sätt för mycket isolerat oss, icke den Helige Ande visat oss denna väg"[39]. Här kan nämnas, att framför allt Sven Lidman praktiserade denna uppfattning genom att vid ett flertal tillfällen under 1930-talet medverka som talare inom andra samfund[40].

En bred opinion inom p. uttalade sig således från 1930-talets mitt för kontakter med andra kristna. Guds rike fanns utanför den egna rörelsen. Den mindre bestämt fixerade synen på andedopet skapade förutsättningar för ett närmande till andra kristna samfund. Denna minskade sekteriska attityd märktes först i förhållandet till ÖM.

---

[1] Blomqvist 1957, s. 285
[2] Sundstedt 1972, s. 91 ff., och Fris 1973, s. 324 ff.
[3] Sundstedt 1972, s. 95
[4] Franklin skapade ett eget organ "Församlingsrösten", som utkom med sitt provnr i nov. 1932. Som anledning till startandet av tidningen uppgavs den 1/5-35, att Missionsfacklan stängts för Franklin och på sensommaren 1932 hade ett möte sammankallats i Ljungby, där det beslöts att starta eget tidningsorgan, och bilda en egen pingströrelse, Guds Församling (amerikansk förebild: Assembly of God). Sådana församlingar bildades under 1930-talet i bl. a. Göteborg, Stockholm, Alingsås, Åmål och Huskvarna, se Församlingsrösten 1935—39. Enligt Hemmets Vän 13/3-75 försonades LP och Franklin strax före Franklins död 1939.
[5] EH 15/3-35 och styrelseprotokoll 15/1-34 § 28, Fs.

[6] Pethrus 1934
[7] EH 23/6-32.
[8] Styrelseprotokoll 21/4-31 § 79 och 28/6-35 § 116. Se vidare styrelseprotokoll 5/1-32 § 230, Fs.
[9] Styrelseprotokoll 25/10-32 § 152. Se vidare styrelseprotokoll 15/11-32 § 176. ET skulle vara en ersättning för Biblisk Tidskrift och en konkurrent till Oscar Haglunds Bibliskt Månadshäfte. Fr.o.m. 1936 uppgick ET i EH, styrelseprotokoll 2/12-35 § 181, Fs.
[10] Pethrus 1933
[11] Wijkmark 1938, s. 100 ff. Se även EH 23/7-36 och Thulin 1945, s. 28 f.
[12] LP höll radioandakt senast i sept. 1935, EH 12/9, 19/9 och 3/10-35. Belysande för sektproblematiken var att pastor Alfred Gustafsson i brev till LP 12/4-35, LPs betecknade radioandakter som synd.
[13] LP tillskrev 8/1-36, LPs Karl Fris, som tillhörde "kommittén för radiomorgonandakterna", som sorterade under Frikyrkliga Samarbetskommittén och efterlyste radiogudstjänster från filadelfiakyrkan. I brev från Fris till LP 13/8-36, LPs erbjöds LP radiomorgonandakter sept. 1936. Även 1939 höll LP radiomorgonandakter, M—B 16/2-39.
[14] EH 27/6-40. Se även EH 30/4-40. LP visade mycket tidigt en icke-exklusiv attityd genom att predika inom svenska kyrkan, så t.ex. i Vänersborg och Trollhättan sommaren 1935, LP till Daniel Berg 7/1-36, LPs och i Katarina kyrka i Stockholm 1939, Hjelms dagboksanteckningar. Se vidare ärkebiskop Eidem till LP 7/3-40, LPs. År 1935 deltog repr. från p. i Sv. Missionssällskapets 100-årsjubileum, kallelse 14/10-35, LPs, LP till Sv. Missionssällskapet 4/11-35, LPs, LP ställde sig i likhet med Barratt positiv till Oxfordgrupprörelsen, LP till B. 19/12-34, B. till LP 20/12-34, B. till LP 27/8-37, LPs. LP stod dock tveksam till EFS:s ledning, LP till Hulda Andersson, Borås 2/12-37, LPs, vilket kunde ha sin förklaring i Johan Hagners fortsatta kritik av p:s andedopsförkunnelse, H. till LP 14/1-33 och 14/2-33, LPs.
[15] EH 2/4-42. Se vidare EH 16/4-42.
[16] Hydén 1940. Se även LP 1955, s. 138 ff.
[17] Pethrus 1943.
[18] Pethrus 1943, Radiotjänst till LP 8/9-43, LPs och LP till Radiotjänst 8/1-42, LPs. Allan Törnberg höll radiomorgonandakter 1940, Röster i Radio 16/40.
[19] Jönköpings-Posten 5/4-40 och Nya Samhället 10/4-40. Se vidare Vecko-Journalen 45/41.
[20] SvD 12/5-43
[21] Se t.ex. Lidman 1924, 26, 28, 32, 36, 37, 39, 42, 45, 46 och 47.
[22] Folkräkningen 1930 V, s. 18 ff.
[23] Thulin 1945, s. 6.
[24] Filadelfiaförsamlingens styrelse bestod 1930 av 3 pastorer, 6 egna företagare, 4 förmän, 1 folkskollärare, 3 hantverkare, 5 fabriksarbetare och 2 åkare. År 1939 var styrelsen sammansatt av 6 pastorer, 7 egna företagare, 3 förmän, 1 folkskollärare, 1 tjänsteman, 1 åkare, 1 hantverkare och 5 fabriksarbetare. Se vidare Bloch-Hoell 1956, s. 411.
[25] Blomqvist 1957, s. 285
[26] EH 18/1-34, 16/1-41 och 17/1-46
[27] Blomqvist 1957, s. 64 ff. I mitten av 1930-talet förekom i EH reportage från kapellinvigningar i mest varje nr, se t.ex. EH 18/7, 25/7, 1/8 och 8/8-35.
[28] EH 7/7-38. Jfr EH 20/7-33
[29] Tidigare vanliga tillägg såsom "om Jesus dröjer", styrelseprotokoll 1/12-31 § 215 och 23/2-32 § 8, Fs, blev ovanligare eller försvann helt under 1930-talet.
[30] Styrelseprotokoll 19/5-36 § 119, 28/5-37 § 88 och 14/10-37 § 175, Fs.
[31] Styrelseprotokoll 5/8-30 § 157, 28/1-37 § 5, 5/3-37 § 23 och 12/5-39 § 104, Fs.
[32] Odaterat PM undert. Per Jacobson och E. Carlén maj 1944, LPs.
[33] EH 23/6-38. — 1922 hade en "broder" utsetts att leda samtalen, EH 29/6-22. År 1926 krävde det ökade deltagarantalet att f.f.g. en "ordförande" och en "vice ordförande" utsågs, EH 1/7-26, år 1930 en ordf. och två vice ordf. EH 26/6-30.
[34] Se t.ex. EH 28/6-45. — 1926 förekom f.f.g. namngivna talare, EH 8/7-26. 1929 användes f.f.g. titeln "missionär", EH 11/7-29. År 1933 användes f.f.g. titel i st.f.

"broder", EH 22/6-33 och år 1935 talades det om "predikande bröder" parallellt med "pastorerna", EH 25/7-35.
[36] EH 12/7-34. Se även EH 2/7-36.
[37] Anders Söderberg till SL 28/7-40, SLs.
[38] LP till Edon Rubb, W. Hartford 27/11-37, LPs
[39] LP till Barratt 6/9-37, LPs, som svar på brev från B. till LP 27/8-37, LPs, där B. utifrån Apg. hävdade, att tungotalet var tecknet. Se även EH 21/7-32, 5/7-34, 4/7-40 och 26/6-41 om oro för minskat bruk av nådegåvorna inom p.
[40] EH 20/7-33
[41] SL deltog på inbjudan av sekr. Bo Giertz i Kristliga Gymnasistföreningens "höststämma" i Uppsala 1933, Giertz till SL 16/9-33, SLs. År 1937 var han en av huvudtalarna vid ett samkristet lärarmöte, Karlskoga Tidning 28/6-37 och 1941 i en samkristen bibelvecka i Stockholm, S—T 13/10-41. LP predikade ofta inom svenska kyrkan, bl. a. i Luleå domkyrka 1935, August Brissler till LP 24/4-25, LPs. Se vidare SvM 2/12-39, Arbetarbladet 4/12-42 och AB 11/5-43.

c. Lewi Pethrus söker samarbete med ÖM.

Den gamla dualismen inom SBS resulterade åren 1936—37 i att ÖM bröt sig ut ur modersamfundet. Orsakssammanhang härför får sökas några år bakåt i tiden.

John Ongman hade under sin livstid byggt upp ÖM som en mycket självständig organisation inom SBS. En egen predikantskola, veckotidning, sångbok, höstkonferens och missionssekreterare möjliggjorde med kort varsel en helt självständig verksamhet. Efter Ongmans död år 1931 kom ÖM:s ledning att läggas i händerna på en yngre generation män såsom miss.sekr. John Magnusson, pastor Birger Eriksson och redaktören för M—B, pastor Algot Ahlbäck[1]. De tidigare djupgående teologiska motsättningarna kom att mer tydligt blottläggas. Dessa motsättningar rörde innerst förhållandet mellan ande och organisation, SBS' inställning till den ekumeniska rörelsen, arbetet på att göra SBS och ÖM mer organisatoriskt förenade samt attityden till pingstväckelsen i interkonfessionell mening.

Den ekumeniska frågan fokuserades bl. a. i Ekumeniska Nämnden och Ekumeniska föreningen, där, som tidigare nämnts, ledande baptister ingick[2]. Även om dessa baptister invalts som privatpersoner, orsakade deras närvaro i de ekumeniska organen irritation i de delar av samfundet, som kände sig mest andligt förenade med ÖM[3]. Reservationen mot den ekumeniska rörelsen berodde bl. a. på dess nära kontakter med katolska kyrkan[4] och den ortodoxa kyrkan[5]. Av större betydelse var dock, att den ekumeniska rörelsen betraktades som obiblisk, då den inom sig försökte organisatoriskt förena bibelkritiker och bibeltroende. I mars 1933 gjorde ÖM:s styrelse ett uttalande med det innehållet[6] och i okt. 1934 skrev M—B belysande i frågan:

"Tvekampen står mycket riktigt emellan nyteologi och en barnslig, fast tro på bibeln, mellan ekumenism och anti-ekumenism, mellan pingströrelse och icke-pingströrelse... Det obibliska samröre, som ekumenismen utgör är icke heller ljus utan mörker, medan däremot all sann pingströrelse är ljus och icke mörker"[7].

Kommentaren i M—B var belysande för ÖM:s bedömning av de äldre frikyrkosamfundens engagemang i den ekumeniska rörelsen och för den sekteriska uppfattning, som låg nära det tidiga 1930-talets p.

När SBS år 1932 beslutade inrätta en tjänst som missionsföreståndare, sågs denna åtgärd från ÖM-håll som ett hot mot den enskilda församlingens frihet[8]. När det vid 1936 års kongress beslutades, att i fortsättningen församlingsintagning och uteslutning skulle ske genom missionsstyrelsen och samfundets årskongress och inte som tidigare genom distriktsföreningarna[9], betraktades detta som ett så gravt intrång i ÖM:s och den enskilda församlingens frihet, att beslutet blev den direkta anledningen till att ett flertal församlingar det året utträdde ur modersamfundet. När huvudförsamlingen Filadelfia i Örebro utträdde i mars 1937 var nybildningen av ÖM som självständig rörelse färdig[10]. I det uttalande, som filadelfiaförsamlingen i Örebro i den situationen gjorde, var det belysande, att den viktigaste anledningen till brytningen sades vara modersamfundets inställning till den interkonfessionella pingstväckelsen. Bl. a. beskylldes Betelseminariets rektor N.J. Nordström för att ha gjort negativa uttalanden. Församlingen skrev:

"Denna fråga är av ytterst vital betydelse... Det finns skaror i de baptistiska leden i vårt land, vilka till fullo dela vår uppfattning i denna fråga. Den framgång, som Svenska Baptistsamfundet kunnat glädja sig åt under de tre senaste årtiondena, har enligt vår uppfattning väsentligen sin förklaring i den pingstväckelse som genom Guds nåds förbarmande bröt in över församlingarna år 1907"[11].

I synen på Andens och den enskilda församlingens frihet fanns således en viktig samsyn mellan ÖM och p. ÖM:s attityd till SBS var sekterisk, vilket även kan sägas om p:s inställning. Den apolitiska inställningen till samhällsfrågor var också gemensam. Inför riksdagsvalet 1936 sades i M—B den kristnes uppgift vara begränsad till förbönen[12]. Pethrus var här försiktigt mer samhällsmedveten. Den år 1934 bilagda schismen inom p., där ÖM tidigt tog Franklins parti[13], utgjorde den första öppningen till ett bättre förhållande mellan ÖM och p[14]. ÖM:s reserverade attityd till SBS, den hotande samhällsutvecklingen och p:s egen minskade sekteriska karaktär var ytterligare steg på vägen till kontakter mellan p. och det självständiga ÖM.

Kontakten mellan ÖM och p. skedde dock på ett överraskande sätt. I maj 1937 återkom Pethrus från sin närmare ettåriga vistelse i USA[15]. Den 6 juli sökte han som den karismatiske ledaren ensam och utan något styrelsebeslut bakom sig oväntat upp ÖM:s expedition i Örebro, där han framlade sina planer för miss.sekr. John Magnusson. Vad, som vid det samtalet förevarit, framgick av den efterföljande tidningsdebatten. Målsättningen med besöket var från Pethrus' sida klart uttalad, nämligen att "få veta, om man inom Örebro Missionsförening hade någon önskan till ett närmande mellan pingstförsamlingarna och denna mission"[16]. Av samma artikel i EH, där Pethrus refererade sitt samtal med Magnusson, framgick, att resultatet av besöket hade blivit negativt. Pethrus anklagade därvid ÖM för att inte helt vilja bryta med SBS[17]. Magnusson replikerade med att ifrågasätta Pethrus' goda vilja till samarbete och menade, att syftet från dennes sida innerst inne varit att lägga ÖM under p. med de föreslagna projekten: en gemensam tidning, troligen en dagstidning, förbud mot nybildning av

församlingar, uppförande av lokaler och anställande av predikanter, där det tidigare fanns en pingstförsamling[18]. Noterbart här är att förslaget om startandet av en kristen dagstidning, uppburen av ÖM och p., framlades av Pethrus efter USA-besöket 1936—37. Det är vidare värt att notera, att upplysningarna om Pethrus' dagstidningsplaner kom från John Magnusson. I sina memoarer förbigår Pethrus helt förslaget liksom hela samarbetsinviten med ÖM, ett förhållande, som i sig kan tyda på, att Pethrus i efterhand upplevt hela händelseförloppet som ett misslyckande för honom personligen.

Julisamtalen i Örebro följdes också av en öppen tidningspolemik, där båda sidor anklagade varandra för bristande vilja att samarbeta[19]. Denna situation torde ha upplevts ohållbar. I dec. 1937 inbjöd därför pingstförsamlingen Elim i Örebro till en samförståndskonferens för att "få de motsättningar utjämnade, vilka nu åtskilja örebrovännerna och pingstfolket"[20]. ÖM besvarade inbjudan avböjande och gjorde det ytterst viktiga påpekandet, att ÖM:s församlingar var fria och att det inom dem fanns en reservation mot en organisatorisk sammanslagning med p. Pethrus' artiklar i EH sades ha försämrat möjligheterna till ett närmande, även om ÖM ville vara öppet för bästa möjliga samarbete[21]. Pethrus svarade med ytterligare några artiklar, där han helt lade skulden till det misslyckade samarbetsförsöket på ÖM:s ledning och menade, att p. och ÖM var så teologiskt närbesläktade, att den lokala splittringen var onödig[22].

Motiven för Pethrus' handlingar har ifrågasatts[23]. Var samarbetsinviten ett försök att lägga ÖM under p.? Hur kunde Pethrus, som tidigare och även senare förfäktade lokalförsamlingens frihet som en närmast oantastbar princip, i samtalen med ÖM tala för de samlade svenska pingstförsamlingarna och dessutom tala för någon form av organisatoriskt samarbete?

Så mycket står klart att samtalen fördes mellan två andliga rörelser, som i mångt och mycket var samma andas barn. Deras negativt präglade attityd till de äldre frikyrkosamfunden, anklagade för att genom liberalteologi och ekumenisk samarbetsvilja upphört att vara väckelserörelser, var gemensam. Det är även antagligt, att Pethrus bl. a. till följd av den utrikespolitiska utvecklingen känt behov av en samling av andligt närbesläktade rörelser.

Samarbetsinviten 1937, hur långt den nu syftade, var egentligen en omöjlighet. Båda rörelserna var till stor del sekteriskt bestämda med ett starkt kallelsemedvetande. ÖM:s organisatoriska uppbyggnad kunde inte förenas med p:s renodlade independentism. Samtalen 1937 är dock viktiga för att påvisa den minskade sekteriska attityden hos ledaren Pethrus.

Denna uppmjukade sekteriska attityd blev ännu mer tydlig inom p. under 1940-talet. Den ersattes snarast av en öppen välvillighet. I rörelsens organ gavs erkännanden åt företrädare för bl. a. ÖM[24] och SBS[25]. Däremot bevarade den under 1940-talets första år en antiekumenisk hållning till svenska kyrkan[26] och SMF[27]. I det första fallet motiverade den olika dopsynen en polarisering och beträffande

SMF påtalades ofta den "nöjeskristendom", som samfundet sades representera.

Den minskade profileringen var naturlig i en tid, då den utrikespolitiska situationen drev nationens folk samman. Den hade också sin förutsättning i den etablering och rutinisering, som kunde spåras inom p. P. började även att i högre grad accepteras av det profana samhället som en av de etablerade frikyrkorna.

Det var naturligt, att en påvisad minskad exklusiv attityd inom p. skulle skapa möjligheter till någon form av samarbete med övriga kristna samfund. Tidigare hade konsekvent tagits avstånd från varje bred samkristen aktion, men i den nya situationen i början av 1940-talet kunde ett sådant deltagande äga rum. Som nämnts undertecknade Pethrus tillsammans med ärkebiskopen ett samkristet upprop inför "den inre beredskapens dag" i juni 1940[28].

Den uppmjukade sekteriska attityden stannade dock upp inför en klart markerad gräns: den upplevda sekulariseringen inom delar av svensk frikyrklighet och då i synnerhet SMF. Pethrus fastslog således i EH år 1943, att SMF

"avancerat längre bort från väckelsekristendomens ursprungliga ståndpunkt, då det gäller denna fråga, än de andra kristna sammanslutningarna i vårt land... Just den ande, som nu talar i Svensk Veckotidning, har även förmått att under så många år, bibehålla klyftan mellan oss och de frikyrkliga såsom samfund betraktade"[29].

Situationen för p. mot slutet av andra världskriget kan beskrivas så, att den slog vakt om en biblicistisk syn på Andens frihet mot hotet från de totalitära regimerna utomlands och sekulariseringen av det svenska samhället och inom vissa frikyrkor. Detta förhållande drev p. samman med kristna, som upplevde samma hot mot Andens och församlingens frihet. Det gav till resultat, att det samgående, som under 1930-talet endast avsett andedöpta inom ÖM och SMF, under de sista krigsåren utvidgades till att gälla samfund med samma församlingssyn och samma dopsyn.

Redan år 1943 kunde en första förändring i den riktningen iakttas. I maj det året skrev Pethrus i EH, att uppdelningen av samfund, främst de baptistiska, var en stor svaghet, eftersom framgången skulle ha blivit större, om enighet förefunnits[30]. I Kölingared 1943 samtalades om enhetsfrågan och Pethrus yttrade bl. a.: "Tänk exempelvis, vilken skada det är, att ej alla dessa, som hävda de troendes dop äro med på samma linje. Man har splittrat sig på småsaker. Det är lätt att slå sönder men inte lätt att hela"[31]. Pethrus övergav heller inte under år 1944 sin tanke på en döparenhet. I början av juni träffades några f.d. klasskamrater från Betelseminariet i Pethrus' hem. Vid detta tillfälle torde önskemål ha uttalats om att Pethrus skulle ta initiativ till att sammankalla en allmän döparkonferens[32]. Pethrus handlade som vanligt mycket snabbt. Klassträffen hölls på fredag kväll och på söndag förmiddag, den 11 juni, samtidigt som SBS:s årskonferens pågick, föreslog Pethrus i sin förmiddagspredikan i filadelfiakyrkan, att de baptistiska samfunden skulle samlas till en kon-

ferens för att diskutera ett närmare samarbete[33]. Predikan väckte uppseende och sågs som ett allvarligt menat ekumeniskt utspel av Pethrus[34]. Den torde dock ha chockerat och irriterat Sven Lidman och de inom p., som utifrån ett sekteriskt tänkande tog avstånd från varje form av kontakt med andra kristna samfund.

Denna brytning kunde klart avläsas inom filadelfiaförsamlingen de aktuella åren. I maj 1943 hade Gunnar Westin i brev till Pethrus uttryckt en förhoppning om dennes engagemang i Frikyrkliga Samarbetskommittén[35]. På hösten 1943 inbjöds Pethrus av Westin att delta i det allmänna frikyrkomötet[36]. I brev till Th. Arvidsson, ledande kraft inom samarbetskommittén, sade sig Pethrus efter ett första samtal med Westin varit tilltalad av tanken, men efter närmare eftertanke hade han kommit fram till att det var mest lämpligt att tacka nej. Skälet härför var en rädsla för att i en tid, då brytningarna inom p. var mycket starka åstadkomma en splittring eller som Pethrus uttryckte det: "Det är snarare fruktan för att strid skall uppstå rörande vår inställning till vitala frågor"[37].

Samma meningsmotsättningar blottlades även i diskussionerna inom församlingen angående Pethrus initiativ att sammankalla en döparkonferens 1944. Pethrus uttryckte mycket tidigt målsättningen med döparkonferensen. I en intervju i DN den 26 juni sades målet vara ett samgående för att bäst kunna möta "de stora uppgifter som våra medmänniskors moraliska och andliga nödläge kräver"[38]. Den planerade konferensen och den uttalade målsättningen med den mötte motstånd inom filadelfiaförsamlingens äldstekår. Frågan om församlingen som inbjudare till enhetskonferensen bordlades två gånger hösten 1944[39]. Vid ett annat tillfälle i okt. framhöll oppositionens främste talesman Sven Lidman, att schismerna inom församlingen först måste behandlas. Pethrus förklarade då, att han inte hade för avsikt att skapa en organisation utan "samarbete och gemenskap med enheten som mål". Pethrus omnämnde stora gemensamma uppgifter för döparfolket såsom "skolfrågan, pressen, litteraturen, söndagsskolan och missionen m. fl."[40]. Även andra ledande pingstvänner ute i landet gav i brev till Pethrus uttryck för sitt motstånd till organiserad döparenhet[41]. Dessa delade meningar i enhetsfrågan, vilka öppet medgavs i EH i samband med predikantveckan i dec. 1944[42] var redan i okt. kända inom ÖM[43].

1940-talet var som antytts de interna schismernas årtionde inom filadelfiaförsamlingen och dessa schismer återverkade på hela p. År 1941 hade Östermalms församling sammanslagits med filadelfiaförsamlingen[44] men redan år 1944 bildade Östermalms Församling egen församling efter tillskyndan av bl. a. Lidman[45]. Östermalmsförsamlingen kan sägas ha varit mer interkonfessionellt och spiritualistiskt präglad än filadelfiaförsamlingen och torde även ha ägt ett mindre förtroende för Pethrus' person. 1944 skärptes meningsmotsättningarna mellan Lidman och Pethrus, där de båda ledarna profilerade sig mot varandra i viktiga pricipiella frågor kring rörelsens egenart, dokumenterad i synen på kyrkorna och samhället. Dessa meningsmotsätt-

ningar, som förebådade lidmanstriden, blev nu mer officiellt kända utanför p[46] och även mellan Pethrus och några av hans övriga medarbetare fanns irritationsmoment[47]. 1940-talet var de svåra interna schismernas decennium, där personliga motsättningar förstärkte och profilerade olika syn på rörelsekaraktären. Under 1940-talet stod sektproblematiken i fokus.

Frågan om döparenheten var just en sådan fråga, som innerst berörde sektproblematiken. En stor grupp inom p. var emot varje form av samarbete med andra samfund, medan det däremot även fanns stora grupper inom p., vilka verkade för tanken. Ett flertal evangelistveckor under hösten 1944 samtalade kring enhetsfrågan och attityden var, enligt referat i EH, positiv till ett närmare samarbete mellan döparsamfunden[48].

Pethrus' förslag om en allmän döparkonferens mötte även positivt gensvar inom de berörda samfunden. M—B sade sig på ett tidigt stadium vara positivt inställt[49]. Vid SBS:s' styrelsesammanträde den 5—6 okt. 1944 uttalade sig styrelsen för att Pethrus tog initiativet till en sådan döparkonferens[50]. Den 6 okt. inbjöds Pethrus till Betelseminariet att tala över den aktuella frågan. Det var för stunden orealistiskt, menade han, att räkna med en organisatorisk sammanslagning av de baptistiska samfunden. Det interna motståndet inom p. mot en sådan lösning var förmodligen den faktor, som härvidlag dämpat Pethrus' tidiga optimism. Pethrus vidhöll dock i sitt tal sin tidigare visade mindre exklusiva attityd:

"De troende och döpta ha ju i stort sett samma upplevelser av tro och dop och församling. Splittringen i dessa led kan ha varit berättigad tidigare, men nu ha orsakerna till densamma fallit bort... **Hur skall nu något kunna göras för den kristna enheten?** Jo, vi kunna för det första tala om saken, och vi kunna tro på den, ty det är en klar biblisk sanning. Därigenom förberedes jordmånen för att det skulle kunna ske något i positiv riktning. Först måste det bli en Andens enhet, men Andens enhet gör inte den yttre enheten överflödig"[51].

Den 18 okt. deltog Pethrus i en konferens i Örebro och ÖM och omnämnde såsom konkreta arbetsmål för de baptistiska samfunden bl. a. skapandet av ett kristet läroverk och utgivandet av "en stor daglig tidning med kristen regim... Vi kunna ej göra oss hörda så långt i våra veckotidningar. De kristna grundsatserna är det enda som kan rädda vårt folk ur moraliskt förfall, och vi måste nu ut bland vårt folk med denna förkunnelse"[52]. Detta torde vara första gången, åtminstone efter samtalen 1937, som Pethrus omnämnt planer på en dagstidning för ÖM. Belysande var, att tankarna framfördes i Örebro och inte inför baptisterna i Stockholm, där uppslutningen kring SvM torde ha varit mer given. Noteras bör även, att Pethrus konsekvent utåt anförde den moraliska situationen i landet som främsta motiv för en bredare kristen samling.

Den 20 okt. beslöt en i frågan splittrad filadelfiaförsamling inbjuda de baptistiska samfunden SBS, ÖM, HF, och p. till en döparkonferens i Stockholm i dec.[53]. Syftet med konferensen sades av Pethrus vara, att "giva tillfälle till en viss orientering, som klargör, var vi befinna oss i förhållande till varandra". Konferensen sades nu inte syfta mot en

organisatorisk enhet, även om detta vore ett mål för framtiden, men "ett helt program med praktiska frågor" skulle framläggas[54].

Den 14—15 dec. samlades c:a 1300 representanter från de fem baptistiska samfunden i filadelfiakyrkan. Vid samtalssessionerna sanktionerades förslag såsom 1. ett gemensamt korrespondensinstitut 2. gemensamt stöd till de befintliga folkhögskolorna, 3. gemensam sång- och söndagsskolbok samt 4. ett större samarbete mellan bokförlagen. Två av tidens viktiga frågor stod således i debattens centrum: skolan och pressen. Frågan om en gemensam satsning på en dagstidning omnämndes, men hänsynen till SvM sades inte längre göra frågan aktuell. Det var viktigare, att satsa helhjärtat på det enda kristna dagliga språkröret[55]. Det är således antagligt, att man från framför allt SBS velat värna om SvM och inte ansett det nödvändigt att starta en ny dagstidning.

Samförståndskonferensen uttalade sig för, att en fortsättningskommitté på 18 personer med Pethrus som sammankallande skulle tillsättas[56]. Denna kommitté sammanträdde dock aldrig trots påtryckningar från de andra samfunden[57]. Varför visade Pethrus inte efter samförståndskonferensen något aktivt intresse för en bred döparenhet? Vissa försök till förklaringar kan anges. Framför allt från p. och ÖM stod man tveksam inför den mer kulturöppna och samhällstillvända kristendomssyn, som delar av SBS representerade. Vintern 1946 ägde ett skarpt meningsutbyte rum mellan Pethrus och Vecko-Posten[58]. Inom p. själv fanns starka brytningar de aktuella åren kring just rörelsekaraktären. Detta medvetande gjorde Pethrus försiktig. Pethrus' planer på en dagstidning måste ha gjort förhållandet till SMF och även delar av SBS än sämre. Däremot stämmer inte Pethrus' egen förklaring, att han inte var sammankallande i fortsättningskommittén[59]. Samtalen vid de berörda samfundens årskonferenser sommaren 1945 kan sägas utgöra epilog på döparkonferensen[60]. Även kölingaredsveckan samtalade kring enhetsfrågan. Det nya i situationen var, att någon talare öppet förespråkade organisatorisk enhet. Pethrus' yttrande vid samma tillfälle var belysande för en närmast icke-sekterisk attityd. Han hävdade, att det inte var Guds plan med splittring och värnandet av den egna rörelsekaraktären. Detta tillhörde en rörelses barnstadium. P. hade nått ett annat stadium, där den såg sig som en del i en organisk utveckling. P. var en rörelse vid sidan av de andra frikyrkorna och som sådan i behov av råd och tillrättavisning. "Vi måste också erkänna", fortsatte Pethrus, att

> "vi inte ha mottagit all sanning. Vi veta inte allt, vi äro inte fullvuxna, utan vi äro på tillväxt. Det är viktigt, att vi erkänna detta. Gör man det, då blir man mild i sina domar mot andra. Det är en fara att bli självsäker och anse, att det blott är vi, som ha den rätta positionen... Ingen av oss kan säga, att vi äro färdiga... Vad gäller samarbete och enhet mellan oss och andra kristna är det givet, att ju mer vi ha samma uppfattning och tro, ju mera ett äro vi"[62].

Döparkonferensens fundamentala betydelse var, att den profilerade starka brytningar inom p., vilka innerst berörde sektproblematiken. De grupper inom p., vilka ägde en sekterisk grundsyn, protesterade mot ett övergivande av ett apolitiskt och sekteriskt betraktelse-

sätt till förmån för ett politiskt och ekumeniskt. Den karismatiske ledaren Lewi Pethrus banade vägar in i en ny tid: "Det är en fara att bli självsäker och anse, att det blott är vi, som ha den rätta positionen". Stora delar av p. kom efterhand att följa honom. Den faktor, som skapade denna minskade exklusiva syn på p. och dess egenart, var Pethrus' oro för en samhällsutveckling i sekulariserande riktning.

---

[1] Örebro 1942, s. 101 och 108 ff. Se vidare Westin 1956, s. 181 ff.
[2] Swedberg 1943, s. 209 ff., och Westin 1968, s. 33 f.
[3] M—B 2/11-33. Se vidare Swedberg 1943, s. 218 ff. och Westin 1968, s. 33 ff.
[4] M—B 19/5-32
[5] M—B 15/3-34
[6] M—B 23/3-33. Se vidare M—B 29/11-32
[7] M—B 26/10-33. Se vidare M—B 9/3, 16/3, 27/7-33 och 14/6-34
[8] Westin 1968, s. 33. Se vidare allmänt mot SBS i M—B 7/1, 21/1, 28/1, 4/2, 11/2 och 18/2-32
[9] Westin 1968, s. 44
[10] M—B 1/4-37
[11] M—B 1/4-37. I maj 1935 möttes repr. från SBS och ÖM och enligt M—B 9/5-35 berodde klyftan på "två olika religiösa inställningar för och emot pingstväckelsen". Se vidare M—B 23/8-34, 21/3, 16/5 och 30/5-35, 10/9, 1/10, 29/10 och 5/11-36 18/2, 8/4, 15/4, 27/5, 10/6, 23/6 och 15/7-37. Se även N. J. Nordström till LP 1/4-33, 19/3-36, 14/1-39 och 23/1-39, LPs och Swedberg 1943, s. 216 f.
[12] M—B 10/9-36
[13] John Ongman till Franklin 7/12-31, ÖMs. — Det fanns även lokala konflikter mellan p. och ÖM, så t.ex. i Växjö, brev 26/8-30 och i Karlskrona, brev 26/6-33, ÖMs.
[14] ÖM till LP 29/9-34, LP till ÖM 23/10-34, LP till ÖM 24/4-35, LPs. Se även LP till D. R. Pihl, Göteborg 20/5-37, LPs.
[15] EH 20/5-37. I Kölingared i juni diskuterades enhetsfrågan mellan "Guds folk" utan att ÖM direkt namngavs, men troligen åsyftades, EH 15/7 och 22/7-37. Se även EH 16/7, 23/7, 30/7-36 och 14/7-38. Se vidare NDA 18/9-36, där LP omnämnde, att närmandet mellan p. och ÖM "alltmera aktualiserats och att det är starka krafter i landet för att ena de riktningar, vars läror och verksamhet överensstämmer".
[16] EH 29/7-37
[17] EH 29/7-37
[18] M—B 5/8-37.
[19] Se t.ex. EH 19/8 och 26/8-37 och M—B 5/8-37
[20] John Magnusson till elimförsamlingen 24/12-37, LPs och M—B 5/1-38. Se vidare M—B 4/11-37, EH 25/11-37, LP till SL 16/11-37, SLs, referat i Lidman 1949, s. 84 f. och styrelseprotokoll ÖM 15 — 17/12-37 § 31, ÖMs.
[21] M—B 13/1-38. ÖM:s reaktion präglades av besvikelse. Vid ett styrelsesammanträde den 6—9/9-37 § 28 sades man ha väntat sig "en ridderligare behandling av br. Pethrus". Ett förslag om att sända en deputation till Stockholm diskuterades, men avslogs, då denna deputation kunde tas som anledning till angrepp från LP:s sida. John Magnusson uttryckte i brev till ÖM:s folk 12/3-38 och 18/11-38, ÖMs besvikelse över p:s högmod och LP:s sätt att handskas med sanningen. I brev av den 30/12-37 till ÖM:s folk förväntade sig Magnusson angrepp från p. i Sverige och Brasilien. Lokala spänningskonflikter mellan p. och ÖM avspeglades bl. a. i brev från Brasilien 6/4 och 27/8-37 och Jönköping 8/12-37, LPs. I brev till LP från pingstpastorn August Brissler, Östersund den 21/3-38, LPs sades ÖM vara p:s värste fiende.
[22] EH 20/1-38. — LP menade, att ÖM uppträtt "avvisande" och "obroderligt" och att ÖM:s ledare använde "märkvärdiga metoder", LP till August Leander 6/9-37, LPs. Se vidare LP till A. Sonander, Göteborg 20/11-37, LP till Paul Nyman 1/12-37, LP till Gustaf Roberth, Kalmar 7/10-37, LP till Gottfrid Ahlbäck 15/12-37, och LP till Josef Sollerman 14/3-38, LPs. Se även LP till Josef Svenhard 7/2-38, LPs: "Vi frukta att det är pingstväckelsens missionsmedel de

vilja åt och att de icke hava något intresse av enhet med pingstfolket", d.v.s. exakt samma åsikt, som John Magnusson hade om LP:s agerande!
[23] Lidman 1949, s. 80 betecknade LP:s agerande 1937 som "ett slags religionspolitiskt Anschlussförsök", där han försökte inlemma ÖM under p.
[24] Se t.ex. DK 11/45
[25] Se t.ex. EH 14/1-43
[26] Se t.ex. EH 5/3-42 och 13/4-44
[27] Se t.ex. EH 26/8-43
[28] EH 27/6-40. Se även EH 30/4-40
[29] EH 26/8-43
[30] EH 13/5-43. Spänningen mellan p. och ÖM upphörde delvis efter händelserna 1937, se t.ex. Gottfrid Ahlbäck till LP 21/2-41, ÖM till LP 9/7-43, LPs. — Även förhållandet till HF var gott. HF inbjöd 1943 LP att tala vid årets torpkonferens, HF till LP 1/2-43, LPs.
[31] EH 1/7-43. Se även DK 7/44 och 8/44
[32] LP till pastor A. Thurén 31/5-44, LPs.
[33] SvM 12/6-44
[34] Se t.ex. Hj. Danielsson till LP 13/6-44, LPs och M—B 22/6-44. LP bad i brev till Danielsson 22/6-44, LPs denne ta initiativ till att sammankalla en döparkonferens. D. menade dock i brev till LP av den 5/7-44, LPs, att LP var mer lämplig.
[35] Westin till LP 20/5-43, LPs. — I brev från Frikyrkliga Samarbetskommittén, Sala den 4/3-38, LPs inbjöds LP att predika vid alliansmöten. LP besvarade ej till synes brevet.
[36] Frikyrkliga samarbetskommittén till LP 10/9-43, LPs. Se även Westin till LP 20/5-43, och 8/2-44, LPs.
[37] LP till Th. Arvidsson 9/11-43, LPs.
[38] DN 26/6-44
[39] Styrelseprotokoll 29/9-44 § 219 och styrelseprotokoll 3/10-44 § 232, Fs.
[40] Styrelseprotokoll 20/10-44 § 246, Fs. Se vidare Sydposten 1/12-44 och Karlstadstidningen 4/12-44.
[41] Eric Carlén till LP 18/9-44, LPs.
[42] EH 21/12-44
[43] John Magnusson till Alfred Gustafsson 20/10-44, LPs.
[44] Församlingsprotokoll 18/11-40 § 555, 13/1-41 § 21 och 20/1-41 § 29, Fs.
[45] Församlingsprotokoll 13/11-44 § 407 och 4/12-44 § 435, Fs.
[46] Se t.ex. DN 10/11-44
[47] LP till Törnberg 7/5-43 och 10/7-44, LPs.
[48] Se t.ex. EH 9/11 och 16/11-44
[49] M—B 22/6-44
[50] Styrelseprotokoll SBS 5—6/10-44 § 39, utdrag LPs.
[51] EH 26/10-44
[52] M—B 26/10-44. Se vidare M—B 2/11-44
[53] Styrelseprotokoll 20/10-44 § 246 och församlingsprotokoll 23/10-44 § 372, Fs.
[54] EH 16/11-44
[55] EH 28/12-44
[56] SvM 16/12-44 och EH 28/12-44
[57] På förfrågan av FB:s miss.förest. Joel Fridén svarade LP 19/2-45, LPs, att han skulle meddela, "om och när något ytterligare skall göras i denna sak". På förfrågan från Algot Ahlbäck, som representerade ÖM, svarade LP 22/6-46, LPs, att frågan om fortsättningskommitténs sammanträde skulle tas upp på sommaren 1946.
[58] Se kap. 5 d.
[59] Se kap. 5 b. 1
[60] Pethrus 1955, s. 163. LP citerade SvM 16/12-44, där LP ändå stod som första namn i fortsättningskommittén. Se även EH 28/12-44, som ger samma uppgift. De närvarande representanterna från de andra samfunden vid döparkonferensen vände sig också till LP, vilket visar, att även de menade, att LP var sammankallande i fortsättningskommittén.
[61] Upplysningens Vän 8/45 och Trons Segrar 2/45.
[62] EH 5/7-45.

d. Pethrus och samhällsfrågorna.

d. 1. Pethrus nyorienterar sig socialt och politiskt under 1930-talet.

P. i början av 1930-talet var en apolitiskt bestämd rörelse. Gudsriket skulle först och främst förverkligas inom församlingen. År 1931 hade Pethrus i sin första bok under 1930-talet, "Vår ställning till andra kristna", klart profilerat p:s apolitiska inställning i kontrast till de äldre frikyrkosamfundens politiska engagemang: "Det är en politik, som ligger på vårt hjärta, och det är himmelrikets. Vi tro på det rike, som skall komma, men här äro vi gäster och främlingar som alla våra fäder"[1].

1930-talets krisartade utveckling kom dock gradvis att göra delar av p. mer politiskt medvetna och denna utveckling leddes av Pethrus. De omständigheter, som i första hand medverkade till en blick för samhällsansvaret var den ekonomiska depressionen i Sverige i början av 1930-talet och uppkomsten av de nya totalitära regimerna i Tyskland och Sovjet.

Som föreståndare för en stor huvudstadsförsamling upplevde Pethrus på nära håll den ekonomiska depressionen. Arbetslöshetssiffrorna var i ständigt stigande. I jan. 1931 var 20 % av fackföreningarnas medlemmar arbetslösa, i dec. 27 % och i dec 1932 31 %. Arbetslösheten drabbade i första hand ungdomen. Nästan var tredje arbetslös under åren 1931—33 var under 25 år[2]. Sitt maximum nådde arbetslöshetssiffrorna i mars 1933 med 186.000 arbetslösa. Därefter förbättrades konjunkturerna. (1933— 164.000 arbetslösa, 1934— 115.000, 1935— 62.000, 1936— 36.000, 1937— 18.000)[3].

Filadelfiaförsamlingen i Stockholm engagerade sig helhjärtat karitativt. Bland olika aktiviteter kan nämnas, att år 1932 inköptes en pråm "Arken", avsedd som natthärbärge för 60-talet arbetslösa[4]. Under mellankrigsperioden förekom dagliga utspisningar genom församlingens försorg[5]. Då konjunkturerna blev bättre, fick "Arken" mindre betydelse, men den användes dock för sitt syfte under hela 1930-talet och utbyttes 1940 mot ett större, mer ändamålsenligt fartyg[6].

En annan omtalad aktivitet var församlingens dagliga utspisningar på Tegnérgatan. Denna verksamhet rönte kritik från bl. a. kommunistiskt håll. Filantropin sade konservera det borgerliga samhället[7]. Pethrus replikerade i EH:

> "Vi tro, att det är en kristens stora förmån att få dela med sig till dem, som äro sämre lottade än han själv. En rätt kristendom behärskas av den ande, som var rådande i den första kristna församlingen. Dessa medlemmar sutto icke fast vid vad de ägde på denna jorden utan delade med sig åt dem, som intet hade. Att vi bjuda arbetslösa män på mat är icke alls något arrangemang, framdrivet av det s.k. kapitalistiska intresset utan det är en produkt av den kristna kärlek som Gud har utgjutit i våra hjärtan"[8].

Till skillnad från tidigare kom den karitativa insatsen under 1930-talet att få en politisk, klart antikommunistisk ton. Detta förhållande torde ha bidragit till att inom p. betrakta samhällsutvecklingen ur mer politisk synvinkel än tidigare.

Under det fortsatta 1930-talet med dess internationellt och nationellt krisartade utveckling skedde också synligt hos Pethrus en markerad orientering mot den problematik, som rörde den kristnes samhällsansvar. Den karismatiske ledaren insåg, att som samhället utvecklade sig, hade den enskilde kristne ett ansvar. Denna Pethrus' mer socialt-politiska inriktning kunde i första hand och tidigast utläsas i rörelsens officiella tidningsorgan. I själva startandet av Evangelisk Tidskrift (ET) i dec. 1932 — mer ämnat som internt organ för pingstpredikanter — markerades denna nya attityd. När ET år 1936 uppgick i EH, försvann inte denna inriktning, utan kanaliserades in i EH, där artiklar av mer samhällsinriktat innehåll fick mer plats än tidigare[9].

I ET och EH under 1930-talet bekräftas, att den utrikespolitiska utvecklingen, särskilt i Tyskland efter Hitlers maktövertagande i jan. 1933, starkt bidragit till i första hand Pethrus' nya politiska engagemang. Andens och församlingens frihet var hotad på nära håll. Trycket från de totalitära staterna märktes i de enskilda församlingarna. På ett mycket tidigt stadium tog Pethrus i predikningar i församlingen avstånd från den nazistiska politiken[10] och i de följande årens artiklar i EH var det framför allt två företeelser, som påtalades: religionspolitiken och judeförföljelserna.

I en brett upplagd och mycket kritiskt hållen artikelserie 1934 sade sig författaren G.E. Söderholm förstå de tyska kristna, som i nazismens brännande av pornografisk litteratur m.m. kunde se något positivt, men de antikristliga tendenserna inom nazismen sades dock vara uppenbara[11] och i en artikel i ET i maj 1935 angrep Söderholm den antisemitism, som blivit uppenbar under det nazistiska styret[12]. P:s uppfattning om Andens och församlingens frihet uteslöt en anslutning till totalitära regimer som Hitlers. P:s renodlade independentism och voluntarism kunde heller inte förverkligas i ett diktatoriskt statssystem. En uppfattning om judarna som egendomsfolket och som ett eskatologiskt tecken omöjliggjorde varje form av antisemitism. Den judiska invandringen till Palestina efter det första världskrigets slut blev också följdriktigt sedd ur eskatologisk synvinkel[13]. Den ökade immigrationen åskådliggjorde enligt EH i jan. 1937 "fikonträdets knoppande och det gör oss alltmer förvissade om att vi leva i Människosonens dagar och att den nuvarande världsordningen med snabba steg går mot sitt slut"[14]. Palestina tillhörde judarna och inte araberna[15] och judarna sades vara araberna överlägsna[16]. Den nazistiska religionspolitiken, förföljelsen av det judiska egendomsfolket och p:s principiella voluntarism utgjorde således sammanfattningsvis de faktorer, som på ett mycket tidigt stadium hindrade en varmare uppslutning kring nazismen från p:s och Pethrus' sida.

En annan diktatorisk sfär, som bidrog till att väcka ett samhällsansvar inom p., var den nya kommunistiska regimen i Sovjet. Särskilt religionsförhållandena i Sovjet stod i fokus för p:s intresse. År 1930 skrev EH, att religionsförföljelserna från tsartiden under det kommunistiska styret utvidgats till att gälla samtliga kristna kyrkor

och samfund, även den grekiskt-ortodoxa kyrkan. Den antireligiösa propagandan sades ha som mål att bryta den kyrkliga seden vid de stora högtiderna, frånta söndagen dess karaktär av vilodag, förbjuda religionsundervisning under 18 år och i stor skala utrota kristendomen ur landet[17]. Pethrus återberättade för EH:s läsekrets år 1935 ett möte år 1930 med några ryska flyktingar, vilka "gåvo oss skildringar av de gudlösas grymheter emot de troende, skildringar, vilka hart när kommo blodet att stelna i våra ådror. De beskrevo för oss saker så grymma och djuriska, att de äro omöjliga att offentligen uttala vare sig i tal eller skrift"[18].

Pethrus blev vid mitten av 1930-talet således medveten om, att starka totalitära regimer hotade den andliga friheten. Samhället innehöll starka kristendomsfientliga krafter. Denna upptäckt drev Pethrus ut ur en sekterisk position till en medvetenhet om en kristens samhällsansvar. Denna nya politiska medvetenhet fick år 1934 sitt tydliga och överraskande första utslag, då Pethrus vid året kommunalval lät sig inväljas som ledamot i Fresta kommunalfullmäktige norr om Stockholm[19]. Överraskande nog valde Pethrus att representera Bondeförbundet. Det naturliga hade ju i stället varit, att han sökt sig till de frisinnade, vilka han tidigare närmast sympatiserat med men troligt är, att Bondeförbundet kristet-ideologiskt framstod som mer homogent än det år 1934 nybildade Folkpartiet. Bondeförbundets visade intresse för samlande lösningar över partigränserna, t.ex. krisuppgörelsen 1933, den s.k. kohandeln, med socialdemokraterna kan även ha attraherat den karismatiske ledaren Pethrus, som med samlande lösningar ville nå massan, folket[20].

Pethrus upprätthöll dock sitt ledamotskap i Fresta kommunalfullmäktige endast några månader och avgick i mars 1935 förebärande tidsbrist[21]. Hans politiska aktivitet avstannade dock inte därmed. Den 5 mars 1935 i tiden för hans avsägelse som kommunalfullmäktigeledamot för Bondeförbundet, medverkade han vid ett stort frisinnat (!) möte i Stockholm inför de stundande stadsfullmäktigevalen i huvudstaden. Hans medverkan utgjorde något av en sensation för samtiden. De flesta huvudstadstidningarna presenterade med stor bild på första sidan Pethrus' valtal, som p.g.a. överfyllda lokaler fick hållas tre gånger samma kväll. Enligt S—T hade Pethrus i sitt första offentliga politiska tal inför en allmän publik bl. a. yttrat följande:

"Tal, ville förklara, varför han själv röstat vid de kommunala valen. Det är bibeln, som lärt mig, sade han, att en kristen icke undkommer sina förpliktelser mot samhället. Varje vaken kristen har med sorg iakttagit, huru den moraliska förruttnelsen under de senare åren gripit omkring sig. Detta har bland annat tagit sig uttryck på nöjeslivets och rusdryckshanteringens område. Om den nöd skulle komma över oss, som genom gudlösheten kommit över andra länder, så skola vi med mycket större frimodighet anropa Gud om hjälp i nödens stund, sedan vi gjort allt som stått i vår makt för att hindra det onda. Jag har inget behov av att plädera för något särskilt politiskt parti, sade tal. till sist, men jag anser, att en kristen bör göra sin plikt mot samhället och rösta med något av de politiska partier, som icke har kristendomsfientligheten på sitt program"[22].

Av det som tidigare anförts var det givet, att Pethrus till dessa

kristendomsfientliga partier räknade kommunister och nazister. Talet, såsom det refererats inte endast av S—T utan även av övriga stockholmstidningar, hade följande huvudtankar; eftersom situationen utrikespolitiskt totalitärt och inrikespolitiskt moraliskt var så allvarlig, så borde den kristne försöka påverka samhällsutvecklingen genom att rösta på de icke-kristendomsfientligt inställda partierna, till vilka borde räknas soc.dem., Högern, Bondef. och Folkp.

Det var givet, att ett tal med denna politiska inriktning skulle väcka oro och motstånd inom en p. som i mitten av 1930-talet i dess blomstrande expansionsperiod fortfarande var en sekt, apokalyptiskt och apolitiskt bestämd[23]. Det tydligaste belägget för detta interna motstånd utgjorde de stegvisa dementier, som Pethrus efter hand fick avge. Redan den 7 mars angav han i AB tre olika skäl för sin medverkan. Dels hade han blivit ombedd, dels hade han fått många förfrågningar från pingstvänner, hur en kristen skulle handla vid allmänna politiska val och dels sade sig Pethrus i detta tal se en möjlighet, en plattform, att försöka bidra till att väcka opinion mot avkristningen. I AB:s artikel stod vidare dessa ord av Pethrus återgivna: "Som varmhjärtad kristen är han alltför upptagen av sitt andliga arbete, och det förhåller sig nu en gång så, att **varmhjärtade kristna inte kunna syssla med politik**". Pethrus sade sig också stå i begrepp att avsäga sig ledamotskapet i Fresta kommunalfullmäktige[24]. Kontentan av förklaringen i AB var, att en varmhjärtad kristen inte sysslar med politik, i alla fall inte aktiv sådan. Några veckor senare försvarade Pethrus i EH sitt deltagande i det politiska valmötet. Pethrus angrep SvM för att ha gjort hans tal avsiktligt politiskt, även om han själv sade sig ha sagt att pingstvänner borde ge hela sin fritid åt församlingen och helt avhålla sig från politiskt arbete. Den enskilde pingstvännen fick handla efter eget samvete, när det gällde att rösta, och Pethrus fortsatte sin förklaring i EH:

"Jag framhöll i mitt tal, att en kristen icke bör frånröva den kristna församlingen sin insats genom att deltaga i den politiska verksamheten. Jag visade med exempel ur bibeln, att Gud kan för ett lands och ett samhälles ledning använda sig av personer, som ej äro helt avgjorda för Gud. Därför behövde ej de kristna deltaga i det politiska livet. Jag sade, att jag även förstode de kristna, som äro så utledsna på de politiska striderna att de ej ville rösta... I en allvarlig historisk situation, då vår kristna frihet är allvarligt hotad, har jag talat om för folk som frågat mig, att jag alltid brukar rösta, samt uppmanat dem att handla efter sitt eget samvetes röst. Detta personliga vittnesbörd har jag avlagt med tanke på att det måste vara lättare att bära sina lidanden sedan det fullkomliga avkristnandet är genomfört, om man vet med sig att man gjort vad man kunnat för att hindra detsamma. Jag har i detta fall handlat under ansvar inför Gud och inför den allvarliga situation, uti vilken vi befinna oss"[25].

Pethrus' version i EH inför den egna rörelsen skiljde sig nästan till oigenkännlighet från S—T:s. Denna skillnad kan inte förklaras med att S—T skulle varit fientligt inställt till p. och därför medvetet presenterat Pethrus' tal på ett felaktigt sätt. S—T var för det första den dagstidning under 1930-talet, som var mest positivt stämd gentemot p. och för det andra så överensstämde S—T:s version med de övriga huvudstadstidningarnas. Däremot kan det vara möjligt, att de båda liberala

tidningarna S—T och SvM velat starkare framhäva de politiska tankarna i Pethrus' tal. Det är således möjligt, att Pethrus även kan ha yttrat det han skrev i EH. Det mest troliga var dock, att Pethrus' valtal haft den utformning och den betoning som S—T, SvM m.fl. tidningar refererade. Pethrus' dementier och tillrättalägganden i AB och EH får då ses som bevis för förekomsten av en uttalad inre kritik och oro inom p. mot Pethrus' politiska agerande. Pethrus' ansats 1935 hade då för honom visat, att p. ännu ej var mogen att följa honom i hans nya politiska tänkande, som utvisade ett minskat sekteriskt medvetande. Däremot är det föga troligt, att Sven Lidman under 1930-talet var den, som mer aktivt ifrågasatt Pethrus' samhällsengagemang. Lidman satt nämligen själv åren 1935—38 som kommunalfullmäktige för Folkpartiet i Hammarby socken[26].

Den fortsatta utrikespolitiska utvecklingen under senare hälften av 1930-talet kom dock att ytterligare förstärka Pethrus' politiska medvetande. Hotet från de totalitära regimerna Tyskland och Sovjet ökade. Detta hot blottade Pethrus' angloamerikanska sympatier. Under tiden sept. 1936 — maj 1937 företog han en resa i USA och attraherades bl. a. av religionens ställning i det amerikanska samhället, Pethrus skildrade t.ex. sitt deltagande vid några republikanska valmöten inför presidentvalet 1936, vilket även måste betraktas som ett utslag av hans nya politiska intresse för samhällsfrågor[27]. Under sin vistelse i USA engagerade sig även Pethrus för situationen i det av Sovjet annekterade Estland och han bad Lidman att inför svenska regeringen påtala den estländska situationen[28]. Som utslag av Pethrus' politiska och minskade sekteriska inställning från slutet av 1930-talet kan även redan här nämnas hans energiska arbete på en dagstidning åren 1935—36 och 1938.

---

[1] Pethrus 1931 a, s. 13
[2] Carlsson-Rosén, del 10, 1968, s. 197
[3] Tingsten 1967, del 1, s. 301 och 329
[4] Söderholm 1933, s. 154
[5] Björkqvist 1959, s. 101, EH 30/1-36 och Pethrus 1955, s. 59 ff.
[6] Blomqvist 1957, s. 78
[7] EH 28/1-32. Se även Ny Dag 1/3-34.
[8] EH 28/1-32. Se även Pethrus 1954, s. 251, där LP omnämnde opponenter mot filadelfiaförsamlingens filantropiska arbete under 1910- och 20-talen i "socialdemokratiska och framför allt i kommunistiska kretsar".
[9] Se tabell 9
[10] Ett par begärde utträde ur filadelfiaförsamlingen: "Vi äro för övrigt Nationalsocialister och dessa passa ju inte riktigt samman med församlingen", LPs. Se även anonymt brev till LP 6/2-34, LPs. Se vidare EH 22/6-33 och Östgöta-Correspondenten 7/9-37.
[11] Se t.ex. EH 15/2 och 8/3-34. Se vidare ET 4/33 och BM 11/33.
[12] ET 5/35. Se även Julens Härold 1935, s. 91 ff.
[13] ET 4/33 och 4/35.
[14] EH 7/1-37
[15] Se t.ex. EH 5/5-38
[16] Se t.ex. ET 3/55. I ET 4/35 användes formuleringar, som låg nära den nazistiska raslära: "De renrasiga araberna — öknens fri beduiner — kunna aldrig bli jordbrukare eller industrimän. Den fördärvade och sjunkna blandrasen, som man vanligen kallar Palestinas araber, saknar all förmåga att skapa kultur".
[17] EH 13/3-30

[18] EH 11/7-35. Se vidare ET 9/34, 1/35 och 11/35, BM 2/33, 6/33 och Missionsfacklan 24/4-30. Kommunismen kunde även tolkas apokalyptiskt inom vissa apolitiskt bestämda kretsar inom p., EH 20/7-33. En oro för missionärernas levnadsvillkor uttrycktes inför meddelandena om kommunistiska framgångar i det kinesiska inbördeskriget, så t.ex. i EH 13/8-36, BM 10/34, 11/34 och Östgöta-Correspondenten 7/9-37.

[19] BM 11/34 och Nord-Sverige 29/9-34. LP uppger i Lundgren 1973, s. 53 f att han troligen i mitten av 1930-talet uppsökt bondeförbundsledaren Bramstorp, som ställt i utsikt ett politiskt engagemang för LP.

[20] Brev från ombudsman Gunnar Engqvist, Strålsnäs, Södertälje 15/12-74. E. omtalar, att LP troligen redan på hösten 1933 ringt upp E., som då var ombudsman för Bf i Sthlms stad och län. På våren 1934 förekom flera samtal mellan E. och LP. LP önskade valbar plats både till kommunalfullmäktige och landsting. LP blev dock inte uppsatt som första namn men blev invald i kommunalfullmäktige i Fresta socken 1934. Samma procedur upprepades inför riksdagsvalet 1936. LP krävde att bli uppsatt som första namn, vilket dock nekades honom, varför han vägrade ställa upp till omval. E. ger följande omdöme om LP: "LP skulle ha kunnat göra en stor insats som landstings- och riksdagsman. Han var en mycket intelligent man och hade dessutom utrustats med en stor energi. Som landstingsman och riksdagsman skulle han ha kunnat "röra om i grytan"... Dessutom ville han till följd av denna insikt gärna dominera över andra, vilket svårligen kan göras i det politiska vardagsarbetet". — Däremot förekom till synes inga större kontakter mellan p:s ledning och socialdemokratin under 1930-talet. Lokalt kunde det förekomma, att pingstvänner, som var socialdemokratiskt engagerade, uteslöts ur församlingen, Örebro Kristliga socialdemokratiska grupp till LP 11/8-34, LPs. LP personligen torde inte varit speciellt negativt inställd till socialdemokratin: "Jag har en känsla av att jag skulle vilja komma i ännu större kontakt med arbetarrörelsen... Som du vet, är jag en demokrat till hela min varelse och läggning", LP till Erik Eman-Lindqvist, Stockholm 14/12-39, LPs. Lidman stod kring år 1938 nära Broderskapsrörelsen. Han talade vid ett offentligt möte under broderskapsrörelsens kongress det året, SvM 6/8-38 och han skrev en betraktelse i tidningen Broderskap, 12/11-38. Se vidare Broderskap 5/3-38.

[21] LP till kommunalfullmäktige i Fresta mars 1935, LPs. Han sade sig varit av tidsskäl tveksam till ledamotskapet, "då jag tillfrågades".

[22] S—T 6/3-35. Se vidare SvM 6/3, DN 6/3, SvD 7/3 och S—D 7/3-35. Skillnaden mellan Bf och frisinnet var inte stor. Inför valet 1932 diskuterades bildandet av en valkartell, "ett politiskt centerblock" mellan Bf, de frisinnade och Sveriges liberala parti, frisinnade landsföreningens VU:s protokoll 22/6-32, FMs. Enligt ombudsman Hugo Brolin till förf 17/4-76 betydde LP:s medverkan, att frisinnade medborgarföreningen vann ett mandat. Utan detta mandat hade inte medborgarföreningen orkat fortsätta. På detta enda mandat placerades Bertil Ohlin i riksdagen 1937.

[23] Karl G. Ottosson till LP 6/3-35 och 27/3-35, LPs. Se även NDA 31/5-35.

[24] AB 7/3-35. Se även St.D 14/3-35

[25] EH 14/3-35. Inför 1936 års val avböjde LP att göra ett uttalande, förebärande SvM:s referat av hans tal 1935, LP till Ernst Åqvist 5/8-36, LPs.

[26] Protokoll från Hammarby kommun 1934-39, Upplands Väsby. SL invaldes i kommunalfullmäktigevalet 1934 för partibeteckningen "För sund ekonomisk politik". Enligt fullmäktiges protokoll framgår det inte att SL någonsin yttrat sig, ej heller kan reservationer avläsas. Vid sammanträde den 20/4-36 deltog han som justeringsman. Under 1935 deltog han i 7 sammanträden, 1936 i 4 och 1937 i inget. Vid sammanträde den 25/4-38 § 13 bifölls SL:s begärda befrielse från uppdraget som kommunalfullmäktige. I sin odaterade ansökan anförde SL tidsbrist. Enligt den samtida fullmäktigeledamoten Pethrus Pettersson var konstellationen "För sund ekonomisk politik" en gemensam partibeteckning för Högern och Folkpartiet i Hammarby vid valet 1934. SL tillhörde enligt P. Folkpartiet, brev från Petrus Pettersson, Uppl. Väsby 3/1-77. Att SL haft profolkpartistiska sympatier bekräftas av sonen Sven Lidman jr, intervju 4/11-76.

[27] Pethrus 1937, s. 38 ff. LP sökte även träffa president Roosevelt men fick avböjande svar från Vita huset 16/11-36, LPs.
[28] LP till SL 27/4-37, SLs, där LP bad SL tala med "någon av Dina goda vänner i regeringen". Se vidare PM av Per Jacobson 17/6-37, SLs.

d. 2. Andra världskriget och pingströrelsens dilemma som sekt.

Efter det andra världskrigets utbrott hösten 1939 aktualiserades och förstärktes det politiska medvetandet inom stora delar av p. I EH, i bokproduktion, i tal och predikningar brännmärktes i första hand kommunismen. Den antikommunistiska attityden kom till synligast uttryck efter Sovjets angrepp på Finland den 30 nov. 1939 och det därpå följande s.k. finska vinterkriget. P:s organ engagerade sig helhjärtat på Finlands sida. "Frukta icke, Gud försvarar Finland"! utropade en rubrik i EH den 8 febr. 1940[1]. I EH inflöt nästan varje vecka rapporter från kriget[2] och även i filadelfiaförlagets bokproduktion var anslutningen reservationslöst på Finlands sida[3]. Filadelfiaförsamlingen engagerade sig karitativt genom att bl. a. i dec. 1939 fatta tre beslut för att hjälpa Finlands nödställda folk. Ett offer skulle upptagas i församlingen[4], församlingens barnkoloni skulle öppnas för finska flyktingar[5] samt ytterligare penningbidrag skulle ges till de lidande i Finland och Litauen[6]. Under åren 1940—45 startades även en flyktinghjälp[7], en litterär frontmission[8], härbärgering av minst 80 finländska barn på församlingens semesterhem Sjöarp 1942[9], bistånd till uppbyggnadsarbetet av den sönderbombade pingstkyrkan i Helsingfors år 1943[10] och insamling för de nödlidande i Finland och Norge vid krigsslutet[11]. Det förtjänar också att nämnas som ett utslag av Pethrus' aktiva politiska intresse, att han, när Finlands öde syntes beseglat vårvintern 1940, uttryckte en önskan, att kung Gustaf V skulle försöka bidra till att skapa fred i Finland[12].

Sovjets annektering av Estland år 1940 fokuserade likaså den antikommunistiska inställningen. EH skildrade nationalisering av kyrkor och kapell, förbud mot religiös propaganda, "dödspatruller" och deportation[13]. Efter tyskarnas erövring av Estland år 1941 sades situationen avsevärt förbättrats[14]. Efter Sovjets återerövring av Estland år 1944 fick filadelfiaförsamlingen omhänderta estniska flyktingar[15].

Även den andra diktatoriska sfären, nazismens Tyskland, upplevdes som ett starkt hot mot den andliga friheten, om än inte i lika hög grad som Sovjet. Norska brev till EH under krigsåren andades inte oro utan fastmer optimism och förtröstan[16]. Detta betydde dock inte, att den svenska p. skulle ha ställt sig positiv till det nazistiska systemet. Vårvintern 1939 innehöll EH en ambitiös artikelserie om förhållandena i nazityskland, varvid åter uttalades sympati för bekännelsekyrkan och avsky för judepolitiken[17]. På hösten 1939 bistod filadelfiaförsamlingen i Stockholm karitativt de polska medborgare, som flytt undan Tysklands ockupationsarméer[18].

Pethrus själv då? Under lidmanstriden 1948 anklagades han av

Lidman för att omkring år 1940 ägt pronazistiska sympatier. Pethrus' vistelse i USA febr. — sept. 1941 förklarades av att han efter den sovjetiska segern över Finland våren 1940, skulle ha känt hotet från Sovjet så näraliggande, att detta motiverat USA-vistelsen. När de tyska trupperna gick mot Sovjet i juni 1941 och till en början trängde långt in i landet, skulle Pethrus ha känt sig lugn att återvända till Sverige. Lidman menade även, att Pethrus efter läsning av Hitlers "Mein Kampf" skulle uttalat sympati för Hitler[19]. Det är inte otroligt att anta, att Pethrus imponerats av Hitler som folkledare. Möjligt är även, att USA-resan till en del kan förklaras, inte utifrån pronazistiska sympatier utan snarare utifrån en rädsla för den sovjetiska statsmakten. USA-resan får dock även förklaras mot bakgrund av det motstånd, som Pethrus mötte inom filadelfiaförsamlingens äldstekår bl. a. i dagstidningsfrågan. Här förebådades lidmanstriden 1948. Därför bad närmast Pethrus om en kallelse från filadelfiaförsamlingen i Chicago att bli dess föreståndare[20] och svarade i sept. 1940 ja[21]. Det är även möjligt, att Pethrus upplevt sig ha en uppgift för den amerikanska pingströrelsen[22].

Att framställa Pethrus som nazistsympatisör under andra världskriget förefaller inte görligt. Mitt under nazismens glansperiod i sept. 1940 uttalade han sig i EH indirekt mot nazismens gudlösa karaktär[23]. I okt. 1941 påtalades i EH av andra den tyska judepolitiken i Österrike[24] och sommaren 1943 angreps i samma tidning antipatier mot judarna[25]. Gång på gång betonades samtidigt det judiska folket som Guds egendomsfolk, vars återvändande till Palestina utgjorde ett ytterst fundamentalt eskatologiskt tecken[26]. Pethrus' personliga avståndstagande från nazismen uppbars emellertid inte av någon större intensitet. Artikeln från sept. 1940 var den enda av hans hand, där viss kritik uttalades. Vintern 1941 besökte han personligen Berlin men avgav vid det tillfället ingen kritik över förhållandena i Tyskland[27]. När de svenska nazisterna år 1943 utgav en förteckning över svenska nazioppponenter, var det i sin ordning, att Pethrus inte fick plats där[28].

Pethrus' allmänna politiska linje under det andra världskrigets dagar kan närmast betecknas som en fullständig uppslutning kring den neutralitetspolitik, som samlingsregeringen förde[29]. Enda nyansskillnaden skulle vara, att Pethrus i högre utsträckning lade tonvikten vid det nationellt-monarkistiska och kung Gustaf V:s personliga kvalifikationer att lotsa Sverige på fredliga banor genom kriget. Kölingaredsveckan, vilken från och med år 1938 avsände telegram till konungen[30], sände år 1940 ett telegram, där man tackade "för allt vad Gud i sin nåd begagnat Eders Majestät till för Sveriges och vårt svenska folks bevarande i dessa ödestunga allvarstider"[31].

Under 1940-talets tidiga år kom ett flertal frågor kring förhållandet religion-samhälle att profilera meningsmotsättningar mellan en sekteriskt och en mindre sekteriskt bestämd opinion inom p. I och med det andra världskrigets utbrott och dess förlopp nära Sveriges gränser skedde mobilisering, till vilken även pingstvännerna som

svenska medborgare inkallades. På skolans område fanns kulturradikala krafter i de beslutande organen. Frågan om frikyrkosamfundens ställning till staten, ett gammalt drivet frikyrkligt krav, blev aktuell mot slutet av kriget. Därtill kom en upplevd samhällssekularisering på film- och teaterområdet. Samtliga dessa tendenser berörde direkt p. och dess rörelsekaraktär.

När pingstvänner inkallades till mobilisering efter det andra världskrigets utbrott valde en stor del av dem vapenfri, s.k. samvetsöm tjänst som sjukvårdare, brandmän o.d. Denna kategori representerade en apolitisk uppfattning inom p. En av de ivrigaste förespråkarna för vapenvägran var föreståndaren för Södermalms pingstförsamling i Stockholm, C.G. Hjelm. Under krigsåren tog han initiativ till ett flertal konferenser för de samvetsömma[32].

Lewi Pethrus, själv i sin ungdom vapenbärare[33], tog avstånd från Hjelms agitation. I EH i jan. 1940 fastslog Pethrus, att vapenbärare och vapenvägrare skulle respektera varandras uppfattningar, eftersom båda sidor grundade sin uppfattning på bibelordet[34]. Samma argument låg bakom filadelfiaförsamlingens förbud i jan. 1940 mot antimilitaristisk propaganda[35]. Även i sin funktion som sakkunnig i den kommitté, som år 1940 tillsatts av försvarsdepartementet att utreda de samvetsömmas situation, dikterades hans arbete av en strävan att olika uppfattningar om krigstjänst skulle respekteras[36]. Pethrus' egen inställning i sakfrågan kan sägas vara både politisk och apolitisk. Han agerade närmast för samvetsfrihet och ville inte göra p. till ett tillhåll för politisk agitation. Han beräknade nämligen år 1944, att mellan 40—50 % av de samvetsömma var pingstvänner[37]. Denna stora opinion tvingade Pethrus att följa en tidigare visad linje: att inte göra pingstförsamlingarna politiserade. Samtidigt var emellertid Pethrus i sakfrågan för att pingstvännerna skulle gå in i militärtjänst. Särskilt torde situationen i Finland efter det ryska anfallet hösten 1939 ha stärkt honom i denna uppfattning. I brev till sonen Oliver den 4 dec. 1939, fyra dagar efter det ryska angreppet, skrev han: "Så gott som alla våra kära pingstbröder äro med ute i kriget... Även dem, som icke haft skyldighet att gå ut, ha självmant anmält sig och gått in i tjänstgöring. De anse sig icke kunna stå och åse ett land gå igenom denna stora nöd utan att göra sitt bidrag till dess räddning[38]. I ett annat brev till en pingstpredikant, som avkrävde Pethrus bibelord som stöd för dennes uppfattning om militärtjänst, hänvisade Pethrus till Apg. 10:1—8, 44—48 för att bevisa, att den första kristna församlingen inte var vapenvägrare. Att bära vapen var inte skadligt, menade Pethrus, och för många var krig och krigstjänstgöring gudfruktigt och rättfärdigt. Båda uppfattningarna borde rymmas inom samma församling[39]. Diskussionerna inom p. kring de samvetsömmas situation utvisade, att p. i denna fråga, som rörde sektproblematiken, var starkt splittrad. Tydligt var dessutom, att den karismatiske ledaren i sitt agerande dikterades av en mer politisk medvetenhet än stora delar av p.

Den andra frågan i tiden, som väckte p:s samhällsansvar var den

samhällssekularisering, som upplevdes allt starkare, när nazi-Tysklands gastkramning av Europa släppt efter det att kriget mellan Tyskland och Sovjet brutit ut sommaren 1941 och efter det första allierade segrarna i Nordafrika hösten 1942. År 1942 kom även de första reaktionerna inom p. på, att samhället var inne i en allvarlig avkristningsprocess. I publikationen "Sommar" ingick år 1942 den första artikeln av samhällsinriktad karaktär och gällde det tilltagande svordomsbruket[40]. Även på bibelstudie-, predikant- och evangelistveckor diskuterades det allvarliga tidsläget på det folkmoraliska området. År 1942 samtalades på Kölingared om en moralisk fråga: "Vad kräver dagens situation med dess nöjesliv och förvirrade andliga och moraliska begrepp av oss evangelister och församlingsföreståndare?", varvid bl. a. under samtalet framkom, att "vi kunna lätt förlora modet, när vi se, hur laglösheten tilltar på alla områden"[41].

Även på detta område torde Pethrus mycket tidigt ha oroats av utvecklingen. Hans efterlämnade bok av tidningsurklipp visar, att han i början av år 1942 uppmärksammat utvecklingen på filmens område[42]. I EH i febr. 1942 manade han sina läsare till en absolutistisk inställning till teater- och biografbesök[43]. En viktig katalysator på Pethrus' förändrade syn på samhällsutvecklingen var att han år 1942 utgav sin första mer samhällsorienterade bok, "I dag lek — i morgon tårar", där enbart kapitelrubrikerna var talande: "Det måste finnas en gräns", "Ungdomsbrottsligheten", "Filmen som moralfördärvare", "Botemedel mot nöjesraseriet", "Erotikens överbetoning", "Sedefördärvet", "I återvändsgränden", "Vedergällningens lag" och "Synd är ett folks fördärv".

Fokus i Pethrus' framställning var det svenska samhällets avkristningstendenser, "den fantastiska nöjeslystnad, som just nu gripit både unga och gamla, samt sedefördärvet och brottslighetens enorma tilltagande". Pethrus manade till väckelsekristendom och gick till angrepp mot den kulturöppenhet, som de äldre frikyrkosamfunden sades representera och som inte kunde bjuda den anstormande sekulariseringen nämnvärt motstånd[44]. År 1943 inlämnade Pethrus en samtalsfråga om tidsläget och yttrade därvid bl. a. enligt referat i EH:

"Tidsläget har sina speciella drag. Det utmärkes av mycken synd, orättfärdighet, våld och brott. I vårt land har brottsligheten aldrig förr nått en sådan nivå som nu... Vad som nu dominerar världsbilden är den otyglade sedeslöshet och lättfärdighet, som behärskar hela släktet. Denna onda andemakt dominerar, och världen går mot upplösning. Historien visar, att olika epokers slutskeden utmärkts av dylika förhållanden"[45].

Pethrus hade noga följt utvecklingen på många områden i samhället för att bilda sig en uppfattning om sekulariseringsprocessen. År 1942 hade han låtit Adrian Holmberg företa en undersökning över antalet sakfällda brott, varvid framkom "den starka ökningen i den yngsta årsklassen"[46]. Statistik utvisade, att antalet fylleriförseelser ökade under perioden 1940—45[47] liksom antalet äktenskapsskillnader[48]. Pethrus var således mycket tidigt medveten om, att den ton, som anslagits i det andra världskrigets tidiga skede "den svenska linjen — den kristna linjen" inte längre var lika självklar.

Även dissenterfrågan och skolfrågan gjorde Pethrus medveten om starka kulturradikala krafter i samhället. **Dissenterfrågan** hade länge framförts som ett frikyrkligt krav. Vid 1938 års riksdag hade t.ex. SMF-aren och folkpartisten Gustav Mosesson motionerat om de fria samfundens rättsliga ställning[49]. År 1942 aktualiserades frågan på nytt genom att finansministern i en skatteproposition bl. a. berört de fria samfundens skatteplikt[50]. I okt. 1943 tillsattes den s.k. dissenterlagkommittén, vari bl. a. från frikyrkligt håll ingick Gustav Mosesson och Gunnar Westin[51]. På frikyrkligt håll följdes kommitténs arbete tidigt med intresse och förväntningar[52]. Så även inom p. I den nystartade predikanttidskriften Den Kristne (DK) uppmanades pingstvännerna i juli 1944 att bedja, uttala sig och ta ståndpunkt, medan lagen förbereddes[53]. Pethrus menade i okt. 1944, att dissenterlagkommittén inte tagit tillräcklig hänsyn till p:s fria organisationsform. En ny lag skulle kunna tvinga p. att bli ett samfund, varför det var viktigt, att pingstvännerna på detta stadium gjorde sin röst hörd[54].

En annan viktig fråga i tiden var **skolfrågan.** I slutet av år 1940 tillsattes en skolutredning med statsrådet Bagge som ordförande. Skolutredningen kom att få en konservativ inriktning och understryka kristendomens fostrande betydelse[55], men den möttes dock mycket tidigt av en kulturradikal reaktion, som bar bud om nya radikalare strömningar i svensk skolpolitik[56]. Bl. a. denna insikt torde ha legat bakom Pethrus' initiativ att år 1942 starta en folkhögskola för p[57]. Första året hölls den i församlingens lokaler i Stockholm, men flyttades året därpå till Kaggeholm på Ekerö[58]. Pethrus intervjuades vid det senare tillfället av DN och framhöll, att avsikten med den nya folkhögskolan var att stärka tron hos eleverna och medverka till att öka det kristna inflytandet i det svenska samhället[59].

Samtliga dessa faktorer — det andra världskriget, den upplevda sekulariseringen från omkring år 1942, dissenterfrågan och de radikala strömningarna i skolfrågan — utgjorde viktiga inslag i den tidsprocess, som hos den karismatiske ledaren Pethrus skapade ett mer uttalat och genomtänkt samhällsansvar. Stora grupper inom p. var dock fortfarande apolitiskt bestämda. Till denna grupp hörde otvivelaktigt Pethrus' medarbetare i filadelfiaförsamlingen Henning Thulin[60], redaktören för Bibliskt Månadshäfte (BM) Oscar Haglund[61], det fristående pingstorganet Församlingsrösten[62] och den kände pingstmissionären Willis Säwe, som i mars 1943 gav uttryck för följande uppfattning i EH: "Jesus blandade sig aldrig i politik... Faran är stor. Såsom kristna måste vi dock förbli omutligt neutrala. Det är vår plikt och vår förmån. Under inga förhållanden får vi låta våra sinnen fördunklas av politiska åsikter, så att vår kärlek till människor, för vilka Jesus lidit döden, försvinner och ger plats för hat"[63].

---

[1] EH 8/2-40

[2] Se t.ex. EH 8/2, 22/2, 29/2, 14/3 och 28/3-40.

[3] Bergsten 1940 och Söderberg 1945. Se vidare EH 19/9-40 och BM 2/40 och 8/40

[4] Styrelseprotokoll 4/12-39 § 251, Fs. Enligt LP till Oliver Pethrus 20/12-39, LPs, skulle 10.000:— sändas. Filadelfiaförsamlingen skulle överta ansvaret för under-

hållet av de svensktalande församlingarnas 5—6 missionärer.
[5] Styrelseprotokoll 5/12-39 § 254, Fs. Se vidare LP till Oliver Pethrus 20/12-39, LPs
[6] Styrelseprotokoll 19/12-39 § 277, Fs.
[7] Enligt brev från Paul Ongman till Oscar Fischerström, Sundbyberg 6/9-40, LPs, hade c:a 100.000:— sänts från filadelfiaförsamlingen till flyktingarna i Finland. LP och SL besökte i juni 1940 Finland, se t.ex. S—T 4/6-40.
[8] EH 11/9-41
[9] EH 22/1-42. Om Finland se vidare t.ex. EH 12/2, 19/2, 12/3, 29/10-42, 11/2, 20/5, 10/6-43, 24/2, 16/3, 23/3, 4/5, 25/5, 30/7, 14/9, 2/11-44, 5/4, 17/5 och 24/5-45. Se vidare Sommar 1945, s. 85 ff.
[10] EH 1/4-43.
[11] EH 24/5-45. Filadelfiaförsamlingen engagerade sig även karitativt för de nödlidande i inbördeskrigets Spanien, LP till "kvinnokommittén för Spaniens barn", 8/11-38, LPs och LP till "Svenska hjälpkommittén för Spanien" 4/7-39 och 6/7-39, LPs. Se vidare EH 25/6-31.
[12] EH 29/2-40.
[13] EH 24/12-41. Se vidare EH 30/4-42.
[14] EH 22/10-42.
[15] EH 30/3-44. Se vidare EH 21/10-43 2/11, 9/11 och 23/11-44 samt 20/12-45.
[16] EH 26/9-40
[17] Se t.ex. EH 9/2, 16/2, 23/2 och 2/3-39. Det bör även tilläggas, att även den italienske diktatorn Mussolinis regim tidigt betraktades med stor skepsis, ET 4/33 och 11/35. Se t.ex. BM 7/34, där i första hand Mussolini och inte Hitler sågs som ett eskatologiskt tecken. Mussolini sades vara det vilddjur, som omtalas i Uppb. 13.
[18] Församlingsprotokoll 6/11-39 § 573, Fs och LP till Oliver Pethrus 12/1-40, LPs.
[19] Lidman 1949, s. 87 ff. Våren 1941 predikade SL hos Nationella Förbundet vid Stockholms högskola, Trots Allt 7/41, intervju Per Engdahl 5/12-76.
[20] LP till Oliver Pethrus 25/8-40, LPs, där LP sade sig vilja byta plats. LP förnekade i SvM 2/10-40, att USA-vistelsen betingats av schism med SL.
[21] Kallelse från Philadelphia Swedish Pentecostal Church genom Oliver Pethrus 16/9-40, LPs. LP meddelade den 26/9-40 äldstebröderna sitt beslut, § 171, Fs.
[22] LP till Oliver Pethrus 25/8-40, LPs och intervju Arne Peterson 6/12-74
[23] EH 12/9-40
[24] EH 16/10-41
[25] EH 10/6 och 22/7-43
[26] Se t.ex. EH 2/7-41, 30/7-42, 29/7-43, 26/10-44 och 15/2-45
[27] EH 27/3-41. Se även Pethrus 1942, s. 119 ff.
[28] Folkkalendern 1943. LP:s nära medarbetare förnekar nazistsympatier hos honom, Nils G. Andersson 17/9-74 och Hilding Ekman 4/5-76. Att det fanns pingstvänner, som hyste vissa nazistsympatier, hävdas av Holmberg 1966, s. 137 och SvD 24/2-49. Zander Åbergs bok 1942 ger exempel på pingstvänner, som mycket klart tog avstånd från nazismen.
[29] EH 29/2-40
[30] EH 30/6-42
[31] EH 4/7-40
[32] Hjelm 1966, s. 208 ff och 1967, s. 15 ff.
[33] Pethrus 1953 b, s. 79 ff
[34] EH 25/1-40. Se vidare BM 1/41.
[35] Styrelseprotokoll 16/1-40 § 17, Fs.
[36] EH 2/4-42. Se vidare EH 16/4-42, LP till Oliver Pethrus 21/11-40, LPs, SOU 1942: 15, s. 17. I samband med sin USA-resa avgick LP, LP till exp.chef. von Schwein 25/2-41, LPs. Återkommen från USA sammankallade LP ett 30-tal samvetsömma predikanter till konferens i Stockholm, se t.ex. Tore Bengtsson till LP 26/2-42 och Harald Gustafsson till LP 11/3-42, LPs.
[37] LP till Gösta Hessinger 17/1-44, LPs, Enligt SOU 1942: 15, s. 84 ff var antalet vapenvägrare störst i norra Småland, Stockholm, Örebro, Östergötland och Västerbotten, d.v.s. i de områden, där p. var stark. Under perioden 1/1-39 — 31/8-41 sakfälldes 35 pingstvänner för att ha vägrat ålagd tjänstgöring. Antalet för Jehovas Vittnen var 36 och för SBS 32. Se vidare Thulin 1945, s. 27 f.

[38] LP till Oliver Pethrus 4/12-39, LPs. Se även Husmodern 3/40, S—T 6/9-40 och Zander Åberg till LP 3/1-41, LPs. Att p:s ledning arbetade mot vapenvägran befrämjade möjligen p:s institutionalisering och att den accepterades. Om p. vapenvägrat skulle den ha mött avsky bland folket och denna negativa inställning skulle ha ökat p:s sektattityd.
[39] LP till Samuel Sollerman 17/9-40, LPs.
[40] Sommar 1942, s. 77 ff.
[41] EH 25/6-42. Se även EH 4/7-40, där LP hävdade, att "med detta krig kom ondskans andemakter i rörelse som aldrig förut". Se även EH 12/2-42, där LP angrep filmens demoraliserande verkan. Se vidare LP 1955, s. 199 f.
[42] Klippbok LPs. Se även DN 21/3-42. Thulin uppger i Imsen 1962, s. 3, att USA-resan 1941 gjorde LP mer politiskt medveten.
[43] EH 12/2-42
[44] Pethrus 1942. Se även intervju i AB 17/12-41. Se vidare S—T 7/3-44, där LP yttrade, att sekulariseringen tagit sin början för omkring 10 år sedan.
[45] EH 1/7-43
[46] Odaterad undersökning av Adrian Holmberg, LPs.
[47] 1936—40 sakfälldes i genomsnitt 30.636 personer per år för fylleriförseelser. SÅ 1945, s. 230. 1941—45 var motsvarande siffra 35.608, SÅ 1948, s. 227. Ett tidigt politiskt medvetande hos LP kan observeras i hans medverkan som talare vid nykterhetsfolkets dag i Stockholm 1940, program LPs.
[48] Antalet äktenskapsskillnader på 100.000 inv. var 1942 65,5 och 1945 97,4, SÅ 1952, s. 59. Enligt SDÅ 1943, s. 116 skulle gonorrén flammat upp igen.
[49] SOU 1964: 13, s. 62 ff.
[50] SOU 1964: 13, s. 66 f. Se även Mosesson 1954, s. 198 ff. och 207 ff.
[51] SOU 1964: 13, s. 67
[52] Se t.ex. SvM 2/11-43, 18/3, 28/3 och 30/3-44
[53] DK 7/44
[54] LP till Frans Rattamaa 16/10-44, LPs. Se även Mosesson 1954, s. 210
[55] Algotsson 1975, s. 295 f.
[56] Algotsson 1975, s. 296
[57] Blomqvist 1957, s. 126
[58] Blomqvist 1957, s. 132
[59] DN 31/3-43
[60] SvM 8/8-44. Se dock Thulin 1945, s. 27.
[61] Se t.ex. BM 4/43
[62] Se t.ex. Församlingsrösten 15/9-40
[63] EH 4/3-43

d. 3. Den karismatiske ledaren och samhällsopinionen inför fredsslutet

För Pethrus blev 1944 det år, då han konkret förverkligade och gav uttryck åt sitt nya politiska medvetande. En ansats skedde med startandet av tidskriften Den Kristne (DK) i mars 1944. Tidskriften skulle behandla frågor, vilka inte hade naturlig plats i ett uppbyggligt och missionerande organ som EH. Till denna kategori av frågor hörde bl. a. samhällsfrågor. I ett av de första numren namngavs särskilt tendenser såsom "det sedliga tillståndet, skilsmässornas oerhörda ökning, ungdomsbrottsligheten, landsbygdens avfolkande,, föräldraauktoritetens undergrävande etc."[1].

Artikeln i DK förebådade Pethrus' stora utspel på kölingaredsveckan i juni 1944. Inför det samlade pingstfolket gav Pethrus en mörk bild av tidsläget och samhällsutvecklingen. Särskilt stannade han vid de veneriska sjukdomarna, "den moderna nöjesindustrin", som bl. a.

hotade vilodagens helgande. Han gav tillbakablick och angav målsättning för p. med följande ord:

"Här är inte nog med paroller och beslut. Här måste till något effektivt. Det är vår moraliska plikt att här göra en insats. Puritanerna voro ett väckelsens folk i England på 1600-talet. Dessa människor togo sig för att motarbeta söndagens vanhelgande. Och de lyckades. I England får än i dag inga nöjestillställningar, sportevenemang o. dyl. äga rum på söndagarna... Detta åstadkoms av en väckelserörelse på 1600-talet... All överhet är av Gud. Riksdagen är den lagstiftande myndighet, som står näst efter konungen. Om det är en Guds tjänst, som överheten utför kan det ju inte vara oriktigt att vara med om att tillsätta innehavarna av en sådan tjänst eller att själv inneha den. En predikant bör naturligtvis inte gå ifrån sin kallelse, men skulle Gud giva honom en annan uppgift, t.ex. i riksdagen, så må vi inte se ned på honom, som om han ägnade sig åt ett orent kall. Det är inte alls meningen att vi skola politisera pingstväckelsen och prata politik med varandra. Men vi skola taga tidens nöd på våra hjärtan och känna vårt ansvar. **Det finns ingen motsättning mellan andligt och praktiskt arbete för en kristen. Men det behövs helighet och andlighet, om vi skola kunna uträtta något**"[2].

Den karismatiske ledarens betydelse i en i frågan splittrad rörelse visade sig tydligt i samtalen kring samhällsfrågorna på Kölingared 1944. Pethrus riktade sig till folket och folket följde sin ledare. EH kunde meddela om nästan total uppslutning bakom Pethrus' idéer: "pingstväckelsen skall vara ett salt som behövs i samhällslivet... Pingstväckelsen har helt säkert här en stor uppgift, och det är vår plikt att taga itu med förhållandena, att taga emot Guds kraft, släppa oss till och låta Gud använda oss"[3]. Även på lapplandsveckan i Husbondliden några veckor senare märktes samma enighet. En pastor upplyste om, att i Sorsele var pingstvänner representerade i varje kommunal nämnd och styrelse och att minst en fjärdedel av förtroendemännen i socknen var pingstvänner. Några sådana förtroendevalda fick tillfälle att yttra sig och "betygade, att om man verkligen stod för Gud och var rättfärdig, åtnjöt man stort förtroende och respekt hos alla..."[4].

Ännu mera preciserad var Pethrus' samhällssyn i den predikan, "Given kejsaren vad kejsaren tillhör", som hölls i filadelfiakyrkan i sept. och senare utkom som mindre skrift. I sin predikan fastslog Pethrus, att samhällsfrågornas lösning var en andlig uppgift. Det var således inte för "världsligt" att syssla med sådana frågor. Uppgiften var att förhindra det moraliska förfallet. "Vårt moderna samhälle utsättes allt mer för faran att avkristnas", fastslog Pethrus. Två konkreta uppgifter fanns för närvarande, söndagens helgande och folknykterheten. Den kristnes andlighet skulle utövas på jorden. Jesus skulle vid sin återkomst inte fråga, om den kristne var andedöpt utan "vad har du gjort mot en av dessa mina minsta bröder?" "Vi skola icke endast bedja utan även handla i bönens riktning" och "vi skola göra bruk av vår medborgarrätt", fastslog Pethrus och hänvisade till Apg. 22:25—28. Anledningen till att p. inte engagerade sig i samhällsfrågor "för tjugo, tjugofem år sedan" var, att då var p. numerärt svagare och, vilket var väsentligt, "vi äro också erkända på ett helt annat sätt. Man visar oss förtroende. Nu betyda vi något"[5].

Pethrus' utspel kring samhällsfrågorna var en frukt av den politiska medvetenhet, som skapats av en insikt om en pågående sekulariseringsprocess. Det konkreta nedslaget av Pethrus' nya samhällssyn gavs i valrörelsen 1944. År 1940 hade Pethrus till synes utan motstånd i EH publicerat det tal han höll år 1935 på frisinnade medborgarföreningen och som han fick dementera inför den egna rörelsen. I talet sades, att den kristne hade plikt att rösta[6]. 1944 var också valår. I sept. uppmanades EH:s läsekrets inte endast att allmänt avge sin röst utan den rekommenderades att ge sin röst åt två namngivna kandidater, nämligen Ernst Pettersson och Per Jacobsson, båda tillhörande filadelfiaförsamlingen och frisinnade medborgarföreningen[7]. Jacobsson, stadsfullmäktigeledamot för Folkpartiet sedan år 1940 och medlem av frisinnade medborgarföreningens styrelse från samma år, var en av de första inom p., som engagerade sig aktivt i politiken[8]. Den frisinnade kursen, social progressivitet och kulturkonservatism, behöver noteras. Tidningen Dagen kom att i dess första år helt ansluta sig till frisinnet. Pethrus hade troligen på 1940-talet även sina sympatier hos de frisinnade, och det finns inte alltför osannolika uppgifter, att Pethrus själv hösten 1944 sökte upp den frisinnade f.d. statsministern C.G. Ekman för att diskutera möjligheterna för p. och kanske även för Pethrus personligen att utöva ett bestämt inflytande vid de stundande andrakammarvalen[9]. Valet resulterade visserligen inte i att Jacobson och Pettersson invaldes i riksdagen[10] men Pethrus lät sig inte nedslås. I brev från okt. 1944 skrev han: "Vad jag egentligen har arbetat för, är att få de troende att rösta vid valen och att göra sitt bästa för att sätta in troende riksdagsmän i vår lagstiftade församling. Det moraliska tillståndet, de nya skollagarna och den under utarbetning varande dissenterlagen kräver just nu en kraftig insats från det kristnas sida"[11]. Att samhällsfrågorna fortsatte att äga Pethrus' stora intresse visade sig bl. a. av det förhållandet, att predikantveckan dec. 1944 diskuterade dissenterfrågan och gav filadelfiaförsamlingen och dess kommitté i frågan att å p:s vägnar följa utvecklingen[12]. Den efterföljande stora döparkonferensen ägnade bl. a. tid åt skol- och ungdomssituationen[13]. I samtliga diskussioner torde Pethrus ha tagit aktiv del.

Nyhemsveckan 1945 gav ytterligare ett uttryck åt en ny politisk inriktning hos p. Vid nämda bibelstudievecka gjordes för första gången i p:s historia en hänvändelse till en speciell myndighet och i en konkret samhällsfråga. Det samlade pingstfolket vände sig till justitieministern med en begäran, att dansundervisning enligt 1944 års ungdomskommittés förslag inte skulle förekomma i skolan samt att offentliga danser inte skulle arrangeras av de kommunala myndigheterna och därigenom bekostas av skattemedel[14]. Beslutet visade ånyo, att en relativt enhetlig konsensus kunde skapas bakom den karismatiske ledaren. Stora delar av p. var fortfarande sekteriskt bestämda; den egna rörelsen var den enda socioreligiösa miljö, inom vilket den kristna livsstilen skulle praktiseras. Emot denna riktning opponerade mer politiskt bestämda grupper. Att opinion trots allt skapades för ett

samhällsansvar får till stor del tillskrivas den karismatiske ledaren och de organ han ägde för att skapa opinion. Det var även naturligt, att en rörelse som p., som 1945 ägde 75.000 medlemmar, av nödvändighet genom denna rekrytering måste bli allt mer samhällsmedveten. Pethrus' utspel 1944 hade fundamental betydelse för p:s sektkaraktär. P. av årgång 1945 uppvisade ett såväl politiskt som ekumeniskt medvetande. Förutsättningarna för en dagstidning var skapade.

---

[1] DK 6/44
[2] EH 29/6-44
[3] EH 29/6-44
[4] EH 17/8-44
[5] Pethrus 1944, s. 9 ff.
[6] EH 12/9-40
[7] EH 7/9-44. Se även Lidman 1949, s. 136. Under lidmanstriden 1948 framkom anklagelsen, att förlaget Filadelfia före riksdagsvalet 1944 skänkt Folkpartiet valtryck för 6.000:—, SvD 9/2-48 och Lidman 1949, s. 135. — Den frisinnade kursen behöver noteras. Under 1940-talet blev LP:s inställning till arbetarrörelsen uttalat mer negativ, se t.ex. Pethrus 1942, s. 113 och Ljusnan 14/12-44.
[8] Kommittéprotokoll 14/11-40 § 2, FMs.
[9] Lidman 1949, s. 134 och Lundgren 1973, s. 52. Enligt avd.dir. Margit Winge till förf. 24/4-76 hade LP erbjudits att kandidera för Fp, troligen 1944, men då han inte var nöjd med den placering han fick, avböjde han.
[10] Medborgarbladet 2/44 och 3/44.
[11] LP till Egil Strand, Oslo 11/10-44, LPs. Se vidare LP till Robert Fur 3/6-44, LPs.
[12] EH 21/12-44
[13] EH 28/12-44
[14] EH 28/6-45. Se även LP till Thorsten Nothin 11/6-45, LPs, där LP vädjade om Nothins stöd mot stadsfullmäktiges beslut om parkdans.

KAP. 4. DAGSTIDNINGEN FÖRVERKLIGAS.

a. Ledaren och församlingsopinionen.

a. 1. Förkrigsepoken.

Franklinstriden hade givit Pethrus insikt i pressens utomordentliga betydelse för att sammanhålla p. teologiskt och organisatoriskt. I nummer efter nummer publicerades uttalanden från de församlingar, som stod lojala med Pethrus och Lidman[1]. De organ, som skapats i opposition mot filadelfiaförsamlingens agerande under striden, "Missionsfacklan"[2], "Sanningsfacklan"[3] och "Församlingsrösten" nedlades eller utkonkurrerades av EH och Evangelisk Tidskrift (ET)[4].

Med EH i sin hand som ett stort rörelseorgan kunde Pethrus helt kontrollera p. (Upplaga 1930 — 28.000 ex., 1940 — 48.000 ex., 1945 — 65.000 ex). Ytterligare faktorer behöver nämnas för förståelsen av dagstidningstanken framväxt. En anledning får sökas i filadelfiaförsamlingens utveckling under 1930-talet. Den största medlemsökningen inträffade år 1931. Dopsiffran, en viktig mätare på en rörelses expansionskraft, var högst år 1933 för att sedan gradvis sjunka. Högre dopsiffror än år 1933 fick aldrig församlingen. Denna stagnation var unik för filadelfiaförsamlingen och även i förhållande till övriga p., som just under 1930-talet upplevde sin starka expansion i landet[5]. Situationen

ingav Pethrus den största oro. Den var den främsta anledningen till att han år 1935 sade upp sin plats som föreståndare för församlingen. Han återkallades dock[6]. Rent ekonomiskt var församlingens ställning god. Församlingen hade inga svårigheter att trots djupgående ekonomisk depression över hela världen betala av amorteringarna på den nyuppförda filadelfiakyrkan, som betingat en kostnad av 1.800.000:—[7]. Församlingens ekonomi var så stabil, att även en väsentlig utvidgning av den karitativa verksamheten kunde äga rum[8].

Filadelfiaförsamlingen höll på att bli rik, etablerad, accepterad. Denna attitydförändring märktes bl. a. hos tidningspressens behandling av p. Redan under franklinstriden hade DN välvilligt öppnat sina spalter för Pethrus' och Lidmans artiklar[9]. Under 1930-talet var annars S-T den tidning, som närmast framstod som organ för p. Det var t.ex. i S-T, som Pethrus publicerade sina amerikabrev[10]. S-T bad även Lidman medverka i tidningen[11]. Pethrus uttryckte i brev till chefredaktören Börje Brilioth sin tacksamhet över det goda samarbetet mellan S-T och p[12]. Filadelfiaförsamlingens styrelse beslöt vid några tillfällen att annonsera i S-T och inte t.ex. i SvM[13]. S-T var inte ensam i sin mer positiva rapportering kring p. Det kan således konstateras, att den p., som i två decennier allt emellanåt varit dagspressens karikatyrstoff, under 1930-talet blev accepterad och i många fall beundrad som en livkraftig rörelse.

SvM, som under franklinstriden öppet fronderat mot Pethrus och Lidman, började från år 1933—34 att inta en mer neutral inställning. Från och med omkring år 1938 blev den närmast positiv[13]. Denna attitydförändring kan förklaras av att år 1934 ägde en förändring av SvM:s ägarförhållanden rum och ett stort antal nya aktieägare tillkom. Detta medförde, att familjen Olléns inflytande över tidningen inte blev lika starkt som tidigare[14]. När därför Pethrus i sina memoarer anför SvM:s negativa inställning till filadelfiaförsamlingen som en viktig anledning till dagstidningstankens förverkligande torde detta vara riktigt för åren före men inte efter 1934[15].

Ur andra aspekter kan dock SvM ha bidrag till att göra tanken på en dagstidning aktuell hos Pethrus. SvM stod ju SMF nära och under 1930-talet utbildades ett spänt förhållande mellan de båda största frikyrkorörelserna. SMF representerade en kulturöppnare kristendomssyn än p. Särskilt SMF:s missionsföreståndare Axel Andersson mötte kritik från p. När Andersson år 1932 utgav boken "Präster och profeter" anklagades han av Pethrus för att vara liberalteolog, som bl. a. ifrågasatte Mose författarskap till moseböckerna. Pethrus bemötte Andersson i bl. a. en bok från år 1933, "Kristi vittnesbörd om Moseböckerna"[16]. Pethrus upplevde således inom SMF och dess ledning en främmande ande och en stor fara för Andens frihet. SMF var för honom det samfund, där denna liberalteologi vunnit mest fotfäste. Lite förenklat, men belysande för situationen, skulle kunna sägas, att det för 1930-talets pingstvän var farligare att läsa SvM än t.ex. radikala Aftontidningen, eftersom den senare tidningen var

uppenbart ogudaktig, medan SvM mera dolt "smög in" en liberal teologi.

Det spända förhållandet mellan SMF och p. under 1930-talet hade även en annan orsak. Under decenniet växte p. till det näst största frikyrkosamfundet efter SMF. Medlemssiffran för SMF var år 1930 c:a 113.000 medl.[17] och för p. c:a 30.000 medl.[18]. År 1940 var motsvarande siffror för SMF c:a 110.000[19] och för p. c:a 70.000 medl.[20]. Denna p:s kraftiga expansion bekostades mer än som framgår av statistiken av SMF. På några platser, bl. a. i Malmö, övergick hela SMF-församlingar till p[21]. Några pastorer, varav de mest kända var Alex Olovsson, Frank Mangs och Aron Andersson, blev andedöpta i p:s traditionella mening och likasinnade SMF-are samlades till särskilda uppbyggelsekonferenser, bland vilka Öckerökonferensen var den mest bekanta[22]. Dessa lokala förhållanden i förening med de teologiska motsättningarna tyder på mera djupgående religiöst-konstitutiva spänningar mellan p. och SMF, inklusive SvM, mellan en expansiv väckelserörelse och ett stagnerat samfund.

Kring år 1935 var situationen följande: Filadelfiaförsamlingen visade tecken på att bli etablerad och accepterad. Andens och församlingens frihet upplevdes av ledaren vara hotad till följd av de totalitära regimernas framgång och det svenska samhällets och de svenska frikyrkornas, framför allt SMF:s, sekularisering. Med ett nytt politiskt och ekumeniskt medvetande började Pethrus arbeta med planer på en dagstidning, men han gjorde det i en rörelse, som fortfarande var sekteriskt bestämd. Detta skulle klart framgå av det sätt, på vilket planen om dagstidningen mottogs.

Den 21 febr. 1935 tog Pethrus första gången på allvar upp frågan om en daglig tidning. Visserligen hade det som tidigare nämnts inom filadelfiaförsamlingens äldstekår redan den 17 april 1928 samtalats över "frågan om utgivande av daglig tidning"[23], men därefter kunde ingenting om dagstidningsfrågan utläsas ur församlingsprotokoll och EH före 1935. Det var dock troligt, att Pethrus efter det negativa beslutet 1928 fortsatt att samtala med sina närmaste medarbetare om planerna på en dagstidning[24]. Vid styrelsemötet den 21 febr. 1935 diskuterades anskaffandet av en ny tryckpress för den expanderande tidnings- och förlagsverksamheten och "därvid uppkom frågan om anskaffandet av en rotationspress för att möjliggöra ett snabbare utsändande av Evangelii Härold, varvid även tanken på utgivandet av en daglig tidning framfördes". Förslaget möttes med ett visst intresse och en kommitté tillsattes för att undersöka de praktiska och ekonomiska förutsättningarna för en utgivning. I denna kommitté invaldes Pethrus, Lidman, Per Jacobson, ofta anlitad som filadelfiaförsamlingens jurist, dennes bror Bror Jacobson och en Bertil Westerberg[25].

I jan. 1936 beslöt styrelsen till ett pris av c:a 75.000:— inköpa nämnda rotationspress[26]. Vid sammanträde den 28 febr. 1936 meddelade tryckeriets faktor, att rotationspressen endast kunde trycka tidningar med samma format som EH, varför styrelsen beslöt ändra

tryckpressen, så att den kunde trycka ett dubbelt så stort format "med tanke på frågan om utgivandet av en daglig tidning"[27].

Från febr. 1936 till juli 1938 förekom inte dagstidningsfrågan i styrelseprotokollen. Detta berodde med stor sannolikhet på ett starkt motstånd inom styrelsen mot tanken. Är detta antagande riktigt, måste Lidman redan år 1935 tillhört opponenterna. En Lidman och en Pethrus i enighet borde nämligen haft alla möjligheter att genomföra projektet. Den övriga styrelsen torde ha varit reserverad inför det stora projektet framför allt av ekonomiska skäl, medan Lidman möjligen anfört principiella: p:s folk bör inte beblanda sig med samhället[28].

Pethrus släppte dock trots denna första reserverade attityd inom styrelsen inte tanken på dagstidning. Han var t.ex. mycket mån om att SvM på ett tidigt stadium skulle hållas underrättad om dagstidningsplanerna. I brev till styrelseledamoten i SvM, dir. Ernst Åqvist, den 27 aug. 1936 omnämnde Pethrus den nya tryckpressen, som inköpts för att trycka en dagstidning och en kommitté i frågan var tillsatt och "många bland våra bröder" sades vara "eld och lågor för att denna sak i en snar framtid bör ordnas". Helst sade sig dock Pethrus vara intresserad av någon form av samarbete med SvM[29]. Denna bild, som Pethrus gav SvM, stämde på avgörande punkter inte alls med verkligheten. Den torde snarare haft den avsikten att tjäna som påtryckning på SvM att bredda sin linje och ge mer utrymme och möjligen direkt ekonomiskt och redaktionellt inflytande åt p.

Under sin USA-vistelse sept. 1936 — maj 1937 är det inte orealistiskt att anta, att Pethrus höll dagstidningstanken levande genom att bekanta sig med amerikanska kristna dagsorgan. Förvånande är dock, att han i sin reseskildring "Västerut" (1937) inte berörde dagstidningsfrågan[30]. Direkt efter hemkomsten till Sverige gjorde han sitt besök i Örebro för att sondera terrängen för ett eventuellt samarbete med ÖM. Därvid berördes bl. a. dagstidningen[31].

På kölingaredsveckan 1938 kände sig Pethrus mogen att ge uttryck för sin idé inför det samlade pingstfolket. En samtalsfråga av honom hade följande lydelse: "Ha vi utnyttjat alla de medel, som stå oss till buds, då det gäller att sprida pingstevangeliets härliga budskap?" Pethrus erinrade om ivern hos adventister, Jehovas Vittnen och kommunister att sprida sina läror[32]. Det var troligen i detta tal, som Pethrus även framförde sina tankar om en dagstidning mot bakgrunden av bl. a. den spända utrikespolitiska situationen. Att Pethrus verkligen nämnt om dagstidningen bekräftas bl. a. av det förhållandet, att minst två brev anlände till Pethrus med förfrågningar om det planerade dagsorganet[33]. Belysande var, att rörelseorganet EH i sitt referat från kölingaredsveckan inte med ett ord omnämnde, att Pethrus skulle ha talat för en dagstidning. Detta synes bekräfta redaktören Lidmans personligt negativa inställning till tanken.

Några veckor efter Kölingared, den 5 juli 1938, tog Pethrus efter

dryga två års uppehåll åter upp frågan i filadelfiaförsamlingens styrelse. I protokollet stod bl. a.:

"Under samtalet i denna sak framhölls, att ett verkligt behov förelåge efter en andlig tidning, som kunde förmedla nyheterna på ett sant sätt utan ovidkommande bihang av mer eller mindre sanning. Dessutom skulle den förmedla andliga spörsmål på samma sätt som Evangelii Härold hitintills gjort. Meningen vore att Evangelii Härold skulle utkomma i fortsättningen fast i form av söndagsbilaga. Sedan en del bröder yttrat sig i frågan beslutades att uppdraga åt den förutvarande tidningskommittén att fortsätta med utredningen att föra den fram till ett definitivt förslag"[34].

Det får betecknas som högst antagligt, att Lidman som Evangelii Härolds redaktör kraftigt motsatt sig detta Pethrus' förslag. I praktiken skulle det ha betytt, att EH upphört som eget organ. Det är möjligt, att Lidmans senare visade starka motstånd mot dagstidningsplanerna, till inte oväsentlig del hade sin upprinnelse i detta sammanträde. EH:s totala tystnad den 14 juni 1938 i referatet från kölingaredsveckan om Pethrus' djärva planer på ett dagligt organ bör därför troligen sättas in i detta sammanhang.

Efter julisammanträdet verkade tanken komma något i skymundan. G.E. Söderholm skrev i brev den 23 aug., att "jag har hört ryktesvis, att de tänka starta den nya tidningen, om vi leva, nästa höst", vilket visar, att planerna dels var diffusa och inte mer allmänt kända, dels hade uppskjutits[35]. Som ett utslag av styrelsens motstånd måste man även se Pethrus' försök att i denna "låsta" situation söka samarbete med SvM.

Den 11 okt. gick Pethrus ensam och utan församlingens uppdrag upp på SvM:s redaktion och meddelade sina planer på en dagstidning, men han sade sig samtidigt räkna med möjligheten av ett samarbete med SvM[36]. Den 17 okt. beslöt SvM:s styrelse "efter ingående överläggningar" att inom sig utse en delegation, som tillsammans med representanter för p. skulle diskutera förutsättningarna för ett eventuellt samarbete. Till ledamöter i denna delegation utsågs Gustav Mosesson, Erik Hj. Linder, David och Johannes Ollén[37]. Pethrus svarade i brev av den 28 okt., som tydligen skulle tjäna som påtryckning på SvM: "Vi ha ingenting däremot, om saken icke drar allt för långt ut på tiden, ty om vi skulle ge ut en tidning, måste vi, med tanke på lokalförhållandena, taga ståndpunkt till saken redan i höst". Pethrus önskade vidare få alla upplysningar om SvM:s ekonomiska situation[38]. Att Pethrus' brev, skrivet utan bemyndigande från församlingen eller dess äldstekår, tjänade som påtryckning på SvM var uppenbart. De reella förutsättningarna för en dagstidning inom p. redan hösten 1938 var ju helt obefintliga efter den uttalade reservationen inom filadelfiaförsamlingens äldstekår.

Då SvM mötte denna påtryckning från Pethrus' sida, hade det många skäl att trots allt inte omedelbart avböja ett samarbete med p. Den ekonomiska utvecklingen för tidningsföretaget under början av 1930-talet var instabil och i årsberättelserna omtalades gång på gång denna situation. Årsberättelsen över 1935 års verksamhet kunde t.ex. berätta, att 1934 års förlust utgjorde 23.000:— och att "tidningens

framgång, för att inte säga dess bestånd, ligger i en målmedveten, stadig utveckling"[39]. Upplageutvecklingen ingav likaledes tidningsledningen oro[40]. Åren 1936—37 måste SvM notera förlust i sitt årsbokslut[41]. I denna svåra ekonomiska situation var det därför naturligt, att tidningen stod öppen för alla lösningar, t.o.m. för kontakter med p.

Den 29 sept. 1936 antecknades i SvM:s styrelseprotokoll, att pingstvänner klagat på SvM och att styrelsen och redaktionen för SvM uppmärksamt borde följa frågan om SvM:s förhållande till p[42]. Från omkring år 1938 kunde också konstateras, att SvM:s bevakning av p. blev mera positiv vilket torde förklaras just av tidningens svåra ekonomiska situation samt de tendenser, som gjort p. mer etablerad och accepterad[43].

Det fanns således förutsättningar för ett samarbete mellan SvM och p. I början av nov. 1938 hölls det första sammanträdet, varvid Pethrus, Lidman och Per Jacobson representerade p[44]. Ett av SvM utarbetat PM diskuterades. Enligt detta sade sig SvM vara villigt till samarbete. Tidningen lovade ge samma textutrymme åt p. som åt t. ex. SMF. En prenumerationsman, bekostad av SvM, skulle leda arbetet på att skaffa prenumeranter bland pingstvännerna. SvM:s aktuella behov av prenumeranter sades uppgå till 5.000 för år 1939. Målet för den totala upplagan var 25.000 ex. Om målet 5.000 nya prenumeranter inte nåddes under 1939, vore det önskvärt om pingstvännerna genom billighetsprenumeration, t.ex. tidningsmission, försökte få upplagan att bli den av SvM önskade. I tidningens styrelse skulle en eller två pingstvänner få plats. En av dessa skulle vara Pethrus. Han och förslagsvis Lidman skulle knytas till tidningens redaktion och mot arvode medverka med artiklar. Frågan om aktieköp skulle f.n. inte diskuteras, men det noterades, att Pethrus givit ett preliminärt erbjudande om aktieköp. SvM:s partipolitiska kurs skulle förbli att "fritt och obunden av varje partiledning framföra sin övertygelse om vad som är rätt och sunt". Någon officiell proklamation om ändrad politisk kurs skulle dock inte ske[45].

Att detta PM inte kunde tillfredsställa Pethrus' krav på mera direkt medinflytande i SvM var naturligt och vid ett sammanträde den 22 nov. med filadelfiaförsamlingens styrelse upplästes nämnda PM, "varefter bröderna beslöto att till Svenska Morgonbladet avgiva skriftligt svar, att vi icke önska ingå något samarbete under de villkor, de i sitt PM föreslagit". Man sade sig ha kommit till "full klarhet om, att ett samarbete... vore fullständigt otänkbart". Pethrus, Lidman och Per Jacobson fick i uppdrag att delge SvM beslutet[46].

Det är troligt, att utgångspunkterna i förhandlingarna varit helt olika. SvM önskade nog i första hand för sig vinna en ny stor läsekrets, som p. representerade. I en för tidningen besvärlig ekonomisk situation var detta det främsta målet. P. å andra sidan önskade, för att över huvud kunna tänka sig att ingå i tidningen, ett direkt medinflytande över tidningens redaktion och innehåll, nämligen inställningen till partipolitik, sport, och "er ställning till de båda religiö-

sa falangerna". Härmed torde Pethrus närmast ha avsett SvM:s mer kulturöppna linje med tolerans gentemot olika uppfattningar i dogmatiska frågor[47].

Noterbart från diskussionerna 1938 var emellertid, att SvM, nära förbundet med SMF, inte längre helt betraktade p. som en exklusiv sektföreteelse utan som en tänkbar samtalspartner. Värt att uppmärksamma var vidare det förhållandet, att Pethrus i tidningsfrågan själv sökte kontakt med SvM, d.v.s. att han även i detta fall, precis som fallet var med ÖM och Bondeförbundet, själv tog första steget ut från den egna rörelsen och in i nya okända sammanhang.

Efter de strandade förhandlingarna med SvM arbetade Pethrus vidare för att förverkliga sina planer på en dagstidning. Vid styrelsesammanträdet den 22 nov. presenterade den valda tidningskommittén vissa kalkyler. Enligt dessa skulle en 12-sidig dagstidning med en upplaga av 10.000 ex. behöva ett startkapital av 750.000:—, fördelade på 300.000:— för själva driften, 350.000:— för anskaffning av nyhetsmaterial och lokaler och 100.000:— för utvidgning av maskinparken. Dessa 750.000:— skulle införskaffas genom att filadelfiaförsamlingen skänkte 100.000:— samt överlät sina affärsföretag, värderade till c:a 300.000:—. Resterande belopp, 350.000:—, skulle tecknas utom församlingen. En pingstvän ute i landet hade lovat låna ut 100.000:—[48] Denne man kan vara den i Dagensammanhang senare så viktige fabrikören Karl G. Ottosson från Falköping[49].

Styrelseprotokollet av den 22 nov. 1938 angav också för första gången en religiös motivering för startandet av en dagstidning: "Ordföranden meddelade vidare, att frågan om en daglig tidning måste snarast möjligt avgöras för ordnandet av lokaler och övriga med ett eventuellt utgivande av en daglig tidning sammanhängande frågor. Han sade sig för sin egen del vara lika glad, om frågan fölle, men vore rädd för att, om frågan vore enligt Guds vilja, stå Gud emot[50].

Vid styrelsemötet några veckor senare, den 6 dec. 1938, redogjorde Jacobson för sina sonderingar efter lokaler, möjliga som tidningshus. Han fick i uppdrag att som enmansutredare fortsätta arbetet[51]. Arbetsnamnet var troligen "Dagens Härold"[52]. Efter styrelsebeslutet den 6 dec. blev förslaget i stort sett vilande. Motståndet eller reservationen inom äldstekåren hade omöjliggjort dagstidningstankens framgång. I sina memoarer uttrycker Pethrus klar besvikelse över 1938 års negativa resultat[53].

---

[1] Se t.ex. EH 6/3, 11/3, 20/3, 27/3 och 30/4-30.
[2] Sundstedt 1972, s. 95
[3] Tidningen utkom med två nummer 1931
[4] Franklin avled den 19/3-39. Ny red. blev Efraim Fraim och redaktionen förlades mer definitivt till Stockholm. Tidningen fick nu en mer interkonfessionellt uppbyggglig karaktär, Församlingsrösten 1/4-39.
[5] Se tabell 16
[6] Styrelseprotokoll 12/2-35 § 21 och 31/5-35 § 99, Fs.
[7] Trettiårshögtiden 1940, s. 39 och Pethrus 1955, s. 175
[8] Se t.ex. styrelseprotokoll 31/10-32 § 157 f., Fs.
[9] Se t.ex. DN 15/10-29
[10] Se t.ex. S—T 22/10-36.

[11] S—T till SL 21/4-37. SLs. Se även AB 16/9-36 och StD 19/2-37
[12] LP till Brilioth 16/3-38, LPs. Se även Brilioth till LP 5/3-38 och 18/3-38, LPs.
[13] Se tabell 10
[14] Styrelseprotokoll 19/3-34, s. 6 ff., årsberättelse 1934, SvM:s — N. P. Ollén förklarade i brev till LP 18/1-33, LPs, att SvM nu var öppet för att inta nyheter från p.
[15] Pethrus 1955, s. 173
[16] Pethrus 1933
[17] SKÅ 1930, s. 189
[18] Björkqvist 1959, s. 120
[19] SKÅ 1940, s. 242
[20] Björkqvist 1959, s. 120
[21] Sundstedt 1972, s. 207 f. och Dagen 21/2-75. I brev till Frank Mangs 19/10-35, LPs uppgav LP, att han f.f.g. erbjudits att predika i en SMF-kyrka. — Kring 1930 utbröt även en viss karismatisk väckelse bland präster, se t.ex. DN 16/2-30 och 22/2-30. 1936 lämnade kyrkoherde Henning Thulin i Kräklingbo på Gotland sin tjänst och övergick till p. Thulin 1941 och 1942. Han inträdde som predikant i filadelfiaförsamlingen 1941, SvM 3/3-41.
[22] Sundstedt 1972, s. 207 ff., Öckerökonferenserna pågick 1923—33 med inriktning på helgelse och andeuppfyllelse med förebild i den angloamerikanska helgelserörelsen, Paulson 1957, s. 147 ff. och Westin 1956, s. 212.
[23] Styrelseprotokoll 17/4-28 § 11, Fs.
[24] Sundstedt 1973, s. 203 f. och brev från Göran Strömbeck 25/2-76, där S. ej håller för otroligt, att LP redan 1931 ordat om "Dagens Härold". I tidningen IBRA Radio 25/1-57 nämner LP tiden omkring 1933—35. Pastor Emanuel Minos uppger i Dagen 4/10-75, att han på Barratts sjuttioårsdag den 22/7-32 hört LP f.f.g. omnämna behovet av en dagstidning. Det troliga datumet är hellre 22/7-37. B. skrev nämligen inget till LP om en dagstidning för den 6/7-38, LPs, då B. understödde LP:s planer. Se vidare Laura Barratt till LP 17/7-45, Knut Petersén till LP 19/7-45 och LP till Egil Strand 4/10-45, LPs.
[25] Styrelseprotokoll 21/2-35 § 28, Fs.
[26] Styrelseprotokoll 9/1-36 § 2, Fs. Se även Filadelfia i Stockholm 40 år, 1950, s. 196.
[27] Styrelseprotokoll 28/2-36 § 40, Fs.
[28] Pethrus 1955, s. 175 ff och Lidman 1949, s. 140
[29] LP till Ernst Åqvist 27/8-36, LPs.
[30] Pethrus 1937
[31] EH 29/7-37
[32] EH 14/7-38
[33] Pastor Axel B. Blomqvist, Sävsjö och red. Arvid Olausson, Borås i odaterade brev till LP. Fs. Att LP omnämnt dagstidningsplanerna bekräftas av Hjelm 1967, s. 13.
[34] Styrelseprotokoll 5/7-38 § 151, Fs. LP:s memoarer uppger, att förslaget 1938 var mer utarbetat än motsvarande från år 1935. Enligt den optimistiska kalkyl, som presenterades, beskrevs dagstidningens initialupplaga till drygt 20.000 ex., Pethrus 1955, s. 176.
[35] G. E. Söderholm till Axel Blomqvist, Sävsjö 27/8-38, LPs
[36] Styrelseprotokoll 17/10-38, § 7, SvM:s.
[37] Styrelseprotokoll 17/10-38 § 7, SvMs. I brev till LP den 27/10-38, LPs, uttryckte Mosesson förhoppningar, att i stället för "två dagliga tidningar med ungefär samma program" borde man "samarbeta i stället för att konkurrera".
[38] LP till SvM 28/10-38, LPs.
[39] SvM:s årsberättelse 1935, SvMs
[40] Bilaga till protokoll 24/5-37, SvMs. Enligt Tollin 1967, s. 101 var upplagan 1934 31.600 och 1940 29.400 (okontrollerad). Enligt TS-boken 1942 var upplagan 1941 25.700 ex.
[41] SvM:s årsberättelse 1936 och 1937, SvMs
[42] Styrelseprotokoll 29/9-36 § 3 ff. SvMs.
[43] Se tabell 10
[44] Brev från SvM genom Ragnar Jonsson till Gunnar Westin 11/9-38, GWs: "Från pingstledningens sida ansågs att fordringarna voro för stora, garantierna

däremot för små. Man skulle emellertid sinsemellan diskutera saken ytterligare och därefter överenskomma med delegationen om ev. nytt sammanträde. Överläggningen hölls i vänskaplig anda och sympatierna från pingstvännernas sida för ett ev. samarbete föreföllo större vid sammanträdets slut än vid dess början. Mot den politiska punkten gjordes ingen erinran. Däremot önskades framför allt bättre ekonomiska garantier". Per Jacobson, som ingick i kommittén, föddes den 1/8-00 i Stockholm. Han blev 1917 medlem av filadelfiaförsamlingen och från 1928 dess styrelse, EH 21/7-60.

[45] Odaterad PM, SvMs.

[46] Styrelseprotokoll 22/11-38 § 205, Fs.

[47] LP till David Ollén 9/2-39, SvMs. Se även Fl. Hällzon, Örebro till LP 11/2-39, LPs, där H. undrade om utgången av samtalen med SvM.

[48] Styrelseprotokoll 22/11-38 § 205, Fs.

[49] Senast 1933 hade Ottosson (KGO) knutit kontakt med LP, KGO till LP 18/2-33, 2/6-34, 5/6-34 och 24/11-34, LPs. I det sistnämnda brevet omnämnde KGO, att han skulle sända LP pengar.

[50] Styrelseprotokoll 6/12-38 § 205, Fs.

[51] Styrelseprotokoll 6/12-38 § 223, Fs.

[52] Dagen 25 år 1970, s. 4, intervju Nils G. Andersson 17/9-74, Jörgen Källmark 6/12-74 och Walter Axelsson 13/11-74. Jfr. dels parallellen med engelska tidningen Daily Herald, dels namnen på p:s organ såsom Evangelii Härold, Julens Härold, Sångens Härold, Barnens Härold, Hemmets Härold och De tystas Härold.

[53] Pethrus 1955, s. 178.

a. 2. Krigsepoken.

Efter ungefär två års uppehåll aktualiserade Pethrus åter och för sista gången frågan inom filadelfiaförsamlingens styrelse. Protokollet från den 31 okt. 1940 omtalade, att Pethrus "tyckt sig märka, att pingstväckelsen stode i fara att i olika avseenden taga intryck av de frikyrkliga samfunden, och därigenom förlora sitt existensberättigande och sitt grepp om folket. Ett medel till motverkandet härav hade varit att realisera förslaget om utgivandet av en daglig tidning. Han ansåg det vara ett misstag att detta förslag icke kommit till utförande"[1]. Det är naturligt att anta, att Pethrus även vid detta tillfälle ånyo lagt fram ett konkret förslag om att starta en dagstidning och att detta förslag vunnit samma negativa anslutning som tidigare.

Möjligheterna för en tidningsutgivning kunde emellertid i detta läge synas relativt gynnsamma. Den rotationspress, som församlingen år 1936 inköpt till ett pris av dryga 75.000:— hade på styrelsens beslut samma år omändrats för att kunna trycka i vanligt dagstidningsformat[2], p. befann sig i en massiv expansionsperiod, filadelfiaförsamlingens ekonomi var solid och det kunde vidare förväntas, att vissa kristna rörelser, förslagsvis ÖM, skulle ställa sig positiva till en ny dagstidning. Pethrus begärde den 1 okt. 1940 tre års tjänstledighet från filadelfiaförsamlingen för att föreslå pingstförsamlingen i Chicago[3]. Det är troligt, att motståndet i dagstidningsfrågan varit en viktig anledning till tjänstledigheten[4].

I slutet av febr. 1941 lämnade Pethrus Sverige men han lämnade fördensskull inte tankarna om dagstidningen. Detta framgår av förhållandet, att de få initiativ, som Pethrus inspirerade till under USA-resan berörde den kristna pressen[5]. Under sin USA-vistelse torde

Pethrus även närmare bekantat sig med den stora kristna dagstidningen "Christian Monitor", som kom att bli något av en förlaga för Pethrus egen dagstidning[6]. Det är troligt, att kontakten med amerikanskt kyrkoliv, den rika pressfloran och det amerikanska samhällets optimism och segertro gett Pethrus en förnyad tro för att hans gamla tanke på en dagstidning skulle kunna förverkligas.

Vistelsen i USA blev endast ett halvår lång och redan på sensommaren 1941 återkom Pethrus och övertog föreståndaretjänsten i filadelfiaförsamlingen. Nära medarbetare till honom omvittnar, att han efter hemkomsten arbetade med större målmedvetenhet än tidigare för att förverkliga sina planer på en dagstidning[7]. Till skillnad från tidigare valde Pethrus att hädanefter konsekvent gå utanför filadelfiaförsamlingens äldstekår. Där var motståndet, förkroppsligat i Sven Lidman, fortfarande alltför stort. Tanken framfördes inte heller på några av p:s veckor, vilket tyder på, att Pethrus genom informella kontakter med ledande predikanter i landet, fått det intrycket, att det fanns en relativt utbredd reservation av ekonomiska eller pricipiella skäl mot startandet av en dagstidning. En stor del av p. var fortfarande sekteriskt exklusivt bestämd. Några kontakter med ÖM i dagstidningsfrågan förekom ej heller före år 1944.

Pethrus arbetade dock vidare i en rörelse, som till följd av det utrikespolitiska skeendet och den inhemska samhällssekulariseringen blev alltmer politiskt medveten. I den situationen kom pressens opinionsbildande betydelse i fokus. Detta kom att avspeglas i EH[8] och DK[9] I Kölingared 1942 framhöll således en talare, att "när en diktatur kommer till makten, så är det första han gör att sätta munkorg på pressen och upprätta ett propagandaministerium, som tvingar pressen att skriva, som han vill... Den andliga pressens betydelse är också mycket stor"[10]. En evangelistvecka i Borlänge sommaren 1944 samtalade kring "pressens ställning till pingstväckelsen och pingstväckelsens ställning till pressen" där det bl. a. betonades vikten av att p:s arbete uppmärksammades[11].

Pressfrågan hölls på detta sätt levande inom p. Detta kan även ha varit en anledning till de kontakter, som SvM ånyo tog sommaren 1943. SvM:s initiativ torde dock i första hand ha dikterats av den bekymmersamma ekonomiska utveckling, som tidningen genomgick de aktuella åren i början av 1940-talet. Upplagan var svagt sjunkande (1941 — 25.700, 1944 — 23.100 ex.)[12]. För en tidning med redan liten upplaga var denna utveckling mycket oroande. Tidningens ekonomiska situation diskuterades ofta i tidningens styrelse. Den 25 nov. 1941 beslöts, att SvM skulle få en stiftelses form[13]. Den 16 febr. 1942 talade styrelsens ordförande om "tidningens sedan länge svaga ekonomi"[14] och den 26 maj samma år förklades "tidningens ekonomi genom krisens inverkan blivit allt sämre"[15]. I en bilaga till det sistnämnda protokollet upplystes om att insamlingsresor företagits i landet för att kunna realisera stiftelsetanken. 700.000:— hade insamlats. Bilagan uttalade till sist: "nu återstår en sak och det är den viktigaste: att få tidningen att gå och gå framåt"[16]. Förlusten för år 1941 var 34.000:—

och år 1942 45.000:—[17]. I styrelsens kommentar till årsberättelserna återspeglades likaså den trängda ekonomiska situationen[18].

I detta läge tog SvM kontakt med p. Sommaren 1943 fördes informella samtal med ledande pingstvänner. Det är troligt, att prof. G. Westin närmast varit den, som från SvM:s sida tagit kontakt med Pethrus för att undersöka möjligheterna av p:s engagemang i den planerade stiftelsen. Denna kontakt togs i slutet av april 1943[19] och hösten 1943 fortsatte samtalen. Den 7 sept. sammanträffade Westin, Pethrus och SvM:s chefred. David Ollén och Pethrus verkade öppen för samarbete[20]. Den 15 okt. bildades stiftelsen Svenska Morgonbladet utan något som helst stöd från p[21]. Även efter den 15 okt. fortsatte dock samtalen mellan SvM och p[22], men något konkret resultat kom ej ut av samtalen. I brev till David Ollén gav Pethrus ett definitivt nej den 9 nov. Enligt Pethrus hade vid det sista samtalet mellan SvM och p. framkommit, att SMF skulle ha största inflytandet och "därmed är ju tidningens kurs given. Vi ha ju så olika synpunkter på en hel del saker"[23]. I ett brev till Westin från jan. 1944 preciserade Pethrus anledningarna till att p. inte gick in i SvM: "De frikyrkligas inställning till bibelfrågan... Därtill kommer ju nöjesfrågan samt ekumenismen. Detta är i varje fall förhållandet med Svenska Missionsförbundets folk, i synnerhet dess missionsföreståndare... För oss äro dessa ting av stor betydelse och spela en avgörande roll, när det gäller samarbete"[24].

Att samtalen mellan SvM och p. strandade hade flera orsaker. Sedant gammalt fanns inom p. en uttalad anklagelse mot SvM och SMF för liberalteologi och kulturöppenhet. I jan. 1942 ironiserade t.ex. Pethrus över den "vidsynthet", som gav till konkret resultat, att man "dansar, röker och går på teatern för att vinna själar"[25]. I en artikel av Pethrus i EH månaden efter klandrades SvM för att ta in filmrescensioner: "Detta är ju att för de frikyrkliga öppna portarna till den förgiftade värld, som den moderna filmen representerar. De svenska frikyrkorna och deras ledare skola förvisso få rika tillfällen att ångra och begråta sin slapphet i detta avseende"[26]. I ett annat sammanhang sades, att SMF "har avancerat längre bort från väckelsekristendomens ursprungliga ståndpunkt... än de andra kristna sammanslutningarna i vårt land"[27].

De teologiska motsättningarna på vitala punkter torde ha varit en anledning till att samtalen mellan SvM och p. mot slutet av år 1943 strandade. En annan orsak var den, att en del av de förmögna affärsmän inom p., som Pethrus behövde för att bygga upp tidningen av i första hand teologiska skäl inte var intresserade av något som helst samarbete med SvM. I ett brev av den 13 okt. 1943 till Westin, i tiden för de aktuella förhandlingarna med SvM, sade sig Pethrus ha mött "ganska mycken opposition ibland oss rörande samarbetet med SvM". Ett samtal med "fabrikör Ottosson" samma dag hade upplyst Pethrus, att denne f.n. inte kunde tänka sig att ingå som ledamot i stiftelsen[28]. Även om Pethrus, medveten om den allvarliga samhällsutvecklingen, var öppen för någon form av samarbete med SvM, där p. fick in-

flytande, så var det troligt, att han pressades av en mer sekteriskt bestämd grupp pingstvänner, som snarast möjligen kunde satsa sitt kapital på en dagstidning för i huvudsak enbart pingstvänner.

Pethrus fick därför slå in på den vägen. Fabrikör Karl G. Ottosson, Falköping, blev den man, som för framtiden blev mest betydelsefull av de ekonomiska intressenter, som Pethrus kontaktade. En annan var disponent Eric Carlén, Kumla[29]. Ottosson (f. 1906) hade från en ringa början med skicklighet byggt upp ett framgångsrikt textilföretag i Falköping och Örebro. År 1931 övergick han från SMF till p. Ottosson var således, när Pethrus lärde känna honom närmare i början av 1940-talet, en förmögen pingstvän[30]. Exempel på sin entusiasm och trosvisshet gav Ottosson i Kölingared 1944, då han inför det samlade pingstfolket framförde ett djärvt förslag om en insamling på tio miljoner kronor för yttre missionen. Samtidigt föreslog han bön till Gud om 100 nya missionärer[31]. I EH noterade Pethrus, att Ottossons förslag "grep oss oerhört"[32]. Pethrus hade funnit sin man, en trosviss och förmögen pingstvän, som skulle kunna tänkas bära tidningsprojektet under dess ekonomiskt mest påfrestande tid, etablerings- och uppbyggnadstiden. På vårvintern 1944 tillbringade Pethrus och Ottosson en veckas semester i Undersåker, Jämtland. Ottosson gav då ett halvt löfte om att axla ett visst ekonomiskt ansvar i det tilltänkta företaget[33]

---

[1] Styrelseprotokoll 31/10-40 § 211, Fs och Pethrus 1955, s. 179. Vid filadelfiaförsamlingens 30-årsjubileum vid månadsskiftet aug.-sept. 1940 ägnades en förmiddag åt den litterära verksamheten, men några dagstidningsplaner omnämndes inte, s. 163 ff.

[2] Styrelseprotokoll 28/2-36 § 40, Fs.

[3] EH 10/10-40

[4] LP till Oliver Pethrus 25/8-40, LPs: "Efter nuvarande förhållanden finns knappast några utvecklingsmöjligheter, åtminstone äro bröderna tämligen rädda för att ta några större framsteg i synnerhet, då det gäller ekonomin". Se vidare Pethrus 1955, s. 179 f.

[5] I Lissabon, under ett uppehåll på väg till USA, gav han den svenske pingstmissionären på platsen rådet att starta en veckotidning, Ståhlberg, 1960, s. 168 f. och Dagen 9/3-74.

[6] Intervju Walter Axelsson 13/11-74, Jörgen Källmark 6/12-74 och Hilding Ekman 4/5-76. — "The Christian Science Monitor" grundades 1897 av Mary Baker Eddy, grundaren av Christian Science. Mellan mrs Eddy och LP fanns påfallande likheter. Båda var karismatiska ledare, båda ansåg startandet av dagstidningen som deras största personliga framgång och tidningen var ett medel att göra rörelsen mer samhällsorienterad. Om Christian Monitor se Molland 1961, s. 296 ff., Gottschalk 1973, s. 259, 272 ff och Pressens Tidning 1/1-49.

[7] Intervju Arne Peterson 6/12-74 och Thulin i Imsen 1962, s. 3. Se vidare Pethrus 1955, s. 182.

[8] Se t.ex. EH 21/5-41.

[9] Se t.ex. DK 7/44 och 11/44

[10] EH 25/6-42

[11] EH 6/7-44

[12] TS-boken 1941 och 1944

[13] Styrelseprotokoll 25/11-41 § 4, SvMs

[14] Styrelseprotokoll 16/2-42 § 5, SvMs

[15] Styrelseprotokoll 26/5-42 § 4, SvMs

[16] Bilaga till protokoll 26/5-42, SvMs

[17] Bilaga till protokoll 9/4-43, SvMs

[18] SvM:s årsberättelse 1943, SvMs

[19] Westin 1968, s. 202 och 230. I brev till David Ollén 2/1-43, LPs, sades LP önska ett bättre förhållande till SvM. Det är möjligt, att LP:s brev ingett SvM förhoppningar om ett samarbete med p.
[20] Westin 1968, s. 230. LP till Hubert Hubertsson, Jönköping 10/9-43 LPs: "om vi någonsin kunna gå in på något samarbete med Svenska Morgonbladet, så är det nu".
[21] Styrelseprotokoll 15/10-43, SvMs och SvM 30/11-43. Se vidare Westin 1968, s. 230. Enligt Westin hade Ollén, Westin och LP haft samtal den 14/10.
[22] LP till Westin 1/10-43, LPs.
[23] LP till David Ollén 9/11-43, LPs.
[24] LP till Westin 31/1-44, LPs. Se vidare Westin 1968, s. 230. Från år 1944 var LP sysselsatt med tanken på egen dagstidning. Se t.ex. LP till David Ollén 20/3-44, LPs.
[25] EH 29/1-42.
[26] EH 12/2-42
[27] EH 26/8-43
[28] LP till Westin 13/10-43, LPs. — Westin svarade 16/10-43, LPs, att "tidens nöd och den evangeliska kristendomens beträngda läge" krävde att man såg över konfessionella meningsmotsättningar.
[29] Intervju Carlén 17/10-44 och DK 11/55. LP kände ej Carlén före våren 1943, LP till Carlén 10/3-43, LPs.
[30] KGO föddes den 14/1-06 i ett SMF-hem i Falköping. Från 14 års ålder tillhörde han stadens SMF-församling. 1925 startade han sin första industri i blygsam skala. Vid slutet av 1944 hade företaget utvecklats och gav anställning åt nära 300 personer. Se EH 12/1-56 och AB Karl G. Ottosson 20 år 1944.
[31] EH 6/7 och 13/7-44. Se vidare EH 7/12-44
[32] EH 31/8-44. I brev till Tage Ståhlberg 14/7-44, LPs uttryckte LP sin stora uppskattning över KGO. Se vidare LP till KGO 26/6-44, LPs.
[33] Pethrus 1955, s. 183 f. och intervju KGO 14/10-74. KGO bistod hösten 1944 filadelfiaförsamlingen med drygt 15.000:— KGO till LP 5/9-44 och 6/10-44, LPs.

d. 3. Slutförhandlingar med SvM

Från år 1944 arbetade Pethrus på en egen dagstidning. Han gick konsekvent utanför filadelfiaförsamlingens äldstekår, där Sven Lidmans motstånd mot projektet och mot Pethrus' person var alltför starkt. Han sökte heller inget samarbete med SvM. Hans enda mål var att starta en dagstidning präglad av p., med en väckelsekristen och biblicistisk linje i motsats till de äldre frikyrkosamfundens och SvM:s kulturöppna kurs. Däremot hade Pethrus blick för de ekonomiska faktorerna och förstod, att han behövde ett brett stöd för tanken, inte bara inom p. utan även inom något av de andra frikyrkosamfunden. Därför kunde han vara öppen för brett upplagda samtal kring dagstidningsfrågan, men han kunde aldrig tänka sig att gå in i ett samarbete, om inte p. och han personligen fick ett avgörande inflytande.

Därför låg det i linje med Pethrus' intentioner, att döparkonferensen 1944 diskuterade dagstidningen som ett konkret ekumeniskt projekt, som skulle uppbäras av de fem baptistiska samfunden. Av hänsyn till SvM kom dock den tanken att skrinläggas, sannolikt p.g.a. reservationer från framför allt SBS, som dikterades av en strävan att stödja det ekonomiskt svaga SvM[1].

SvM fann sig på vårvintern 1945 nödsakad att söka nya förhandlingar med Pethrus. Tidningen brottades fortfarande med svåra ekonomiska problem. På vårvintern 1945 kom den i sin första allvarliga

ekonomiska kris, som förebådade tidningens nedläggning. På hösten 1945 resulterade den i att en ny stiftelse för SvM bildades och friskt kapital tillfördes tidningsföretaget. På vårvintern 1945 stod därför tidningen öppen för alla möjligheter. Pethrus' planer på att starta en egen dagstidning, som skulle konkurrera med SvM, oroade naturligt SvM:s ledning i hög grad. Den 28 febr. sökte därför G. Westin och D. Ollén upp Pethrus och samtalade om SvM och dess fortsatta utgivning. I sin dagbok noterade Westin: "Pethrus är mycket positiv och kommer nog att hugga i, men på vilka villkor?"[2]. I brev till John Magnusson inom ÖM, som i brev till Pethrus av den 1 mars gett Pethrus rådet att gå in i SvM[3], svarade Pethrus, att "jag hoppas att vi skola komma till resultat, som gör det möjligt för oss att gå med i tidningen". Pethrus motiverade sin positiva attityd med SvM:s ekonomiska krisläge. Det skulle vara "en stor olycka" om landets enda dagliga kristna tidning tvingades till nedläggning "i en så ond tid"[4]. I ett brev från den 11 mars till Magnusson uttryckte Pethrus samma positiva inställning: "För min egen del skulle jag känna det svårt att se SvM gå under, och att starta en ny rikstidning är lättare sagt än gjort"[5]. Ottosson var däremot av ekonomiska skäl tveksam till att ekonomiskt stötta SvM. Dels ansåg han, att han svårligen kunde driva både textilfabrik och tidningsföretag samtidigt, särskilt som han aldrig sysslat med tidningar, dels trodde Ottosson, att SvM:s ekonomiska situation var betydligt sämre än uppgivet var[6].

Förhandlingar fördes den 9 mars[7] och den avgörande överläggningen ägde rum den 13 mars. Vid sistnämnda tillfälle tillsattes en kommitté bestående av Pethrus, Ottosson, förlagschefen och pingstvännen Fl. Hällzon, Örebro, SBS:s miss.sekr. Eric Rudén, SMF:s miss.förest. Johan Gustafsson och SvM:s dir. Sven Löfberg. Kommittén fick bl.a. i uppdrag, att "närmare utreda Pingströrelsens ställning till Svenska Morgonbladet med hänsyn till stiftelsens önskemål, att tidningen måtte stödjas även av denna rörelse".

Kommittén enade sig om, att SvM hade stor betydelse för den svenska frikyrkligheten, att SvM inte skulle företräda något speciellt samfund, att SvM "i högre grad än hittills kunde bli väckelsekristendomens språkrör" och att tidningen i bevakningen av samhällsfrågorna skulle hävda "en radikal kristen linje". De två sistnämnda satserna utgjorde krav från p., vilka således godkändes. Svårigheterna i förhandlingarna rörde ekonomin och det direkta inflytandet över tidningen. P. kom med långtgående krav; 50 % av aktiestocken skulle ägas av p., pingstvänner skulle insättas i redaktionen och tidningens direkta ledning och anställda inom SvM, som berördes av förändringen av tidningsledningen, skulle pensioneras eller omflyttas[8]. Ett brev från p. till SvM, daterat i maj 1945, utgjorde det definitiva slutet på förhandlingarna. P. tackade nej till att ingå i SvM och uppgav som anledning, att SvM inte antagit p:s bud[9]. Dessa vittgående krav från p:s sida skulle närmast ha betytt SvM:s förvandling till ett organ dominerat av p. Hälften av aktiestocken skulle ju ägas av p., medan andra frikyrkosamfund och enskilda fick dela på den andra hälften.

Detta väckte stark opposition inom SvM. Därtill kom att det fanns grupper och enskilda inom de äldre frikyrkosamfunden, som av bl. a. teologiska skäl, skulle sett ett samarbete med p. närmast som ett nederlag för SvM:s traditionella inriktning[10]. Pethrus' ambition torde ha varit helt klar. I samtalen med SvM satte han allt på ett kort och ställde mycket stora krav på SvM, väl medveten om tidningens dåliga ekonomi, för att få eventuell kontroll över tidningen.

När SvM inte antog p:s bud, trädde den karimatiske ledaren åter fram inför den egna rörelsen. P. var åter den motsagda lilla gruppen, som de äldre frikyrkosamfunden nonchalerade. Mönstret känns igen från startandet av övriga projekt. Bokförlaget Filadelfia startade, därför att ingen ville ge ut predikningarna "Jesus kommer", bibelskolan startade därför att ÖM nekade ge fält åt medlemmar från p., EH startade därför att SvT vägrade ta in annonser och Dagen startade, därför att SvM avböjde p:s bud. Pethrus hade, inför ett betungande projekts genomförande och i en i frågan splittrad rörelse, åter behov av att presentera det religionssociologiska mönstret av den förföljda gruppen för att svetsa samman rörelsen kring idén om dagstidningen.

Utifrån det psykologiska överläget att ha fått samarbetsinviten avvisad började Pethrus slutarbetet på att skapa en egen dagstidning.

Den 17 maj 1945 kunde Pethrus för första gången öppet bekräfta planeringsarbetet. I MT intervjuades han och svarade:

"Det är riktigt att vi är några stycken pingstvänner, som sedan länge lekt med tanken att starta en egen tidning. Kanske denna vår önskedröm blir verklighet redan i höst. Jag vill inte sticka under stol med att vi redan börjat planera så smått... Det är inte otroligt att vi inom den närmaste framtiden kan uppbringa det kapital, som behövs — jag vill påpeka att Filadelfiaförsamlingen såsom sådan står utanför det hela"[11].

Sådan var situationen på försommaren 1945. Några förmögna pingstvänner hade kontaktats utan att ge några bindande löften. Någon utbredd opinion för en dagstidning fanns heller inte. Dels fanns en opinion som, dikterad av sekteriska motiv, var motståndare till en dagstidning, om också enbart för pingstvänner, dels fanns en uttalad skepsis mot Pethrus' möjligheter att ekonomiskt kunna mäkta en dagstidnings etablering. Till denna senare kategori hörde förlagschefen Fl. Hällzon, Örebro, som i brev till Pethrus av den 15 juni avrådde Pethrus från att starta en dagstidning. Med en upplaga av 15.000 ex. skulle den nya tidningen ge en årlig förlust av 100.000:— och därmed äventyra tidningens fortsatta utgivande[12]. I ett senare brev från juni förordade Hällzon i stället ett samarbete med SvM eller, om detta inte var möjligt, tryckning på Hällzons eget förlag, Evangeliipress för 300.000:—[13].

Pethrus hade dock inga planer på att avbryta planeringen på dagstidningen. Här avslöjades något av den djärvhet, som gjorde honom till ledargestalt inom p. Trots miserabla yttre omständigheter arbetade han förtröstansfullt vidare, men han insåg, att han behövde storsamlingen i Kölingared i juni för att vinna de djupa leden inom p. för moraliskt och ekonomiskt stöd i hans arbete.

Torsdagen den 14 juni 1945 var dagen D., då ledaren trädde fram inför de 1500 deltagarna i bibelstudieveckan. EH refererade, att Pethrus gett "en utförlig redogörelse" rörande dagstidningsplanerna. Tidningens huvuduppgift skulle vara att hävda "radikalt kristna synpunkter på samhällsproblemen samt främja väckelsekristendomen i vårt land. Vidare skulle den vara fullständigt fri från all partipolitik. Det var något av en historisk tilldragelse, då konferensdeltagarna stodo upp och med uppsträckta händer gåvo uttryck för sin enhälliga anslutning till tidningsprojektet"[14].

Pethrus hade vunnit entusiastiskt bifall för sin tanke. Ett mål var nått. Med detta moraliska stöd i ryggen kunde han gå vidare och han agerade efter vanan mycket snabbt. I filadelfiaförsamlingens församlingsmöte den 18 juni rapporterade han om samtalen med SvM på vårvintern och om det som inträffat i Nyhem. Det ekonomiska grundlaget för tidningens existens sades vara tryggat och "i tro på Gud skall säkert denna sak bli till välsignelse"[15]. Pethrus' tal hade formellt karaktären av delgivning, men bidrog säkert också till att skapa opinion för dagstidningen. Hade den samlade p:s folk i Kölingared entusiastiskt och i tro anslutit sig till tanken, så borde inte heller rörelsens moderförsamling svikta.

---

[1] EH 28/12-44
[2] Westin 1968, s. 232. I brev till LP den 11/1-45, LPs uppmanade Westin LP att engagera sig i SvM.
[3] John Magnusson till LP 1/3-45, LPs.
[4] LP till John Magnusson 9/3-45, LPs.
[5] LP till John Magnusson 11/3-45, LPs.
[6] KGO till LP 6/3-45, LPs.
[7] LP till John Magnusson 9/3-45, LPs.
[8] Protokoll 18/4-45, LPs.
[9] Odaterat brev maj 1945, LPs.
[10] A. Ljung till Westin 4/5-45, GWs. — Eric Rudén uppger i brev till förf. 5/6-76, att A. Ljung var en av de tongivande inom SvM, som på inga villkor kunde tänka sig att tillmötesgå LP:s synpunkter.
[11] M—T 17/5-45.
[12] Hällzon till LP 15/6-45, LPs.
[13] Hällzon till LP 23/6-45, LPs.
[14] EH 28/6-45. Se även SvD 15/6-45.
[15] Församlingsprotokoll 18/6-45 § 352, Fs.

d. 4. Tidningen blir till

Den 3 juli tog Pethrus upp frågan i församlingens äldstekår, där dagstidningstanken tidigare mött så starkt motstånd. Han redogjorde åter för samtalen med SvM. Från p:s sida hade som villkor "bl. a. stipulerats, att alla samfund å ena sidan skulle få äga hälften av aktiemajoriteten. Vår part skulle tillsätta ansvarig utgivare, redaktionssekreterare och en omläggning måste ske rörande finanserna. Detta förslag hade inlämnats i april, men något svar härpå hade icke kommit, varför förberedelser vidtagits att starta en egen tidning inom pingstväckelsen". Aktiekapitalet 100.000:— hade redan garanterats. Tryckeri hade nu även ordnats. Avtal hade nämligen träffats med ett tryckeri,

som lovat en kredit på 200.000:— utan ränta för den första tryckningsmånaden. De närvarande äldstebröderna gavs tillfälle att yttra sig och enligt protokollet sågs tidningen som "en mycket stor uppgift för pingstväckelsen och, som man trodde, i förening med Guds vilja". Styrelsen beslöt att uttala "enhälligt sin fulla sympati för och sin vilja att stödja det planerade tidningsföretaget". Vidare beslöts, att filadelfiaförlaget och filadelfiaförsamlingens "administrativa möjligheter, såsom adressregister och försäljningsorganisation skola fritt ställas till tidningens disposition"[1]. Beslutet visar, att opinionen tydligt svängt till förmån för dagstidningen. År 1935 svarade man med kompakt motstånd mot Pethrus' framkastade förslag, 1938 var bröderna "angelägna om att Guds vilja måtte ske framför allt" och 1945 var tidningen "en mycket stor uppgift för pingstväckelsen och, som man trodde, i förening med Guds vilja".

Svängningen av opinionen kan inte förklaras på annat sätt än genom en hänvisning till dels den karismatiske ledarens möjligheter att skapa opinion för sin tanke, dels genom den brytningsprocess, som p. genomgick under det andra världskrigets dagar och som rörde rörelsekaraktären. 1945 års p. var till skillnad från dess motsvarighet från år 1935 mindre sekteriskt och mer politiskt bestämd. I denna förändring låg ett livsvillkor för den planerade dagstidningen.

Det tryckeri, som Pethrus omnämnde i styrelsesammanträdet den 3 juli, var Klara Civiltryckeri, beläget i de kända tidningskvarteren på söder i Stockholm. Den 3 juli översände tryckeriet en offert på tryckning av en åttasidig tidning med sexspaltigt format[2]. Den 7 juli tecknades kontraktet, enligt vilket tidningen skulle utkomma sex dagar i veckan (ej sön- och helgdagar) och tryckas med svart färg. En tidning med 8 sidor tryckt i 10.000 ex. skulle kosta 965:— exkl. klichéer, korrigeringar och övertid. Avtalet gällde från och med den 1 nov. 1945 till och med den 31 dec. 1948 med sex månaders uppsägningstid. Kontraktet var för p:s del undertecknat av Pethrus och Eric Carlén och för Klara Civiltryckeri av disponent Yngve Porsby. Bevittnat hade bl. a. Walter Axelsson och Arne Peterson gjort[3].

Den 9 juli ingav Pethrus en ansökan till justitiedepartementet om "tillstånd för mig att utgiva dagliga tidningen "Dagen"[4]. Det ofta diskuterade namnet på dagstidningen var nu beslutat. Det troliga var, att namnet "Dagen" blev taget i nästan direkt anslutning till kontraktsskrivningen den 7 juli[5]. Namnet var välfunnet, då det var neutralt både i förhållande till utgivningstid och ort samt konfessionell bestämning.

Läget omkring den 15 juli, en månad efter Kölingared, var sådant, att tryckeri, tillståndsbevis och namn på tidningen anskaffats. Återstod i första hand att skapa ett ekonomiskt grundlag för tidningen. Det troliga var, att, trots Pethrus' lugnande upplysningar i styrelse- och församlingsmöte, ett ytterst blygsamt kapital fanns tillgängligt sommaren 1945. Vidare återstod en allmän rekognoscering samt arbetet på att sammanställa redaktionen.

Huvudansvaret för den allmänna rekognosceringen tycks i första

hand ha åvilat EH:s red.chef Walter Axelsson, förslagschefen Sven Lindahl och Pethrus' sekreterare Arne Peterson. Den 17 aug. skrev Pethrus från sin fjällstuga Dikanäs i södra Lappland till Axelsson i Stockholm. Av detta brev framgår, att Pethrus ställde sig positiv till upprättandet av så många platsredaktioner som möjligt. Startdatum var preliminärt satt till den 1 okt. och redaktionen borde samlas senast den 15 sept. Redaktionslokaler behövde ordnas på Klara Civiltryckeri. I brevet omtalade Pethrus, att han dels vid ett besök i Örebro i början av sept. dels i ett brev till p:s predikanter skulle försöka vinna starkare stöd för tidningen. Brevet slutade: "Detta är ett Guds verk. Vi ha stor frimodighet att förtrösta på honom i denna sak. Det är mycket bedit för densamma. Intresset har varit stort även där jag mött vännerna"[6]. Att optimismen var stor, framgår av, att Pressens Tidning i sept. kunde meddela, att den nya dagstidningens beräknade upplaga skulle ligga kring 50.000 ex[7].

Den 30 aug. var Pethrus tillbaka i Stockholm för bolagsbildning. Närvarande var dessutom Carlén, Axelsson, Lindahl, Peterson, Pethrus' medpastor i filadelfiaförsamlingen Allan Törnberg, Fridolf Karlsson, fabrikör och pingstvän från södra Lappland, filadelfiaförsamlingens miss.sekr. Sam Nyström, dess kamrer Filip Lundberg och Fl. Hällzon[8]. Samtliga närvarande var pingstvänner och samtliga, bortsett från Hällzon, personligen knutna till Pethrus. Hällzons närvaro är för övrigt något förbryllande, då ju den nya dagstidningen inte skulle tryckas på dennes tryckeri. Möjligen motiverades hans närvaro av att han tecknat aktier i det nybildade tidningsbolaget[9]. Mindre överraskande var Sven Lidmans frånvaro men mer belysande Ottossons. Detta bestyrker, att Ottosson inför själva starten tvekat angående sitt engagemang i tidningen och detta ger i sin tur i bjärt belysning den ekonomiskt svaga grund, som tidningen vilade på två månader före start. Vid bolagsbildningen beslöts, att aktiekapitalet minimalt skulle uppgå till 100.000:— och maximalt till 300.000:—. Halva aktiekapitalet skulle vara tecknat den 15 sept. och andra hälften senast den 15 jan. 1946[10]. Vid konstituerande bolagsstämma den 18 sept. hade endast 56.000:— inbetalats[11]. Tiden 1—15 sept. var ytterst kritisk för företaget. Det var först den 13 sept., som Fridolf Karlsson sände 10.000:—[12] och den 14 sept., dagen innan det minimala aktiebeloppet skulle vara tecknat, som Hällzon sände 5.000:—[13]. I början av sept. redogjorde Pethrus för den nya dagstidningen vid filadelfiaförsamlingens höstkonferens i Örebro[14] och i början av sept. uppskjöts starten till den 1 nov., med största sannolikhet beroende på svårigheten att få tillräckligt aktiekapital[15]. Med ungefär halva det **minimala** aktiekapitalet arbetade således Pethrus vidare en dryg månad före start.

På hösten, troligen i sept., konstituerades även tidningens styrelse. Den kom att bestå av Pethrus, Carlén, Lundberg, Lindahl och Axelsson[16]. Ottosson saknades således fortfarande.

Under sommaren och hösten fick den nya tidningens redaktion sin sammansättning. Somliga, som hört rykten om en ny dagstidning, tog

själva kontakt, i andra fall sökte de ledande inom planeringen av dagstidningen själv upp dem, som var lämpliga för arbetet på en ny daglig tidning. Pethrus blev självfallet chefred., Axelsson red.chef och Gunnar Lindstedt från SvD nattred. Journalister var Almar Löfgren från Eskilstuna-Kuriren, Sture Mattsson från Jönköpings-Posten, Sture Olsson från DK och förlaget Filadelfia, Hardy Strömstedt från Blekinge Läns Tidning, Arne Eklund från Enköpings-Posten, Walter Kronholm, Stig Ekstrand, Bernhard Olsson, Eric Sjöqvist och Sigrid Lindenstein. Annonschef blev fru Elma Melander från Åhlén & Åkerlund, korrekturchef K.H. Bergman från Esselte, kontorschef Arne Peterson från filadelfiaförsamlingen och distributionen sköttes av Sven Lindahl och herr Allan Westerlund, den senare äldste i filadelfiaförsamlingen, inalles 18 personer. Mer på frilansbasis medverkade fil.lic. Lennart Thanner (kultur) och musikdir. Karl-Erik Svedlund (musik)[17].

Av dessa 18 hade 14 viss erfarenhet av journalistiskt arbete. Tre var akademiker (Axelsson, Eklund och Kronholm) och hela 10 var icke pingstvännner. Olika motiv för engagemanget i tidningen har i efterhand getts av de första redaktionsmedlemmarna, från intressse att arbeta på en tidning av Dagens inriktning till möjlighet att erhålla arbete[18].

Oktober, månad före start, ingick. Den 1 okt. trycktes ett provnummer, där förstasidan var nyhetssida samt dessutom innehöll en kort ledarkommentar, en s.k. "blixt" efter modell från Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning, sida 2 var kultursida och ledarsida, medan sidan 3 presenterade den kristna verksamheten. Övriga sidor hade ett mer blandat innehåll[19]. Vid församlingsmöte den 8 okt. uppmanade vice föreståndaren Allan Törnberg filadelfiaförsamlingen att be för och prenumerera på Dagen[20].

Det allt överskuggande problemet veckorna före start var det ekonomiska grundlaget för tidningen. Vid sammanträdet den 17 okt. diskuterades det akuta behovet av kapital, men Pethrus var förtröstansfull och trodde, att pengar skulle inflyta[21]. Hur det minimala aktiekapitalet 100.000:— inbetalades är fortfarande i stort sett en hemlighet. Troligt var, att Ottosson lånade ut eller skänkte c:a 55.000:— någon gång alldeles före start. Hällzon tecknade aktier för 10.000:— och skänkte möjligen ytterligare 5.000:— och Fridolf Karlsson, Sorsele tecknade aktier för 5.000:—[22]. Därtill var det antagligt att Pethrus själv fick satsa avsevärt av sitt sparkapital.

Med detta svaga ekonomiska utgångsläge startade dagstidningen och utan större garantier om p:s stöd och utan riktiga redaktionslokaler. Visst begränsat utrymme upplåts på Klara Civiltryckeri[23]. Tidningens svåra ekonomiska utgångsläge kan belysas av två helt skilda förhållanden. År 1944 fick det konservativa Nya Dagligt Allehanda nedläggas med en så pass stor upplaga som 42.300 ex[24]. Den 19 okt. villfor filadelfiaförsamlingens styrelse tidningen Dagens begäran om att få hyra ett kök med intilliggande rum i filadelfiakyrkan[25].

Nattten till den 1 nov. utkom emellertid det första numret. Ett drygt tioårigt förarbete var slut, ett utomordentligt pressande etableringsarbete hade börjat[26].

Sammanfattning

Tidningen Dagens tillblivelse får sättas in i det sammanhang, som kan beskrivas som en utveckling mot ökat politiskt ansvar och vidgat samhällsperspektiv hos allt större delar av p. Den utrikespolitiska utvecklingen under andra världskriget och den upplevda ökade sekulariseringen av det svenska samhället sågs som ett hot mot den Andens och församlingens frihet, som p. slöt upp kring.

Diskussionerna om dagstidningen, samhällsansvaret och p:s förhållande till andra samfund avslöjade skarpa meningsmotsättningar, vilka innerst rörde sektproblematiken. Skulle p. exklusivt isolera sig från samhället och kyrkorna och på detta sätt bevara sin egenart?

Den karismatiske ledaren Lewi Pethrus anvisade i denna p:s brytningstid en väg till ökad politisk och ekumenisk medvetenhet. Hans medhjälpare Sven Lidman representerade, om än inte alltid fixerat, en ursprungligare mer sekteriskt bestämd p. I de frågor, som relaterats i detta kapitel kom dessa meningsmotsättningar direkt i fokus.

Med tidningen Dagen inleddes en ny epok för svensk p. På ett mer direkt och uttalat sätt blev p. genom dagstidningen medvetandegjord om samhälleliga och ekumeniska perspektiv. P. drevs ut ur sin sekttillvaro och ut i ett efterkrigssamhälle, präglat av nya strömningar.

---

[1] Styrelseprotokoll 3/7-45 § 182, Fs.

[2] Offert från Klara Civiltryckeri 3/7-45, LPs. Den 4/7-45 meddelade LP Westin beslutet att starta egen tidning, Westin 1968, s. 233. LP till Hällzon 11/7-45, LPs meddelade, att Fylgia hade pressat på för att få kontraktet. LP hade bett över saken och då hade Klara Civiltryckeri hört av sig.

[3] Kontrakt mellan Klara Civiltryckeri och Dagen 7/7-45, LPs. Enligt intervju Axelsson 13/11-74 hade även kontakter tagits med nazistiska dagstidningen Dagsposten, som stod inför nedläggning sommaren 1945.

[4] Ansökan från LP till justitieministern 9/7-45. LPs. Tillståndsbevis utfärdat 18/7-45 enligt Per Jacobson till LP 25/7-45, LPs.

[5] Enligt intervju Axelsson 13/11-74 fanns flera namnförslag diskuterade: Dagens Härold, Dagens kurir, Nya Dagen, Dagbladet, Svenska Kuriren, Svenska Tribunen och Stockholms-Posten.

[6] LP till Axelsson 17/8-45, hos Axelsson. Enligt Sven Lindahl till Bernt Wåhlberg 29/8-45, LPs och LP till pastor B. S. Orre, Göteborg 29/8-45, LPs var startdatum 1/10. Enligt intervju Arne Peterson 6/12-74 hade han och Sture Olsson sommaren 1945 besökt Blekinge Läns Tidning för att se, hur en tidning gjordes. Se även LP till Lindahl 13/7-45, Lindahl till LP 24/7-45, och 13/8-45 och Axelsson till LP 3/8-45, LPs.

[7] Pressens Tidning 15/9-45. I brev till Sv. Tidningsutgivarföreningen 3/10-45, LPs antog LP tidningens upplaga till mellan 20 och 30.000 ex.

[8] Anteckningar vid sammanträdet gjorda av Allan Törnberg, hos förf.

[9] Hällzon till LP 14/9-45, LPs.

[10] Anteckningar vid sammanträdet gjorda av Allan Törnberg. På den här punkten är det mycket troligt, att Dagens styrelseprotokoll, vilka tyvärr inte öppnats för förf., skulle kunnat ge fylligare och mer detaljerade uppgifter.

[11] Föredragningslista vid sammanträde 18/9-45, LPs.

[12] Karlsson till LP 13/9-45, LPs.
[13] Hällzon till LP 14/9-45, LPs. Uppgiften till Pressens Tidning 1/11-45 på 68.500:— måste antingen vara förvanskad eller gälla tiden efter 15/9.
[14] LP till ÖM:s litteraturkommitté 21/11-45, LPs.
[15] LP till Walter Axelsson 4/9-45, hos Axelsson
[16] Pressens Tidning 1/11-45

[17] Se t.ex. Journalisten 10/45, intervju Almar Löfgren 7/3-74, intervju Walter Axelsson 13/11-74. Uppgifterna om redaktionens sammansättning är frapperande olika.
[18] 2 talar om inre gudomlig kallelse, fem om att det skulle vara intressant att arbeta på en tidning av Dagens speciella karaktär, en om påverkan från LP, en om intresse för journalistik. En var arbetslös och för en betydde det endast ändrade arbetsuppgifter.
[19] Provnr 1/10-45, LPs.
[20] Församlingsprotokoll 8/10-45 § 576, Fs.
[21] Anteckningar från sammanträdet, hos Axelsson. Ytterligare ett problem var papperstilldelningen, LP till Sv. Tidningsutgivareföreningen 3/10-45, LPs.
[22] LP uppger, att KGO satsade "en större summa pengar" men nämner inget om eget ekonomiskt åtagande, Pethrus 1955, s. 184 f. Se vidare Dagen 25 år 1970, s. 6. Carlén bekräftar i intervju 17/10-74, att han inte satsade några pengar i aktiekapital.
[23] Intervju Löfgren 7/3-74, Arne Eklund 7/12-74 och Eric Sjöqvist 6/12-74.
[24] TS-boken 1944
[25] Styrelseprotokoll 19/10-45 § 273, Fs.
[26] Beträffande minnesbilder se t.ex. Dagen 1/11-60, 29/10-70 och 25/9-74.

KAP. 5. FRÅN SEKTATTITYD TILL SAMHÄLLSMEDVETANDE — ETT DILEMMA 1945—51.

5.1. Dagen och ekumeniken till religionsfrihetslagen 1951.

a. Efterkrigsepokens nya problematik.

Dagens första nummer utkom i en politiskt mycket laddad tid. Fredsslutet i Europa låg ett knappt halvår tillbaka i tiden, atombomberna över Hiroshima och Nagasaki inte fullt tre månader. Efterkrigstiden blev dock inte en tid av avspänning utan "det kalla kriget" var under uppsegling. Det spända förhållandet mellan öst- och västmakter fick nerv och fokus i Nürnbergrättegången 1945—46, Ränneslätt hösten 1945 och Potsdam 1945. Februarikuppen i Prag 1948, då kommunisterna övertog makten, och Sovjets första atombomb 1949 var händelser, som försämrade relationerna mellan stormaktsblocken. I Kina resulterade det mångåriga inbördeskriget i att kommunisterna under Mao Tse Tung år 1949 störtade den nationalistiska regeringen. En direkt konfrontation mellan de båda stormaktsblocken kom till stånd i Korea, där strider mellan nord- och sydsidan utbröt år 1950.

Sverige fullföljde under efterkrigstiden sin neutralitetspolitik från andra världskrigets dagar. Samlingsregeringen avgick 1945 och efterträddes av en rent socialdemokratisk ministär. År 1946 avled statsminister P. A. Hansson och till hans efterträdare valdes överraskande en man ur den yngre socialdemokratiska generationen, Tage Erlander.

Erlander hade som ecklesiastikminister i Hanssons regering gjort

sig känd bl. a. för att han år 1946 tog initiativet till tillsättandet av en skolkommission (SK), som politiskt skulle förverkliga skolutredningens resultat. I skolkommissionen hade bl.a. den kulturradikala skolpolitikern Alva Myrdal en bärande roll, vilket förebrådade nya kulturradikalare inslag i den svenska skolpolitiken. En annan viktig politisk fråga under perioden, som berörde p., var dissenterlagfrågan, som fick sin politiska lösning år 1951, då full rättighet att inte tillhöra svenska kyrkan gavs. Det parlamenteriska underlaget för den socialdemokratiska regeringen blev under perioden alltför bräckligt, vilket medförde, att den år 1951 ingick regeringskoalition med Bondeförbundet.

I det följande kapitlet kommer p:s inställning till ekumeniska och politiska frågor, så som de framkom i tidningen Dagen, att undersökas. I det föregående kapitlet kunde för det tidiga 1940-talet konstateras en stark brytningsprocess inom p., vilken innerst berörde sektproblematiken. Även om en uppmjukning av den sekteriska attityden inom vissa delar av p. ägt rum framför allt till följd av andra världskriget och dess samhällsutveckling, så uppvisade dock p. vid tiden för Dagens start många för sekten karakteristiska drag. P. inledde följdaktligen inga ekumeniska samtal utom med döparsamfunden, den ursprungliga linjen i synen på t.ex. den fria församlingen och predikantutbildningen låg fast och p:s insats i det politiska samhällsarbetet var begränsat till att stödja kristna kandidater. Denna sekteriska attityd fick naturligtvis utslag på alla vitala områden, både i förhållande till samfunden och det profana samhället. I de följande kapitlen kommer tidningens ekumeniska och politiska inriktning att undersökas. Samspelet religion-samhälle kommer att noteras i en dagstidning, som var organ för en rörelse, som till stora delar var sekteriskt bestämd. Därför är det av största vikt att först studera den egna rörelsekaraktären för att förstå en rörelses inställning till kyrka och samhälle.

b. Dagen och pingströrelsen.

Dagen startade den 1 nov. som en p:s egen dagstidning. Den var framfödd inom p. i klar opposition mot de äldre frikyrkosamfunden och SvM. Dess chefredaktör var rörelsens ledargestalt. Tidningens ekonomiska garanter kom till uteslutande del från p.

Efter endast någon månad visade det sig att rörelsen hade stora svårigheter att driva sin dagstidning. Startkapitalet var i det närmaste förbrukat och tidningen stod inför nedläggning[1]. I detta prekära läge torde Karl G. Ottosson mer aktivt trätt in i bilden och från nyåret 1946 övertog han personligen skötseln av dagstidningen[2]. Dagen blev ett av Ottossons industriföretag.

Med Ottosson fick dagstidningen en man som krävde att få sköta den mycket självständigt. De åtgärder, som han vidtog under de krisfyllda åren 1946—47, bekräftade, att det var han som styrde tidningen. Pethrus höll sig mera i bakgrunden, tvingad därtill av tidningens prekära ekonomiska läge och de tilltagande spänningarna mellan honom och Lidman, där Dagen hade en framträdande roll. Pethrus' karisma-

tiska ledarskap av p. var under hela 1940-talet och särskilt åren 1944—48 troligen mer omstritt än någon gång tidigare efter franklinstriden. År 1944 hade således Östermalms församling i Stockholm efter en kortare sejour under filadelfiaförsamlingen återbildats som självständig församling[3]. Östermalms församling kan vidare sägas representera en mer sekteriskt bestämd p., som t.ex. stod tveksam inför Pethrus' visade politiska och ekumeniska intresse, som fått konkret nedslag i Dagen.

Ottossons situation åren 1946—48 var inte avundsvärd. Han ägde en dagstidning, som gick med årliga stora förluster. Denna tidning var organ för en rörelse, som på vitala punkter var splittrad. Som varm pingstvän och driftig industriman hade Ottosson i det läget två viktiga målsättningar med sitt arbete: att få tidningen ekonomiskt bärande och att ena p. Genom att han ensam ägde tidningen och inte var bunden av någon stiftelse eller redaktion kunde det tyckas, att han hade vissa möjligheter härtill.

Den tidning, som Ottosson ledde, var helt präglad av p. De nyheter med bild, som tidningen innehöll år 1946, kom till 59 % från p. Därnäst kom i tur och ordning nyheter kring svenska kyrkan (12 %), SBS (10 %), ÖM (7 %), SMF (5 %), MK (2 %), HF (1 %), SAM (1 %) och EFS (1 %)[4]. Tidningen ägde i första hand egna nyhetskällor, d.v.s. i första hand pingstpastorerna i landet. Därnäst utnyttjades nyhetsbyråerna TT och Reuter[5]. Även kultursidan avspeglade samma klara förankring i p. År 1946 hörde minst 67 % av kulturartikelförfattarna konfessionellt hemma inom p. Därnäst kom ÖM 12 %, SBS 6 %, MK 5 %, svenska kyrkan 4 % och SMF 1 %[6].

---

[1] Intervju Walter Axelsson 20/11-74, Arne Peterson 6/12-74 och KGO 14/10-74, Pethrus 1955, s. 186. LP informerade predikantveckan 1945 om "de svårigheter, som tornat upp sig men övervunnits", EH 27/12-45. Det är möjligt, att den informationen, som då inte överensstämde med verkligheten, hade syftet att inge förtröstan och optimism inför projektet, intervju Axelssson 20/11-74. Det är dock möjligt, att KGO redan i nov. känt större ekonomiskt ansvar för Dagen. Således tog han i slutet av nov. kontakt med pastor Tage Sjöberg, Örebro och bad att få hålla ett möte för Dagen i församlingen, Sjöberg till LP 24/11-45, LPs. Ett brev från KGO ill LP 7/12-45, LPs, visar att KGO nyligen besökt LP:s hem. Se även Carlén 1966, s. 7.

[2] Pethrus 1955, s. 186, Carlén 1966 s. 7, intervju Axelsson 20/11-74 och KGO 14/10-74.

[3] Församlingsprotokoll 4/12-44 § 435, Fs. Ett brev från LP till östermalmsförsamlingens pastor Elis Lindskog 6/12-46, LPs, visar, att konflikten mellan de båda församlingarna funnis kvar.

[4] Undersökning Dagen 1946

[5] Undersökning av förstasidorna i Dagen 1946

[6] Undersökning Dagen 1946. Även på familjesidan kom de flesta nyheterna från områden, där p. var stark såsom Stockholm, Småland, Östergötland och Västergötland, undersökning jan. 1946.

b. 1. Tidningens kris.

Ottossons situation var svår: Dagen måste vinna förtroende inom en splittrad p., men den ekonomiska situationen tvingade honom att

även försöka nå andra målgrupper utanför p. Ottosson måste år 1946 satsa hela sin energi på att lösa de ekonomiska problemen för tidningen. Hans första åtgärder blev mycket drastiska. För att förbilliga tryckkostnaderna började han i febr. 1946 föra förhandlingar med Hällzon om tryckning av Dagen i Örebro[1]. Redaktionen uppdelades på en örebro- och stockholmsredaktion. I Stockholm satt en central tremannaredaktion bestående av Pethrus, Axelsson och Löfgren, medan i första hand de yngre journalisterna förflyttades till Örebro, där Ottosson övervakade arbetet[2]. Flyttningen till Örebro blev dock kostbar för Ottosson, då han dels fick utbetala betydande skadestånd till Klara Civiltryckeri för kontraktsbrott, då tidningen enligt kontrakt skulle tryckas på detta tryckeri till 1948[3], dels efter en uppgörelse med Svenska Journalistförbundet fick utbetala ersättning till journalisterna vid Dagen[4]. Det ekonomiska läget försämrades ytterligare av att Dagens förstaårsupplagor blev avsevärt mindre än vad tidningsledningen kalkylerat med. Förstaårsupplagan 1946 var endast 13.600 ex. för att året därpå sjunka till 11.100 ex. och därefter långsamt stiga till 12.900 ex. år 1948 och 13.000 ex. år 1949[5]. Som jämförelse kan nämnas, att SvM:s upplagor 1946 och 1947 var 25.600 resp. 26.100 ex.[6].

En viktig anledning till den låga upplagan var naturligtvis, att det inom p. fanns sekteriskt bestämda grupper, som inte hade något uttalat behov av en dagstidning. Vissa kunde möjligen tänka sig att stödja en dagstidning för p., men inte ett pressorgan, som presenterade nyheter från andra kyrkor och från samhället i övrigt. Tidningsledningen hade dock en första ambition, att genom sin allmänt väckelsekristna profil, där dock p. var mest betonad, attrahera andra delar av frikyrkligheten och svenska kyrkan. Redaktionen, till övervägande del sammansatt av icke-pingstvänner, hade att genomföra en besvärlig balansgång; om Dagen fick en alltför bred linje och mindre uttalad pingstprofil, skulle den mot tidningen redan tveksamma opinionen inom p. bli ännu mer tveksam. Genom en alltför exklusiv pingstlinje skulle Dagen å andra sidan inte kunna nå andra väckelsekristet inriktade samfund.

Dagens låga förstaårsupplagor kan således i första hand tillskrivas den omständigheten, att den p., som vid nyhemsveckan 1945 entusiastiskt anslöt sig till Pethrus' plan, sedan i den grå verkligheten inte stödde dagstidningen. Detta uteblivna stöd från stora delar av p. utgjorde den stora besvikelsen för tidningsledningen. I brev till sångaren Einar Ekberg från okt. 1946 klagade Pethrus: "De frikyrkliga har bojkottat oss och en del pingstvänner har stått dem troget bi"[7].

För att erhålla ökat stöd inom p. förstod Ottosson, att han behövde Lidmans medverkan. Han lyckades även därmed och från den 1 jan. 1947 medverkade Lidman i Dagen med kulturartiklar, även om dessa till antalet blev få[8]. En annan viktig åtgärd med samma syfte var att från samma tidpunkt, nyåret 1947, låta Lewi Pethrus avgå som chefredaktör och efterträdas av hemmavarande pingstmissionären i Egypten, tillika svågern till Lidman, Jack Hårdstedt[9]. Denna

Pethrus' avgång kom överraskande t.o.m. för hans nära medarbetare. Pethrus lugnade dock alla dem, som i hans avgång sett ett resultat av en maktkamp mellan honom och Lidman, och förklarade helt enkelt, att man länge inom Dagen sökt efter en kunnig man, så att Pethrus kunde frigöras från chefredaktörskapet för att helt ägna sig åt filadelfiaförsamlingen i Stockholm[10]. Denna förklaring torde dock inte vara helt uttömmande. Troligt var, att Pethrus nyåret 1947 frivilligt eller närmast därtill tvingad avgick som chefredaktör för att därigenom blidka Lidman och undvika en öppen schism inom p. Samma förklaring skulle då kunna användas för att förklara Pethrus' avgång som medredaktör för EH år 1946, då han överlät hela ansvaret för veckotidningen åt Lidman[11].

Om Ottosson genom Lidmans och Hårdstedts inträde i Dagen på nyåret 1947 haft ambitionen att ena p. kring en dagstidning med mer uttalat pingstprofil, så innebar anställningen av Hårdstedt ett stort misstag. Hårdstedt behärskades nämligen inte alls av en exklusiv syn på p. utan torde ha varit mer ekumeniskt öppen än vad t.o.m. Pethrus var. Som chefredaktör för dagstidningen genomförde Hårdstedt genast en mer öppen och mindre pingstbetond linje. Vid hans tillträde utökades antalet tillfälliga medarbetare med företrädare för de flesta samfund, bl. a. Frank Mangs (SMF), Sven Danell (svenska kyrkan), David Hedegård (SAM) och Stig Abrahamsson (HF)[12]. Även på nyhetssidan noterades denna breddning. År 1946 rörde som påvisats 59 % av nyhetsartiklarna med bild p[13]. Under Hårdstedts korta tid på Dagen fram till den 1 maj 1947 minskade pingstprofilen på Dagen högst betydligt och tidningen tenderade att likna SvM. Endast 43 % av nyheterna kom nu från p., 15 % från ÖM, 13 % från svenska kyrkan, 10 % från SBS och 8 % från SMF[14]. I brev till Pethrus av den 5 mars 1947 gav Hårdstedt belägg för sin uppfattning: "Dessa 100 %-iga pingstvänner" är egentligen mer en börda för väckelsen än en tillgång"[15]. Hårdstedts öppenhet för andra samfund markerades även av det förhållandet, att han pricipellt var för en fusion mellan SvM och dagen. Förhandlingar kom till stånd på pastor Frank Mangs initiativ i april 1947[16]. De inledande samtalen strandade dock och Ottosson kunde meddela SvM, att "erforderliga förutsättningar saknas för ett samgående i den form, som dryftades"[17]. Hårdstedts osekteriska inställning fick också ett annat överraskande och konkret utslag i en kulturartikel av honom i febr. 1947, betitlad "Swedenborgs andedop", där han jämställde Swedenborgs visionära upplevelse år 1736 med ett normalt andedop i p:s mening[18]. Artikeln bekräftade de personliga sympatier Hårdstedt sedan sin tid som afrikamissionär ägt för swedenborgianismen[19].

Det var givet, att Hårdstedts visade swedenborgska sympatier samt hans allmänt mer ekumeniskt öppna linje skulle väcka starkt motstånd inom en till stora delar sekteriskt bestämd p. I brev till Pethrus av den 19 mars 1947 medgav Hårdstedt intern kritik mot Dagens linje. Önskemål hade uttalats om mer genuin pingstkaraktär medan bilder av präster och insändaravdelningen "Säg din mening" bor-

de upphöra[20]. Evangelistveckan i Karlskrona klagade i brev av den 18 april till tidningsledningen på, att svenska kyrkan fick alltför stort utrymme och att konfirmationen och enskilda präster idealiserades. Insändaravdelningen borde också censureras, så att ett uppbyggligt budskap kunde framkomma i tidningen. Evangelistveckan menade också, att redaktionsmedlemmarna borde vara "frälsta"[21].

Den starka interna kritiken torde ha varit den viktigaste anledningen till att Hårdstedt den 1 maj 1947 på egen begäran avgick som chefredaktör för Dagen[22]. Om Ottosson med Hårdstedts anställning önskat samla p. kring Dagen, så utgjorde Hårdstedts korta sejour i tidningen ett misslyckande. Hårdstedt valde inte en pingstprofilerad utan kulturöppen linje. För att ena p. kring Dagen borde Hårdstedt varit mer sekteriskt bestämd. Att Hårdstedt ändå anställdes som Dagens chefredaktör torde närmast förklaras med de omständigheterna, att både Ottosson och Pethrus hade stor tilltro till Hårdstedts intellektuella och journalistiska kapacitet och att Pethrus, av fri vilja eller möjligen påverkad därtill av Ottosson, valde att frånträda sin tjänst på Dagen för att kunna ena rörelsen.

Vid Hårdstedts frånträde ingick Pethrus åter som tidningens chefredaktör, ett beslut som av tidningsstyrelsen hälsades "med stor tillfredsställelse"[23]. Med Pethrus gick tidningen åter in i den moderata pingstkurs, som varit kännetecken för dagstidningen före Hårdstedts tjänstgöring. I brev till Pethrus av den 22 april refererade Hårdstedt till ett samtal med Ottosson och Carlén, vid vilket Hårdstedt sade sig ha förstått, att "det är i tidningens intresse att den ändrar kurs från att vara ett allmänkristligt organ över konfessionerna och i stället anses bör bli ett speciellt pingstväckelsens organ och huvudvikten lagd på de lärofrågor och andra ting, som speciellt intressera pingströrelsen"[24]. Både Carlén, som hela tiden torde ha varit den man i tidningsstyrelsen som förespråkat en genuin pingstlinje samt även nu Ottosson torde alltså ha insett, att Hårdstedts linje var misslyckad och hotade än mer splittra p. och utan stödet från p. var Dagen dömd till nedläggning.

I brev till Pethrus av den 14 juli meddelade Ottosson, att tidningen planerade flyttning från Örebro till Stockholm. I det nya tidningshus, som planerades, ville Ottosson ha ledningen även av det redaktionella arbetet. Den tidning, som han skulle leda, skulle ha klar pingstkaraktär: "När det gäller den redaktionella personalen så är det naturligtvis i hög grad önskvärt att få endast kristna medarbetare = hjärtepingstvänner som har möjlighet från Bibelns och väckelsens synpunkt se på frågorna". Tidningen skulle bli "en radikal kristen väckelsetidning och sådan att den gagnar Guds verk i stort. Den bör stå på pingstfolkets linje och för dess sanningar... Tidningen skall vara partipolitiskt neutral"[25]. I okt. 1947 flyttade tidningen till Stockholm[26]. Redaktionen hade fördelen av att vara samlad på en plats. Som chefredaktör för tidningen hade Pethrus en central ställning.

Det är mycket troligt, att Pethrus' återinträde i Dagen den 1 maj 1947 utgjorde en av de viktiga faktorer, som utlöste den s.k. lidman-

striden. På nyhemsveckan i juni 1947[27] och troligen även på predikantveckan i dec. samma år gick nämligen Lidman för första gången i mer officiella sammanhang till angrepp på Pethrus och troligen även på Dagen[28]. Även inom filadelfiaförsamlingens äldstekår orsakade tidningen Dagen irritation året 1947. Den 21 febr. 1947 begärde tidningen att få låna förlaget Filadelfias rotationspress under två år, innan dagstidningen fått sin egen press. Förlaget Filadelfia beslöt låna ut nämnda press och Lidman reserverade sig[29]. Den 30 okt. 1947 beslöts om kostnadsfri annonsering för Dagen i EH[30], ett beslut, som åter torde ha irriterat Lidman. I sin år 1949 utgivna redogörelse för schismens orsaker, menade Lidman, att Pethrus' "misstag" kulminerade med tidningen Dagen[31].

---

[1] KGO till LP 17/2-46, LPs. Sammanträde var planlagt till den 25/2-46.
[2] Journalisten 9/47
[3] Intervju Axelsson 13/11-74, Eric Sjöquist 5 12-74, Arne Eklund 7 12-74 och Almar Löfgren 7/3-74.
[4] Journalisten 3/46 och 6/46, KGO till Almar Löfgren 27/2-46, LP till Löfgren 14 3 -46, Sture Olsson till Journalistförbundet 17/3-46. Samtliga handlingar hos Journalistförbundet, Stockholm.
[5] TS-boken 1946—49. Ytterligare ett problem, som inverkade menligt på Dagens ekonomi, var enligt KGO avbetalningssystemet, KGO till LP 13 5-46, LPs. Den pressande ekonomiska situationen bekräftas av brev från LP vid den här tidpunkten t.ex. till Andreas Endersson 31/1-46 och Joseph Mattsson 4 9-46, LPs.
[6] TS-boken 1946—47
[7] LP till Einar Ekberg 16/10-46, LPs. Se även Herbert Gustafsson till LP 22 8-46, LPs: "Jag önskar bara, att det skulle förefinnas ännu mera intresse bland vårt kära pingstfolk i allmänhet för tidningen". Se även EH 4/7-46.
[8] KGO till SL 26/5-46, SLs, KGO till LP 23 10-46, LPs. Enligt LP:s dagboksanteckningar 1/10-46, hölls den dagen ett sammanträde, varvid tidningens politiska inriktning och Sven Lidmans medverkan i tidningen diskuterades. SL var in i det sista tveksam och hade i slutet av dec. 1946 ännu inte gett definitivt besked, KGO till LP 28 12-46, LPs, intervju Sven Lidman jr 2 11-76.
[9] Dagen 31/12-46 och Pressens Tidning 15/1-47.
[10] LP till Joseph Mattsson 16/1-47 och 15/2-47, LPs, LP till Robert Fur 8/1-47, LPs
[11] Intervju Axelsson 20/11-74 och Sjöquist 6/12-74. Axelsson uppger i intervju 13/11-74, att KGO närmast avskedat LP. I brev från KGO till LP 2/1-47, LPs betygade dock KGO sitt förtroende för LP. Av brev från Sture Olsson till LP 10/5-46 LPs, framgår, att LP anklagat Olsson för att inte ha gett filadelfiaförsamlingen tillräckligt textutrymme.
[12] Dagen 31/12-46
[13] Undersökning av Dagen 1946
[14] Undersökning av Dagen 1/1-30/4-47
[15] Hårdstedt till LP 5/3-47, LPs.
[16] Hårdstedt till LP 19/3-47, LPs. Se även Carlén 1966, s. 8
[17] KGO och Carlén till SvM 9/4-47, LPs. Se även styrelseprotokoll Dagen 8/4-47 § 1, utdrag i LPs.
[18] Dagen 13/2-47. Se vidare Hårdstedt till SL 16/2-51, SLs.
[19] Hårdstedt till SL 30/3-49, SLs, enligt vilket både LP och KGO kände till Hårdstedts swedenborgska sympatier i tiden för Hårdstedts anställning på Dagen.
[20] Hårdstedt till LP 19/3-47, LPs.
[21] Evangelistveckan i Karlskrona till Dagen 18/4-47, LPs.
[22] Styrelseprotokoll Dagen 8/4-47, i utdrag hos LPs. Se vidare Pressens Tidning 15/5-47. H. uttryckte vid sin avgång hård kritik mot både KGO och LP, SvD 18/4-48, Hårdstedt till SL 20/3-50, SLs.
[23] Styrelseprotokoll Dagen 8/4-47, i utdrag hos LPs.
[24] Hårdstedt till LP 22/3-47, LPs.

[25] KGO till LP 14/7-47, LPs.
[26] Journalisten 9/47.
[27] EH 3/7-47
[28] EH 24/12-47
[29] Styrelseprotokoll 21/2-47 § 41, Fs. Reservationen dagtecknad 13/3-47, SLs.
[30] Styrelseprotokoll 30/10-47 § 186, Fs.
[31] Lidman 1949, s. 159

b. 2. Lidmanstriden.

Lidmanstriden förebådades vid ett styrelsesammanträde den 23 jan. 1948, varvid Lidman uppläste en avskedsskrivelse, där han bl. a. riktade grava anklagelser mot dagstidningen. Pethrus replikerade vid det tillfället med att å sin sida påtala, att Lidman hade krävt alltför höga honorar och att han vid predikantveckan 1947 offentligt angripit Dagen, vilket många närvarande predikanter sades ha reagerat emot[1]. Den 2 febr. 1948 lät Lidman i AB offentliggöra sina anklagelser mot Pethrus.

Lidman angrep Pethrus för diktatoriska tendenser, för ekonomiskt lättsinne och andligt förfall[2]. På församlingsmötet den 2 febr. avsade sig Lidman samtliga uppdrag inom filadelfiaförsamlingen, bl.a. såsom chefredaktör för EH, som äldste i församlingen och som ledamot i filadelfiaförlagets styrelse[3]. Den 16 febr. höll han ett stort avskedstal till församlingen, där han tecknade 1940-talets brytningsprocess inom p. utifrån sin synvinkel: "Min strid under de sista åtta åren i Filadelfiaförsamlingen har varit en strid i kompromisssens och kapitulationens tecken till den stund kom, då det var omöjligt att kompromissa och kapitulera längre... Här förs en strid mot ett andligt ödeläggande system av despoti och godtycke, lögn och orättfärdighet, som måste brytas ned... Skall pastor Lewi Pethrus' och vår församlings personliga och andliga problem lösas, måste vi komma ned på de eviga djup av sanning, allvar och rättfärdighet, där både den enskildes och samhällenas öden ytterst avgöres och bestämmas"[4].

Pethrus gick offentligen inte till svaromål utan den 8 mars tillsattes på ett församlingsmöte en niomannakommitté med representanter från de största pingstförsamlingarna, vilka opartiskt skulle ta ställning till de förhållanden, som lidmanstriden uppenbarat[5]. Efter fullgjort uppdrag konstaterade kommittén, att fel och brister förekommit hos båda parter, men att Sven Lidmans "anklagelser mot pastor Pethrus och styrelsen äro överdrivna". Vidare ansåg kommittén, att Lidman handlat "orätt och i strid mot Guds ord", då han låtit publicera sitt angrepp i AB. Kommittén angav tre vägar till att lösa konflikten. Pethrus och Lidman skulle upphöra med tidningspolemiken i AB och Dagen, filadelfiaförsamlingens medlemmar skulle i förlåtande sinnelag läka såren efter schismen och p. skulle bedja om schismens upphörande[6]. Vid församlingsmöte den 22 mars tog församlingen upp kommitténs utlåtande. Trots att kommittén manat både Pethrus och Lidman att se sin skuld i schismen, riktades vid församlingsmötet anklagelser enbart mot Lidman och hans agerande i striden. Om han inte före den 5 april bett församlingen om förlåtelse, skulle han ute-

slutas ur församlingen[7]. Lidman vägrade och den 5 april uteslöts han ur församlingen[8]. En 27-årig sejour inom p. var slut.

Striden väckte utomordentligt uppseende inom och utom p. För de dagliga storstadstidningarna var lidmanstriden förstasidesstoff. Gemensamt för pressens bedömning var partitagandet för Lidman[9]. Samma inställning torde samfundspressen ha haft[10]. Som exempel på, att lidmanstriden intresserade det svenska samhället och partitagandet för Lidman kan nämnas, att Radiotjänst inhiberade en planerad gudstjänst från filadelfiaförsamlingen[11], att biskop Arvid Runestam, Karlstad erbjöd sig att medla mellan Pethrus och Lidman[12] och att Högerns dåvarande partiledare Fritiof Domö i brev till Lidman uttryckte sin uppskattning över Lidmans rättfärdighetspatos[13].

Att p:s absolut mest framträdande ledare gick skilda vägar, skakade givetvis p. mycket djupt. Många av Lidmans och Pethrus' medarbetare följde frivilligt eller som uteslutna Lidman ut ur filadelfiaförsamlingen. Av dessa kan särskilt nämnas EH:s hela redaktion med andreredaktören pastor Zander Åberg i spetsen[14], vidare Jack Hårdstedt[15], f. redaktionschefen på Dagen Walter Axelsson[16], revisorn i Filadelfiaförsamlingen Ernst Pettersson[17] och i följdverkningarna av lidmanstriden även Adrian Holmberg[18] och Pethrus egen son, Oliver Pethrus[19].

Lidman valde att efter sin uteslutning ansluta sig till Östermalms Fria Församling, som, vilket tidigare antytts, kom att utgöra centrum för oppositionen mot Pethrus och den av honom ledda p. Östermalms församling kom att totalt isoleras. Det var självklart, att Lidmans och de övriga oppositionsmännens namn inte omnämndes i EH eller Dagen efter 1948[20]. Dessa kunde visserligen vända sig till den profana dagspressen, som tacksamt tog emot varje initierad skildring av schismen[21] men detta försämrade egentligen endast oppositionens rykte. I SvM den 5 och 7 mars 1949 påpekade en av de ledande männen inom Östermalms församling, att församlingen isolerats genom att EH eller Dagen inte tog in meddelanden om församlingen mer än predikoturerna[22]. Pethrus drog lärdom av sina erfarenheter från franklinstridens dagar. Med pressen i sin hand kunde han tysta oppositionen och ena rörelsen. Till ny redaktör för EH utsågs Pethrus' medpastor Allan Törnberg[23] och själv var han chefredaktör för Dagen.

---

[1] Styrelseprotokoll 23/1-48 § 9, Fs. Ett första försoningsförsök hade enligt odaterat brev från SL till Willis Säwe, SLs, gjorts hösten 1943.
[2] AB 28/1-48
[3] Bilaga till församlingsprotokoll 2/2-48, Fs.
[4] Församlingsprotokoll 16/2-48, Fs.
[5] Församlingsprotokoll 8/3-48 § 150, Fs.
[6] Skrivelse, undertecknad 18/3-48, Fs.
[7] Församlingsprotokoll 22/3-48 § 176, Fs.
[8] Församlingsprotokoll 5/4-48 § 193, Fs.
[9] Se tabell 11
[10] Se tabell 11
[11] Röster i Radio 3/55 och Stenberg 1967, s. 2.
[12] Runestam till LP 30/3-48, LPs.
[13] Domö till SL 4/2-48, SLs.

[14] EH 29/4 och 5/5-48. Se även Åberg till LP 28/9-48, LPs.
[15] SvD 13/4-48
[16] Intervju Walter Axelsson 13/11-74
[17] Ernst Pettersson till LP 18/6-48, LPs. Se även Holmberg 1966, s. 133 ff.
[18] Holmberg 1966, s. 139 ff.
[19] Styrelseprotokoll 9/4-51 § 215 och 9/3-53 § 143, Fs och SvD 5/4-51
[20] Efter 1948 förekom inga bilder av t.ex. SL, Zander Åberg och Alvar Lindskog. Även få bilder av C.G. Hjelm (4/4-50) och Tage Sjöberg (21/4-50 och 20/7-51)
[21] Se t.ex. ST 8/2-48
[22] SvM 5/3 och 7/3-49
[23] EH 12/2-48. — Malmöpastorn Willis Säwe erbjöds först chefredaktörskapet för EH men avböjde, församlingsprotokoll 12/4-48 § 208 och 26/4-48 § 259, Fs.

b. 3. Pethrus — väckelsens ledare

För att ytterligare samla rörelsen kring sig själv, sammansvetsade Pethrus p. genom att i Dagen och EH beskriva den som förföljd. I brev till nära vännen, pastorn Joseph Mattson uttryckte Pethrus närmast tillfredsställelse över schismen: "Vi ha under de senare åren haft en alltför lugn tid, då det inte kostat så mycket att bli pingstvän. På det sättet har församlingarna fått en del lätt gods, som blivit till lik i lasten. I den stora storm, som övergår oss, blåser säkert en hel del av detta bort"[1]. Denna nya sekteriska inställning i en ny situation framkom även mycket tydligt i brev till den norske pingstpastorn Knut Petersén av den 21 april 1948: "Då jag började tala om att... lätta på isoleringen inom pingstväckelsen gällde det de andedöpta utanför pingstförsamlingarna. Jag har aldrig förordat allians och själv aldrig praktiserat det. Vad gäller enhetssträvandena med de döpta innebar detta ingen allians utan en enhetstanke att så många som möjligt av dessa kunde förenas, men då naturligtvis på Nya Testamentets, d.v.s. pingstväckelsens grund. Nu har emellertid så gott som alla förbindelser utåt slitits sönder och vi stå, när det gäller denna sak, ungefär där vi stod vid slutet av 20-talet; med världen och samfunden emot oss"[2].

När p. slöt sig samman inåt kom Dagen att få en starkare ställning inom p. Under lidmanstriden skrev således Pethrus: "Vi ha under det senare halvåret — då man faktiskt sökt dränka hela pingstväckelsen i trycksvärta — fått ett märkligt bevis på värdet av en daglig tidning"[3].

Denna sekteriska inriktning, som antytts som en följd av lidmanstriden förstärktes år 1950 i samband med den debatt, som följde på den amerikanske pastorn William Freemans mötesserie i filadelfiaförsamlingen. Vid mötena bad Freeman för sjuka och den stora filadelfiakyrkan fylldes kväll efter kväll. Dessa offentliga helbrägdagörelsegudstjänster rönte dock en mycket stark opposition både från profant och kristet håll. Den 1 febr. interpellerade således den folkpartistiske riksdagsmannen, tillika stadsläkaren i Malmö Ragnar Huss om "en skärpt lagstiftning i fråga om behörighet att utöva läkekonsten" och omnämnde bl. a. Freemans metoder utan att därför ifrågasätta helbrägdagörelsen som ett medel för fysiskt och psykiskt läkande[4].

Samma dag polisanmäldes Freeman av en person, som kommit till hans möten men inte fått tid att bli behandlad av honom[5]. Den 6 febr.

inkallades pastor Allan Törnberg som formellt ansvarig för freemanmötena till inledande polisförhör[6]. Den 2 febr. lät Sven Lidman publicera en mot Pethrus mycket hätsk artikel i AB[7]. I början av febr. sändes en radiorevy kring bl. a. freemanmötena[8]. Den 15 febr. åtalades Törnberg för att inte ha sökt polistillstånd för mötena[9]. Samma dag sändes en drygt timslång radiodebatt under rubriken "Kan bön bota blind?" I debatten deltog bl.a. Pethrus, medicinalrådet John Bytner och den socialdemokratiske riksdagsmannen Richard Lindström[10]. Dagen därpå innehöll flera av storstadstidningarna vederlägganden av Pethrus' i radiodebatten relaterade fall av helanden under freemanmötena[11]. Den 18 febr. nedlades åtalet mot Törnberg[12] och vid samma tid avreste Freeman från Sverige[13]. Den profana pressen, vilken åter gjorde p. till förstasidesstoff under några månader vintern 1950, riktade i första hand in sig på de relaterade helbrägdagörelserna, vilka mycket starkt ifrågasattes[14].

Samfundspressen opponerade inte mot eventuella helanden och den tog avstånd från den profana pressens skandaljournalistik kring Freemans möten, men den reagerade dock samfällt mot Freemans förkunnelse, att alla sjuka i princip kunde bli friska och mot arrangemangen kring mötena och då särskilt den starka reklamen. Denna negativa bild av freemanmötena gavs även av flera av de samfund, som stod nära p. såsom ÖM, HF och SAM[15]. Det fanns belysande nog ingen profan eller kristen tidning, som inte ifrågasatte freemanmötenas karaktär.

Detta upplevda avståndstagande från samfundens och det profana samhällets sida förstärkte en sekterisk attityd hos p., som åter blev den lilla, förföljda gruppen. Som ett uttryck för denna sekteriska attityd, måste den inre förnyelsen 1950—51 och den inriktning den fick, betecknas. Förebud om en amerikansk väckelse hade kommit redan år 1949[16] men det var först 1950, som förnyelsen fick nedslag i p.

Väckelsen hade två olika karaktärsdrag. Dels var den en botväckelse. I den meningen svarade den mot ett djupt behov inom p., då det gällde att efter lidmanstriden och de svåra brytningarnas tid åstadkomma försoning och enhet inom p. Dels var väckelsen en karismatisk väckelse. De för p. tidigare mest betonade andliga nådegåvorna såsom profetia, helande och glossolali kom åter i fokus. Väckelsen uppbars i främsta ledet av unga pingstvänner, som ville visa den äldre pingstgenerationen vägen tillbaka till försoning och ny upplevelse av Anden. Den mest framträdande av dessa unga evangelister var Algot Nicklasson[17]. I nov. 1950 kunde Dagen med glädje meddela, att "väckelsen helt enkelt är här — den väckelse som så många bedit om och längtat efter"[18]. Predikantveckan 1950 blev något av väckelsens höjdpunkt. En av de äldre pingstpredikanterna, Birger Zettersten, Uppsala, uttryckte säkerligen mångas uppfattning, när han ansåg, att väckelsen kom som svar på en längtan, eftersom "det har varit en dalgång ibland oss, som jag personligen sörjt över". Pethrus anslöt sig till Zetterstens bedömning: "Nu kommer en ny våg

oss tillmötes och jag vill vara med bland dem, som söka mera av Gud". Predikantveckan begärde, att Nicklasson skulle ges tillfälle att tala och efter hans predikan föll "förnyelsens eld... över den bedjande skaran", allt enligt EH[19]. 1950—51 blev de stora väckelseåren. År 1950 ökade svenska p. sitt medlemsantal med c:a 2.200 medlemmar och 1951 med c:a 3.100 medl.[20]. Mot slutet av 1951 kunde bl. a. hos Pethrus utläsas kritik mot vissa inslag i väckelsen, den s.k. latter rain-väckelsen, från vilken maranatarörelsen kan räkna sitt ursprung[21] och som utmärktes av entusiastiskt böne- och församlingsliv men av Pethrus kritiserades för att bl. a. mekaniskt lära människor tala i tungor och för den s.k. sången i anden, som förekom i mötena[22]. Då denna form av väckelsen hade sitt lokala centrum i Östermalms församling, förbjöds församlingen införa predikoturer i EH. Denna blockad varade åren 1952—61[23].

Väckelsen blev relativt kortvarig. I juni 1951 blickade Dagen tillbaka på "väckelsen under den gångna vintern"[24] och predikantveckan 1952 talade om väckelsen av år 1950[25].

Förnyelsen i freemandebattens spår stärkte de sekteriska tendenser, som fått ny kraft efter lidmanstriden. De synliga karismata fick central plats i en rörelse, som beskrevs som motsagd av kyrkorna och samhället. Denna p:s avgränsning kunde observeras på ett flertal områden.

Det ekumeniska samarbete, som p. försiktigt tagit del av kring 1946—47 avbröts plötsligt. I det andra fria kristna riksmötet år 1947 deltog p. för första gången[26], men drog sig ur vid det tredje riksmötet år 1950[27]. Pethrus ingick år 1947 i Svenska Bibelsällskapet[28], men avgick troligen år 1950[29]. Efter 1950—51 hade p. inget ekumeniskt samarbete med något av samfunden.

De tendenser till institutionalisering, som tidigare kunnat påvisas, avbröts under den inre förnyelsen. Predikantveckan 1946 hade bl. a. samtalat om faran för p. att rutiniseras och förstelna som väckelserörelse[30]. Nyskapade projekt var centralt förankrade inom rörelsen. År 1944 hade Pethrus sonderat möjligheterna för att starta en ekumenisk radiostation[31], ett projekt, som förverkligades år 1949 i IBRA Radio och belysande nog i form av ett p:s eget radioföretag[32]. IBRA Radio 1949 utgjorde ett uttryck för sektens missionerande inriktning. Till skillnad från tidigare hade svenska p. inte enbart en nationell utan internationell uppgift.

---

[1] LP till Joseph Mattsson 2/4-48, LPs.
[2] LP till Knut Petersén, Oslo 21/4-48, LPs.
[3] EH 23/6-48
[4] AK-protokoll 1/2-50
[5] DN 1/2-50 och Dagen 1/2-50
[6] Dagen 7/2-50
[7] AB 2/2-50
[8] SvM 6/2-50 och Dagen 4/2-50
[9] AB 15/2-50
[10] Expressen 17/2-50, SvM 17/2-50 och Dagen 17/2-50
[11] Se t.ex. AT 17/2-50, Expressen 17/2-50 och AB 17/2-50
[12] AB 19/2-50 och SvM 20/2-50

[13] SvM 22/2-50
[14] Se tabell 12
[15] Se tabell 13
[16] EH 7/7-49 och EH 29/12-49
[17] Se t.ex. EH 14/12-50 och 28/12-50
[18] 16/12-50, l, ej LP
[19] EH 14/12-50. Se även Pethrus 1951.
[20] Blomqvist 1955, s. 285
[21] Imsen 1970, s. 19 ff.
[22] LP till Einar Wärmö 1/10-51 och LP till Joseph Mattsson 20/12-51, LPs.
[23] Församlingsprotokoll 14/1-52 § 3, Fs. I brev till filadelfiaförsamlingen, församlingsprotokoll 18/6-51 § 357, Fs, hade östermalmsförsamlingen uttryckt önskan om bättre relationer mellan församlingarna.
[24] 2/6-51, l, ej LP
[25] EH 11/12-52
[26] Styrelseprotokoll 21/2-47 § 28. Se vidare § 47 och styrelseprotokoll 11/7-47 § 138, Fs. År 1945 ingick filadelfiaförsamlingen i Sv. Missionsrådet, styrelseprotokoll 28/12-45 § 320, Fs. Se även EH 27/12-45 och SvM 9/3-46.
[27] Styrelseprotokoll 8/12-49 § 212, Fs. Helt i överensstämmelse med den sekteriska inriktningen efter lidmanstriden var, att predikantveckan 1948 avböjde att delta i ett eventuellt "Sveriges Kristna Råd", EH 5/1-49. Däremot representerades p. f.f.g. år 1948 i Svenska Ekumeniska Nämnden, men typiskt nog av några mot LP fronderande pastorer, C—G Hjelm och Elis Lindskog och med det betydelsefulla tillägget "utsedda av Nämnden själv", Kristen Gemenskap 1/49.
[28] O. Nystedt till LP 14/3-47, LPs och SKÅ 1948, s. 204
[29] LP till Nystedt 17/4-50, LPs. LP angav tidsskäl.
[30] EH 24/12-46
[31] LP till Boris Jonston, Helsingfors 10/7-44, LPs.
[32] Björkqvist 1959, s. 113 och EH 7/7-49. IBRA Radio kan sägas vara ett utslag av reaktion på den sekulariserade staten, då Radiotjänst som en statlig institution genom att inhibera en planerad radiogudstjänst 1948 satt sig till domare över en enskild församling.

a. 4. Dagen — pingströrelsens organ.

Även beträffande Dagen förmärktes denna centrala förankring i p. Denna uppslutning kring Dagen hade börjat efter lidmanstriden. Filadelfiaförsamlingens attityd ger ett tydligt och tidigt belägg för denna mer positiva inställning. I mars 1949 beslöts att ett församlingsmöte skulle bli ett propagandamöte för Dagen, varvid offer skulle upptagas[1]. I april 1950 beslöt styrelsen bifalla det från år 1947 bordlagda förslaget om samtryckning av EH och Dagen[2]. På ett församlingsmöte i jan. 1950 sades filadelfiaförsamlingen procentuellt ha den största prenumerationssiffran på Dagen och vid samma möte upptogs ett offer för sjukhusprenumeration[3]. På p:s stora samlingar var läget mer öppet än tidigare att tala för Dagen. På nyhemsveckan 1948 yttrade bl. a. Ottosson: "Vi ha den sista tiden fått stridskänning, och vi ha behövt detta i väckelsen. Varje pingstvän bör givetvis ha Dagen"[4]. På predikantveckan 1948 berörde Pethrus det nya goda förhållandet mellen EH och Dagen[5] och på nyhemsveckan 1949 uttryckte Pethrus sin glädje över den ingång i p., som Dagen fått[6].

I den ekonomiskt påfrestande etableringsperioden slöt p. så småningom allt mer helhjärtat upp bakom Dagen. I början av 1950-talet ökades dock tidningens stora ekonomiska svårigheter genom den ökade inflationen till följd av koreakriget[7]. År 1950 fick Dagen gå ut

med sin första inbjudan till teckning av lån, kallad "Aktiebolaget Godvils 4 % förlagslån". AB Godvil var Ottossons huvudföretag, under vilket Dagen sorterade. I uppropet skildrades Dagen som ett helt uppbyggt modernt tidningsföretag, som gick in i sin andra fas, från den ekonomiskt betungande etableringsperioden till den konsoliderande och expanderande perioden. Lånet skulle utgöra ett uttryck för pingstvännernas "uppskattning av tidningen, då den ju främst är att anse som pingströrelsens röst i dagspressen". Förslagslånet uppgick till 1,5 milj. kronor och skulle återbetalas den 1 okt. 1960[8]. När filadelfiaförsamlingens styrelse i juni 1950 behandlade denna hemställan påpekade Pethrus, att församlingen hittills inte lämnat något ekonomiskt stöd till tidningen och Ottosson omnämnde, att han haft svårigheter att få lån i banker, i synnerhet efter freemanmötena. Styrelsen beslöt att utlåna 100.000:—, "vilket livligt understöddes av flera bröder"[9]. Vid ett församlingsmöte i okt. 1950, när lånet börjat tecknas, uttalade Pethrus sin stora tillfredsställelse "över de stora summor" som influtit[10]. I juni 1951 beslöt församlingens styrelse att inte göra någon erinran mot att ett nytt förlagslån på 1 miljon kronor med en räntefot av 4,5 % upptogs med utgivningsdag den 1 nov. 1951 och återbetalning efter 5 år[11]. Dagen var således jämfört med tidigare mer centralt förankrad i p., och detta i sin tur bidrog till att ena p. kring Dagen.

Dagen avspeglade i sig den nya sekteriska inriktningen. Till skillnad från åren 1945—47, som präglats av en relativt öppen ekumenisk attityd, kom Dagen av år 1950—51 att äga en mer markerad pingstprofil. En undersökning av nyhetsurvalet visar, att år 1951 rörde 84 % av nyhetsartiklarna p., att jämföras med siffran 59 % år 1946 och 43 % under Jack Hårdsteds chefredaktörskap 1947[12]. Denna markerade pingstprofil iakttogs även på kultursidan. Hela 90 % av kulturartikelförfattarna år 1951 hade konfessionell hemvist inom p[13]. Dagen var en tidning för pingstvänner, skriven av pingstvänner.

Det mest påfallande, som hände åren 1950—51, var att Dagen slog igenom bland pingstvännerna. År 1950 steg tidningens upplaga med hela 60 % till 21.200 ex[14] och ökade påföljande år till 22.900 ex[15]. Denna sensationella ökning, i procent den överlägset största bland storstadstidningarna, kan inte förklaras med utomståendes intresse till följd av freemandebatten. Upplagan ökade på allvar först, när debatten kring Freeman för länge sedan avstannat. Upplageökningen kan delvis förklaras med en viss inbrytning i andra samfund. Ur tidningsstatistiken torde därför ett visst samband kunna avläsas mellan Dagens upplageökning och SvM:s nedgång de aktuella åren. SvM uppvisade fram till 1951 en tendens till upplageminskning (1945 — 25.600 ex., 1946 — 25.600 ex., 1947 — 26.100 ex., 1948 — 25.500 ex., 1949 — 24.600 ex., 1950 — 24.700 ex., och 1951 20.300 ex.)[16]. Jämföres upplageutvecklingen i landets 91 tidningsområden de intressanta åren 1949 och 1951, d.v.s. före och efter Dagens massiva upplageökning, så framgår, att SvM minskade i 30 tidningsområden, ökade i 2 och hade oförändrad spridning i 59. Av de 30 tidningsområden, där SvM min-

skade, ökade Dagen i 18. Av de 89 tidningsområden där SvM gått tillbaka eller haft oförändrad spridning, ökade Dagen under samma period sin täckningsprocent i 46 områden[17].

1951 var ett annat märkesår för Dagen. För första gången uppvisade tidningen större upplaga än SvM och kunde därför om sig själv i fortsättningen proklamera "Sveriges största kristna dagstidning". Att det fanns ett samband mellan Dagens ökade och SvM:s minskade upplaga får antagas. En möjlig förklaring skulle vara, att läsare, som tidigare haft SvM gick över till Dagen åberopande skäl som att SvM var alltför kulturöppet och föga väckelsekristet inriktat eller att SvM agerat mot freemanmötena. Det kan även tänkas, att väckelsekristet präglade grupper inom olika samfund till följd av freemandebatten för första gången på allvar upptäckt Dagen.

Dagens stora upplageökning åren 1950—51 torde dock i första hand få tillskrivas en massiv inbrytning bland p:s folk. Dagstidningen var år 1951 starkast spridd, där p. var stark och jämfört med 1946 hade täckningsprocent i sådana områden stigit. År 1951 hade tidningen 4 % spridning i Vetlanda, 3 % i Ljungby, Jönköping, Tranås, Falköping, Örnsköldsvik och Umeå[18]. I inget tidningsområde, där p. var starkt företrädd, gick Dagen tillbaka åren 1950—51.

Det yttre motståndet under lidmanstriden och freemandebatten samt den inre förnyelsen 1950—51 gav p. en ny sekterisk inriktning. Efter de uppslitande schismerna under 1940-talet, som kulminerade i lidmanstriden 1948, skedde en inre sammansvetning av p. De synliga karismata (profetia, helande och glossolali) angav sektkaraktären. P. beskrevs åter som den förföljda gruppen. Pethrus drog härvidlag nytta av freemandebatten för att ena p. Även för Dagen hade debatten kring Freeman utomordentlig betydelse. Dagens upplaga ökade från 1949 till 1950 med över 60 %. Dagen slog igenom bland p:s folk och bidrog till att ena p. Tidningen fick en klar pingstprofil. Den försiktiga kulturöppenhet, som tidningen visat 1945—48, var inte p. som rörelse mogen för. Med klar pingstprofil förankrades Dagen i början av 1950-talet centralt i en till stora delar sekteriskt bestämd p. Genom sin allmänt väckelsekristna ton blev dock Dagen ett fullgott alternativ till SvM och tidningen kom att attrahera väckelsekristna kretsar inom andra samfund.

---

[1] Församlingsprotokoll 7/3-49 § 4, Fs. Se även styrelseprotokoll 4/11-52 § 261 och församlingsprotokoll 17/11-52 § 556, Fs.
[2] Styrelseprotokoll 13/4-50 § 71, Fs. Se även styrelseprotokoll 31/3-50 § 50, Fs.
[3] Församlingsprotokoll 2/10-50, Fs.
[4] EH 1/7-48
[5] EH 5/1-49
[6] EH 30/6-49
[7] Lindbeck 1968, s. 186 f.
[8] Dagen 8/6-50. I ekonomiskt pressade situationer vände sig Dagen alltid först till p., se t.ex. 7/10-50, 1, LP och 19/6-51, 1, LP.
[9] Styrelseprotokoll 20/6-50 § 136 och församlingsprotokoll 26/6-50 § 348, Fs.
[10] Församlingsprotokoll 30/10-50 § 591, Fs.
[11] Styrelseprotokoll 4/6-51 § 108, Fs.
[12] Undersökning av nyheter med bild i Dagen 1951

[13] Undersökning Dagen 1951
[14] TS-boken 1951
[15] TS-boken 1952. I brev till församlingsföreståndare 25/11-50, LPs, tackade LP för deras stöd till Dagen, vars upplaga nu sades vara 26.000 ex. I verkligheten var upplagan 1950 drygt 21.000 ex., TS-boken 1951.
[16] TS-boken 1946—52
[17] TS-boken 1950 och 1952
[18] TS-boken 1952

c. Dagen och ÖM. Enhetskonferensen 1946.

I sitt första nummer uttryckte Dagen ett program, som hade en tydlig udd riktad mot SvM. Dagen skulle inte innehålla teaterrescensioner och sportreferat utan vara ett väckelsekristendomens språkrör, som utifrån en partipolitiskt obunden ståndpunkt tog ställning till aktuella samhällsfrågor[1]. Med sin väckelsekristna linje riktade sig Dagen i första hand till dem, som inte var tilltalade av SvM:s kulturöppna kristendomssyn. Av både principellt-teologiska och reellt-ekonomiska orsaker vände sig därför Dagen i sitt inledningsskede till framför allt två grupper, de väckelsekristna inom frikyrkligheten (ÖM, HF och SAM) och de väckelsekristna inom svenska kyrkan.

I det förra avsnittet påvisades, hur Dagen genom en relativt öppen ekumenisk linje vid starten försökte föra en allmänt väckelsekristen linje med naturlig tyngdpunkt för p. Denna allmänkristna kurs mötte dock motstånd inom en sekteriskt bestämd opinion inom p. och efter händelseutvecklingen 1948 och 1950 fick Dagen en mer uttalad pingstprofilering.

Därför var det helt naturligt, att p:s enda vittgående försök till ekumeniskt samarbete med annat samfund, dels togs före 1948/50, dels vände sig till ÖM. Mellan ÖM och p. fanns gamla andliga släktband och de tidigare lokala spänningarna synes i mångt och mycket vara försvunna. Inom ÖM fanns också som tidigare påvisats ett visst behov av en dagstidning av Dagens typ. Dagen kom också att få en relativt god spridning vid starten i Örebro[2].

Tydligt är, att Pethrus var den, som i tiden för krigsslutet var öppen för nära kontakter med ÖM. På predikantveckan 1945 uttalade han önskemål i den riktningen[3]. I Dagen understödde han denna tanke och skrev i början av år 1946, att "en fortsatt och fördjupad enhet" mellan p. och ÖM "synes nu alltmer bli ett faktum"[4]. I brev till ÖM av den 3 jan. 1946 uttryckte han likaså förhoppningen om bättre ekumeniska kontakter med ÖM[5]. I febr. realiserades dessa tankar och en inbjudan utgick från fem församlingar i Örebro, tillhörande antingen p. eller ÖM, till en enhetskonferens i Örebro i början av april[6]. Både från Dagens[7] och ÖM:s håll uttrycktes en positiv förhandsinställning till konferensen[8].

Enhetskonferensen ägde rum 2—5 april 1946 och samlade c:a 400 deltagare från de båda rörelserna. Samtalen rörde från början fastställda temata såsom "Vårt ansvar för avkristningen". Talare från de båda riktningarna gav uttryck för ett gemensamt historiskt arv, en konsensus rörande synen på troendedopet, andedopet, den fria för-

samlingen och den kristnes samhällsansvar. Pethrus uttryckte denna känsla av gemenskap med att på konferensen fastslå, att om "inte vi, som är samlade här... kan enas,... då skall man för alltid lägga bort tanken på enhet bland kristna, ty det finns så många stora och starka beröringspunkter mellan oss". Pethrus stannade vid det historiska arvet, försoningsfrågan, andedopet, vattendopet och församlingssynen. "Vi har", fastslog Pethrus, "med något enda undantag samma tro och samma uppfattning... I allt, som är väsentligt ifråga om kristendomen, har vi samma uppfattning"[9].

Hela konferensen gick utåt i det stora samförståndets tecken. Pethrus bad offentligt miss.sekr. John Magnusson om ursäkt för det sätt, på vilket han gjort sin framstöt till ÖM hösten 1937[10]. Därefter bad representanterna från ÖM om förlåtelse för sin del[11], varefter denna session utmynnade i, att de församlade synligt försonades i det att man fattade varandras händer[12] och Pethrus och Magnusson omfamnade varandra[13]. Telegram skulle avsändas till SBS, vari de båda rörelserna skulle betyga sin tacksamhet för välsignelser genom SBS och erkänna sin skuld i den förhandenvarande splittringen[14]. Konferensens konkreta resultat blev att ÖM inbjöds till nyhemsveckan 1946 och att ett förslag om en gemensam sångbok lades fram. Båda dessa förslag kom från p. ÖM framförde å sin sida önskemål om att den kommitté, som tillsattes i samband med 1944 års döparkonferens skulle gemensamt med representanter från ÖM och p. fortsätta och fullfölja enhetssträvandena[15].

Enhetskonferensens uppföljning emotsågs med den största förväntan på båda håll. Representanter från ÖM uttalade sig mycket positivt om den avhållna konferensens värde[16] och M—B talade om att "en port slogs upp mot framtiden, en port mot stora, mäktiga prespektiv... Ett kommande intimt samarbete tedde sig som den naturligaste sak i världen"[17]. Även Pethrus yttrade sig mycket positivt och medgav, att det tidigare rått en viss spänning mellan ÖM och p. i den olika synen på "de organisatoriska frågorna". Konferensen hade dock medfört, att en "väg till samarbete öppnats och en ny och kraftigare förbindelse knutits mellan de båda riktningarna"[18]. Ungefär liknande tankegångar utvecklade en icke-LP-signerad ledare i Dagen den 6 april, som fäste särskilt stor vikt vid "en öppenhjärtlig och gripande försoning"[19].

Trots denna förväntan och de yttre manifestationer av vilja till enhet, som visats vid själva konferensen, fick inte enhetskonferensen i Örebro mellan ÖM och p. något konkret resultat. Vid nyhemsveckan 1946 var inga representanter från ÖM närvarande, trots den inbjudan, som getts vid konferensen[20]. I sept. 1946 meddelade filadelfiaförsamlingen, att man beslutat utge en ny sångbok tillsammans med övriga döparriktningar. ÖM:s styrelse uttalade sig för "en skyndsam lösning" av denna fråga, men ansåg samtidigt, att 1944 års fortsättningskommitté borde få sammanträda för att slutföra sitt uppdrag[21]. ÖM fäste vidare stor vikt vid förverkligandet av en större döparenhet och uttryckte vid flera tillfällen besvikelse över att döparenheten för-

halades[22]. Något av en punkt i det sammanhanget var att det i sept. 1946 blev meddelat ÖM, att fortsättningskommitténs planerade sammanträde den 14 nov. måst uppskjutas på obestämd tid[23].

Att enhetskonferensen 1946 inte fick något konkret resultat torde kunna tillskrivas ett flertal faktorer. Det som går att belägga är, att Pethrus inte kunnat eller inte velat som ordförande sammankalla 1944 års fortsättningskommitté, en fråga, som däremot av ÖM tillmättes stor dignitet. Denna inaktivitet från Pethrus' sida kunde bero på, att han enbart önskade samarbete med ÖM, även om det tal, som han höll på enhetskonferensen, där han betygade sin kärlek till SBS, pekade i en annan riktning. En mer trolig förklaring torde i stället vara, att Pethrus inom den egna rörelsen mött motstånd mot tanken på en vidare döparenhet. År 1953 omnämnde Pethrus motstånd i frågan från "personer som inte längre tillhör oss" och torde därför i första hand åsyftat Lidman[24]. Lidman ingick nämligen i fortsättningskommittén[25], och om hypotesen om Lidmans motstånd i frågan är riktig, så skulle frågan om döparenheten utgöra ytterligare belysning över 1940-talets brytningsprocess inom p., där delade uppfattningar om rörelsekaraktären blev märkbara.

ÖM däremot önskade en vidare döparenhet och var t.o.m. så ekumeniskt öppet, att man tillsammans med HF och FB ingick i Frikyrkliga Samarbetskommittén år 1947[26]. Nästan årligen sände ÖM hälsningar till samtliga döparsamfund, inklusive p.[27] Belysande var också, att ÖM försommaren 1947 föreslog HF ett samgående beträffande missionärsutbildningen[28]. Under våren 1948 avsände HF ett negativt besked på samarbetsinviten[29] och någon månad efteråt kom en begäran från SBS om kontakter och samtal med ÖM:s styrelse. ÖM svarade ja och utsåg en femmannakommitté[30]. Däremot torde ÖM närmast fruktat för sin egen existens, om ett samarbete mellan enbart ÖM och p. kommit till stånd. Särskilt en så central person som John Magnusson torde personligen fortfarande känt misstänksamhet inför Pethrus' person och motiv efter örebrobesöket 1937. Magnusson uttryckte både vid konferensen[31] och i M—B en viss skepsis inför enhetskonferensens nedslag i det lokala samarbetet[32]. I brev till Pethrus från den 14 juni 1946 opponerade Magnusson mot en beskrivning i EH, där en baptistförsamlings övergång till p. sågs som en framgång för döparenheten. Magnusson såg i stället händelsen som karakteristisk för p:s "gamla mentalitet, som i åratal legat i vägen för gemenskap mellan oss och som efter enhetskonferensen inte mer borde få sticka upp huvudet"[33]. Vid samma tidpunkt omtalade ÖM:s styrelseprotokoll "svårigheter i enhetsarbetet"[34] och från missionsfälten rapporterades lokala spänningar mellan ÖM och p[35].

Om enhetskonferensen av ovan relaterade skäl inte fick något konkret resultat, så återstår att besvara en viktig fråga: vilken ambition hade Pethrus med enhetskonferensen? Om Pethrus bara avsett att nå försoning med ÖM efter händelserna 1937, så hade han dels kunnat ordna detta mer personligt och inofficiellt, dels skulle han då vid konferensen inte använt ordval, som pekade hän mot ett djupare sam-

arbete av något slag, organisatoriskt eller praktiskt. Det är närmast ofrånkomligt, att Pethrus syftat längre än till enbart andlig och uppbyggande gemenskap. Det troliga är fastmer, att Pethrus verkligen velat använda enhetskonferensen för att undersöka förutsättningarna för ett eventuellt närmare samarbete med ÖM. Att Pethrus i det fallet sökte sig till ÖM, berodde dels på det interna motståndet inom p. mot en vidare döparenhet, där SBS skulle delta, och dels på, att Pethrus upplevde, att ÖM och p. stod varandra andligen närmast. Därför ville han, att enbart ÖM och p. skulle mötas till enhetskonferens. För det syftet presenterade han ÖM:s och p:s syn i vitala andliga frågor som helt enhetlig. Denna beskrivning var ju dock på många viktiga punkter oriktig. Den olika synen på organisationen av den inre och yttre missionen hade varit en viktig stötessten vid förhandlingarna 1937 och vi har tidigare kunnat konstatera, att den fundamentala frågan om andedopet och dess tecken varit den fråga, som avgränsade p. och ÖM från varandra åren 1915—20. I mitten av 1940-talet hade ingen av de båda rörelserna entydigt tagit avstånd från de uppfattningar man ägde då. Att Pethrus ändå troligen ärligt upplevde den största konsensus mellan ÖM och p. berodde dock på det förhållandet, att det för honom blev allt svårare att tänka sig ett samarbete med SBS, som upplevdes att vara under hot av liberalteologiska strömningar. En öppen konflikt mellan V—P:s redaktör Arvid Svärd och Pethrus i början av år 1946 torde definitivt torpederat Pethrus' intresse för att innesluta SBS i en döparenhet[36]. Den större döparenheten, som år 1944 framstått som möjlig, var för Pethrus av ovan relaterade skäl inte längre aktuell.

Föga beaktat torde vara, att Pethrus med stor sanolikhet hade ett viktigt motiv för enhetskonferensen 1946 och att enbart ÖM skulle delta i denna. Motivet torde åter få sökas i tidningen Dagen. I slutet av nov. 1945, när Dagens kapital i det närmaste var förbrukat och när Ottosson ännu inte helhjärtat gått in i tidningsföretaget, skrev Pethrus i denna prekära ekonomiska situation till ÖM och bad om ÖM:s stöd för Dagen. Åter betonades den gemensamma synen mellan p. och ÖM i vitala trosfrågor såsom vattendopet, andedopet och församlingssynen. Pethrus sade sig ha hoppats på samarbete med SBS i dagstidningsfrågan, men professor Westins ledande ställning inom SvM sades ha omintetgjort denna tanke. I stället erbjöd nu Pethrus ÖM inflytande över Dagen och dess redaktion[37]. Inför detta generösa bud beslöt ÖM:s litteraturkommitté att några dagar därefter tillställa Dagens redaktion ÖM:s adresslista. Litteraturkommittén föreslog även ÖM:s styrelse att genom en artikel i M—B uttrycka sin sympati för Dagen. Vidare hade från Dagens redaktion framförts önskemål om artiklar från ÖM. ÖM:s styrelse beslöt den 3—4 dec. godkänna litteraturkommitténs åtgärder[38]. Den 13 dec. inflöt en redaktionell artikel i M—B, där sympati för den nya dagstidningen uttrycktes[39].

Kring nyåret 1946 var Dagens ekonomiska kris akut. I det läget, den 3 jan., vände sig Pethrus åter till ÖM, denna gång med förslag om en

enhetskonferens[40]. På enhetskonferensen aktualiserade han vid två tillfällen Dagen[41], vilket gav till resultat, att konferensen " som en man" uttalade sig för att vilja "moraliskt ställa sig bakom tidningen och dess program och beslöt hemställa till de församlingar, som var företrädda i konferensen, att energiskt gå in i arbetet för tidningens spridning"[42]. Att det funnits ett samband mellan Pethrus' aktiva intresse för enhetskonferensen och tidningen Dagens för tillfället mycket svaga ekonomi torde vara ofrånkomligt.

Enhetskonferensen kan sammanfattningsvis sägas utgöra ett försök från Pethrus' sida att i högre grad vinna ÖM:s stöd för Dagen i en ekonomiskt svår situation. Vidare var enhetskonferensen ett seriöst försök att nå någon form av samarbete med ÖM. Att försöket misslyckades berodde i hög utsträckning på internt motstånd inom p. och med stor sannolikhet på ÖM:s intresse för en bredare döparenhet. Frågan om enhetskonferensen 1946 avslöjade den skarpa brytningsprocess inom p. under 1940-talet, vilken innerst berörde sektproblematiken.

---

[1] 1/11-45
[2] TS-boken 1947
[3] EH 27/12-45
[4] 8/1-46, l, ej LP. Se vidare 30/1-52, b.
[5] LP till ÖM 3/1-46, ÖMs
[6] M—B 14/2-46
[7] Se t.ex. 30/4-46, l, ej LP
[8] Se t.ex. M—B 4/4-46
[9] Enhetskonferensen 1946, s. 34 ff och M—B 11/4-46
[10] Enhetskonferensen 1946, s. 90 f.
[11] Enhetskonferensen 1946, s. 96 ff.
[12] Enhetskonferensen 1946, s. 103
[13] Enhetskonferensen 1946, s. 91
[14] Enhetskonferensen 1946, s. 105
[15] Se t.ex. Enhetskonferensen 1946, s. 141 ff.
[16] Enhetskonferensen 1946, s. 147 ff och EH 25/4-46
[17] M—B 11/4-46
[18] Enhetskonferensen 1946, s. 147
[19] 6/4-46, l, ej LP
[20] EH 4/7-46
[21] Styrelseprotokoll 2-4/9-46 § 6, ÖMs.
[22] Se t.ex. årsmötesprotokoll 6-10/5-45 § 19, styrelseprotokoll 8/6-45 § 9 och 27-29/3-46 § 25, ÖMs och Algot Ahlbäck till LP 13/6-46, LPs.
[23] Styrelseprotokoll 17-19/9-46 § 30, ÖMs. Se även LP till ÖM 30/10-46, LPs, där datum för sammanträde ändå sattes till den 14/11-46 och LP till Henning Carlsson, Götabro 6/11-46, LPs, där sammanträdet inhiberades, då många anmält förhinder.
[24] 18/3-53, l, LP
[25] EH 28/12-44
[26] SBS:s årsbok 1948, s. 43. Se vidare styrelseprotokoll 3-4/12-45 § 29 och årsmötesprotokoll 10/11-49 § 25, ÖMs. Vid det senare tillfället utsågs ledamöter i Svenska Missionsrådet § 27, Svenska Bibelläsningsförbundet § 28 och Skandinaviska Kongokommittén § 29, ÖMs.
[27] Se t.ex. årsmötesprotokoll 28-30/5-46 § 18 och 8-9/6-48 § 19, ÖMs.
[28] Styrelseprotokoll 4-5/6-47, § 5, ÖMs.
[29] Styrelseprotokoll 31/3- 2/4-48 § 8, ÖMs.
[30] Styrelseprotokoll 1/6-48 § 13, ÖMs och SBS:s årsbok 1949, s. 34. De två femmannakommittéerna från SBS och ÖM möttes två gånger under 1949. En perma-

nent samarbetskommitté mellan de båda samfunden upprättades. SBS:s årsbok 1951, s. 32. Få sammanträden tycks dock ha hållits, SBS:s årsbok 1952, s. 32.
[31] Enhetskonferensen 1946, s. 98 f.
[32] M—B 18/4-46. Det fanns dock en opinion inom ÖM, som önskade ett reservationslöst samarbete med p. Se t.ex. Elimförsamlingen (ÖM) och filadelfiaförsamlingen (p.) till ÖM 29/4-46, ÖMs.
[33] John Magnusson till LP 14/6-46, LPs.
[34] Årsmötesprotokoll 6-10/45 § 19, ÖMs.
[35] Styrelseprotokoll 2-4/9-46 § 29, ÖMs. ÖM fortsatte dock de närmaste åren att sända artiga hälsningar till p., se t.ex. EH 3/7-47, 1/7-48 och 5-1-49.
[36] Dagen 30/6-46, l, LP och Arvid Svärd till LP 30/4-46, LPs.
[37] LP till ÖM:s litteraturkommitté 21/11-45, LPs.
[38] Styrelseprotokoll 3-4/12-45 § 14, ÖMs.
[39] M—B 13/12-45. Belysande för det ringa behovet av en ny dagstidning var således att Dagen fick be ett samfund, ÖM, att avge en positiv kommentar om Dagen!
[40] LP till ÖM 3/1-46, ÖMs.
[41] Enhetskonferensen 1946, s. 126 f. och 145 f.
[42] Enhetskonferensen 1946, s. 146

3. Dagen och frikyrkoenheten.

När ÖM var öppet för en bredare döparenhet, där **SBS** skulle ingå, kunde inte Pethrus tänka sig att gå med på den vägen. Den Pethrus som år 1944 inbjudit till döparkonferens, visade under perioden en viss avgränsning gentemot modersamfundet. Denna avgränsning kunde avläsas både på nyhets- och kultursidorna, där SBS fick ytterst lite utrymme[1]. Dagen av årgång 1945 siktade inte in sig på SBS.

Denna blygsamma bevakning av SBS berodde inte enbart på SBS:s nära anknytning till SvM utan den hade även principiellt-teologiska orsaker. En rörde den olika synen på frikyrklighetens karaktär gentemot svenska kyrkan, en viktig fråga, när den nya dissenterlagen förbereddes och bred frikyrklig samling på många håll upplevdes väsentlig. På nyåret 1946 tog V—P i en artikel avstånd från p:s positiva attityd till statskyrkosystemet. Denna uppfattning, menade tidningen, innebar "en djup rämna tvärs genom frikyrkligheten och att den följer pingstväckelsens gränslinje — alltså att den även klyver döparrörelsens front"[2]. Pethrus tog fasta på denna V—P:s bedömning och anklagade i en ledare i Dagen den 30 mars SBS för att äga ett svalt intresse för döparenheten[3]. V—P:s red. Arvid Svärd replikerade omedelbart i brev till Pethrus, varvid han uttryckte sin förundran över, att Pethrus som initiativtagare till döparkonferensen 1944 och ordförande i dess fortsättningskommitté inte gjort något aktivt för döparenheten. Svärd fann det vidare förvånande, att enbart ÖM och p. skulle mötas till enhetskonferens. Han ville vidare skilja dagstidningsfrågan från frågan om döparenheten: "Var och en håller sig med den dagstidning han önskar, och ingen behöver känna, att hans ställning till döparenheten har något att göra med en tidning, med vars tillkomst förra året han ingenting hade att göra. En helt annan sak hade varit, om en enig döparkonferens uttalat sig för en ny tidning. Det gjorde den inte"[4].

Debatten mellan SBS och p. om attityden till svenska kyrkan fick

nytt stoff i maj 1946, då Pethrus lät stockholmsbiskopen Manfred Björkqvist vid en biskopsvisitation i Matteus församling medverka vid en gudstjänst i filadelfiakyrkan[5]. Pethrus motiverade biskopens närvaro med att p. inte var en frikyrka utan en väckelserörelse inom svenska kyrkan[6]. För denna bedömning erhöll Pethrus stark kritik, inte minst från p:s egna led, bl. a. på nyhemsveckan 1946, där C.G. Hjelm hävdade en denominationell princip[7]. Även V—P tog upp LP:s uttalande, som i en ledare av den 16 maj betecknades som en "chockerande upplysning". Tidningen fortsatte: "Är deklarationen av den 11 maj 1946 en enskild mans ord? Eller talade han å rörelsens vägnar? Nu må andra män inom den tala, och säga oss om pingströrelsen är frikyrklig eller statskyrklig?" V—P menade åter, att döparenheten efter Pethrus' uttalande kommit i ett nytt läge[8], vilket i sin tur fick Pethrus att i aug. anklaga Svärd för att ha torpederat döparenheten[9].

Den skilda inställningen till svenska kyrkan försvårade således samarbetet mellan Pethrus och SBS. SBS hävdade i en denominationell princip och samfundet var en av de tongivande bakom kraven på en ny dissenterlag, som skulle arbeta för full religionsfrihet och jämställa frikyrkorna med svenska kyrkan i lagens mening. Därför var kravet på skilsmässa mellan stat och kyrka ett viktigt principiellt krav från SBS. Hos Pethrus och den p., som leddes av honom, antyddes den avgränsning från frikyrkligheten, som blev särskilt tydlig efter den nya religionsfrihetslagen 1951.

Det avgörande var för p. inte att svenska kyrkan fick status av trossamfund vid sidan av frikyrkorna. Statskyrkan sågs fastmer som ett värdefullt stöd mot samhällets avkristning. Det viktiga för p. var istället att förbli väckelserörelse och inte i likhet med de äldre frikyrkorna bli förstelnade väckelserörelser. Samhällets sekularisering och den egna väckelsekaraktären hade större betydelse än en denominationalistisk princip.

En annan anledning till p:s försiktiga distansering från SBS var bedömningen av modersamfundet som kulturöppen och institutionaliserad väckelserörelse. Illustration för denna bedömning kunde sökas i personen Gunnar Westin, akademiker, medlem i Ekumeniska Nämnden och sedan 1 nov. 1945 chefredaktör för SvM[10]. Westin representerade för Pethrus en kulturöppen kristendomssyn, som väsentligt skiljde sig från den väckelsekristendom, som p. ville representera. Att V—P år 1950 ställde sig kritisk till freemanmötenas karaktär[11], torde för p. endast ha förstärkt uppfattningen, att SBS var en förstelnad väckelserörelse, som var oemottaglig för Andens rika liv.

SBS bedömdes således alltmer närma sig rörelsekaraktären hos **SMF**, där väckelsekristna och kulturöppet inriktade kretsar fanns inom samma samfund. Om den yngre generationen inom SMF skrev Dagen år 1950: "De yngre leden inom förbundet omfattar utvecklingsläran medan de äldre fortfarande tror på vad Guds ord säger i frågan"[12]. SMF sades vidare gå i täten när det gällde att införa underhållningsmentalitet i den kristna verksamheten[13]. Denna kultur-

öppenhet kunde Dagen spåra i samfundsorganet SvV[14], samfundsledningen[15] och övriga enskilda företrädare för samfundet[16]. SMF var för Dagen det samfund i svensk frikyrkovärld, som var det mest sekulariserade.

När därför just SMF var den mest pådrivna kraften bakom planerna på en **federativ svensk frikyrka**, så var det naturligt, att Dagen enbart av det skälet ställde sig skarpt avvisande till tanken. I själva sakfrågan var dock Dagen till en början inte helt negativ, vilket ånyo bekräftar lidmanstridens och freemandebattens stora betydelse för att skapa en mer sekterisk inställning hos p. År 1946 genomfördes den stora enhetskonferensen och 1947 deltog p. för första gången i ett allmänt frikyrkomöte i Stockholm. Dess representant, miss.sekr. Sam Nyström förklarade då, att den främsta anledningen till att man från p. deltog var, att man ville i en bred frikyrklig samling tillvarata sina intressen i dissenterlagfrågan[17]. Enbart det faktum, att en representant från p. deltog i en större frikyrklig gemenskap var i sig ett tecken på en mindre sekterisk attityd. Samma grundinställning uttrycktes i Dagens ledarkommentarer till riksmötet. Tidningen såg det som en möjlighet, att det bildades en "gemenskap över särmeningarnas vallgravar" men för att gemenskapen skulle fungera "måste den också ge rum för ett överflödande liv i Anden"[18]. Dagen bevakade också det andra fria kristna riksmötet mycket utförligt[19].

Förändringen i attityden till frikyrkoekumeniken blev märkbar efter lidmanstriden året därpå. Dagen uttalade sig då mycket negativt om nödvändigheten av en organiserad frikyrkoekumenik, som frikyrkliga samarbetskommittén fått i uppdrag att utreda[20]. På nyhemsveckan 1948 sades nämnda frikyrkliga samarbetskommitté ha motarbetat p., när det gällde fördelningen av radioandakter, då en planerad radierad gudstjänst från filadelfiaförsamlingen inställts efter lidmanstriden[21]. I dec. 1948 fastslog Pethrus i Dagen: "Ett är säkert: De ideliga angreppen på pingströrelsen befrämjar icke det kristna samarbetet. Om man vill fredsförhandlingar måste först fientligheterna inställas. Före fredsfördraget måste komma: Eld upphör"[22].

Ännu mer från var tonen år 1950. I mars, mitt uppe i debatten om Freemans möten, samlades det tredje fria kristna riksmötet. P. var denna gång inte representerad, trots att dissenterlagfrågan borde varit mer brännande år 1950 än år 1947. Dagen fastslog i en kommentar:

"Att driva på porten människor som gör andliga upplevelser och att — såsom det hände under Freemanmötena — frikyrkliga identifierar sig med det gudlösa motståndet och i sina tidningsorgan skymfar vad Gud gör, det är så pass allvarligt att man undrar, om inte talet om enhet från sådant håll måste hänvisas till abstraktionens luftiga värld"[23].

I stället för den organiserade enheten lyfte Pethrus vid samma tidpunkt på nytt fram den oorganiserade andliga enheten[24], en modell, som inte varit lika framträdande i debatten kring döparkonferensen 1944 och enhetskonferensen 1946. I förordandet av den andliga enheten framför en organiserad strukturekumenik låg en anledning till avvisandet av tanken på en federativ frikyrka. Med kulturöppna krafter inom företrädesvis SMF och SBS hade vidare Dagen inget

andligt gemensamt. Det upplevda angreppet från SMF/SvM och SBS under lidmanstriden och freemandebatten bidrog ytterligare till att förstärka p:s misstänksamhet inför den organiserade frikyrkoekumeniken. Tiden efter 1950 innebar en tid av stärkt sekterisk inriktning hos p., då inga kontakter med andra frikyrkosamfund togs.

[1] 1946 kom 10 % av nyheterna från SBS, 1951 3 %. Av kulturartikelförfattarna hörde 1946 6 % hemma inom SBS, 1951 2 %.
[2] V—P 31/1-46
[3] 30/3-46, l, LP
[4] Svärd till LP 30/3-46 och 2/6-47, LPs.
[5] Styrelseprotokoll 1/4-46 § 77, Fs och EH 29/5-46
[6] V—P 16/5-46 och EH 27/6-46
[7] EH 27/6-46. Se även DK 1/52 och 6/52
[8] V—P 16/5-46
[9] LP till baptistpastorn A. Sonander, Askersund 23/8-46, LPs, där LP uppgav, att V—P vägrat införa annonser för Dagen i april 1946.
[10] Se t.ex. Westin 1968, s. 234 ff.
[11] V—P 9/2 och 23/2-50
[12] 2/9-50, l, ej LP. Se även 15/9-47, l, LP.
[13] Se t.ex. 9/8-51, b.
[14] Se t.ex. 24/9-49, l, ej LP, 1/10-49, l, ej LP, 8/10-49, l, ej LP och 14/2-50, l, ej LP.
[15] Se t.ex. 11/7-49 l, LP, 9/9-49, l, LP, 3/10-49, l, ej LP, 14/4-50, l, LP och 17/4-50, l, LP.
[16] Se t.ex. 24/3-47, b. SMF kunde dock apostroferas, se t.ex. 5/6-48, l, ej LP.
[17] SvM 13/3-47.
[18] 15/3-47, l, ej LP. Se även 13/3-47, l, ej LP.
[19] Se t.ex. 14/3-47
[20] 18/11-48, l, LP
[21] EH 30/6-48
[22] 27/12-48, l, LP. Se även 19/3-49, l, ej LP, 1/10-49, l, ej LP, 8/10-49, l, ej LP, 18/3-50, l, ej LP och 1/4-50, l, LP.
[23] 31/3-50, b.
[24] 1/4-50, l, LP. — Andra samfund gavs få ledarkommentarer. FA:s karitativa verksamhet lovordades 19/7-51, b, MK:s predikantkår sades längta efter förnyelse 23/11-51, b och EFS:s missionsföreståndare angreps för sin negativa hållning till Freemans möten, 11/4-50, b.

e. Dagen och svenska kyrkan.

Om det ekumeniska landskapet således på ett område minskats, så fortsatte en tidigare svagt iakttagen utveckling i mer öppen riktning gentemot **svenska kyrkan.** Detta är en av de mest intressanta företeelserna på det ekumeniska området under perioden 1945—51.

Denna öppning märktes på nyhetssidan. Det var tydligt, att Dagen från första nummer bemödade sig om en fyllig bevakning av svenska kyrkan för att därigenom vinna en målgrupp för sig. Mycket uppmärksamt följdes kyrkliga begivenheter på riks- och lokalplan[1]. År 1946 kom 12 % av nyheter med bild från svenska kyrkan[2] och 1947 hade den siffran stigit till 13 %[3]. Vi har tidigare noterat, att denna fylliga bevakning mötte motstånd inom delar av p[4]. Även om andelen nyheter från svenska kyrkan år 1951 sjönk till 4 %, erhöll den dock störst nyhetsplats efter p[5]. Det var givet att denna Dagens inriktning på svenska kyrkan hade ekonomiska orsaker men utan en minskad

sekterisk attityd hos tidningsledningen och p. hade den inte varit möjlig.

Då attityden till svenska kyrkan var nära förbunden med den mycket aktuella dissenterlagfrågan kan det vara lämpligt och mer överskådligt att presentera dessa båda frågor i ett sammanhang. Dagen följde av naturliga skäl mycket intresserat dissenterlagfrågan, dels i ett 20-tal artiklar av Per Jacobson år 1949, där han presenterade dissenterkommitténs betänkande[6], dels i ett flertal ledarartiklar. Av dessa ledande redaktionella kommentarer framgick att Dagen konsekvent arbetade för förverkligandet av en ny dissenterlagstiftning. I den första ledarkommentaren till kommitténs förslag förutspådde tidningen att en ny lag "i stort sett kommer att hälsas med tillfredsställelse". Som särskilt positivt i betänkandet framstod förslaget om de frikyrkligas vigsel- och begravningssätt, prästernas rätt att vägra viga frånskilda, rätten att uppföra kloster och rätten till annan religionsundervisning, om elev fritogs från skolans vanliga kristendomsundervisning[7].

Till följd av den inflammerade debatten kring Freemans möten år 1950 kom Dagen att energiskt verka för att förslaget om en ny dissenterlag förelades riksdagen år 1950. Tidningen upplevde p. som förföljd av en sekulariserad stat och därför måste religionsfrihetsprincipen få lagens karaktär[8]. Tidningen gjorde en historisk utblick och fastslog, att "alla väckelserörelser haft att lida sin samtids intolerans"[9] och därför skulle en utebliven proposition år 1950 just av dessa grupper upplevas som "en besvikelse"[10]. På nyhemsveckan 1950 hade frågan om trosfriheten en framträdande plats. Pethrus hade själv inlämnat en samtalsfråga och framhöll, att samvetsfriheten såsom den fanns nedskriven i 1809 års regeringsform var grundläggande. För p. var principen om den fria församlingen liksom tron på helande en samvetsfråga, och därför kunde inte myndigheterna angripa p. under freemandebatten. Nyhemsveckan gjorde ett uttalande och fastslog: "Inför de försök som sålunda gjorts att beskära vår trosfrihet vilja vi till det yttersta hävda alla svenska medborgares grundlagsenliga rätt att fritt utöva sin religion, kristen eller annan eller att vara helt konfessionslös, under den givna förutsättningen dock, att därvid samhällets av Gud i Bibeln hävdade suveränitet och nästans samvete icke kränkes"[11]. Notabelt var att år 1950 upplevdes religionsfriheten för alla medborgare, kristna som icke-kristna, viktigare än fruktan för att de konfessionslösa skulle kunna utnyttja religionsfriheten för att driva en sekulariserad politik.

När regeringens betänkande i något ändrad form förelades kamrarnas bord i jan. 1951 uttryckte Pethrus i Dagen glädje över, att ingen kristen organisation längre skulle behöva polistillstånd för möten som t.ex. Freemans. Den fria församlingstanken hade också beaktats och Pethrus var tacksam för att frågan om kyrkoskatten och vigselrätten lösts på ett tillfredsställande sätt. Han var också positivt inställd till att lärare och ecklesiastikministern bundits vid den evangeliska trosbekännelsen och han uttryckte en förhoppning om att förslaget "med

det snaraste" förelades riksdagen[12]. När den nya lagen i maj 1951 klubbades av riksdagen såg Dagen det som "ett stort steg framåt mot det mål, som framsynta frikyrkomän kämpat för och sett fram emot under en hel mansålder"[13].

I den andra stora fråga, som dissenterlagen aktualiserade, nämligen statskyrkofrågan, intog Dagen en klar ståndpunkt och ställde sig helt bakom svenska kyrkan som statskyrka och något överraskande även som andlig realitet.

Dagen slöt upp bakom statskyrkosystemet av framför allt tre skäl. För det första sågs svenska kyrkan som statskyrka som en viktig spärr mot avkristningen i samhället. Denna synpunkt kom att starkare profileras, allteftersom det för tidningen blev allt mera uppenbart, att bakom strävandena på religionsfrihet fanns krafter, som inriktade sig på en konfessionslös styrning av det svenska samhället, skolan m.m. Dagen hade långt tidigare pekat på, att den evangeliskt-lutherska tron fanns inskriven i grundlagen och att kristendomsundervisningen därigenom garanterades[14]. Samma argument framkom även i filadelfiaförsamlingens utlåtande över dissenterskatteutredningens betänkande år 1950, där församlingen förde följande argumentering: svenska kyrkan som statskyrka hindrade avkristningen och därför skulle skattelindring inte medgivas dem, som utträdde ur kyrkan. Församlingen drog här paralleller med det förhållandet, att även barnlösa föräldrar betalade till skolan, att antimilitarister bidrog till militärväsendet o.s.v.[15].

Den andra anledningen till att Dagen höll fast vid statskyrkan var att frågan om skiljandet av kyrkan från staten mest energiskt och målmedvetet drevs av kulturradikala krafter och att enbart detta förhållande utgjorde ett memento för tidningen. I sept. 1951 fann Pethrus det lämpligt att varna för en företrädesvis av frikyrkliga kretsar driven propaganda, att efter den nya lagen tillkomst åstadkomma ett massivt utträde ur svenska kyrkan:

" Här får inte religiös avundsjuka, prestigefrågor eller kyrkopolitik ha något att betyda. Här drunknar alla andra spörsmål i den enda stora frågan: Vad gagnar Guds sak såsom ett helt? Det borde göra den mest antikyrkligt inställda troende betänksam inför utträdet ur Svenska Kyrkan och att han med ett sådant steg utan tvekan gagnar gudlösheten och påskyndar dess seger i vårt land"[16].

För det tredje var det i en biblicistisk rörelse nödvändigt att Dagen motiverade statskyrkotanken bibliskt. Så gjorde även Pethrus i dec. 1951, då han hänvisade till föreningen mellan religion och samhälle i det gammaltestamentliga Israel[17].

Noterbart var, att det i detta läge inte var opportunt att presentera de "förfallsteorier" beträffande kristendomens utveckling, som Dagen tidigare hade anslutit sig till och även i fortsättningen kom att hävda. Enligt detta synsätt hade förfallet inom urkristendomen markerats på ett slutgiltigt sätt, just när kristendom och stat förenades i kejsar Konstantins person på 300-talet[18]. I 1950-talets situation var den förklaringsmodellen olämplig, då den kunde leda till en negativ attityd till svenska kyrkan.

När det gällde den känsliga utträdesfrågan var det tydligt, att p. inte var enad i sitt förhållningssätt. På nyhemsveckan 1945 diskuterades således frågan och olika viljor kom till uttryck[19]. Generellt kan sägas, att en sekteriskt bestämd opinion inom p. framhöll p:s denominationella rörelsekaraktär och förordade utträde ur svenska kyrkan, medan en mindre sekteriskt bestämd opinion inom p. såg p. som en väckelserörelse inom svenska kyrkan och svenska kyrkan som den ram kring det svenska samhället, som förhindrade eller försenade dess sekularisering. Pethrus bemötte ett ofta förekommande påstående, att det var omöjligt att stå kvar i två trossamfund med att hävda, att den svenska kyrkan i nytestamentlig mening inte var en kristen församling men att svenska kyrkan tillhörde man såsom svensk medborgare[20]. Med detta synsätt var således p. en väckelse inom svenska kyrkan, och med den grundsynen kunde därför Pethrus inbjuda biskop Manfred Björkqvist till filadelfiakyrkan år 1946.

I utträdesfrågan, där meningarna inom p. således var delade, måste det ha haft avgörande betydelse, att Pethrus skrev ett flertal ledare och anförde argument mot ett utträde[21]. Pingstvännen skulle stå kvar i svenska kyrkan, inte därför att den var en församling i nytestamentlig mening utan därför att svenska kyrkan behövdes som en spärr mot kulturradikala krafter, som hotade Andens och församlingens frihet. Svenska kyrkan och en kristet influerad lagstiftning var den yttersta ram, som förhindrade samhällets fullständiga sekularisering. Inom denna ram var således p. en väckelserörelse. I beskrivningen av p. som "en väckelserörelse inom svenska kyrkan" låg även en förstucken kritik mot frikyrkorna för att inte vara väckelserörelser. Frikyrkosamfundens attityd till svenska kyrkan förändrades delvis genom 1951 års religionsfrihetslag. Till skillnad från tidigare erkändes svenska kyrkan som trossamfund, vilket dock inte Pethrus gjorde. Även om Pethrus inte betraktade svenska kyrkan som trossamfund i betydelsen nytestamentlig församling, var det dock tydligt, att en klar förändring jämfört med tidigare kunde iakttagas. Dagen upptäckte nämligen till följd av bl. a. samhällssekulariseringen samma andens enhet, samma allvar och trosinriktning inom delar av efterkrigstidens svenska kyrka.

Särskilt tycks denna samhörighet ha upptäckts med enskilda företrädare för låg- och folkkyrkliga fraktioner inom svenska kyrkan. Tidningen uttryckte således uppskattning över prästmän, som anordnat bönemöten för ungdomar[22] eller agerat mot vanhelgandet av söndagen[23]. Även på högsta kyrkligt plan upptäckte Dagen denna andliga samhörighet. Stark uppskattning uttrycktes över biskop Bo Giertz' konfirmandbok "Grunden"[24] och biskopsmötets brev i sexualfrågan år 1951[25]. När ny ärkebiskop efter Erling Eidem skulle utses 1950 såg tidningen det som en självklar plikt att följa upp utnämningen och samtidigt därvid uttrycka förhoppningen, att den nye primas skulle vara diplomatisk och "en fullödig kristen"[26]. Av biskoparna uppskattades särskilt härnösandsbiskopen Torsten Bohlin, bl. a. för sin positiva inställning till p. Vid dennes frånfälle skrev Pethrus en nekrolog,

som infördes på första sidan[27], något som inte ens tillkom kända pingstvänner än mindre övriga samfundsledare.

Detta betydde dock inte, att uppskattningen av svenska kyrkan var reservationslös. Bortsett från den skilda dopsynen[28], så fanns det tendenser inom svenska kyrkan, som Dagen stod mycket främmande inför.

Till denna kategori hörde de, som av Dagen upplevdes liberalteologiskt färgade. Här kunde ärkebiskopen Nathan Söderbloms[29] och biskop Gustaf Auléns teologi anklagas för att ifrågasätta Guds ord[30].

Även gammalkyrkligheten i schartauansk skepnad sågs som ett hot mot Andens frihet. De aktuella irritationsmomenten var oftast frågorna om tillämpningen av dissenterlagens bestämmelser om upplåtande av kyrkorum för frikyrklig jordfästning. Vissa schartauanska kyrkoherdar upplät inte kyrkorummet, vilket fick till följd att det hände, att en jordfästning av en pingstvän fick ske på kyrkogården. Dagen reagerade starkt mot denna konfessionella ofördragsamhet och såg det som ett brott mot religionsfrihetslagen[31].

Samma fruktan, att Andens frihet skulle stäckas, blottlades dock framför allt gentemot den framväxande högkyrkliga rörelsen. Två huvudargument anfördes i debatten; den högkyrkliga väckelsen med dess betoning av det ceremoniella och liturgiska utgjorde en ersättning och ett hinder för en sann väckelse och den högkyrkliga rörelsen var katolsk influerad.

Beträffande den första synpunkten var Dagens linje fast. I nov. 1948 skrev således tidningen med anledning av ett enskilt förslag om användning av korstecknet i högmässan: "Den väldiga kraftmätning, som pågår mellan mörkrets och ljusets makter tarvar andra vapen än valhänt ritualism... I korsets tecken — inte i korstecknet — skall vi segra"[32]. Ett halvår senare skrev tidningen: "Den kyrkliga liturgiska utsmyckningen duger säkerligen inte till något andligt vapen i en kampfylld tid. Det är endast religiöst knallpulver i en tid, då man mer än eljest behöver andens atomkraft och Ordets tveeggade svärd"[33].

Den andra synpunkten, rädslan för katolsk påverkan, betonades dock mer mot mitten av 1950-talet, men ansatser till denna rädsla kunde dock skönjas efter 1945 till följd av den ökade immigrationen av sydeuropeiska arbetare efter det andra världskrigets slut och Dagen framförde kraven, att katolska bekännare skulle få större religionsfrihet och att katolska kloster skulle uppföras i landet[34].

Att Dagen såsom organ för p. som helhet betraktat mer reflekterat och uttalat än tidigare kom att upptäcka positiva värden inom svenska kyrkan hade flera orsaker. 1. I en sekulariserad tid sades statskyrkosystemet vara en spärr mot avkristningen och under freemandebattens upplevda förföljelse sågs svenska kyrkan som ett skydd för trosfriheten. 2. Svenska kyrkan representerade "det kristna samhället" och därför stödde Pethrus svenska kyrkan. 3. P. upptäckte medkristna inom de väckelsekristet präglade kretsarna inom svenska kyrkan. 4. Tidningens svåra ekonomiska situation torde ha spelat en viss roll för att påskynda en breddning av tidningens linje åt svenska kyrkan

till. 5. Dagen upplevde ett hot mot Andens frihet i den katolska kyrkans aktivitet i landet och sökte sig därför närmare svenska kyrkan.

---

[1] Se t.ex. 3/4, 25/4, 27/4, 6/8 och 23/9-46
[2] Undersökning Dagen 1946
[3] Undersökning Dagen 1/1 — 30/4-47
[4] Se t.ex. evangelistveckan, Karlskrona till Dagen 18/4-47, LPs.
[5] Undersökning Dagen 1951
[6] Se från Dagen 29/9-49
[7] 30/5-49, l, LP
[8] 15/3-50, l, ej LP. LP hävdade vidare mot bakgrund av händelserna kring Freemans möten, att mötes- och församlingsfrihet borde inskrivas i lagen.
[9] 1/2-50, l, LP
[10] 13/1-50, l, LP. Se även 15/2-50, p. Dagen oroade sig för, att den skattefråga, som dissenterlagen var förbunden med, kunde betyda, att frikyrkorna blev beroende av staten genom att de erhöll statsbidrag, 27/12-50, l, LP. LP föreslog, att skattefrågan skulle föreläggas riksdagen som en särskild proposition, 30/12-50, l, LP.
[11] EH 29/6 och 6/7-50. Se Wach 1944, s. 205, där sekten säges pricipiellt vara emot statligt ingripande i sektens inre angelägenheter men för ett starkt statligt skydd och stöd.
[12] 21/5-51, l, LP. Tidningen menade alltså, att lärare, som bekände sig till en ateistisk livsåskådning, borde slippa undervisa i kristendom och hålla morgonandakt, se t.ex. 4/7-51, b.
[13] 21/5-51, l, ej LP. Att lagen hälsades med så stor glädje hade ju också sin bakgrund i händelserna kring Freemans möten och oron för att lagen förhalades.
[14] Se t.ex. 12/4-47, l, LP
[15] Filadelfiaförsamlingens utlåtande över 1950 års dissenterskatteutrednings betänkande 1950, Fs. Se även 27/12-50, l, LP.
[16] 25/9-51, l, LP. Se vidare 17/7-51, l, LP mot bakgrund av FPU:s krav på skilsmässa stat-kyrka. Se även 21/1-46, l, ej LP och 5/1-48, l, LP.
[17] 19/12-51, l, LP
[18] 26/4-47, l, ej LP. Liknande förfallsteorier har gång efter annan lanserats, se Gustafsson 1962, s. 14 ff.
[19] EH 27/6-45
[20] Se t.ex. 23/8-47, l, LP
[21] Se t.ex. 17/7-51, l, LP, 27/7-51, b och 3/1-52, b. Med tiden blev LP allt mer medveten om, att den nya dissenterlagen kunde utnyttjas av sekulariserade krafter, se t.ex. 25/9-51, l, LP och 19/12-51, l, LP.
[22] 31/10-46, b.
[23] 12/7-49, b.
[24] 10/10-50, l, LP.
[25] 26/1-51, b.
[26] 19/1-50, l, ej LP. Se även 11/7-46, p.
[27] 28/8-50. Se även 29/8-50, b. Se vidare Sundstedt 1973, s. 306. Även med biskop Elis Malmeström, Växjö stod LP i viss kontakt, M. till LP 11/4-51 och LP till M. 24/5-51, LPs. År 1947 inbjöds LP till 22:a kyrkliga mötet, inbjudan till LP 25/4-47, LPs och 1951 till prästmötet i Stockholm, odaterad inbjudan, LPs.
[28] Se t.ex. 23/4-49, l, ej LP, 18/7-49, b, 26/5-50, l, ej LP och 12/8-50, l, ej LP.
[29] 21/9-46, l, ej LP
[30] 8/4-46, l, ej LP
[31] Se t.ex. 21/6-47, l, LP
[32] 15/11-48, b. Det behöver påpekas, att p., såväl den internationella som den nationella p. haft en mycket oliturgisk historia och i stället satt en heder i att vara en frihetsrörelse, som även inkluderade frihet från ritualism, Bloch-Hoell 1956, s. 395.
[33] 17/3-49, l, ej LP. Se vidare 1/7-50, l, ej LP och 12/7-50, l, ej LP.
[34] Se t.ex. 30/5-49, l, LP och 21/5-51, l, ej LP.

f. Dagen och katolska kyrkan.

Att extrema delar av den högkyrkliga rörelsen hade uttalade sympatier för en universell kyrka under påvens ledning, var en bidragande orsak till att Dagen under perioden 1945—51 och särskilt i början av 1950-talet och framåt, kom att starkt avgränsa sig från **den katolska kyrkan.** Viktiga företeelser i tiden var som nämnts den växande immigrationen av sydeuropeiska arbetare efter det andra världskrigets slut, vilket ökade antalet katolska bekännare i landet och vidare den nya religionsfrihetslagen, som gav större religionsfrihet för katolikerna och rätt att uppföra kloster i Sverige.

Den bild av den katolska kyrkan, som Dagens ledarspalter 1945—51 presenterade för sina läsare, var ytterst mörk. Den katolska kyrkan sades vara den ofelbara kyrkan, som betraktade övriga konfessioner som fallna från sanningen och den apostoliska traditionen[1]. Denna ofelbara kyrka hade till sin karaktär och till sitt dogmatiska innehåll fjärmat sig från sann biblisk kristendom. Till dess obibliska läror hörde mariadyrkan[2], helgondyrkan[3] och hela satisfaktionsläran[4].

Den katolska kyrkan anklagades vidare för att vara en reaktionär motståndare till upplysning och social utveckling[5] och för att förfölja andra kristna, bl. a. pingstvänner[6]. Åskådningsmaterial togs här ofta från bl. a. Sydamerika, där p. i sin omfattande mission mötte den katolska kyrkan. Mer fokuserad blev dock aspekten på den expanderande katolska kyrkan, när utgångspunkterna togs ur svenska förhållanden.

Den ökade katolska immigrationen i Sverige sågs som ett allvarligt tecken. År 1947 menade således Pethrus, att den ökade katolska aktiviteten skulle mötas med "verklig nytestamentlig kristendom" och den relativa framgång, som den fått även bland svenska medborgare sades bero på det förhållandet, att sekulariserad lutherdom och frikyrklighet inte hade något bättre att erbjuda, utan den katolska kyrkan sades i vissa fall äga mer av gudomlig kraft[7]. Denna ledarkommentar från 1947 avspeglade, att den katolska kyrkan inte sågs som något överhängande hot mot Andens och församlingens frihet. Ledarkommentarerna om katolska kyrkan var också få före 1950. Det var först under 1950-talet, som Dagen till följd av den ökade katolska immigrationen, religionsfrihetslagen och den högkyrkliga rörelsen med viss fruktan betraktade den katolska kyrkans verksamhet i landet.

---

[1] 6/7-50, b.
[2] 24/3-47, l, ej LP
[3] 8/7-50, b.
[4] 26/7-50, b och 19/12-50, b.
[5] Se t.ex. 30/11-46, p, 19/1-48, b och 6/7-50, b.
[6] Se t.ex. 7/6-47, l, LP och 21/5-47, l, LP. Se vidare 14/6-47, l, LP: "För närvarande uppträder denna kyrka synnerligen humant i Sverige. Men vi bör inte låta oss bedra av den gamla skökans söta leende. Hennes uträckta hand dryper ännu av kristna martyrers blod, och hon utgör utan tvivel ett hot mot vårt lands andliga och sociala frihet".
[7] 1/10-47, l, LP. Att Dagen upplevde den katolska kyrkan dock som en kristen

kyrka framkom i ledarkommentarerna kring dess levnadsvillkor under kommunistisk regimer. I det fallet stöddes den katolska kyrkan, se t.ex. 30/7-47, l, ej LP och 4/1-51, l, LP. Som icke-kristna rörelser betraktades spiritism, 17/2-49, b och 24/3-49, l, ej LP samt Jehovas Vittnen, 24/10-50, l, LP och 29/1-51, l, ej LP.

g. Dagen och Kyrkornas Världsråd.

Inom ekumeniska rörelsen, som kan sägas räkna sin startpunkt från missionskonferensen i Edinburgh 1910 och som fick ett nära utslag i stockholmsmötet 1925, fanns tankar om att bilda ett internationellt råd av kyrkor. På 1930-talet hade dessa planer blivit så fasta, att en förberedelsekommitté för bildandet av ett sådant världsråd för kyrkorna kunde mötas i Utrecht år 1938. Det andra världskrigets utbrott försenade emellertid planernas genomförande. Först i aug. 1948 kunde den första generalförsamlingen öppnas i Amsterdam. De närvarande kyrkorna förklarade sig där vara "en gemenskap av kyrkor, vilka bekänna sig till vår Herre Jesus Kristus såsom Gud och Frälsare". De flesta av världens kyrkor var på något sätt associerade. Utanför stod dock bl. a. den ryska ortodoxa kyrkan och hela den internationella p"[1].

I Dagens ledarkommentarer uttalades från första början en skepsis mot den form av ekumenik, som Kyrkornas Världsråd (KVR) representerade. Generellt kunde tre angreppspunkter utläsas. 1. Den moderna världsekumeniken åsidosatte lärans betydelse för skapandet av enhet[2]. 2. Den moderna världsekumenikens bibelsyn var högst tvivelaktig[3].

Tidningens ekumeniska modell var fastmer "Andens enhet genom fridens band" (Ef. 4:3). Den urkristna modellen bestod av fria och andefyllda församlingar och inte av någon form av strukturekumenik. Attityden till den helige Andes verk var avgörande. En gemenskap på den gemensamma trosbekännelsens bas var för Dagen otänkbar:

"Där man, som ofta skett inom kristenheten, av några bibliska sanningar gör en trosbekännelse och därmed fastställer, att ingenting därutöver får tros eller förkunnas och så hindrar vidare framåtskridande på sanningens väg, har man gjort ett allvarligt misstag. Det är detta misstag, som kyrkor och samfund med fastställd trosbekännelse, gjort sig skyldiga till. Det är även på denna punkt de flesta splittringar bland de kristna uppstått. Då man haft sådana trosbekännelser och sedan några av medlemmarna fått se någon ny sanning, som de önskade införliva med sin lära och sin erfarenhet, har brytningar uppstått... Om man inte hade haft en avslutad trosbekännelse, skulle sådant inte behövt hända"[4].

Här uttrycktes en sekterisk attityd i den meningen, att tidningen ansåg, att de kristna samfunden måste vända åter till nytestamentlig form i liv och lära. På Ordets grund skulle den riktiga, organisationslösa enheten skapas, "Andens enhet". Helt oegentligt framställdes KVR på Dagens ledarsidor som en sammanslagning av kyrkor och inte ett råd av kyrkor och mot denna bild av organiserad ekumenik utan gemensam läro- och upplevelsekonsensus framställdes "Andens enhet" som den idealiska modellen. Förebilden var den fria församlingen, fri från organisation och fri från fixerade trosbekännelser.

[1] Persson 1967, s. 76 ff och 84 ff.
[2] 9/1-50, l, ej LP. Se även 3/9-49, l, ej LP.

[3] 9/1-50, l, ej LP
[4] 3/4-47, l, ej LP. Se även 26/4-47, l, ej LP.

h. Sammanfattning 1945—51.

Dagen inriktade sig vid starten i huvudsak på tre grupper: p., ÖM (HF, SAM) och väckelsekristna grupper inom svenska kyrkan. Bl. a. till följd av Dagens svåra ekonomiska situation åren efter starten 1945 kom denna ekumeniska breddning att förstärkas, en utveckling, som blev tydlig under den mer kulturöppne Jack Hårdstedts chefredaktörskap i början av 1947. Under denna tid, 1945—47, fick denna mindre exklusiva inriktning hos Pethrus sitt nedslag i bl. a. enhetskonferensen med ÖM år 1946 och deltagande i olika ekumeniska samarbetsorgan.

Denna mer öppna inställning mötte stark kritik inom en sekteriskt bestämd opinion inom p. Lidmanstriden 1948 utgjorde kulminationen på de spänningar, som präglat p. under 1940-talet och där olika synsätt på p:s förhållande till samhället och kyrkorna stod mot varandra. Efter lidmanstriden 1948 och freemandebatten 1950 återgick p. till en mer sekteriskt bestämd position. Det stora uppseende, som de båda händelserna väckt i samhället och frikyrkorna gav anledning till att p. samlade sig kring sig själv och sitt budskap. En inre förnyelse 1950—51 i freemandebattens spår satte profetian, helandet och glossolalin i centrum på ett mer markerat sätt än tidigare. Entusiasmen väcktes till liv, p. avbröt alla kontakter med andra samfund och särskilt var distanseringen från frikyrkligheten märkbar. I den tid, då dissenterlagfrågan avgjordes och frikyrkorna, bestämda av ett denominationalistiskt betraktelsesätt, krävde full jämställdhet med svenska kyrkan som trossamfund och därför yrkade på utträde ur svenska kyrkan, kom Pethrus i Dagen att tala om behovet av "ett kristet samhälle", där svenska kyrkan utgjorde en yttre ram.

Åren 1950—51 samlade sig p. kring den egna rörelsen och det egna rörelseorganet Dagen, vars upplaga ökade med 60 % de aktuella åren. Politiskt hade freemandebatten den betydelsen, att den utgjorde en kraftsamling inför den sekulariserade staten och avkristningen i samhället.

5. 2. Dagen och politiken 1945—51.
Inledning.

Med tidningen Dagen gick p. in i en helt ny utveckling. Samhället kom närmare rörelsen på ett mer accentuerat sätt än tidigare. Ett politiserande av sekten tog sin början.

För en tidning av Dagens speciella karaktär, var det dock nödvändigt, att utvecklingen i samhället skiktades efter den samhällsyn, som tidningen omfattade. Således kom tidningen att ur samhällsbilden för sina läsare avskilja nöjes-, affärs- och idrottsvärlden. Samhället blev mindre och nyheter från den egna rörelsen prioriterades och dominerade på nyhets-, familje- och reportagesidor.

Med detta förhållande för ögonen blir det angeläget att bestämma, vilken samhällsbild Dagen presenterade för sin läsekrets. Relationen Dagen — p. var naturligtvis given. Dagen var förankrad i en till stor del sekteriskt bestämd rörelse och inre brytningar avspeglades naturligt i Dagen, vilket påvisades i det ekumeniska avsnittet. I följande avsnitt rörande Dagens politiska bevakning blir uppgiften att bestämma, vilken politisk grundsyn Dagen ägde och huruvida denna grundsyn anslöt sig särskilt nära till något visst politiskt parti.

a. Avgränsning mot totalitära system.

Det var givet, att Dagen från första nummer kom att uttrycka en partipolitiskt fri kurs. Detta låg redan inneslutet i p:s karaktär av sekt med dominans för det religiösa perspektivet på tillvaron och en sekundär syn på partipolitik. En partipolitiskt inriktad linje skulle också ha omöjliggjort Dagens etablering inom en p., vilken både i fråga om dagstidningen och det politiska samhällsansvaret var starkt splittrad. P. ägde inom sig medlemmar med skilda partipolitiska sympatier, varför det var angeläget att tidningen förde en partipolitiskt fri linje. För en nyetablerad tidning var det dessutom nödvändigt, att nå en så stor upplaga som möjligt. Även principiellt-ideologiska skäl kunde anföras, eftersom tidningen, fri från partipolitiska hänsyn, kunde ge uttryck för en egen politisk grundsyn. Det är även redan här angeläget att konstatera, att tidningen under den period, som undersökningen omfattar, inte någon gång stod ekonomiskt bunden vid något speciellt politiskt parti.

Bakom den deklarerade partipolitiska obundenheten, framkom dock mycket tidigt avgränsningar från vissa politiska ideologier och klarast och tidigast blev detta uppenbart i förhållande till **kommunismen.**

Kommunisterna hade ju genom motståndet mot nazismen skaffat sig en viss good-will och uppvisade i kommunalvalet 1946 en betydande framgång jämfört med 1944. Det svensk-ryska handelsavtalet hösten 1945 och baltaffären vid samma tid visade, att den svenska regeringen förde en ryssvänligare politik än på länge. Att Dagen ändå kom att klarast avgränsa sig från kommunismen var dock med tanke på tidigare intagna positioner givet, varför här endast summariskt kan anföras de tre huvudsynpunkter på kommunismen, som framkom på Dagens ledarsidor.

För det första sades det kommunistiska systemet och då i första hand Sovjetunionen vara en diktatur. En dylik kritik framfördes t.ex. i baltfrågan hösten 1945. Trots massiva protester från allmänheten villfor nämligen den socialdemokratiska regeringen i jan. 1946 en begäran från den sovjetiska regeringen, att 167 balter i tyska uniformer, som flytt till Sverige inför krigsslutet, skulle utlämnas till Sovjet[1]. Dagen anslöt sig till kritiken och vädjade till de sovjetiska myndigheterna att ta hänsyn till den allmänna opinionen och ge balterna asylrätt i Sverige[2]. Tidningen påtalade även senare påstådda deportationer i Ungern[3], den svenske diplomaten Raoul Wallenbergs öde[4] samt allmänt den sovjetiska religionspolitiken[5].

Sovjet betraktades för det andra även som maktpolitiskt expansivt. I det kalla krigets dagar var denna synpunkt accentuerad. En väntad sovjetisk atombomb sågs år 1946 som närmast något ödesmättat[6] och den sovjetiska närvaron eller infiltrationen på balkanhalvön åsågs likaså med den största oro[7].

En tredje synpunkt, som för en kristen dagstidning var av vital betydelse, var att kommunismen till sin karaktär var gudlös[8]. Här togs gärna åskådningsexempel från det kinesiska inbördeskriget, som år 1949 slutade med kommunistsidans maktövertagande, och där Dagen tog nationalisternas parti. I en kommentar från nyåret 1949 uttrycktes farhågorna för den kristna missionens framtid: "I Kina är det dystert. Halva landet är nu under kommunisterna"[9]. Dagen skildrade i stora reportage våren 1949 evakueringen av missionärer från Kina[10] och på p:s nyhems- och predikantveckor de aktuella åren 1948—50 var situationen i Kina ständigt uppe för samtal[11].

Att tidningen tog avstånd från varje form av **högerextremism** var naturligt efter kriget. En annan attityd skulle ha varit politiskt omöjlig. Tidningen angrep således nazismen som system och ledande nazistiska företrädare, bl. a. Hitler[12], och ett svalg sades vara befäst mellan kristendom och nazism[13]. Att antisemitismen förkastades berodde dels på den bibliskt förankrade eskatologiska synen på judafolket[14], dels på ett allmänt avståndstagande, även detta bibliskt motiverat, mot varje form av segregationspolitik i t.ex. USA[15] och Sydafrika[16]. Mer belysande var tidningens negativa attityd till diktaturer såsom Francos i Spanien[17]. Tidningen motsatte sig också dödsstraffets existensberättigande[18].

Med denna profilering gentemot politiska ytterlighetspartier dokumenterad, var det i det kalla krigets tid föga överraskande, att Dagen utrikespolitiskt följde en proangloamerikansk linje. Framför allt sågs **USA** som ett demokratins fäste[19] och ett land byggt på kristna värden[20]. Särskilt Pethrus själv visade med åren ett allt större personligare intresse för den amerikanska demokratin och den kristna påverkan av det amerikanska samhället och företog ett flertal resor till USA, bl. a. en år 1949, då han promoverades till hedersdoktor vid Wheatan College[21] och år 1951, då han sammanträffade med den amerikanske vicepresidenten[22]. Samma positiva attityd gav Dagen även England, som sades vara präglat av kristen kultur[23].

I **palestinafrågan** fann dock tidningen viss anledning att gå emot västmakternas och då i synnerhet Englands agerande. I det krig, som utbröt efter den nya staten Israels proklamation den 14 maj 1948, lyckades Israel i stort sett behålla sitt landområde. De egyptiska, jordanska och syriska trupperna tvangs retirera bortsett från en smal kustremsa vid Gaza och gamla bostadsdelen av Jerusalem[24]. Dagen tog naturligt och klart ställning för upprättandet av en egen judisk stat och anförde i huvudsak två skäl: Palestina var judarnas fädernesland[25] och judarnas återvändande til Israel skulle innebära en uppfyllelse av Bibelns profetior[26]. Dagen kritiserade med anledning av kriget England och USA för att inte diplomatiskt och moraliskt un-

derstött Israel i ett krig, som kunde ha betytt den unga statens förintelse[27]. Just palestinafrågan utgjorde ett karakteriskt exempel på, hur Dagen "läste" samhällsutvecklingen med Bibeln i hand. På nyhemsveckan 1948 stod situationen i mellersta östern i fokus, men belysande för Pethrus' nyktra apokalyptiska medvetande, var att han närmast varnade för tron, att Jesu återkomst var absolut förestående. Jerusalem administrerades av FN men den judiska huvudstaden skulle vara i judarnas händer innan parusin, hävdade Pethrus[28]. År 1948, då de sekteriska tendenserna inom p. förstärktes till följd av lidmanstriden, var det antagligt att förmoda, att staten Israels tillblivelse närt apokalyptiska sekteriska tankegångar.

Av tidningens utrikespolitiska kommentarer, vilka här för överskådlighetens skull presenterats i ett sammanhang, framkom en avgränsning från politiska ytterlighetsriktningar. Det var naturligt att denna grundsyn skulle avspeglas även i tidningens inrikespolitiska bevakning och den bild av det svenska samhället, som Dagen gav sina läsare.

---

[1] Carlsson-Rosén X, 1968, s. 157
[2] 27/11-45, l, ej LP. Se vidare 16/6-51, l, ej LP.
[3] 3/8-51, b.
[4] 17/1-51, l, ej LP.
[5] Se t.ex. 15/10-47, l, ej LP.
[6] 18/2-46, l, ej LP.
[7] Se t.ex. 1/4-47, l, ej LP och 2/4-47, l, ej LP. Här utgjorde trumandoktrinen bakgrund till ledarkommentarerna. Se vidare 13/6-47, l, ej LP. Den s.k. pragkuppen 1948 i Tjeckoslovakien belyste åter tidningens antikommunistiska inställning, 24/2-48, l, LP och 1/3-48, l, ej LP.
[8] Se t.ex. 7/3-46, l, ej LP, 17/5-47, l, LP, 20/3-51, b och 4/12-51, b.
[9] 3/4-49, l, ej LP. Se även 30/4-49, b och 19/7-51, b.
[10] Se t.ex. 20/5-49.
[11] EH 1/7-48, 5/1-49 och 7/7-49
[12] Se t.ex. 17/12-45, b.
[13] 16/11-48, b. Tidningen oroade sig över tecken på nynazistisk aktivitet i Västtyskland, 25/2-47, l, ej LP. Däremot tog tidningen avstånd från nürnbergrättegångarna 1946 som "ett makabert skådespel" arrangerat av segrarmakterna. Att tidningen principellt tog avstånd från dödsstraff torde förstärkt den negativa attityden till nürnbergrättegångarna, 2/10-46, l, ej LP. Den 28/2-49 gjorde filadelfiaförsamlingen ett uttalande mot bl. a. nazismen. Bakgrunden var här anklagelsen under lidmanstriden mot en ledande man inom filadelfiaförsamlingen för att under andra världskriget ha tillhört en nazistisk organisation.
[14] Se t.ex. 28/11-45, l, ej LP och 27/1-47, l, ej LP.
[15] Se t.ex. 23/8-46, l, ej LP och 13/6-50, p.
[16] Se t.ex. 20/5-49, l, LP och 1/10-51, b.
[17] Se t.ex. 26/10-48, l, ej LP.
[18] Se t.ex. 2/10-46, l, ej LP, 28/5-47, l, ej LP och 7/3-51, b.
[19] 8/11-45, l, ej LP. I en ledarkommentar till valutgången av kongressvalet 1946 uttryckte tidningen sin glädje över president Trumans och demokraternas tillbakagång, då demokraterna sades vara antireligiösa och alltför radikala., 7/11-46, l, ej LP. Däremot ställde sig tidningen positiv till Truman i presidentvalet 1948, 5/10-48, l, ej LP och 1/11-48, l, ej LP.
[20] Se t.ex. 7/3-46, l, ej LP, 20/7-46, l, ej LP, 17/1-48, l, LP och 9/2-50, l, LP.
[21] Blomqvist 1957, s. 185
[22] MT 11/5-51
[23] Se t.ex. 7/3-46, l, ej LP och 7/1-50, l, ej LP. Se vidare 4/1-50. Tidningen

ställde sig positiv till Englands avkolonialisering, bl.a. 1947, då Indien blev självständig stat, 15/8-47, l, ej LP.
[24] SDÅ 1948, s. 258
[25] Se t.ex. 27/6-46, l, ej LP och 25/7-46, l, ej LP
[26] Se t.ex. 16/11-45, b, 17/1-46, l, ej LP, 1/12-47, l, LP, 29/12-47, l, ej LP 15/3-49 b, 25/4-50, b och 15/5-51, b.
[27] 2/6-48, l, ej LP och 21/11-49, l, ej LP.
[28] EH 23/6-48.

b. Dagen och efterkrigstidens partipolitik 1945—48.

Den samlingsregering, som fungerat under det andra världskriget, avlöstes sommaren 1945 av en rent socialdemokratisk ministär, ledd av Per Albin Hansson. Vid dennes frånfälle i okt. 1946 blev ecklesiastikminister Tage Erlander ny statsminister.

Det var naturligt, att regeringen fick de flesta av tidningens ledarkommentarer. Med socialdemokratin hade p. mycket gemensamt. I rörelsens initialskede kom p. att rekryteras främst ur en urbaniserad miljö. P. blev till att börja med i huvudsak en stadsrörelse. Till följd av denna sin uppkomstmiljö kom p. att inta en positiv syn på de sociala reformer, som kunde förbättra arbetarnas villkor. Därför kom många pingstvänner att naturligt ansluta sig till arbetarrörelsen.

I rörelsens organ hade som tidigare påvisats ingen bestämd bedömning av den svenska socialdemokratin gjorts. Med Dagen kom denna bedömning att göras. Beträffande den sociala och ekonomiska inriktningen uttrycktes betydande beröringspunkter mellan p. och arbetarrörelsen. Tidningen agerade här tidigt för arbetarnas ökade inflytande i företagen och förespråkade införandet av företagsnämnder[1]. Dagen tog dock ytterst sällan upp ekonomiska frågor på ledarplats, varför ett så genomgripande förslag som arbetarrörelsens efterkrigsprogram kom att få ytterst få kommentarer. Detta förhållande hade en näraliggande och praktisk förklaring: redaktionen ägde ingen expert på ekonomiska frågor.

Däremot stod det beträffande arbetarrörelsens efterkrigsprogram klart, att tidningen ställde sig tveksam till varje form av långt driven planhushållning och i stället slöt den upp kring tankarna om fri marknadsföring och fri företagsamhet[2]. Mellan p. och socialdemokratin fanns i denna principiellt viktiga fråga en avgörande skillnad. P. var ju baserad på voluntarismens princip, varför all kollektivism måste förkastas såsom oförenlig med p:s linje. Dagens betydelse i detta sammanhang var, att den gjorde sin läsekrets uppmärksam på denna skillnad. Tidningens social-ekonomiska program var inte socialismens utan närmast socialliberalismens.

En annan fundamental skillnad mellan p. och arbetarrörelsen och som Dagen presenterade i sina ledarkommentarer, var inställningen till kristendomen och dess ställning i det svenska samhället. Tidningen beskrev nämligen socialdemokratin som i huvudsak antikristet bestämd. Denna beskrivning var i officiella sammanhang helt ny för p. Belägg för sin beskrivning fann Dagen i den samtida samhällsutvecklingen, som tidningen fann mycket oroande. På flera vitala områden

ansågs det kristna inflytandet vara ifrågasatt. Särskilt det uppväxande släktet sades vara utsatt för många demoraliserande tendenser. Tidningen observerade denna samhällssekularisering på det allmänna nöjeslivets[3] och på idrottens område[4]. På nyhemsveckan 1944 hade ju Pethrus påtalat idrottens vanhelgande av vilodagen[5], och i Dagen beskrevs också tävlingsidrotten som ett medel i avkristnandet av samhället, därigenom att den förde bort från kristen tro och gudstjänst och att den i sig utgjorde ett flagrant brott mot Guds tredje bud om vilodagens helgande[6].

Med socialdemokratins efterkrigsprogram blev dessa allmänt sekulariserade företeelser politiserade, då regeringen år 1946 inriktade sig på att förverkliga den socialdemokratiska skolkommissionens program. Nyhemsveckan 1946 samtalade om "den otro och de rationalistiska tendenser, som komma till synes inom Sveriges skollärarkår". Flera talare såg kristendomsfientliga krafter i samhället. Pethrus föreslog, att kristna ungdomar borde ägna sig åt läraruppgiften[7]. Under det första halvåret 1946 präglades Dagens attityd i skolfrågan av en positiv uppslutning bakom det arbete och de utgivna betänkanden, som 1940 års skolutredning presenterade[8].

Under andra halvåret kom den av regeringen tillsatta skolkommissionen i centrum och Dagen uppmärksammade delade meningar i skolfrågan och starka kulturradikala krafter, som verkade för konfessionslös undervisning. Tidningen bemötte således DN, som fruktat kulturpolitisk reaktionär linje genom skolutredningens arbete[9]. Sommaren 1946 observerades den ateistiske rektorn Stellan Arvidssons plats i 1946 års skolkommission[10]. I valtider 1946 skrev tidningen: "Det finns, som var och en vet, starka tendenser även hos oss att undertrycka kristendomen i skola och samhällsliv"[11].

Det avgörande för Dagens bedömning av samhällsutvecklingen var, att kulturradikala krafter var verksamma och att dessa krafter till stor del fanns inom det regerande socialdemokratiska partiet. Enligt tidningens bedömning lät sig de frikyrkliga förledas till ett samarbete med socialdemokraterna för att avskaffa katekesen år 1919[12]. Såsom en hotande företeelse i den svenska samhällsbilden betraktade även Dagen det plakat, som burits i ett socialdemokratiskt demonstrationståg på första maj 1946 och som haft följande text: "Vi vill ha samlingslokaler i stället för kyrkor"[13]. En ledarkommentar från valrörelsen 1946 var belysande för Dagens bedömning av arbetarrörelsen som till stor del kristendomsfientlig: "Sveriges socialdemokrater håller sina positioner i Danielssons, Aug. Palms och Brantings tecken. Ateismen och fritänkeriet synes ha gått den svenska socialismen i blodet"[14].

Dagen observerade dock, att dessa kulturradikala krafter inte enbart hade sitt hemvist inom arbetarrörelsen utan även hade stor ingång hos **Folkpartiet**. I detta parti, som från år 1944 leddes av professor Bertil Ohlin, hade en stor del av p. sitt hemvist. Partiet hade bildats efter en sammanslagning av en frisinnad och en kulturliberal falang, och Dagen för sin del var medveten om, att denna kulturpo-

litiska kluvenhet fanns kvar. Därför fick tidningen ofta anledning att angripa folkpartistiska pressorgan som DN och GHT[15]. Här behöver även nämnas om motsatsställningen gentemot SvM, som också hade folkpartistisk signatur[16].

Tidningen reagerade likaledes på varje tecken av ökad kulturliberalt inflytande över partiets politik. Då partiledaren Ohlin vid ett tal uppehållit sig enbart vid ekonomiska samhällsproblem, fann tidningen anledning att protestera: "Det frapperar, att då professor Ohlin talar å ett partis vägnar, som ger sig ut för att vara särskilt de frikyrkligas hemvist, han inte har ett ord att säga om de andliga och moraliska frågor, som står på dagordningen här i landet"[17]. Vid ett annat tillfälle i juni 1946 frågade sig tidningen: "Sätter Folkpartiet de ekonomiska spörsmålen framför de andliga och moraliska frågorna av idag? Många kristna i detta land önskar svar på den frågan"[18]. Ökat kristet inflytande inom Folkpartiet påyrkades också: "Då det under nuvarande förhållanden inte finns något kristet parti, bör det ligga i sakens natur, att Folkpartiet, där de frikyrkliga under många år haft sin hemortsrätt, tillåter de kristna få framföra sina synpunkter och få använda sig av partiets apparat för att stödja de kristna intressena på samhällslivets område"[19]. Här uttrycktes således dels en anslutning till Folkpartiet, men också en uttalad oro för att de kulturradikala krafterna inom partiet skulle "köra över" de frisinnade. I denna bedömning av Folkpartiet som kulturpolitiskt splittrat låg ett tidigt förebud om Dagens distansering från Folkpartiet.

Av det som tidigare refererats framgår, att Dagen av årgång 1945—46 visade ett aktivt-politiskt perspektiv vid betraktandet av samhällsutvecklingen. Avgränsningen från ett sekteriskt förhållningssätt var helt klar. I själva existensen av Dagen låg ju även ett direkt bevis på ett samhällsmedvetande hos p. Den kristne hade ett givet ansvar för samhällsutvecklingen menade Dagen och utvecklade denna tankegång på många sätt för att övertyga en till stora delar sekteriskt bestämd opinion inom p. År 1946 skrev tidningen bl. a. följande: "I kampen för att rädda själarna får en kristen inte ställa sig vid sidan om det politiska livet"[20]. Den kristnes samhällsansvar kring 1945 bestod först och främst i att delta vid de allmänna valen och försöka påverka partierna att ge rum för kristna kandidater[21]. Samhällsengagemanget motiverades för en biblicistisk rörelse med citat ur Bibeln, bl. a. Jesu förkunnelse om gudsriket: "Detta Guds rike har två sidor: en i riktning mot Gud och en i riktning mot medmänniskorna. Därmed blir Guds rike Jesu svar på frågan om världens sociala problem"[22]. Samma distansering från ett apolitiskt betraktelsesätt uttrycktes i ett av tidningens första nummer:

" När det gäller samhällsfrågorna får man ofta höra att vi kristna ingenting kan och ingenting bör göra. Vi skall endast bedja för konung och all överhet såsom vi läser i vår bibel, men vi skall icke försöka påverka förhållandena. Vad skulle du säga om en person, som ständigt beder om att hans omgivning skall få erfara kristendomens omskapande kraft, men aldrig gör något för att hjälpa människorna fram till denna erfarenhet. Eller vad skulle du säga om en kristen, som

ständigt beder för de fattiga, men trots att han har möjligheter därtill, aldrig gör något för att hjälpa dem"[23].

Det var helt givet, att denna uttalat politiska samhällssyn inte delades av en enhällig p. Den politiska frågan utgjorde fastmer en av de frågor, som fokuserade brytningsprocessen mellan sekterisk och osekterisk attityd inom 1940-talets p. Å ena sidan fanns sedan gammalt en apolitiskt bestämd opinion utbildad, till vilken Sven Lidman som redaktör för EH fram till febr. 1948 hörde[24]. Till denna grupp hörde även de ledande pingstpastorerna Tage Sjöberg[25] och Alvar Lindskog[26]. När östermalmsförsamlingen efter schism med filadelfiaförsamlingen rekonstruerades år 1944 var just Pethrus' inställning till politiken en av de frågor, som förorsakade meningsutbyten[27]. När sedan lidmanstriden kom år 1948 aktualiserade den på nytt en del interna misshälligheter såsom att Pethrus år 1944 öppet skulle ha stött de frisinnade och låtit dem gratis trycka valsedlar på filadelfiaförlagets tryckeri[28]. Denna sekteriskt bestämda opinion ville förverkliga det ideala samhället inom den egna rörelsen, betona den individuella frälsningen och ge stort utrymme för entusiasm och karismata.

Å andra sidan fanns en opinion inom p, vilken önskade förverkliga sitt samhällsansvar på ett mer långtgående sätt än Dagens mer moderata linje. I kommunalvalet 1946 kandiderade således troligen det största antalet pingstvänner någonsin, representerande antagligen i första hand Folkpartiet och därnäst socialdemokraterna[29]. År 1944 hade pastor C.G. Hjelm i EH framfört önskemål om fler kristna riksdagsmän[30]. Det fanns även opinion utbildad redan år 1946 inom p. för skapandet av ett eget kristet politiskt parti. På nyhemsveckan 1946 var en samtalsfråga inlämnad: "Är tiden inne för att alla troende vid kommande politiska val bildar ett eget parti?"[31] tydligen ej behandlad och symptomatiskt ej omnämnd i EH. På Dagens insändarspalter förekom också tidigt pläderingar för bildandet av ett svenskt kristet politiskt parti, ofta hänvisande till de sekulariserade riksdagspartierna[32]. I den småländska kommunen Bankeryd förekom en samlingslista inför kommunalvalet hösten 1946 med beteckningen "Kristen Samling"[33]. Dagen följde med stort intresse ett förslag från missionsförbundaren Ansgar Eeg-Olofsson året 1946 om att bilda ett kristet politiskt parti i Sverige av samma karaktär som det norska Kristelig Folkeparti. Tidningen lät intervjua ett flertal företrädare för kyrka och frikyrka. De intervjuade pingstvännerna ställde sig i princip negativa till tanken på en sådan kristen partibildning[34].

Dagens egen linje tycks ha varit att ge stort utrymme för debatten om ett kristet parti. Möjligen hoppades tidningen därigenom kunna utgöra en påverkande faktor för mer kristen politik inom de existerande partierna. Tidningens mer moderata linje kan även till inte ringa del ha bestämts av den kända oppositionen från en stor apolitiskt bestämd opinion inom p. Tidningen förespråkade därför en medelväg: ökat kristet samhällsansvar inom de existerande partibildningarna. Tidningen menade, att "en massa röster går förlorade, som aldrig kommer de kristnas önskemål till godo". Ett kristet politiskt

parti sades också vara rent praktiskt svårt att realisera, då det inte fanns någon gemensam allkristen attityd till skilda politiska problem. "Hur", frågade Dagen, "skall de olika kristna med alla sina olika uppfattningar i samhällsfrågor kunna samla sig i enig samverkan? Detta är förvisso en praktisk omöjlighet"[35]. Tidningen rådde därför till arbete inom de befintliga partierna[36].

I bevakningen av den första valrörelsen 1946 förde Dagen en neutral linje. En undersökning av ledarmaterialet en månad före valdagen utvisar **ingen** negativ eller positiv kommentar om något politiskt parti[37]. Bakom denna helt neutrala bevakning torde med stor sannolikhet legat en rädsla för att genom ett politiskt ställningstagande orsaka splittring inom p. Tidningen uppmanade endast till att rösta på kristna kandidater på valbara platser och "med det parti, som mest överensstämmer med vars och ens övertygelse"[38]. Av antalet annonser i Dagen en månad före val framkom att Folkpartiet och därnäst socialdemokraterna och Högern trott sig få väljare från Dagens läsekrets[39].

Valet resulterade i framgångar för Folkpartiet, kommunisterna och Bondeförbundet, medan socialdemokraterna och Högern fick vidkännas förluster[40]. Tidningens eftervalskommentar blottade mer av de partipolitiska sympatierna. Folkpartiet sades ha vunnit på Ohlins skickliga argumentering i de ekonomiska frågorna, men, fortsatte tidningen, "för vår del är vi dock övertygade om att hans och partiets inställning till kristendomen, betytt mest för att ge Folkpartiet dess vinster". Det regerande socialdemokratiska partiet sades däremot ha förlorat valet på bl. a. "undfallenhet för kommunisterna", "arbetarpressens rent systematiska förföljelse mot kyrkan och bittra utfall mot kristendomen", och partiets fräna hållning gentemot broderskapsrörelsen[41].

Det parti, inom vilket de kristna naturligast borde samla sig åren 1945—46 var således enligt tidningens bedömning Folkpartiet. De övriga icke-socialistiska partierna Bondeförbundet och Högern utgjorde för tidningen inget alternativ[42]. Anledningarna till den profolkpartistiska inställningen var flera. Tidningen anslöt sig till en socialliberal ekonomisk linje, som profilerade både gentemot Högern och planhushållningstankarna i arbetarrörelsens efterkrigsprogram. Inom Folkpartiet fanns vidare inom dess frisinnade falang en riktning, som av tidningen upplevdes ha minst lika stort inflytande över partiets politik som den kulturliberala falangen. Den frisinnade delen av Folkpartiet utgjorde för tidningen åren 1945—46 det självklara värnet mot avkristningen av samhället. Den profolkpartistiska inställningen förklaras dessutom av det förhållandet, att redaktionens ledande krafter personligen hade starka sympatier för Folkpartiet[43]. Föga känt är t.ex., att Pethrus år 1946 ombads att kandidera för frisinnade medborgarföreningen i Stockholm, men avböjde[44].

Efter valet 1946 kom skolfrågan att tillmätas stor dignitet på tidningens ledarspalter, och den blev allt mer angelägen i takt med att kulturradikala skolpolitiska krafter blev uppmärksammade. Flera av

storstadstidningarna drev nämligen vid skolkommissionens tillsättande kravet på en konfessionslös undervisning[45] och denna utveckling oroade utöver samfundsgränserna.

Hösten 1946 togs ett första ekumeniskt initiativ i skolfrågan. Initiativtagare torde ha varit rektorn Nils Lodin, EFS, som i ett brev till Pethrus av den 15 okt. föreslog, att även p. skulle delta i en samkristen aktion i skolfrågan[46]. Den 30 okt. fortsatte Pethrus med att överraskande vända sig till ärkebiskop Eidem, och bad denne sammankalla till överläggning om kristendomsundervisningen i skolorna[47]. Ärkebiskopen handlade i enlighet med Pehrus' förslag och ställde sig i spetsen för en uppvaktning hos den nye ecklesiastikministern Wejne den 4 dec. I den 25 man starka delegation, som deltog i uppvaktningen, ingick förutom Eidem bl. a. prof. Dick Helander, red. Axel B. Svensson (BV), pastor Ernhard Gehlin (SBS), miss.sekr. John Magnusson (ÖM) och Lewi Pethrus. Vid uppvaktningen, som presenterades utförligt i Dagen, förespråkades orientering om andra religioner i högre klasser men den framtida skolan skulle dock som sin huvuduppgift ha "att ge klart besked i kristendomens väsentliga innehåll"[48]. Här uttrycktes en rädsla för att den enskilde skolläraren, åberopande en väntad religionsfrihetslag, kunde presentera kristendomsämnet på ett subjektivt och antikristet sätt. Pethrus kunde dela denna oro, fullt medveten om, att svenska folket fortfarande till övervägande del ville ge sina barn en kristen fostran[49].

Under åren 1947—48 följde tidningen skolfrågan mycket intresserat. Kursen var fast: att bemöta varje form av kulturradikalt agerande i skolfrågan och i stället värna om den lutherskt konfessionsbundna skolan. År 1947 gick således tidningen till skarpt angrepp mot den kulturradikala pressens agerande i skolfrågan[50]. De första angreppen på skolan sades inrikta sig på morgonbönernas utformning. Tidningen menade, att bakom detta angrepp låg ett försök att bitvis komma åt hela kristendomsundervisningen[51]. Dagen ville i stället arbeta för en kristet präglad skola, där bl. a. disciplin[52] och kristen kateketisk tradition, som bl. a. inehöll inlärning av psalmverser, skulle ingå[53]. Dessutom borde den nya skolan innehålla mer av praktisk utbildning[54] och det förslag om differentiering i enhetsskolans nionde årskurs, som skolkommissionen föreslagit i sitt första betänkande år 1948, anslöt sig tidningen helhjärtat till[55].

Pethrus' och Dagens agerande i skolfrågan de aktuella åren uppbars av ett osekteriskt bestämt tänkande. Pethrus' deltagande i den samkristna uppvaktningen hos ecklesiastikministern i dec. 1946 var belysande ur många synvinklar; dels visade den på Pethrus' och därmed Dagens minskade exklusiva attityd till andra samfund, dels visade den på, att andra samfund önskade samarbete med p. som en accepterad och etablerad frikyrkobildning. I Pethrus' uttalanden i skolfrågan kan vidare observeras en av de första ansatserna hos honom att göra sig till talesman för "det kristna samhället" gentemot de sekulariserande krafterna i samhället i övrigt. Som partipolitiskt

obunden tidning var Dagen friare att yttra sig i skolfrågan än de frikyrkliga, som var uppbundna av sina politiska sammanhang.

Även på andra samhällsområden såg Dagen, hur "det kristna samhället" stod i fara att försvinna. Tidningen fortsatte således att ta avstånd från tävlingsidrotten, då den bidrog till ett åsidosättande av Guds tredje bud[56], vidare från det ökade tobaks-[57] och alkoholbruket[58]. Alkoholfrågan upplevdes som det svenska samhällets största olösta sociala fråga. Tidningen följde en traditionellt frikyrklig helnykter linje och distanserade sig från sådana uppfattningar som att alkoholismen var en ärftlig sjukdom[59]. Alkoholfrågan utgjorde i stället för tidningen ett tydligt symptom hos ett samhälle, som avlägsnade sig från kristen tro, tradition och moral[60]. Från år 1948 finns även det första belägget för att se narkotikamissbruket som ett allt större samhällsproblem[61].

Efterkrigstidens svenska samhälle upplevde enligt Dagen även en demoralisering på det folkmoraliska området. De föräktenskapliga förbindelserna[62] och det allt djärvare utbudet av pornografisk litteratur oroade tidningen[63] och det minskade antalet ingångna äktenskap var symptom i en sådan utveckling[64]. Tidsläget beskrevs i drastiska ordalag såsom år 1947 "ett enastående andligt förfall"[65]. Detta medvetande markerade ett samhällsansvar hos Dagen, som gav det vidare till sin läsekrets. En politisering av p. hade på allvar tagit sin början.

Med lidmanstriden 1948 avbröts denna utveckling, även om den förberetts sedan en tid tillbaka. I efterkrigsdebatten, bl. a. mellan Gunnar Myrdal och Bertil Ohlin, hade de ekonomiska frågorna haft en central roll och skjutit de andliga frågorna i bakgrunden. Religionsfriheten utgjorde ett förenande band mellan socialdemokratin och kulturliberaler i arbetet på en ny religionsfrihetslag. I denna fråga fanns en splittring mellan p. och övriga frikyrkosamfund. Vid undersökningen av lidmanstriden blir det därför av stor vikt att bestämma tidningens bedömning av folkpartipressens agerande.

En anledning till att Dagen efter lidmanstriden fick en mer apolitisk inriktning får sökas i de interna brytningarna inom p. Tidigare har påvisats opposition från en sekteriskt bestämd opinion inom p. mot Hårdstedts allmänkristna linje[66] och under lidmanstriden kom frågan om p:s attityd till politiken att få central plats.

Vid församlingsmötet i filadelfiaförsamlingen den 1 mars 1948 anklagade två av församlingens ledande medlemmar, Adrian Holmberg och körledaren Bertil Jonberger församlingsledningen för att ha politiserat församlingslivet år 1944, då Folkpartiet uppgavs fått rätt att skriva av medlemsmatriklarna för att därefter kunna distribuera valtryck. Lidman yttrade sig också, och sade sig i EH ha skrivit emot p:s politisering[67]. Församlingsmedlemmen Josef Svenhard, som var mycket positiv till Pethrus, medgav, att Pethrus någon gång åren 1944—48 öppet uttryckt sina sympatier för "det parti, som hade religionsfrihet på sitt program", varmed utan tvekan Folkpartiet åsyftats. Enligt Svenhard hade Pethrus' politiska agerande väckt irritation inom fila-

delfiaförsamlingen[68]. I mars 1948 var läget inom församlingen därför sådant, att politiska frågor inte längre diskuterades.

En annan bidragande orsak till att Dagen efter lidmanstriden följde en mer apolitisk linje än tidigare var att söka i den reaktion mot p., som tidigare skildrats. P. upplevde sig som förföljd av samhället och kyrkorna och slöt sig kring sin rörelsekaraktär. Därför kan det till synes paradoxala förhållandet noteras, att lidmanstriden gav till resultat en sekterisk kurs hos p., d.v.s. just den kurs, som Lidman förespråkat gentemot Pethrus' mindre exklusiva inriktning. Pethrus drevs tillfälligt in i en sekterisk kurs och han utnyttjade den nya situationen skickligt till att ena rörelsen.

Den 3 mars kom det första tecknet hos honom på en mer apolitiskt bestämd kurs, då han i en ledare skrev:

"Men då man ser på den nuvarande situationen har man anledning frukta, att den politiska hets, som under senare år gripit omkring sig, skall göra det hart när omöjligt för de kristna att kunna bära upp sitt ansvar inför det samhälle uti vilket vi lever... Om den politiska situationen skulle komma att göra de kristnas deltagande i samhällsarbetet ännu svårare, så att församlingarnas andlighet och enhet därigenom skulle äventyras, bör det stå klart för varje kristen att man då bör lämna samhällsfrågorna och slå vakt om Guds församling. Detta kanske också blir det kristnas lott i den tid som stundar. Allt synes tyda på att utvecklingen går i den riktningen"[69].

Denna ledare hade svårligen varit tänkbar tidigare. Tidningen fortsatte under år 1948 denna apolitiska kurs. Staten Israels tillblivelse torde därvid ha närt apokalyptiska tankar[70]. De politiska kommentarerna var få till antalet och rörde inte vitalare samhällsområden.

Mest remarkabel var dock den absolut neutrala bevakningen av valrörelsen 1948, som kom att utvecklas till en stor kraftmätning mellan socialdemokraterna och Folkpartiet. Den socialiseringsdebatt, som arbetarrörelsens efterkrigsprogram gett incitament till, utgjorde ett viktigt inslag i valrörelsen liksom regeringsfrågan. Folkpartiet gjorde i valet en massiv frammarsch och ökade sitt antal från 26 till 57 mandat och blev det största oppositionspartiet[71]. Denna en av de mest intensiva valrörelserna i svensk efterkrigspolitik bevakade Dagen närmast apolitiskt. I själva valrörelsen avgavs endast tre ledarkommentarer, i detta fall riktade mot socialdemokraterna, men så allmänt hållna, att de kunde ha gällt vilket regeringsparti som helst.

Tidningen uppmanade sina läsare att rösta och bedja[72] ja, p:s folk borde inför valet i första hand bilda en bönekedja[73]. Samma apolitiska inriktning framkom i lördagsledaren inför valsöndagen: "För kristna väljare och för nykterhetsintresserat folk är det självfallet i sin ordning, att de väljer in folk som delar deras åskådning och kan antas vara beredda att kämpa för den i riksdagen"[74]. Eftervalskommentaren var också påfallande neutralt hållen. Statsminister Erlander uppmanades till bred politisk samling framför enbart ett samarbete med fackföreningsrörelsen[75]. Belysande för Pethrus' eget apolitiska intresse vid denna tidpunkt var, att han inte skrev en enda ledare i politiska frågor varken före eller efter valet.

Belysande var frånvaron av kommentarer kring Folkpartiet. Under

lidmanstriden upplevde nämligen tidningen fräna angrepp komma från folkpartitidningar som AB[76], DN[77] och Expressen[78] . Av de pressorgan, som under tiden 1 jan. — 30 april 1948 bemöttes på redaktionell plats var 5 högertidningar och fem bar folkpartistisk signatur[79]. Folkpartiet var även medvetet om Dagens inställning och vid ett sammanträde med partistyrelsens arbets- och finansdelegation den 20 juli fäste riksombudsmannen Birger Lundström uppmärksamheten på, att en stark propaganda mot Folkpartiet bedrevs inom p[80]. Ett sätt att återvinna p. för Folkpartiet var den omfattande annonskampanjen i Dagen under valrörelsen, där Folkpartiet av sammanlagt 48 annonser svarade för 35![81]

För Dagens vidkommande utgjorde lidmanstriden ett första och viktigt memento för att ge upplysningen, att Folkpartiet inte lika självklart som tidigare var en värnare om kristendomens inflytande i samhället. De kulturradikala krafterna inom partiet upplevdes ha fått ökad styrka.

---

[1] 7/9-46, l, ej LP. Se vidare 29/6-49, l, ej LP.
[2] Se t.ex. 19/12-45, p, 18/4-47, l, ej LP och 14/9-48, l, ej LP.
[3] Se t.ex. 13/11-45, l, ej LP, 17/11-45 l, ej LP, 12/12-45, p, 19/2-46, b, 16/3-46, l, ej LP, 20/5-46, l, ej LP, 14/9-46, l, ej LP, 19/9-47, l, LP och 24/9-48, b. När förslaget om dans på skolschemat diskuterades 1945, så kunde tidningen beteckna de barn, som vägrade delta i skoldansen för "svenska barnmartyrer", 3/11-45, l, ej LP. Se vidare 23/11-45, b, 5/4-46, l, ej LP, 8/11-46, b och 20/2-47, b.
[4] Idrotten förde de unga in i olämpliga miljöer, 20/2-47, b, var oftast enbart ett geschäft, 29/3-47, b, skapade mänsklig idoldyrkan, 10/11-45, l, ej LP och kunde medföra dödlig utgång 10/11-45, l, ej LP, 10/12-46, b, 25/2-47, p, 18/4-47, p, 7/7-47, b, och 24/1-48, l, ej LP. Här hade tidningen i första hand proffsboxningen i åtanke. Vidare förstörde idrotten hemlivet, 10/11-45, l, ej LP.
[5] EH 29/6-44
[6] Se t.ex. 28/2-46, b, 21/1-48, b, 2/8-49, l, ej LP och 25/7-50, l, ej LP. Se vidare allmänt om vilodagens helgande 6/10-47, l, ej LP och 22/8-49, l, ej LP.
[7] EH 4/7-46
[8] 28/1-46, l, ej LP. Ledaren fann två positiva förslag i SU:s betänkande från jan. 1946. Förslaget sades ge "bestämda riktlinjer för ämnets behandling" och ämnet skulle ses som en "betydelsefull faktor i den enskildes och samhällets liv". Se även rubrik den 26/1-46: "De religiösa väckelserna får plats på skolschemat".
[9] 13/8-46, l, ej LP
[10] 20/7-46, p. Det är notabelt, att Dagen inte "upptäckte" Skolkommissionens arbete förrän rätt sent, se 29/7-46, 5/8-46 och 9/11-46.
[11] 19/9-46, l, ej LP
[12] 22/12-45, l, ej LP
[13] 3/5-46, b. Se även 2/5-50 b.
[14] 6/7-46, l, ej LP. Se vidare 22/8-46, l, ej LP och 17/9-46, l, ej LP. Se även 15/11-45, p. När statsminister P.A. Hansson avled hösten 1946, hyllades han i varma ordalag av tidningen, 7/10-46, l, ej LP. När Tage Erlander överraskande utsetts till ny statsminister efterlyste tidningen dennes inställning i kulturpolitiska frågor, 11/10-46, l, ej LP.
[15] Se t.ex. 21/2-46, l, ej LP, 1/7-46, l, ej LP, 13/8-46, l, ej LP, 22/8-46, l, ej LP och 28/9-46, l, ej LP.
[16] Se t.ex. 21/2-46, l, ej LP, 15/10-46, l, ej LP och 4/2-47, l, LP. De båda kristna rikstidningarna närmast nonchalerade varandras existens åren efter 1945. Först den 30/4-46 kom det första pressklippet från Dagen i SvM och först den 12/9-46 till synes det första reportaget från en aktivitet inom filadelfiaförsamlingen. SvM lät ofta pastor C-G Hjelm, som vi viss mån fronderat mot LP, i enkäter m.m. framstå som representant för p, så t.ex. 19/10-46 och 30/12-46. Nyhetsurvalet var

påfallande olika i SvM och Dagen. Den 2/1-46 hade SvM 43 större nyheter. Av desssa 43 hade Dagen samma dag endast 10 men hade i gengäld 12 egna nyheter.
[17] 6/6-46, l, ej LP. Se även 12/6-46, l, ej LP.
[18] 12/6-46, l, ej LP.
[19] 2/7-46, l, ej LP.
[20] 8/8-46, p. Se dock 17/5-46, l, ej LP, där en mer apolitisk inställning uttrycktes.
[21] 21/3-46, l, ej LP. Om det inte fanns någon kristen på valbar plats, föreslog tidningen, att man skulle gå fram med egna listor.
[22] 4/1-47, l, ej LP
[23] 4/12-45, b.
[24] Se t.ex. EH 21/9-44
[25] Sjöberg till SL 19/3-46, SLs
[26] Lindskog till LP 26/9-46, SLs
[27] Församlingsprotokoll 13/11-44 § 407 och 4/12-44 § 435, Fs.
[28] Församlingsprotokoll 1/3-48 § 133, Fs.
[29] Se t.ex. 14/9-46
[30] EH 29/6-44
[31] 14/6-46
[32] Se t.ex. 29/4-46
[33] Samlingslistan finns i LPs
[34] 23/4-46. De intervjuade var Per Jacobson, Adrian Holmberg och pingstpastorn Stellan Baggström, Örnsköldsvik. Se även SvM 7/9, 11/9 och 12 9-46.
[35] 21/3-46, l, ej LP
[36] 22/3-46, l, ej LP
[37] Se tabell 14
[38] 13/9-46, l, ej LP
[39] Se tabell 14
[40] SDÅ 1946, s. 69
[41] 17/9-46, l, ej LP
[42] Framtill år 1950 förekom ytterst få ledarkommentarer kring H och Bf.
[43] Så t.ex. Pethrus, Axelsson, intervju 13/11-74 och Almar Löfgren, intervju 7/3 -74.
[44] Styrelseprotokoll frisinnade medborgarföreningens kristna grupp 15/5-46 § 2. LP hade dock ovböjt men samtidigt riktat "en del grava anmärkningar" mot medborgarföreningens representanter i stadsfullmäktige. Vid kandidatnomineringen hade Nils Gynne fått 4 röster, LP 3, Per Jacobson 2, C-G Hjelm 2 och Ulla Lidman-Frostenson 1, bilaga till mötet 17/5-46, FMs.
[45] Algotsson 1975, s. 326 ff.
[46] Lodin till LP 15/10-46, LPs.
[47] LP till Eidem 30/10-46, LPs. Se även Arne Peterson till Eidem 29/11-46, LPs.
[48] 5/12-46. Se även SDÅ 1946, s. 22 ff och 6/12-46, l, ej LP
[49] Sundström 1945, s. 111
[50] Se t.ex. 20/11-47, l, LP och 20/12-47, l, ej LP.
[51] Se t.ex. 20/11-47, l, LP, 5/12-47, l, LP och 14/7-48, b.
[52] Se t.ex. 23/10-46, p, 23/11-46, l, ej LP och 22/7-48, l, ej LP.
[53] 10/4-48, b och 10/9-48, b.
[54] Se t.ex. 19/6-48, l, ej LP.
[55] 10/6-48, l, ej LP. Tidningen var också positiv till det nya ämnet "samhällskunskap". Se även 15/9-48, l, ej LP, där tidningen i sanmband med en reservation till Skolkommissionens första betänkande 1948, fann det uppenbart, att "starka krafter nu är i rörelse för att i möjligaste mån eliminera kristendomsundervisningen ur skolan".
[56] Se t.ex. 28/2-46, b och 2/9-49, l, ej LP.
[57] 21/1-47, b, och 26/8-48, l, ej LP.
[58] Se t.ex. 9/8-48, b.
[59] 11/8-48, l, ej LP
[60] 18/7-47, l, ej LP
[61] 5/6-48, l, ej LP
[62] Se t.ex. 11/1-46, l, ej LP, 7/3-46, l, ej LP, 24/1-47, l, ej LP och 24/7-47, l, ej LP

[63] Se t.ex. 7/1-47, b. Se vdare 11/10-47, l, LP och 10/6-48, l, ej LP.
[64] Se t.ex. 14/11-45, b och 22/7-47, l, ej LP.
[65] 12/7-47, l, LP. Se även 2/1-47, l, ej LP och 31/12-47, l, LP. Få religionssociologiska undersökningar finns gjorda kring 1945. Sundström, 1945, s. 18 redovisar en gallupundersökning från febr. 1945, enligt vilken 77 % av de tillfrågade sade sig tro på en Gud, som styr världen. Enligt Dagen 10/5-47 hade denna siffra sjunkit till 66 %. I båda fallen är det dock en stor brist, att antalet intevjuade inte anges. I en undersökning, som redovisasades i SvM den 17/5-49, sade sig 50 % tro på ett liv efter döden.
[66] Evangelistveckan Karlskrona till Dagen 18/4-47, LPs.
[67] Församlingsprotokoll 1/3-48 § 133, Fs. — Vid sammanträde med frisinnade medborgarföreningens VU den 17/2-48 § 4 sade sig ledamöterna först genom pressmeddelanden fått kännedom om skulden till Häroldens tryckeri. Enligt sammanträde den 24/2-48 § 3 hade 4.372:— betalats till tryckeriet, FMs.
[68] Församlingsprotokoll 22/3-48 § 176, Fs.
[69] 3/3-48, l, LP
[70] Se t.ex. 29/12-47, l, ej LP och 31/12-47, l, ej LP
[71] SDÅ 1948, s. 78
[72] 21/8-48, l, ej LP
[73] 11/9-48, l, ej LP
[74] 18/9-48, l, ej LP
[75] 23/9-48, l, ej LP
[76] AB 3/2 och 5/2-48
[77] DN 1/2 och 4/2-48
[78] Expressen 8/2-48
[79] Undersökning av ledarsidorna i Dagen 1/1-30/4-48
[80] Folkpartiets partistyrelses arbets- och finansdelegations protokoll 20/7-48 § 14, Fps.
[81] Se tabell 14

c. Front mot kulturradikalismen i Folkpartiet 1949—51.

Åren 1949—51 var fyllda av avgörande utrikespolitiska händelser såsom Sovjetunionens första atombomb, kommunisternas seger i det kinesiska inbördeskriget år 1949 och koreakrigets utbrott år 1950, där kinesisk-sovjetiska och amerikanska styrkor stod mot varandra.

Denna konfrontation öst-väst var inte p. omedveten om och dess ställningstagande var utpräglat västorienterat[1]. Likväl var det för tidningen den inhemska utvecklingen som stod i centrum. Det svenska samhället sades vara underkastat samma destruktiva och kristendomsfientliga krafter, som präglade det marxistiskt religionslösa östblocket i konfrontationen med västmakterna.

Dessa destruktiva krafter i det svenska samhället fann tidningen bl.a. i det ökade narkotikamissbruket[2], en tilltagande alkoholism[3] och allmänt oroande tendenser inom nöjesvärlden[4].

Tre frågor kom att på ett särskilt sätt för tidningen belysa sekulariseringsprocessen. Den första rörde **de homosexuellas situation,** som aktualiserats till följd av stockholmsprästen Karl-Erik Kejnes avslöjande av homosexuella ligor i huvudstaden. Dagen slöt helhjärtat upp på Kejnes sida och det är möjligt, att tidningens engagemang i frågan väckte den övriga dagspressens uppmärksamhet på ett särskilt sätt[5]. För Dagen var det inte svårt att av bibliska skäl betrakta homosexuellt beteende som "synd"[6]. I vissa fall kunde det förklaras med medicinska orsaker[7] men i andra sammanhang tog tidningen avstånd

från beskrivningen av homosexualitet som en sjukdom[8]. Den radikalaste lösningen var enligt tidningen den individuella frälsningen i Kristus[9].

Den andra frågan, belysande för sekulariseringsprocessen, gällde **litteraturutbudet** kring år 1950. Under de aktuella åren utkom nämligen ett flertal böcker, vilka kunde uppfattas som representerande en annan syn än en kristet-etisk. Till denna kategori hörde t.ex. Bengt Anderbergs "Kain", 1948, men framför allt Vilhelm Mobergs "Utvandrarna", som utkom år 1950 och som fick Dagen att tala om "kloaklitteratur"[10].

En tredje fråga var **skolfrågan**, som naturligt följdes upp i en tid, då avgörande skolreformer planerades. Predikantveckan 1949 gjorde således ett uttalande mot en planerad lärobok för folkskolorna, i vilken bl. a. svordomar skulle förekomma[11]. Även Dagen tog aktiv del i skoldebatten[12].

Tidningen observerade således en omfattande sekulariseringsprocess, som hotade det svenska samhället. Dessa kulturradikala strömningar motarbetades inte av samhällsledningen. Tidningen upplevde fastmer, att regeringen och de övriga politiska partierna understödde sekulariseringsprocessen. Lidmanstriden hade givit en första påminnelse därom och ytterligare belägg gavs året därpå, 1949, då p. med Pethrus som initiativtagare envetet arbetade för upprättandet av en svensk radiostation, driven av p. Regeringen motsatte sig dock p:s planer, ett beslut, som oroade Dagen[13]. P. startade därefter 1949 provsändningar från Luxemburg[14]. Den bild, som Dagen gav sina läsare av samhällsutvecklingen, var mycket mörk. "Det kristna samhället" stod i fara att ersättas av en religiöst neutral stat av samma modell som inom östblocket, denna sekulariserade stat hindrade p. att sprida sitt budskap, p:s barn måste gå i en skola, där kristna värden ifrågasattes och dess ungdom mötte ett samhälle med ett alltmer avancerat nöjesutbud.

Medvetandet om starka kulturradikala samhällskrafter profilerades under freemandebatten vintern 1950. Händelseförloppet har tidigare refererats och här behöver bilden enbart kompletteras med några bilder av samhällets bedömning av mötena och p. För storstadspressen var Freemans möten förstasidesstoff med karikatyrkaraktär. Expressen (Fp) kallade Freeman ömsom "salige William"[15], ömsom "medicinman"[16]. DN (Fp) betecknade mötena "ett gyckelspel"[17] och "mirakelmannen" Freemans mötesserie förkastades[18]. Ny Dag (k) ironiserade över Freemans "ogudaktiga hokus pokus"[19] och AB (Fp) ansåg, att Freeman hotade Sverige genom sin verksamhet[20]. AT (s) var mycket påpasslig att meddela nyheter om de pingstvänner, som tog avstånd från Freeman[21]. Efter avskedsmötet skrev tidningen: "Det freemanska gästspelet, hämningslöst arrangerat av Lewi Pethrus, framstår som en av de största och mest samvetslösa geschäft i okunnighet och vidskepelse som förekommit i Sverige på många årtionden"[22]. DN[23] och AB gick så långt, att de krävde polisingripanden mot Freemans möten[24], medan några andra tidningar såsom SvM

kunde motsätta sig ett sådant krav, då detta enbart skulle få p. att framstå som ännu mer förfördelad, men samtidigt starkt ifrågasatte mötenas karaktär[25]. Belysande var, att de inte fanns någon dagstidning, bortsett från Dagen, som försvarade mötena.

Även i andra former föranledde freemandebatten, att man tog avstånd från p. och Pethrus personligen. Karl G. Ottosson kunde således meddela, att svårigheter att erhålla krediter uppkommit till följd av freemandebatten[26]. I boken "Simon trollkarlen" från år 1950, senare även filmatiserad, skildrade författaren Tore Zetterholm en taktisk och hänsynslös församlingsföreståndare, som till det yttre i mycket liknade Pethrus[27]. I det förra avsnittet relaterades även hur freemandebatten fick nedslag i radiorevyer[28], radiodebatter[29] och polisåtal mot pastor Allan Törnberg, såsom ansvarig för mötena[30].

Den största betydelsen fäste dock Dagen vid de inlägg, som gjordes i riksdagen med anledning av Freemans möten. För tidningen kom riksdagsdebatten att tydligt exemplifiera hur långt den svenska sekulariseringsprocessen nått. Den 1 febr. interpellerade den folkpartistiske riksdagsmannen och stadsläkaren i Malmö Ragnar Huss om "skärpt lagstiftning i fråga om behörighet att utöva läkekonsten" och omnämnde bl. a. Freemans metoder utan att för den skull generellt ifrågasätta helbrägdagörelsen som en väg till fysiskt och psykiskt läkande[31]. Enligt SvM skulle Huss i sin interpellation dock betecknat Freemans möten som "uppseendeväckande och som ett alltför stort avsteg från god ordning"[32]. I samma tidning deklarerade Huss den 16 febr. åter, att han inte tagit "principiellt avstånd från den religiösa helbrägdagörelsen i form av ett religiöst eller annat psykiskt inslag vid behandling av sjuka... Mot pastor Freeman har jag endast anmärkt på den sensationella inramning, vilken enligt tidningarnas referat givits åt hans möten"[33]. Det behöver således noteras, att Huss'omdöme om Freemans mötesmetoder inte grundade sig på egen bedömning utan på dagspressens och då troligen i stor utsträckning kvällspressens sensationsreportage. Huss' interpellation initierade dock en livlig debatt i riksdagen.

Den 18 febr. interpellerade den kristne folkpartisten J.W. Johnsson om inte en stadga från år 1913 kunde tillämpas, så att utländska medborgare hindrades att bli kallade till religiösa möten utan att polistillstånd först hade erhållits[34]. Partikollegan Gustav Mosesson instämde i Johnssons kritik mot vissa inslag i Freemans möten, men försvarade helbrägdagörelsen som ett normalt kristet fenomen[35]. Partiledaren Bertil Ohlin hävdade, att intet borde göras, som inskränkte trosfriheten[36]. Ohlin hade för övrigt på ett mycket tidigt stadium offentligt motsatt sig alla ingrepp mot Freemans möten och därvid hävdat trosfriheten som en viktig princip[37]. Den 13 april avslutades riksdagsdebatten, då Ragnar Huss fick svar på sin interpellation av den 1 febr. av statsrådet Eje Mossberg. Statsrådet förklarade, att det var uteslutet, att förbjuda den av vissa åsiktsriktningar bedrivna helbrägdagörelsen, men att de möten, som Freeman medverkat i, var anstötliga. Statsrådet förutskickade en grundlig undersökning. Huss

uttryckte sin glädje över den förutskickade undersökningen och underströk samtidigt vikten av, att religiös sakkunskap vore företrädd[38].

Dagen tog fasta på de folkpartiska inläggen, även om det socialdemokratiska statsrådet Mossbergs yttrande av den 13 april var ett av de mest negativa, som fällts angående freemanmötena. Att Dagen tog fasta på attityden hos vissa folkpartistiska riksdagsmän berodde naturligtvis därpå, att tidningen upplevde, att hårda angrepp mot p. även kunde komma från Folkpartiet, det parti, som Dagen tidigare närmast anslutit sig till. Folkpartiet sades t.ex. i en ledare av den 14 april representera "en stor del av Sveriges pingstfolk"[39].

Mitt uppe i debatten, den 23 febr., uttryckte Pethrus indignation över Folkpartiets agerande: "Om Folkpartiet inte är mäktigt att på ett tillfredsställande sätt gottgöra den skamliga skymf, som i landets lagstiftande församling från en av dess ledamöter tillfogats en stor grupp kristna i detta land, bör väl ingen undra på, att de så orättvist angripna ser sig om efter mera pålitliga förtroendemän"[40]. Om Mosesson skrev Pethrus dagen efter dennes framträdande i riksdagen, att han "inte ens vid ett så allvarligt tillfälle mäktat frigöra sig från den mot pingstväckelsen riktade animositet som han företräder"[41]. I detta angrepp på Mosesson låg ju även indirekt ett angrepp på SMF och hela frikyrkligheten, vilket visade, att p:s sekteriska medvetande åter stärkts.

Vid Folkpartiets landsmöte på försommaren 1950 invaldes Ragnar Huss i partiets förtroenderåd. Denna händelse markerade slutgiltigt för Pethrus Folkpartiets antikristna attityd: "Att vi så länge låtit oss luras av fagert tal är beklagligt. Men efter detta kommer sannolikt denna stora kristna grupp att mindre höra på det vackra talet och mera se till de talande handlingarna"[42]. Den vikt, som Pethrus fäste vid Huss' angrepp och dennes inval i Folkpartiets landsråd framgick av, att Pethrus som chefredaktör för den partipolitiskt obundna dagstidningen Dagen och som självskriven karismatisk ledare för en stor folkgrupp kände stort behov av att i valrörelsen 1950 i skarpa ord varna p. för en röst på Folkpartiet:

> "Jag har under många år trott... att folkpartiet mest av alla partier gagnat kristendomen i vårt land. Därför har även jag givit det mitt stöd och min röst i gångna år. Men efter vad detta parti nu avslöjat av fientlighet mot nytestamentlig kristendom och mot vår tro och mötesfrihet kan det aldrig komma på fråga att jag skulle anbefalla någon att ge sin röst åt ett sådant parti eller att själv ge detsamma min röst. Om jag så gjorde skulle jag anse det som ett förräderi mot religionsfrihetens sak. Det finns andra politiska partier här i landet som visat sig ha långt mer respekt för trosfriheten än det som nu utger sig för att vara landets enda verkligt kristna parti"[43].

De folkpartistiska inläggen beskrevs alltså av Dagen som ett åsidosättande av religionsfriheten. Vidare sågs de som ett medvetet angrepp på p. som rörelse och det mest centrala i dess rörelsekaraktär, nämligen de synliga karismata och angreppet kom från det parti, som sades representera "en stor del av Sveriges pingstfolk". Därför skulle det vara "förräderi mot religionsfrihetens sak" att ge Folkpartiet sin röst i valet 1950. Bilden bör även kompletteras med det tillägget, att

kulturradikala krafter inom Folkpartiet inte sörjde över Dagens angrepp på Folkpartiet och Pethrus' distansering från partiet. I aug. 1950 fastslog t.ex. GHT: "Många goda liberaler landet över skola med glädje notera, att partiet icke längre behöver befara några kompromet terande bifallsrop från denne charlatanernas driftige impressario"[44].

Parallellt med den uttryckta distanseringen från Folkpartiet följde relativt positiva kommentarer kring de övriga politiska partierna. Under freemandebatten sades t.ex. bondeförbundsledaren Gunnar Hedlund ha uttryckt förståelse för p[45].

Pethrus fann det dock angeläget, att bemöta påståendena om att Dagen, p. och Pethrus personligen höll på att ingå politiskt samarbete med Bondeförbundet: "Den tanken har måhända uppkommit därav att Bondeförbundets tidningar i allmänhet inte givit sig med i skallet mot helbrägdagörelsen genom tron"[46]. Denna ledarkommentar belyser ett intressant förhållande. Det framgår således av Dagens ledarkommentarer, att Folkpartiet upplevdes avsevärt antikristligare än de övriga demokratiska partierna. Några ytterligare exempel må anföras. I slutet av febr. bemötte Pethrus folkpartistiska Västmanlands Läns Tidning, som ifrågasatt Pethrus' beskrivning under freemandebatten av p. som förföljd. Pethrus replikerade, att tidningen innehöll "många ovederhäftiga och plumpa angrepp". I samma ledare omnämndes, att Skånska Dagbladet, Bondeförbundets huvudorgan, "som visserligen inte oreserverat accepterar tron på bönens kraft", däremot försvarat p. i den pågående pressdebatten[47]. Undersöker man vad Skånska Dagbladet verkligen skrev, så var det sant, att tidningen menade, att vissa folkpartistiska och socialdemokratiska tidningar idkat "åsiktsförföljelse" mot p., men samtidigt tog tidningen på det allra skarpaste avstånd från en av freemandebattens centrala frågor:

"Det spektakel som de senaste veckorna försiggått kring den amerikanske pingstpredikanten William Freemans s.k. underverk, är en helt igenom osmaklig historia, som synes ha varit lika farlig för den sunda religionen som för den sanna läkarvetenskapen. Den svenska pingströrelsens överstepräst Lewi Pethrus är en smart herre, som kan konsten att göra reklam för sig, men den cirkusapparat, som han byggde upp kring Freemanbesöket hade nog litet väl mycket geschäft över sig. Det var måhända en tjänlig metod att värva medlemmar till Filadelfiaförsamlingen, men de stackars sjuka människor som hoppats att bli botade, kan vid en nykter bedömning inte se det hela annat än som en humbug"[48].

Pethrus' milda reservation, att Skånska Dagbladet "inte oreserverat accepterar tron på bönens kraft" var ett "understatement", som bekräftar hypotesen, att han till följd av freemandebatten haft en ambition att låta andra partier framstå som mer kristendomsvänligt sinnade än Folkpartiet. Andra talande exempel var, att tidningen fäste mycket stor vikt vid Huss' interpellation i riksdagen men helt förbigick statsrådet Mossbergs i sak mycket skarpa avståndstagande från freemanmötenas utformning. Vidare omnämnde Pethrus i april Gunnar Hedlunds erkännande ord om p., men berörde inte med ett ord, att folkpartiledaren Ohlin redan i febr. hävdat trosfriheten och starkt motsatt sig "sådana samhällsgripanden som skulle resa hinder för olika

trosuppfattningar och uppfattas som en inskränkning i den religiösa friheten"[49]. Vidare upplevde Dagen det hårdaste angreppet från folkpartistisk dagspress. En undersökning av ledarmaterialet från febr. 1950 utvisar, att av de 28 tidningar, som omnämndes på redaktionell plats såsom negativa mot freemanmötena var 23 folkpartistiska och 5 socialdemokratiska[50]. Nu fanns det ju fler tidningar av annan partifärg, som borde ha motiverat ett bemötande såsom t.ex. Skånska Dagbladet. Någon generell skillnad kan heller inte iakttagas mellan den folkpartistiska och den socialdemokratiska dagspressens uppföljning av freemanmötena. Enda undantaget härvidlag utgjorde SvM, som reagerade mot två håll, dels mot mötesformen och förkunnelsen, dels mot den kulturradikala dagspressens sensationsreportage kring mötena[51].

Det verkar således som om Pethrus som Dagens chefredaktör försökt framställa Folkpartiet i en klart ofördelaktig dager inför tidningens läsekrets. Skälen för denna ambition har redan antytts. En anledning kan ha varit, att det första officiella ifrågasättandet av Freemans mötesmetoder kom från en folkpartistisk riksdagsman. Huss var representant för Folkpartiet, som för Dagen särskilt var de frikyrkligas parti. När därför Folkpartiet upplevdes angripa p:s innersta nerv, Andens frihet och nådegåvorna, måste p. som karismatisk rörelse reagera ytterst frenetiskt. Den mest troliga övergripande anledningen till distanseringen från Folkpartiet torde dock ha varit, att efter 1948 års händelser fanns ett latent behov hos Pethrus av en politisk nyorientering. I freemanhändelserna, till stor del upphaussade av den profana dagspressen, fick Pethrus det motiv han sökt för denna politiska nyorientering. Medvetet hade han därför behov av att låta aktionerna från vissa ledamöter av Folkpartiet framstå som formidabla angrepp.

Det har redan påvisats, att Pethrus personligen var den, som hårdast ledde denna nyorientering bort från Folkpartiet. Under febr. månad skrev han 15 huvudledare om debatten kring Freeman. 3 ledare eller redaktionella kommentarer var riktade mot folkpartipressen och 9 riktade sig allmänt mot kulturradikal press, där ju Folkpartiet upplevdes ha en stor del. Den vikt, som han fäste vid Huss' angrepp och dennes inval i Folkpartiets landsråd framgick även av det förhållandet, att Pethrus kände behov av att varna för en röst på Folkpartiet i valet 1950. Själva valrörelsen bevakades av Dagen traditionellt objektivt, men tonen mot Folkpartiet framkom särskilt i tre ledarkommentarer, samtliga tre LP-signerade[52].

Denna den karismatiske ledarens framställning av en röst på Folkpartiet som närmast ett svek mot Guds verk hade otvivelaktigt effekt på opinionen inom p. En veckotidning publicerade t.ex. i valrörelsen en intervjuundersökning bland 100 pingstvänner. Av denna framgick att vid valet 1948 hade 71 röstat med Fp, 14 med SAP och 3 med Högern. Inför valet 1950 tänkte endast 14 stödja Fp, medan 51 skulle välja SAP och 1 Högern. 10 ämnade avstå och 14 vägrade uppge, hur de skulle rösta, men gav enligt veckotidningen gemensamt tillägget:

”inte blir det Folkpartiet”[53]. Av valresultatet framgick, att SAP noterade vissa framgångar, medan Bondeförbundet och Högern gick tillbaka[54]. Jämfört med rekordvalet 1948 hade Folkpartiet i genomsnitt gått tillbaka med 1,1 %. De största tillbakagångarna hade skett i Kristianstads län (— 2,6 %) och Jönköpings Län (— 2,6 %)[55]. Jönköpings län var ju p:s starkaste fäste och i nästan samtliga län, där p. var relativt starkt företrädd, hade Folkpartiet minskat mera än riksgenomsnittet, medan i län där p. var svagt representerad såsom Kronobergs, Hallands och Norrbottens län, hade Folkpartiet minskat mindre än riksgenomsnittet och i ett fall, nämligen Norrbotten, t.o.m. ökat jämfört med 1948 års val[56]. I många, om än inte i alla valkretsar, där Dagen var starkt spridd, gick Folkpartiet tillbaka, bl. a. i Vetlanda, Värnamo, Jönköping, Lidköping och Örnsköldsvik[57]. I Stockholms stad kunde en eventuell opinionssvängning inom p. lättare bedömas, eftersom Folkpartiet här sedan år 1942 gick fram med två listor, dels den allmänna, dels den frisinnade. Vid valet 1950 gick Folkpartiet tillbaka 1,6 % i Stockholms stad, i röster räknat c:a 7.200 röster. Tillbakagången var mest markant inom det frisinnade lägret, där c:a 5.500 röster förlorades. Intressant var också, att det från officiellt folkpartihåll medgavs, att den frisinnade tillbakagången delvis fick förklaras av Pethrus' agitation i Dagen[58].

Att Dagen haft opinionsbildande betydelse härvidlag är realistiskt att anta. I och med freemandebatten fortsatte tidningen att distansera sig från Folkpartiet. Detta är freemandebattens stora betydelse för Dagens fortsatta politiska inriktning. Denna distansering medförde dock ingen direkt partipolitisk nyorientering. Även om Gunnar Hedlunds mer moderata bedömning av freemandebatten och hans avståndstagande från pressopinionen mot p. apostroferades, så utvisar inte ledarkommentarerna några tecken på en nära anslutning till Bondeförbundet. På samma sätt noterades i valrörelsen statsminister Erlanders ”oförbehållsamma erkännande åt väckelsekristendomen”[59], men som parti betraktat ansågs fortfarande socialdemokraterna som kulturradikalt inriktade[60]. Vissa sympatier uttalades för Högern, vars ”värnande om den officiella kristendomen” noterades[61]. Ändock var ”officiell kristendom” i betydelsen västerländsk kultursyn vitt skild från den kristendomssyn, som Dagen ville representera. En mera direkt principiell beröringspunkt mellan p. och Högern var den gemensamma uppslutningen bakom monarkin och de första åren var tidningen utpräglat rojalistisk i nyheter och reportage[62]. Denna prorojalistiska inställning fanns ju dock inte enbart inom Högern utan även i mer eller mindre omfattning inom alla de demokratiska partierna.

Riktigast torde vara att bestämma tidningens position efter år 1950 som politisk hemlöshet. P. drevs in i en sekterisk attityd och Dagen upplevde sig inte kraftfullt stöttat av något parti. Under freemandebatten och den upplevda politiska hemlösheten fick också tankarna om ett speciellt kristet politiskt parti ny näring.

Alldeles i början av Freemans mötesserie publicerade nämligen

några stockholmstidningar en osignerad skrivelse från ett anonymt sällskap, som kallade sig "Föreningen för religionsfrihetens bevarande och stärkande". Föreningen sades ha konstituerats av ett "antal inflytelserika personer", som bedömt Freemans möten vila "på biblisk grund" och som reagerat mot behandlingen av Freeman i dagspress och polisförvaltning. Föreningen hade fyra uttalade syften. Den skulle "åtala alla tidningar, som icke hålla sig till sanningen", den skulle anordna "stora opinionsmöten för religionsfrihetens stärkande", den skulle ingå till "regeringen och Konungen personligen" med begäran om ändring av tryckfrihetsförordningen och 1913 års utlänningslag och slutligen skulle den — om inte "regeringen hävdar religionsfrihetens princip" — aktivt deltaga i höstens valkampanj med motto: "Ny regering för religionsfrihetens bevarande"[63].

Misstankarna gick naturligtvis åt ett bestämt håll, när det gällde att bestämma initiativtagarna till det anonyma uppropet, nämligen till kretsar inom p., som slöt upp bakom Freeman. Tidningen Dagen presenterade också den 6 febr. det nya sällskapet positivt. Dagen för sin del framförde dock inga tankar på att uppropet kunde utgöra en plattform för ett nytt politiskt parti. Tidningen fritog även filadelfiaförsamlingen för misstankar att såsom församling helt eller delvis ligga bakom aktionen[64]. Den övriga dagspressen var däremot — med osäkra informationskällor som grund — mer säker på sin sak och menade sig på ett tidigt stadium ha funnit initiativtagarna till aktionen i en kvartett bestående av Pethrus, Carlén och Ottosson, d.v.s. liktydligt med Dagens styrelse. Den fjärde mannen var känd men inte namngiven[65]. Andra namn, som nämndes i sammanhanget, var pingstvännen och häradshövdingen Gustaf Behling, Eskilstuna och pastor Allan Törnberg, vilka båda gav debatten om ett eventuellt kristet parti nytt bränsle genom att ställa i utsikt bildandet av ett sådant, såvida inte angreppen mot p. upphörde[66].

Männen bakom aktionen sades alltså samtliga vara pingstvänner med ett avgörande inflytande över Dagen. Det var därför naturligt, att den profana pressen av de namngivna krafterna utsåg Pethrus till den tongivande i organisationen[67]. Pethrus själv gav fritt utlopp för spekulationer genom att vara ytterst förtegen om eventuella planer[68]. Genom denna förtegenhet var det tydligt, att Pethrus ville använda freemandebatten till att utöva påtryckningar på riksdagspartierna.

När åtalet mot Törnberg lades ned i mitten av febr. förklarade Pethrus, att ärendet inte skulle avskrivas och han krävde ett svar från myndigheternas sida[69]. I en intervju en tid senare betonade han, att Huss' interpellation varit "i hög grad kränkande för verksamheten inom pingströrelsen" och att detta skulle komma att få "återverkningar på nästa val i Sverige"[70].

Debatten utlöste på flera håll inom p. krafter för bildandet av ett särskilt kristet politiskt parti. På Dagens insändaravdelning kunde denna utveckling noteras och tidvis fördes en intensiv debatt, där olika synsätt kom till uttryck. Några avrådde med bibliska motiveringar från en partibildning[71], några pläderade för särlistor[72] medan de flesta

var positiva till tanken och hänvisade då ofta till Folkpartiets inställning till Freemans möten[73]. Först den 27 febr. gick Dagen på allvar in i debatten och i en icke LP-signerad ledare skrevs, att mer än någonsin

"har det blivit klart för Sveriges kristna att religionen måste ut till folket. Det behövs sannerligen religion i politiken, riksdagen och i hela det svenska stats- och samhällslivet. Man har ironiskt frågat på sina håll, vad ett kristet partis uppgift skulle vara. Men här är en uppgift för ett sådant parti — mera religion i politiken"[74].

Den 6 mars gick Pethrus personligen in i debatten. Han dementerade uppgifterna, att pingstvännerna "ämnade gå åstad med partibildning", men kunde samtidigt förvarna "de som nu övermodigt gycklar om ett nytt parti" att "skaror av kristna, som aldrig ens tänkt på att göra en aktiv politisk insats, dock vid ett kommunalt eller politiskt val kan komma att se på denna sak på helt nytt sätt då deras andliga och mänskliga frihet på detta sätt är hotad"[75]. Pethrus gav således här uttryck för en påtryckning på de övriga partierna, att verka mer kraftfullt än tidigare i kristen riktning, annars kunde ett kristet parti bildas. När Pethrus yttrade sig på det sättet gjorde han det inför en opinion, som via Dagens ledarsidor inte stod främmande för tanken på ett kristet parti. Tidningen hade således mycket tidigt uttryckt sin stora tillfredsställelse över den framgång, som de västeuropeiska kristna partierna erhållit under efterkrigstiden[76]. Särskilt det näraliggande Kristelig Folkepartis framryckning i Norge verkade inspirerande för svensk p. och möjligheten att genom ett kristet politiskt parti påverka samhällsutvecklingen. Troligt är, att Pethrus' egna norska kontakter medfört, att han personligen tagit intryck från Norge och Kristelig Folkepartis arbete. Vidare hade på Dagens ledarsidor med en första början år 1949 uttryckts missnöje över de kristna riksdagsmännen, vilka anklagades för inaktivitet och partipolitisk bundenhet[77]. När därför Pethrus i Dagen "freemanvintern" 1950 luftade tankar om ett eventuellt kristet parti, så passade dessa tankar in i det mönster, som Dagens ledarsidor förmedlat till p. I öppnare ordalag och med ett mer uttalat hot över sig framfördes de nu vintern 1950.

Detta hot om ett kristet parti realiserades på ett möte i Örebro fredagen den 14 april 1950. Omständigheterna kring mötet är på viktiga punkter mycket dunkla och materialet i stort sett begränsat till dagspressreferat av skiftande karaktär. Ingen dagstidning tilläts nämligen att närvara vid själva förhandlingarna och Dagen nämnde inget om detaljerna i mötet. I skriven historik över p. utelämnas händelsen helt.

Av de befintliga materialet framgår dock vissa konturer. För det första deltog enbart pingstvänner till ett antal av omkring 20 i mötet. Några medlemmar från andra samfund var inte representerade. För det andra var mötet omgivet av den största sekretess. Örebros pingstpredikanter kände t.ex. inte till mötet. Samtidigt hade dock samtliga örebrotidningar, några stockholmstidningar och ytterligare några

landsortstidningar fått kännedom om det planerade mötet[78]. Sekretessen torde i första hand få förklaras med ämnets karaktär, i andra hand med brytningsprocessen inom p. mellan sekteriskt och osekteriskt förhållningssätt.

Vid mötet ägnades en stor del av diskussionerna åt freemandebatten. Närvarande vid mötet var bl. a. Pethrus, Ottosson, Carlén, Törnberg och Behling[79]. Dessa var dock efter mötet ytterst förtegna och gav få kommentarer till den närvarande dagspressen. I en intervju med Örebro-Kuriren ville Pethrus varken bekräfta eller dementera uppgifterna om ett nytt politiskt parti. Folkpartiets agerande under freemandebatten hade dock "aktualiserat att vi på något sätt själva söker göra oss gällande i samhället"[80].

Den 17 april tog Pethrus till orda i Dagen och preciserade syftet med örebromötet. Han omtalade, att en organisation bildats, benämnd "Sällskapet för trosfrihet och kristen moral". Den nybildade organisationens syfte var att

> "vid nomineringar till allmänna val få fram personer som representerar en levande kristendom och vakar över de kristna värdena i samhället... Det kan ske genom att på valbara platser uppsätta sådana personer som vi är säkra på att de är våra vänner och att de kommer att stödja oss exempelvis i ett sådant fall som det nyligen i press och riksdag diskuterade. De partier, som inte gör detta, har vi ingen anledning att stödja"[81].

Valorganisationen "Sällskapet för trosfrihet och kristen moral", uttryckte enbart i sitt namn en kompromiss mellan de krafter, som med olika målsättning, samlats i Örebro. En grupp önskade "lag och ordning", censur och ett värnande om kristen moral som arbetsprogram för ett kristet parti. En annan grupp, till vilken Pethrus hörde, ville värna om tros- och religionsfrihet. Kring kravet på trosfrihet kunde båda grupperna mötas. Pethrus' linje segrade i Örebro, men han var samtidigt så politiskt taktisk, att han i de svävande formuleringarna i kommunikén och övriga uttalanden lämnade möjligheten öppen för ett kristet parti och enbart genom detta hot trodde han sig kunna påverka utvecklingen i mer kristendomsvänlig anda inför kommunalvalet 1950. Udden var således riktad mot samtliga kulturradikala krafter i samhället, d.v.s. både mot socialdemokraterna och Folkpartiet.

Som andra förklaringsmodeller har naturligtvis denna sina brister. Nytt källmaterial kan ge nytt ljus över ett spännande skede i p:s historia. Vad hade t.ex. hänt, om det kristna partiet tillkommit redan år 1950 och inte 1964? Att det inte kom till stånd år 1950 hade många orsaker såsom splittringen inom p., Pethrus'närmast svala intresse och avsaknaden av uttalad målsättning. Den viktigaste anledningen torde dock ha varit, att den planerade basen för partiet var alltför liten. Ett parti sammansatt av enbart pingstvänner kunde inte få någon realpolitisk genomslagskraft.

Diskussionerna om ett kristet parti år 1950 utvisade ett skärpt politiskt ansvar hos delar av p. Det var inte längre som tidigare en omöjlighet att ingående diskutera förutsättningarna för ett kristet

parti. Pethrus var ännu tveksam och upplevde inte situationen helt hopplös utan sökte under 1950-talet en politisk plattform för sig inom Högern. Pethrus var dock taktisk nog, att utnyttja freemandebatten för sina egna syften. Han sökte inte debatten, men han utnyttjade den. Med tidningspressen — Dagen, EH och Den Kristne — i sin hand kunde han genom att presentera p. som förföljd sammansvetsa rörelsen igen. Genom att inte direkt avfärda tanken på ett kristet parti hotade han de övriga riksdagspartierna. Vidare utgjorde freemandebatten och den exklusiva inriktning, som p. i dess skugga fick, en kraftsamling inför den sekulariserade staten i 1950-talets Sverige.

Sammanfattning.

Dagen var medveten om, att samhällets livsstil höll på att förändras i antikristen riktning. De kulturradikala krafterna fanns inom varje parti, men framför allt inom socialdemokratin och den liberala falangen inom Folkpartiet. För en linje närmare de icke-socialistiska partierna talade vid tidningens start de markerat västorienterade utrikespolitiska sympatierna, det pricipella avståndstagandet från socialisering av näringslivet samt i första hand den upplevda sekulariseringsprocessen.

När kulturradikala krafter inom Folkpartiet blev starkare än de frisinnade, först då kunde Dagen vara fri att bryta nya politiska fåror. År 1946 utgjorde för tidningen fortfarande de frisinnade den största möjligheten för en kristen påverkan av samhället. Tanken på möjligheten av en kristen partibildning omfattades inte av tidningen men hölls levande för att åtminstone utgöra ett hot mot de existerande partierna. Lidmanstriden 1948 och freemandebatten 1950 betydde, att Dagen orienterade sig bort från Folkpartiet. Efter år 1950 kände sig tidningen politiskt hemlös.

---

[1] Se t.ex. 3/1-49, l, ej LP, 30/4-49, b, 20/3-51, b, 19/6-51, l, ej LP, 19/7-51, b och 3/8-51, b.
[2] Se t.ex. 15/5-50, b, 17/1-51, l, ej LP och 30/11-51, l, ej LP.
[3] 12/5-50, b, 6/3-50, b, 21/11-50, p, 18/6-51, l, ej LP, 14/7-51, l, ej LP och 7/8-51 l, ej LP.
[4] Se t.ex. 28/3-49, l, ej LP, 19/9-49, l, ej LP och 5/6-50, b.
[5] Se t.ex. 25/7-50, l, ej LP, 3/8-50, b, 2/2-51, l, ej LP, 12/2-51, l, ej LP och 21/6-51, b.
[6] 3/8-50, b.
[7] 25/7-50, l, ej LP
[8] 3/8-50, b.
[9] 3/8-50, b och 26/10-50, b.
[10] 21/12-50, l, LP. Se vidare 21/9-51, b. 1951 hölls även en debatt i Stockholm om litteraturutbudet mellan Vilhelm Moberg, Arvid Svärd och pingstpastorn Hilding Johansson, Dagen 19/1-51.
[11] EH 29/12-49
[12] Se t.ex. 31/5-49, l, ej LP, 15/11-49, l, ej LP, 30/5-50, p och 10/2-51, l, ej LP.
[13] 30/8-49, l, LP, 7/9-49, l, LP och 9/9-49, l, LP.
[14] Björkqvist 1959, s. 113 och Blomqvist 1957, s. 184
[15] Expressen 3/2-50
[16] Expressen 6/2-50
[17] DN 1/2-50

[18] DN 3/2-50
[19] Ny Dag 2/2-50
[20] AB 1/2-50
[21] AT 2/2 och 3/2-50.
[22] AT 13/2-50
[23] DN 1/2-50
[24] AB 18/2-50
[25] Se t.ex. SvM 16/2-50
[26] LP till J. Mattsson 14/6-50, LPs.
[27] Zetterholm 1950, brev från Tore Zetterholm till förf. 11/11-75.
[28] Dagen 4/2-50, SvM 6/2-50
[29] Se t.ex. Dagen 17/2-50, Expressen 17/2-50 och AB 17/2-50
[30] Dagen 17/2-50, AB 18/2-50
[31] AK-protokoll 1/2-50
[32] SvM 2/2-50
[33] SvM 16/2-50.
[34] AK-protokoll 18/2-50
[35] AK-protokoll 13/4-50
[36] AK-protokoll 13/4-50
[37] Utsikt 2/50. Ohlin skulle ha hållit detta tal i Bräcke redan den 12/2-50, d.v.s. på ett mycket tidigt stadium av freemandebatten, Politiska dagsfrågor 2/50. Se även Utsikt 4/50.
[38] AK-protokoll 13/4-50
[39] 14/4-50
[40] 23/2-50, l, LP.
[41] 14/4-50, l, LP. Här åsyftade LP troligen Mosessons kritik av LP 1918, se t.ex. SvM 7/12 och 24/12-18. Mosesson återgav i sina memoarer 1954, s. 217 ff sitt anförande i riksdagen.
[42] 3/6-50, l, LP. Se även 21/8-50, l, ej LP och 29/8-50, l, LP
[43] 2/8-50, l, LP. Se även 26/7-50, l, LP, 7/8-50, l, LP, 11/10-50, l, LP och 13/10-50, l, LP. Se även Pethrus 1955, s. 225 ff.
[44] GHT 4/8-50
[45] 17/4-50, l, LP
[46] 16/3-50, b, LP.
[47] 24/2-50. Se VLT 21/2-50: "Den form av religionsförföljelse som hr Pethrus upptäckt här i landet förefaller inte vara direkt hälsofarlig. Man kan rent av få ett intryck att dess upphörande inte är så innerligt efterlängtad av dess offer".
[48] SkD 22/2-50, 1, G. J-D (Gustaf Jonnergård?)
[49] Utsikt 2/50.
[50] Dagen 2/50. De dagstidningar, som Dagen upplevde positiva till freemanmötena fördelade sig så: Fp 6, H 2, Bf 1 och SAP 1.
[51] Se t.ex. ledare i SvM 1/2, 2/2, 4/2, 10/2, 15/2, 17/2 och 20/2-50
[52] Se tabell 14
[53] Se 37/50
[54] SDÅ 1950, s. 106
[55] Utsikt 10/52
[56] Utsikt 10/52
[57] SÅ 1950, s. 325 ff.
[58] Utsikt 10/52. Se vidare SvM 20/9-50, där Nils Gynne höll det för troligt, att "några hundra" i varje valkrets i Stockholm förlorats av Fp till följd av LP:s agitation. LP beräknade själv i brev till Einar Ekberg 7/11-50, LPs, att Fp över hela landet förlorat c:a 50.000 röster i samband med freemandebatten.
[59] 9/9-50, l, LP. LP kände sig tydigen befryndad med socialdemokratin efter freemandebatten. I brev till Einar Ekberg 7/11-50, LPs uttryckte LP glädje över inrikesminister Mossbergs i LP:s mening avvisande attityd till Huss' riksdagsinterpellation. När statsminister Erlander år 1951 fyllde 50 år, fanns LP bland gratulanterna, LP till Erlander 13/6-51, LPs. Dagens inrikesredaktör Almar Löfgren oroade sig i brev till LP den 23/2-51 över, att Dagens politiska kurs närmade sig socialdemokraterna: "Den som inte behöver bekymra sig för det kontinuerliga arbetet på ledaravdelningen begriper — antar jag — föga av vad det

kräver av ständig vaksamhet och eftertanke att hålla en partipolitiskt fri linje. Så mycket större anledning att Du sätter Dig in i denna situation och skapar den klarhet, som ännu efter drygt 5 års arbete inte finns på denna redaktion", Löfgren till LP 23/2-51, LPs.
[60] Se t.ex. 23/2-50, l, LP och 2/5-50, b.
[61] 9/9-50, l, LP.
[62] Se t.ex. 12/1,2/5, 6/5, 8/5 och 11/6-46. — Även i inställningen till försvaret kunde en viss samsyn noteras. Dagen intog nämligen i denna fråga ingen pacifistisk inställning, 10/12-51, l, ej LP.
[63] Se t.ex. AT 2/2-50
[64] 6/2-50, l, ej LP. Filadelfiaförsamlingen nekade till, att den som församling stod bakom aktionen, AT 3/2-50
[65] Expressen 8/2-50. Den fjärde mannen sades vara "en känd affärsman" från Jönköping. Ett startkapital på c:a 60.000:— hade insamlats för ändamålet.
[66] AB 15/2-50. Dagspressen spekulerade över olika partinamn såsom "Kristna demokraterna". (AB 17/2-50 och Skd 22/2-50)
[67] Se t.ex. AB 6/2-50: "Lewi Pethrus ledare för svensk Ku Klux Klan?"
[68] Se t.ex. Expressen 8/2-50
[69] AB 19/2-50
[70] AT 23/2-50
[71] 16/3-50
[72] 7/3-50
[73] 17/2, 28/2, 3/3, 8/3 och 14/3-50
[74] 27/2-50, l, ej LP. Se även 4/3-50, l, LP. SvM tog i en ledare den 22/2-50 avstånd från tanken men förstod p:s reaktion mot bakgrund av pressdebatten.
[75] 6/3-50. Se även 11/3-50, l, LP.
[76] Se t.ex. 18/3-50 och 20/6-50, l, ej LP (CDU i Västtyskland) och 12/10-49, l, ej LP (Kristelig Folkeparti i Norge).
[77] 27/12-49, l, ej LP.
[78] Örebro-Kuriren (s) 15/4-50, Örebro Dagblad (h) 15/4-50 och Nerikes Allehanda (fp)) 15/4-50. Örebro-Kuriren hade t.o.m. förstasidesbild. Troligen kände heller inte delar av redaktionspersonalen till mötet, intervju Almar Löfgren 7/8-74 och Samuel Sollerman 15/10-75.
[79] Örebro-Kuriren 15/4-50, Örebro Dagblad 15/4-50, Nerikes Allehanda 15/4-50, ST 15/4-50, Eskilstuna-Kuriren 15/4-50 och Folket 15/4-50.
[80] Örebro-Kuriren 18/4-50
[81] 17/4-50. Se även 15/4, där ett uttalande från örebromötet publicerades. På nyhemsveckan 1950 dryftades frågan, EH 6/7-50. Enligt LP till Per Jacobson 17/4-50 LPs hade vid örebromötet, som tillkommit på Carléns initiativ, tillsatts en femmannakommitté. Enligt Gustaf Behling till förf. 10/11-76 var han sammankallande i kommittén, som höll två sammanträden, det första den 26/5 och det sista den 29/10-50. Enligt Behling var LP, KGO, Carlén och Nils G. Andersson engagerade i det nybildade sällskapet.

KAP. 6. DAGEN OCH TROSSAMFUNDEN EFTER RELIGIONSFRIHETSLAGEN 1951.

Inledning.

1951 års religionsfrihetslag inleder en ny epok i svensk kyrkohistoria. Den nya lagen utgjorde resultatet av mångåriga frikyrkliga och liberala strävanden att skapa större jämställdhet mellan frikyrkosamfunden och svenska kyrkan. Religionsfriheten gällde dock inte endast frikyrklighetens folk utan även de medborgare, som tog avstånd från religion och för vilka den nya dissenterlagen kunde åberopas som stöd för kravet på en mindre kristet präglad undervisning, lagstiftning m.m. Med 1951 års religionsfrihetslag kan den religiöst

neutrala staten sägas vara preformerad.

Efter religionsfrihetslagens tillkomst lämnade Pethrus och Dagen på ett påfallande sätt den frikyrkliga linjen. Tidningen avrådde således från utträde ur svenska kyrkan och var överhuvud inte tillfredsställd med de resultat, som de frikyrkliga uppnått. Distanseringen från frikyrkosamfunden hade även andra orsaker. Under 1940-talet kunde noteras, hur tidningen såg för väckelsekristendomen väsensfrämmande inslag inom framför allt de äldre frikyrkosamfunden SMF och SBS. I följande avsnitt kommer p:s attityd till de svenska frikyrkorna att undersökas.

Förhållandet till andra samfund bestäms generellt av ett samspel av ett flertal faktorer såsom den politiska utvecklingen i samhället, inriktningen hos samfunden och den egna rörelsekaraktären. P. inledde 1950-talet genom att inta en exklusiv attityd till samhälle och kyrka. Freemandebatten hade för p. avslöjat en sekulariserad stat och institutionaliserade frikyrkor. P. av årgång 1951—52 hade en klar sekterisk inriktning. Samlad kring sig själv, nådegåvorna och den nyväckta entusiasmen intog p. en protestattityd till den politiska och ekumeniska utvecklingen. I följande avsnitt kommer att undersökas, huruvida den sekteriska attityden genomgick någon förändring och i så fall bestämma anledningar därtill.

a. Dagen och pingströrelsen 1952—63.

P. av årgång 1952 hade som sagt en exklusiv inriktning. Sedan år 1950 hade inom rörelsen pågått en från USA inspirerad väckelse, som till sin karaktär betydde ett återupplivande av en mer ursprunglig p. De synliga karismata såsom helande, profetia och glossolali fick åter en framskjuten plats. Vittnesbörd om helanden spreds i bokform[1] och profetior om det framtida Sverige såsom Birger Claessons "Dom över Sverige" nådde stora upplagor och väckte ett sekteriskt-apokalyptiskt tänkande inom p[2]. Ett samtal kring en inlämnad fråga vid Lapplandsveckan 1952 var belysande för den apokalyptiska inriktningen. Man frågade sig bl. a.: "Är det månne sista gången vi fått samlas till en Lapplandsvecka?"[3] Diskussionerna på rörelsens större sammandragningar gällde till stor del förnyelsen, den kristna församlingen och den eskatologiska förväntan. Det lilla, ideala samhället framställdes som ett mål för p. och detta samhälle skulle i så liten utsträckning som möjligt vara beroende av den profana sekulariserade staten. I det syftet skapades på Pethrus' initiativ år 1952 Allmänna Spar & Kreditkassan som en p:s egen bank[4]. Bakgrunden var här de svårigheter, som Ottosson uppgett sig ha fått att erhålla krediter efter freemandebatten[5].

Denna sekteriska inriktning kunde klart registreras i Dagen. Från att från första nummer varit inriktad på väckelsekristen opinion inom svenska kyrkan och den s.k. frikyrkliga vänstern, d.v.s. ÖM, HF och SAM och under Hårdstedts chefredaktörskap år 1947 fått ytterligare en mer allmänkristen linje, utgjorde Dagen av år 1951 en tidning för

pingstvänner. Hela 84 % av nyhetsartiklarna gällde p[6]. och 90 % av kulturartikelförfattarna hade sitt konfessionella hemvist inom p[7]. Tongivande bakom denna tidningens pingstlinje var Karl G. Ottosson, som nu åter visade sitt intresse för en dagstidning av pingstkaraktär.

Inom redaktionen fördes diskussioner om tidningens linje efter det att C.P. Backman år 1952 inträtt i Dagens redaktion. Backman, själv ej pingstvän, hade stort intresse för svenska kyrkan. Ottosson motsatte sig denna linje och i brev till Pethrus av den 8 juni 1952 framhöll Ottosson, att Dagen inte skulle ge nyheter från kyrka och frikyrka alltför stora dimensioner[8]. I stället underströk Ottosson vikten av "den andligt klara och starka linje pingstväckelsens folk väntar av sin tidning"[9]. Ottosson uttryckte vidare överhuvud irritation över Backmans närvaro i tidningen. Backman sades vara alltför intresserad av "museiföremål, ritualer, skrudar d.v.s. en död kyrka och religion... och med detta sitter Pierre B. som huvudredaktör i en pingsttidning"[10].

Det var antagligt, att Dagens massiva framgångar inom p. år 1950 och därefter hos Ottosson avlägsnat de ekonomiska skäl, som tidigare tvingat honom att acceptera en ekumenisk breddning av Dagen. Med ett starkare stöd för Dagen inom p. kunde Ottosson hårdare driva kravet på en närmast exklusiv pingstlinje. Tidningen var också som tidigare mest spridd i områden, där p. hade stark utbredning, d.v.s. i första hand norra Småland, centrala och östra Västergötland samt södra Lappland. År 1952 hade Dagen 3 % täckning i Värnamo, Vetlanda, Falköping och 2 % täckning i Borgholm, Ljungby, Jönköping, Tranås, Vadstena, Lidköping, Skövde, Hjo, Lindesberg, Örnsköldsvik och Umeå[11].

Den sekteriska inriktning, som följde i freemandebattens och den inre förnyelsens spår, var en framgång för den opinion i 1940-talets brytningsprocess, som med Lidman som samlande namn, förordat en mer exklusiv pingstlinje. Betoningen av den konfessionella egenarten från åren 1950—53 utgjorde en protest mot inslag, som upplevdes som ett förkyrkligande och en institutionalisering av p. Pethrus, själv på många vitala punkter osekteriskt bestämd, hade mer eller mindre tvingats in i en sekterisk fåra och han utnyttjade händelseutvecklingen inom den egna rörelsen till att ena den. När väckelsen upphörde och samhällets sekulariseringsprocess tog ny fart efter religionsfrihetslagens genomförande var Pethrus inte sen att som karismatisk ledare och med Dagen som sitt redskap på nytt föra ut p. ur en exklusiv tillvaro till ett ökat ansvar för samhällsutvecklingen.

---

[1] Se t.ex. Ahlström 1950
[2] Claesson 1951 och Claesson 1952
[3] EH 31/7-52
[4] Björkqvist 1959, s. 110 ff., Pethrus 1955, s. 242 f och Carlsson 1973, s. 30.
[5] Styrelseprotokoll 20/6-50 § 136, konfirmerat i församlingsprotokoll 26/6-50 § 348, Fs.
[6] Undersökning av nyhetsartiklar med bild i Dagen 1951
[7] Undersökning av kulturartikelförfattare i Dagen 1951
[8] KGO till LP 8/6-52, LPs.

[9] KGO till LP 10/7-52, LPs.
[10] KGO till LP 27/9-52, LPs.
[11] TS-boken 1953. 1963 hade Dagen 3 % täckning i Vetlanda, Tranås, Jönköping, Värnamo, Hjo och 2 % täckning i Borgholm, Oskarshamn, Eksjö, Ljungby, Ulricehamn, Falköping, Lidköping, Skövde, Katrineholm, Avesta, Bollnäs, Örnsköldsvik och Umeå. I Skåne, Halland, Bohuslän och Norrbotten hade tidningen fortfarande svårt att få ingång.

a. 1. Pingströrelsen och den religiöst-neutrala staten.

I huvudsak tre faktorer i tiden torde ha gett Pethrus insikt om, att en exklusiv inriktning hos p. var omöjlig i 1950-talets Sverige. Dessa tre faktorer var samhällssekulariseringen, p:s religionssociologiska brytningsprocess och pingstföretagens och då framför allt Dagens försämrade ekonomi.

Ett första bud om ett nyinitierat samhällsmedvetande hos Pethrus härrör från vintern 1952. I början av det året tog Pethrus initiativ till ett sammanträffande med göteborgsbiskopen Bo Giertz. Vid sammanträffandet och den efterföljande brevväxlingen diskuterade de båda kyrkoledarna möjligheten av att påverka de olika partierna att nominera kristna kandidater inför höstens riksdagsval[1]. Ur religionssociologisk aspekt hade sammanträffandet den betydelsen, att det utvisade en första ansats hos Pethrus att överge den apolitiska inriktningen till förmån för en politisk-samhällsmedveten inställning.

I det efterföljande politiska avsnittet kommer Dagens attityd till samhällsutvecklingen att mera organiskt följas, men här behöver nämnas ytterligare några exempel från år 1952, då hotet från en sekulariserad stat gjorde Pethrus uppmärksam på samhällsutvecklingen. Sommaren 1952 erhöll filadelfiaförsamlingen avslag på sin begäran om uppställning av tält för en planerad tältmötesserie. I denna fråga engagerade sig Dagen energiskt[2]. Enligt tidningens bedömning stod det klart, att en sekulariserad stat ville förhindra en missionerande rörelses aktivitet.

Som vi tidigare påvisat mottog tidningen den nya religionsfrihetslagen mycket positivt. Under hotet från det sekulariserade samhället under freemandebattens dagar var Dagen, och då framför allt Pethrus, som skrev de flesta ledarna i ämnet, besjälade av en iver att få religionsfrihetsprincipen lagfäst. Under år 1950 fram till lagens genomförande kan den kursen observeras[3].

Sedan lagen genomförts blev dock Dagen på allvar medveten om att dissenterlagen även gällde konfessionslösa och att den nya lagen av dessa kunde tas som intäkt för en konfessionslös inriktning i samhället, skolan m.m. Därför uttryckte Dagen särskilt under år 1952, en oro för den aktivitet, som bl. a. Ture Nerman visade[4]. På en punkt framkom även tidigt spänningar mellan p. och staten, nämligen i frågan om vigselrätten. Några dagar efter den nya lagens genomförande kommenterade Pethrus frågan och såg det som mycket positivt, att de båda kontrahenterna vid vigsel inte behövde gå till präst utan kunde vigas av sin församlingspastor[5]. Däri låg heller inte problemet

utan fastmer i hur stor utsträckning de enskilda föreståndarna för de olika pingstförsamlingarna skulle få vigselrätt. Varje pingstförsamling var ju fristående och i den meningen var varje lokalförsamling att betrakta som ett självständigt trossamfund. Lagen hade gått en medelväg att medgivit vigselrätt endast för pastorer med folkhögskoleutbildning samt en genomgången mindre kurs i ämnet[6]. Denna behandling oroade Dagen mycket starkt. Pethrus hävdade några dagar efter den nya lagens fastställande, att vigselrätten måste tillkomma alla p:s predikanter: "Vigselrätten är inte så värdefull för oss, att vi för den skull skulle kunna uppgiva den fria församlingstanken", fastslog Pethrus[7]. Denna frågas lösning drog ut på tiden och tidningens oro för statstyrning av den fria församlingen ökade. Ibland uttrycktes hotet mot Andens och församlingens frihet mycket drastiskt. I febr. 1952 sades t.ex. p. "vara undantagna det lagens skydd som svenska medborgare i allmänhet åtnjuter... Man lever faktiskt tryggare bland Afrikas vilda stammar och Sydamerikas indianer än i det svenska kultursamhället"[8].

Dagen återkom i ett flertal artiklar valåret 1952 till frågan[9] och denna envetna kampanj torde ha varit den viktigaste anledningen till att regeringen genom justitieminister Herman Zetterberg mitt uppe i valrörelsen, i början av sept., tog kontakt med Pethrus för ett samtal om vigselrätten. Frågan löstes så i ett kungligt brev av den 12 sept., att de flesta av landets pingstpredikanter fick vigselrätt, ett beslut, som Pethrus i Dagen givetvis hälsade med stor tillfredsställelse[10]. Ett nytt centralt organ med säte inom filadelfiaförsamlingen i Stockholm måste dock inrättas, pingstförsamlingarnas vigselnämnd och sammansatt av föreståndarna för de större församlingarna och denna vigselnämnd skulle administrera ansökningarna från pingstpredikanterna och tillstyrka eller avslå vigselrätt för dessa inför regeringen[11].

Frågan om pingstförsamlingarnas vigselrätt avslöjade, att regeringen inte kunde förbise en så stor folkopinion som p. med c:a 88.000 medl. år 1952[12]. Socialdemokraterna, vilka p.g.a. valresultatet 1950 ingått regeringskoalition med Bondeförbundet år 1951, insåg, att den parlamentariska basen var alltför bräcklig för att ett stöd från p. och Dagen inte utan vidare kunde nonchaleras. Att notera var, att de avgörande förhandlingarna mellan p. och regeringen fördes i slutspurten av valrörelsen 1952, en tidpunkt, som Pethrus inte valt av en tillfällighet. Även om frågan om vigselrätten löstes efter p:s villkor, så står det klart, att den för p. utgjorde ett tecken på en åtgärd från en sekulariserad stat, som i den nya religionsfrihetslagens namn hade politiska möjligheter att förändra samhällets livsstil.

Partipolitiskt betydde frågan om tältkonferensen och vigselrätten för Dagen en preformering av en anti-socialdemokratisk inriktning, som under det fortsatta 1950-talet klarare kom till uttryck. Religionssociologiskt hade lösningen av frågan den betydelsen för p., att en ny institution, vigselnämnden, skapats över de lokala församlingarna och därför kunde ses som ett hot mot lokalförsamlingens autonomi. Vida-

re utgjorde diskussionen om vigselrätten ett tecken på ett förkyrkligande inom p. Med den nya lagen fick pastorn en ämbetsställning, som stod i strid med den ursprungliga innebörden i det allmänna prästadömet och broderskapet.

---

[1] Se t.ex. LP till Giertz 10/1-51, Giertz till LP 11/1-51 och 23/2-52, LPs.
[2] Se t.ex. 10/6-52, l, LP. Bilden av p. som den förföljda rörelsen framkom i ett intervjuyttrande av Allan Törnberg: "Den är ett led i förföljelsen mot pingstväckelsen". Den 12/6 intervjuades partiledarna Erlander, Ohlin och Hjalmarsson, varvid Hjalmarsson gav filadelfiaförsamlingen det starkaste stödet. Gatunämndens motivering för avslaget var att tältmötena skulle störa omgivningen. Den 14/6 kunde dock Dagen meddela, att gatunämnden beslutat att ge filadelfiaförsamlingen tillstånd.
[3] Se t.ex. 13/1-50, l, LP, 27/12-50, l, LP, 30/12-50, l, LP, 23/1-51, l, LP, 21/5-51, l, ej LP och 28/5-51, l, ej LP.
[4] Se t.ex. 1/2-52, l, ej LP
[5] 24/5-51, l, LP.
[6] ST 29/8-52.
[7] 24/5-51, l, LP.
[8] 5/2-52, l, LP
[9] Se t.ex. 6/3-52, l, LP, 30/8-52, l, LP och 1/9-52, l, LP.
[10] 15/9-52, l, LP. Enligt Dagen den 2/9 hade Zetterberg den 1/9 bett om ett sammanträffande.
[11] Carlsson 1973, s. 56 ff.

a. 2. Pingströrelsens religiösa integration i samhället.

Den inre förnyelse, som befrämjat en sekterisk och apokalyptisk inriktning hos p. kan sägas vara avslutad år 1953. Den förändrade inriktningen efter år 1953 kan avläsas på p:s "veckor". Således diskuterade den nyhemsvecka, som samlades år 1953 inte som dess motsvarighet från år 1950 helbrägdagörelsen genom tron eller 1951, hur den inre förnyelsen skulle bevaras, utan fastmer "moralupplösande tendenser som finns i tiden"[1]. Den predikantvecka, som år 1951 i hänförelse jublat över väckelsen, uttalade år 1953 oro inför avkristningen av det uppväxande släktet[2]. Nyhemsveckan 1954 stannade vid tidstecknen ur eskatologisk men även ur moralisk och politisk aspekt[3]. När väckelsen 1950—51 avstannade, är det väsentligt att konstatera, att den sekteriska inriktningen hos p. naturligt avlöstes av en mer samhällsmedveten.

En orsak till den minskade sekteriska attityden var att finna i p:s egen inre utveckling. P. var fortfarande en expanderande rörelse. Under perioden 1953—63 ökade den sitt medlemsantal med c:a 2.900 medl[4]. Denna siffra bör dock samtidigt relateras till 1930-talets ökning med c:a 22.000 medl. och 1940-talets med c:a 13.000 medl[5]. Samtidigt upplevde filadelfiaförsamlingen i Stockholm, en viktig mätare i p:s utveckling, sin mest blygsamma expansion i församlingens historia (+ 172 medl.). Åren 1958—60 minskade t.o.m. församlingen[6]. Samma tendens till stagnation uppvisade ett antal andra större församlingar[7]. Troligt är, även om inga basundersökningar gjorts, att dopsiffrorna dels var lägre jämfört med tidigare, dels att dopkandidaterna i större utsträckning än tidigare rekryterades ur p:s egna led. P. började således visa drag av en etablerad frikyrka, där nya medlemmar i första

hand vanns bland den första och andra generationens barn och i andra hand från helt utomstående kretsar. Det behöver dock noteras, att p:s minskade expansionstakt hörde hemma i en för övrig frikyrklighet mycket ansträngd period. Under perioden 1952—63 fick de flesta frikyrkosamfund vidkännas tillbakagångar, MK med 360 medl., SBS med c:a 5.000 och SMF med hela 7.100 medl. till c:a 97.000 medl. Det betydde, att p. med sin fortsatta expansion nådde ungefär samma styrka som SMF[8].

P. var således under 1950-talet en folkrörelse med närmare 90.000 medl. Ju större en rörelse är, desto fler naturliga kontakter med samhället och kyrkorna har den. Sekten finner samma livsvärden, som den själv upprätthåller, både i kyrkliga och även till överraskande stor del i profana sammanhang. Samhället och kyrkorna kan å sin sida heller inte nonchalera en folkrörelse på närmare 100.000 medl. En ömsesidig accepterandeprocess vidtar, som i grunden är helt väsensfrämmande för en exklusiv rörelse. Denna utveckling kunde noteras beträffande p. under 1950-talet. Den rörelse, som klandrats och isolerat sig år 1950, mötte samhället och kyrkorna och blev accepterad.

Exempel på denna accenterandeprocess var många och illustrerades i personen Lewi Pethrus. Den 27 jan. 1952 predikade han för första gången i en radierad gudstjänst efter lidmanstriden[9]. År 1954 talade han i Härnösands domkyrka[10], året därpå var han inbjuden att närvara vid vigningen av stockholmsbiskopen Helge Ljungberg i Uppsala domkyrka[11] och år 1959 fick han inbjudan till kungasupé[12]. I sitt politiska arbete inom KSA kom han att arbeta tillsammans med ledande företrädare för kyrka och frikyrka.

Även till det praktiskt-ekumeniska arbetet intog p. en alltmer minskad exklusiv attityd efter den självpåtagna isoleringen i början av 1950-talet. År 1956. utsåg p. för första gången mer officiellt en kontaktman med Svenska Ekumeniska Nämnden och filadelfiaförsamlingens miss.sekr. Samuel Nyström utsågs till denna uppgift[13]. År 1958 uttalade sig predikantveckan för att återuppta kontakterna med Svenska Missionsrådet, som avbrutits i samband med freemandebatten[14]. Även i andra ekumeniska organ tog p. aktiv del[15].

P. befann sig vid denna tidpunkt i en tid av egenartskris. Den brytningsprocess, som präglat 1940-talets p. och som uppdämdes genom de krisartade händelserna 1948 och 1950, fick under 1950-talet en mer lugn utveckling. 1950-talet var för p. tiden av generationsväxling och den tid, då p. mer definitivt eller till sin majoritet övergick från en sekterisk inriktning till en mer politiskt och etablerad.

För det första var p. inne i en fullt synlig generationsväxling, där pionjärerna trädde tillbaka. Ett flertal av den unga rörelsens ledargestalter gick ur tiden såsom Carl Widmark 1955, Allan Törnberg 1956, Sven Lidman 1960, Alfred Gustafsson 1960, Sam. Nyström 1960, Einar Ekberg 1961 och Nils Ramselius 1961[16]. Pionjärerna avgick från föreståndaretjänster och lämnade över ledningen till den andra generationens män, som personligen inte upplevt p:s genombrottstid

och som vuxit upp i en annan socio-religiös miljö än det tidiga seklets.

För det andra fanns inom p. en stark medvetenhet om generationsväxlingens stora betydelse för rörelsens religionssociologiska karaktär. En debatt kring dessa frågor initierades år 1955 i en artikel i Den Kristne, rubricerad "Pingstväckelsen vid skiljovägen", där en pingstpastor ville fästa uppmärksamheten på, att många pingstvänner t.o.m. äldstebröder inte var villiga att söka Andens dop, att bönelivet förslappats och att de pietistiskt förankrade attityderna till klädmodet, församlingstukten och bibelordet relativiserats[17]. Pethrus instämde i Dagen i den beskrivningen av läget inom p.: "Även de församlingar, som håller strängt på ett gudfruktigt liv och på en klar gräns mellan Guds folk och världen, ser till sin sorg i sina led avvikelser från nytestamentlig kristendom"[18]. Nyhemsveckan 1960 ägnade stort utrymme åt just frågan om generationsväxlingen[19].

I den centrala andedopsförkunnelsen kunde nu öppet hävdas, att andedopets erfarenhet kunde ägas utan glossolalin som tecken. I en kulturartikel i Dagen år 1957 fastslogs: "Vi har väl, åtminstone bland pingstvännerna i Sverige, aldrig varit så extrema i förkunnelsen att vi förnekat personers egna vittnesbörd om att de varit andedöpta, även om dessa sagt sig icke tala i tungor"[20]. Förre red. på EH, Zander Åberg, som efter lidmanstriden övergått till SBS, var i en skrift fri att mycket skarpt angripa förkunnelsen, att varje andedöpt talar i tungor[21].

Under perioden tillkom institutioner gemensamma för hela p., bl. a. Lewi Pethrus stiftelse för filantropisk verksamhet år 1959[22]. Som institutionaliseringstendenser måste även betraktas det förhållandet, att på de s.k. veckorna fick samtal kring bibelfrågor allt mindre plats, medan ekonomiska problem kring Dagen, Ibra m. fl. dryftades varje år[23].

---

[1] EH 11/6-53
[2] EH 24/12-53
[3] Se t.ex. EH 17/6-54
[4] Björkqvist 1959, s. 120
[5] Björkqvist 1959, s. 120
[6] EH 1959—61, passim
[7] Se t.ex. Mullsjö 1954 335 medl. och 1963 307 medl., EH 19/1-55 och 13/2-64.
[8] SKÅ 1951, s. 175 ff, SKÅ 1961, s. 216 ff.
[9] PM ang. Pingströrelsens gudstjänster i radio erhållet av pastor Gunnar Dahmén. 1958 Vilhelm Eclundh och år 1960 Kristian Nielsén.
1952 övertog Radiotjänst själv ansvaret för fördelningen av radiogudstjänsterna.
[10] Dagen 3/9-54. År 1955 predikade LP i bl. a. Linköpings domkyrka, brev från tidningen Östgöten 10/10-55, LPs.
[11] odaterat brev från ärkebiskop Brilioth, LPs.
[12] odaterade brev till LP, poststämplade 9/1-59 och 20/4-59, LPs.
[13] Kristen Gemenskap 1/57
[14] EH 1/1-59
[15] År 1960 deltog t.ex. pingstvännerna Daniel Hallberg och Bror Lindberg i en kommitté för utredning av gemensam textbok för frikyrkornas söndagsskolor, Dagen 18/2-60.
[16] Vidare kan nämnas, att under perioden avled år 1958 Stellan Baggström, år 1958 Vilhelm Eclundh och år 1960 Kristian Nilsén.

[17] DK 10/55. Se vidare DK 3/60.
[18] 22/12-56, l, LP.
[19] EH 7/7-60. Se även 21/1-61, l, ej LP och EH 29/6-61.
[20] Simon Schagerlind i Dagen 6/7-57.
[21] Åberg 1956, s. 38 ff. Däremot framförde Willis Säwe som red. för EH uppfattningen, att andedopets tecken var tungotalet, se t.ex. EH 25/5-61.
[22] EH 21/1-60. — År 1959 bildades också inom filadelfiaförsamlingen "Stiftelsen för litteratur till underutvecklade länder", EH 21/1-60.
[23] Se t.ex. EH 19/6-52, där pastor Harald Gustafsson talade mot "affärsanden" inom p., som skadade Guds verk. Se t.ex. om kreditkassan EH 25/6-53, 8/7-54, 29/7-54, 29/12-55, 5/7-56 och 27/6-57, om IBRA RADIO EH 25/6-53, 1/7-54, 29/12-55, 5/7-56, 26/12-57, 3/7-58, 1/1-59, 2/7-59 och 7/7-60, om Dagen EH 24/12-53, 8/7-54, 29/12-55, 5/7-56, 1/1-59, 7/7-60, 27/7-61 och 5/7-62, om Hjälpkassan 1/7-54 och 5/7-62.

a. 3. Dagen — en kristen rikstidning.

En andra viktig anledning till att p. övergav sin exklusivt isolerade linje från början av 1950-talet var att finna i tidningen Dagens under decenniet alltmer försämrade ekonomiska situation. 1950-talet präglades på det ekonomiska området av bl. a. en allvarlig tidningskris. Ett 80-tal dagstidningar fick läggas ned, däribland relativt stora tidningar som AT 1956 (70.800 ex.), MT 1958 (48.400 ex.) och MB, tidigare SvM 1958 (28.000 ex.)[1]. Dessutom undgick inte landet att påverkas av en internationell textilkris. Dessa båda kriser drabbade textil- och tidningsmannen Ottosson. Det överskott från hans textilfabriker, som dittills täckt Dagens sedan år 1945 årliga underskott, förvandlades under 1950-talet till ett underskott. När därtill år 1955 projektet IBRA Radio tillkom, för vilket Ottosson blev ekonomiskt ansvarig, blev den ekonomiska bördan alltför tung.

Den livliga korrespondensen mellan Ottosson och Pethrus de aktuella åren ger en god inblick i den trängande situationen. I brev till Pethrus meddelade Ottosson sommaren 1955, att hans fabriker i Falköping nu för första gången gick med förlust till följd av textilkrisen[2]. Hösten 1958 gick Ottosson ut med en speciell inbjudan till teckningslån[3]. Sommaren 1959 tvingades IBRA Radio upphöra med sina sändningar från Tanger, inför den marockanska regeringens hot om nationalisering av alla utländska radiobolag[4]. Den 26 okt. 1959 diskuterade Ottosson, Pethrus och nye red.chefen Nils G. Andersson möjligheten av att förlagslånegivarna 1950 skulle efterskänka lånet precis som skedde "i ganska stor utsträckning" vid konverteringen av 1951 års lån[5]. I sammanhanget kan nämnas, att filadelfiaförsamlingen i Stockholm den 24 sept. 1956 beslöt efterskänka ett lån till IBRA Radio på 200.000:—[6].

Inte enbart Dagen drabbades av decenniets tidningskris. SvM:s tidigare svåra ekonomiska problem förvärrades under 1950-talet. Upplagan sjönk från 24.700 ex. år 1950 till 16.700 ex. år 1956[7]. År 1956 rekonstruerades SvM i ett sista försök att rädda den anrika tidningen. Friskt kapital tillsattes, ny chefredaktör blev den folkpartistiskt engagerade fil.mag. Per Olof Hansson, tidningen ändrade namn till Morgonbladet (MB) och den fick till skillnad från SvM en mer allmänpolitisk och mindre frikyrklig prägel[8]. MB kan sägas vara ett försök

att skapa ett nytt folkpartistiskt huvudorgan i stället för AB och ST, som år 1956 sålts till Landsorganisationen (LO). Upplagan för nya MB steg och hade år 1958 28.000 ex., att jämföra med Dagens upplaga från samma år på 24.500 ex[9]. År 1958 stod det dock klart, att försöket att rädda gamla SvM misslyckats och med en så pass stor upplaga som 28.000 ex. nedlades tidningen den 31 okt. 1958 efter en 68-årig verksamhet[10].

Ottossons egna ekonomiska svårigheter och MB:s nedläggning 1958 var samverkande faktorer till att ge Dagen åren 1958—59 en mindre exklusiv linje. I den nya situationen efter MB:s nedläggning kunde följande fem förhållanden på en minskad sekterisk attityd hos Dagen observeras.

1. För det första uttryckte Dagen på ledarplats en vilja att bredda tidningens linje, så att den skulle kunna tillfredsställa stora delar av SvM:s tidigare läsekrets. Redan när SvM förändrades i mer kulturöppen riktning år 1956 och under namnet MB närmast blev ett folkpartistiskt huvudorgan, medgav Pethrus, att Dagen breddat sin linje "åt kyrkan och frikyrkorna"[11]. Predikantveckan 1956 samtalade bl. a. över frågeställningen, om Dagen efter händelseutvecklingen på tidningsmarknaden 1956 "fått ett ökat ansvar gentemot kristenheten i stort"[12].

Efter MB:s nedläggning uttryckte Pethrus samma ambition att vidga tidningens ekumeniska bevakning. I en ledare den 8 nov. 1958, rubricerad "Låt oss försöka!", stannade han vid "Dagens möjligheter att fylla även MB:s uppgift". Pethrus upplyste om, att förhandlingar om samgående mellan Dagen och MB förts strax före MB:s nedläggning men att Dagen avvisat dessa tankar. Det var bättre, sades det, att äga en tidning, där ansvaret låg på några få händer än att ett flertal samfund var intressenter i ett tidningsföretag, vilket fallet hade varit beträffande SvM. Pethrus uttalade dock den förhoppningen, att Dagen skulle få tid på sig att arbeta in sig i den nya situation, som hade uppkommit[13].

2. Ett annat faktum i sammanhanget var att Pethrus från åren 1958—59 kände sig friare att helt ägna sig åt tidningen. Som 74-åring måste Pethrus samla sig på något väsentligt. Han valde att engagera sig i Dagen. Hösten 1958 avgick Pethrus från en 47-årig tjänst som filadelfiaförsamlingens föreståndare och efterträddes av malmöpastorn Willis Säwe[14], som från 1960 även blev redaktör och ansvarig utgivare för EH[15].

Säwe kom i den funktionen att föra en kurs gentemot Pethrus som kan betecknas som rätt självständig och i EH blev den sekteriska attityden med en stark betoning av den konfessionella egenarten mer markerad än tidigare. Det är möjligt, att Pethrus' karismatiska ledarskap vid denna tidpunkt ifrågasatts[16] och det är vidare möjligt, att den karismatiske ledaren Pethrus efter frånträdandet år 1958 av föreståndarskapet av en lokal pingstförsamling kände sig friare att distansera sig åtminstone från filadelfiaförsamlingen, möjligen även från p. i stort. Denna utveckling blev tydlig i mitten av 1960-talet, då

Pethrus skapade organ, som i praktiken konkurrerade med förlaget Filadelfia, skivbolaget Hemmets Härold och just EH. Dessa tendenser hos Pethrus kan iakttagas efter år 1958. I aug. 1959 yttrade Pethrus i samtal med Ottosson och Nils G. Andersson om Dagens framtida linje bl. a. följande:

"Tidningen bör vara en fri tidning... Tidningen måste, om den skall fylla sin uppgift, kunna säga alla sanningen — pingstvännerna. Skiljelinjen går inte mellan kyrkan och samfunden, ej heller mellan samfunden och pingstväckelsen. Den går rakt igenom hela kristenheten och ställer fariseerna på ena sidan och frälsta syndare på den andra"[17]

Att Pethrus efter 1958 kände sig personligt friare att bredda Dagens linje är därför högst antagligt.

3. För det tredje visade redaktionens sammansättning, att Dagen åren 1958—59 breddade sin ekumeniska linje. Från MB vid dess nedläggning kom nämligen Bertil Pettersson, Olof Westerfors och Astrid Jäder[18]. Det betydde, att år 1959 var minst 7 av 11 redaktionsmedlemmar (65 %) icke-pingstvänner[19]. Sommaren 1959 förordades nytillkomne Bertil Pettersson, själv baptist och folkpartist, till redaktionssekreterare i konkurrens med f.d. pingstpredikanten Jörgen Källmark[20]. Detta synes bekräfta hypotesen, att Ottosson och särskilt i den ekonomiskt pressande situationen, önskat en så ekumeniskt bred linje som möjligt för Dagen.

4. För det fjärde visade samfundstillhörigheten hos kulturartiklarnas författare, att Dagen åren 1958—59 blev mindre sekterisk.

Kulturartikelförfattarnas kända samfundstillhörighet.

	1954	1955	1956	1957	1958
PINGSTPREDIKANTER	65	80	25	41	40
SMF	0	6	8	12	18
SBS	12	6	9	17	10
ÖM	12	2	0	21	30
HF	0	0	0	1	1
Präster	1	1	1	5	6

	1959	1960	1961	1962
PINGSTPREDIKANTER	35	30	55	50
SMF	5	4	4	9
SBS	8	10	8	7
ÖM	21	20	19	12
HF	2	0	3	0
Präster	0	1	0	1[21]

Att Dagen blivit mindre sekterisk och att Dagen var den enda kristna dagstidningen torde ha varit avgörande, när den starka ökningen av SMF-skribenter åren 1958—59 skall förklaras. I den situationen blev då mindre plats för artiklar från pingstpredikanter. Det ringa intresset från kyrkligt håll är anmärkningsvärt, med tanke på Dagens positiva uppslutning kring svenska kyrkan under 1950-talet. Efter p:s överta-

gande av Dagen år 1961 blev den sekteriska attityden märkbar igen. Antalet skribenter från andra frikyrkosamfund minskade i samma takt som artiklar från pingstpredikanter ökade.

5. En femte indikator på att Dagens linje breddades var tidningens utökade bevakning av nyheter från SMF.

Nyheter från SMF (med bild).

	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962
Antal	4	0	3	9	20	43	44	23	10[22]

Den klara uppgången 1958—60 var belysande för att Dagen försökte bredda sin linje så att den skulle attrahera SvM:s tidigare läsare.

Det måste dock konstateras, att denna Dagens ambition i huvudsak misslyckades. Visserligen ökade Dagens upplaga under perioden 1952—63 med 4.000 ex[23] och det är troligt, att bakom Dagens upplageökning år 1959 på 1.200 ex. låg en del tidigare läsare av SvM, men det är minst lika troligt, att Dagen relativt snabbt förlorat en del av dessa. Upplagan 1960 betydde t.ex. en minskning med hela 3.100 ex. till 22.600 ex. MB:s sistaårsupplaga på 28.000 ex. år 1958 övertogs således i mycket ringa utsträckning av Dagen medan den största delen torde ha gått till ST, som från år 1958 till 1959 ökade sin upplaga med hela 26.700 ex. och SvD, som ökade med 6.700 ex[24]. Att Dagen misslyckades i sin ambition får inte i första hand relateras till ett internt motstånd mot en kulturöppning utan i första hand till att Dagen inte kunde förena en ursprunglig biblicistisk linje med en — om än försiktig — kulturöppenhet. Dagen upplevdes säkert i stora delar fortfarande alltför sekterisk och detta i sin tur accentuerade den djupa teologiska klyftan mellan landets största frikyrkorörelser.

När uppslutningen från de övriga frikyrkosamfunden och när Dagens ekonomiska situation blev alltmer prekär blev den centrala förankringen i p. mer given. Bakom den stora upplageminskningen för år 1960 på 3.100 ex. låg troligen inte enbart förlusten av tidigare läsare av SvM utan även ett bortfall av de pingstvänner, som var missnöjda med tidningens mer öppna ekumeniska linje åren 1958—60.

Åren 1959—60 kördes Ottossons ekonomi i botten. Sommaren 1959 tvingades som nämnts IBRA Radio att upphöra med sina sändningar från Tanger, då den marockanska staten nationaliserade alla utländska radiostationer. Det bakslaget utgjorde det första förebudet om Ottossons snara avgång från Dagen.

När stödet från de övriga frikyrkorna uteblev och när tidningens kris trots monopolet på den kristna dagstidningsmarknaden inte gav vika, vidtog tidningsledningen samma åtgärder som år 1950, d.v.s. den vände sig till p:s folk. Som ett led i den vägen utsågs den kände pingstpredikanten Nils G. Andersson år 1959 att leda redaktionsarbetet[25].

I samband med nyhemsveckan 1960 blev det mer allmänt känt, att Ottosson inte längre hade ekonomiska möjligheter att driva tidning-

en[26]. För andra gången i tidningens knappt 15-åriga historia stod den inför ett överhängande hot att nedläggas. I det läget var det helt naturligt, att tidningsledningen med Pethrus i spetsen vände sig till pingstförsamlingarna. Hösten 1960 hölls konferenser på ett flertal för p. centrala platser såsom Stockholm, Jönköping, Örebro och Lycksele, där Dagens framtid diskuterades. Från dessa konferenser framkom en nästan enhällig opinion, som uttalade sin starka önskan, att Dagen skulle ges ekonomiska möjligheter att fortsätta sin utgivning[27]. Dagen skulle bli ett organ i huvudsak ägt av de svenska pingstförsamlingarna. I mars 1961 avgick Ottosson och efterträddes som direktör för tidningsföretaget av pingstvännen Sven Lindahl, som redan år 1945 arbetat med projekteringen av Dagen. Pethrus kvarstod som chef.red. och ansvarig utgivare[28].

Hade tidningsledningen år 1945 kunnat andas viss besvikelse över den samlade p:s uppslutning kring dagstidningen, så visade krissituationen 1961, att en massiv opinion fanns utbildad inom p. för att tidningen skulle fortsätta. Ungefär 90 % av aktiestocken kom efter hand att ägas av pingstvänner och av landets samtliga pingstförsamlingar ägde c:a 87 % aktier i Tidnings AB Dagen, som det nya företaget hette[29]. Av särskilt stor betydelse var dock det starka ekonomiska och moraliska stöd, som filadelfiaförsamlingen i Stockholm gav[30]. Även här fanns således en klar skillnad mellan 1960 och 1945, då filadelfiaförsamlingen vid det senare tillfället intog en reserverad attityd till dagstidningen. Dagen av årgång 1961 kom alltså att bli mer förankrad i den samlade p. än någonsin tidigare.

Dagen av årgång 1963 ger bilden av en dagstidning skriven av pingstvänner för i första hand pingstvänner. Här fanns ingen större skillnad jämfört med 1952. Den viktiga skillnaden låg emellertid i det förhållandet, att varken den pingstvän, som skrev eller den pingstvän, som läste såg likadan ut år 1952 som 1963. P. upplevde de aktuella åren en tid av uppenbara inre förvandlingsprocesser.

Som exempel från åren efter 1960 kan nämnas den interna debatt om statsbidrag, som hade initierats på allvar år 1954. Vid frågans behandling på nyhemsveckan 1961 blottlades olika uppfattningar, vilka innerst rörde sektproblematiken. Några talare uttryckte sin reserverade inställning men det fanns även talare, som förespråkade en formell anknytning till Frikyrkliga Studieförbundet för att den vägen komma i åtnjutande av bidragen[31]. Debatten om statsbidrag visade rent allmänt på, att för stora grupper inom p. upplevdes inte klyftan lika markerad som tidigare. P:s öppenhet inför möjligheten att ta emot statliga bidrag för sin verksamhet blottlade ytterligare en minskad exklusiv tendens.

---

[1] Tollin 1967, passim. Se även Furhoff 1965, s. 208 ff.

[2] KGO till LP 25/8-55, LPs. Se även KGO till LP 27/6-56 och 31/7-56, LPs.

[3] Inbjudan till teckningslån 9/9-58, LPs. — Efter SvM:s omvandling framfördes önskemål om en ny kristen dagstidning, Pressens Tidning 1/9-56, SvV 5/6 och 12/6-59, vilket visar, att Dagen inte kunde tillfredsställa behovet från stora delar av de äldre frikyrkosamfunden.

[4] EH 2/7-59. Nyhemsveckan 1959 gav ut en appell om insamling av 10 milj. kr för

IBRA. Som utslag av tidningens kris får även friställandet av journalisterna Astrid Jäder och Harry Källmark midsommar 1959 ses. Red.chef. Nils G. Andersson lyckades dock återanställa en del av dem, intervju Nils G. Andersson 17/9-74, Jörgen Källmark 6/12-74 och Bertil Pettersson 11/11-74.

[5] Diskussionsprotokoll 26/10-59, Ds

[6] Församlingsprotokoll 24/9-56 § 413, Fs.

[7] TS-boken 1951 och 1957. I SvM:s årsberättelse 1955 noterades en ökad förlust, SvMs.

[8] Pressens Tidning 1/9 och 15/11-56

[9] TS-boken 1959

[10] TS-boken 1959. Det bör således observeras, att MB:s och KGO:s ekonomiska kris sammanföll.

[11] 3/11-58, 1, LP

[12] EH 29/12-56

[13] 8/11-58, 1, LP

[14] Styrelseprotokoll 18/3-58 § 38, Fs. LP angav hälsoskäl för sin anhållan. Styrelsen beslöt att i första hand återkalla LP, i andra hand kalla malmöpastorn Willis Säwe till församlingens föreståndare.

[15] EH 28/1-60

[16] Se t.ex. SvM 23/8, 25/8 och 30/8-56, där pastor C-G Hjelm öppet anklagade LP för maktfullkomlighet, för behandlingen av Lidman och för att uppta miljonlån till IBRA Radio. Willis Säwe förde som nämnts i EH en självständig kurs mot LP och år 1959 utkom på filadelfiaförlaget Harald Gustafssons bok, "Samhällsproblem och andlig väckelse", där denne bl. a. angrep politiseringen av p.

[17] Anteckningar från samtal mellan LP, KGO och Nils G. Andersson den 25-26/8-59, Ds.

[18] Dagen 27/11-58

[19] Förteckning över redaktionsmedlemmar, Ds.

[20] Intervju Nils G. Andersson 17/9-74, Jörgen Källmark 6/12-74 och Bertil Pettersson 11/11-74.

[21] Dagen 1954—62

[22] Dagen 1954—62

[23] TS-boken 1953—64. Dagens upplaga var 1957 25.000 ex., 1958 24.500 ex. och 1959 25.700 ex. Från 1958—59 ökade Dagen i 3 tidningsområden (Tranås, Bengtsfors och Norrtälje). I Norrtälje, där MB hade sitt starkaste område, 5 % 1958, är det rimligt att anta en övergång från MB till Dagen. Möjligen även i Tranås, där MB år 1958 hade 2 % täckning. Enligt intervju med Bertil Pettersson 11/11-74, hade Dagen optimistiskt räknat med att överta c:a 3.000 av MB:s läsekrets. Enligt Pressens Tidning 15/11-58 fick prenumeranterna vid MB:s nedläggning DN eller Dagen till årets slut.

[24] TS-boken 1959—60

[25] Dagen 26/6-59, 1, LP. Intervju Nils G. Andersson 17/9-74, Jörgen Källmark 6/12-74, Karl G. Ottosson 14/10-74 och Bertil Pettersson 11/11-74.

[26] EH 7/7-60

[27] Protokoll 11-12/10-60, 31/10-60 och 10/11-60, Ds. I allmänhet uttalades också angelägenheten av att tidningen blev mer pingstprofilerad än åren tidigare. Det var också viktigt, att EH meddelade, att uppslutningen kring Dagen var stark, EH 29/12-60.

[28] EH 13/4-61

[29] Brev från dir. Sverre Larsson, Dagen till förf. 21/12-76. Se även församlingsprotokoll 13/3-61 § 106, Fs.

[30] Se t.ex. församlingsprotokoll 18/6-56 § 264, där församlingen beslutade, att utöver tidigare tecknade förlagslån till AB Godvil på 100.000:— teckna ytterligare lånereverser i AB Godvils förlagslån av år 1956 med 50.000:—. Den 17/10-60 beslöt församlingsmötet teckna aktier till ett belopp av 214.250:— samt att konvertera församlingens fordran på 185.750:— til AB Godvil. Adrian Holmberg reserverade sig mot beslutet, församlingsprotokoll 17/10-60 § 385. Se även Holmberg 1966, s. 189 ff. Enligt församlingsprotokoll 28/3-61 § 29 beslöt församlingen låna Dagen

150.000:—. I många år gåvoprenumererade församlingen på Dagen, styrelseprotokoll 16/2-60 § 37, 26/1-61 § 4 och 18/12-62 § 110, Fs.
[31] EH 29/6-61

a. 4. Sekterisk proteströrelse mot pingströrelsens samhällsintegration

I olika sammanhang hade enskilda pingstvänner framfört fruktan för att p. skulle upphöra som väckelserörelse[1]. Kring år 1960 framkom det första egentliga uttrycket för den radikala protesten mot p:s förkyrkligande.

Inom Östermalms församling i Stockholm fick den inre förnyelsen i början av 1950-talet ett lokalt centrum och en radikalare och mer spiritualistisk framtoning än inom övriga p. Väckelsen i östermalmsförsamlingen kallades "Latter rain-väckelsen" och var till sin karaktär mer entusistisk, spiritualistisk och USA-inspirerad än den övriga förnyelsen inom p. Inslag i gudstjänstlivet, som förekom var bl. a. "den heliga kyssen" och "sången i anden". Pethrus tog i Dagen skarpt avstånd från dessa tendenser[2] och hösten 1952 förbjöds östermalmsförsamlingen att införa sina predikoturer i p:s officiella organ, bl. a. Dagen[3]. Församlingen blev helt isolerad inom p.

Den inriktning, som den inre förnyelsen fått i östermalmsförsamlingen, var förhärskande inom de fronderande pingstförsamlingar, som bildades kring år 1960 och som går under beteckningen "Maranatarörelsen". År 1960 tillkom den första av dessa församlingar med säte i Örebro under ledning av pastor Arne Imsen. Från och med hösten 1960 utgav Imsen en egen tidning, Midnattsropet[4]. Under de närmast följande åren grundades församlingar i Stockholm, Göteborg, Norrköping, Jönköping, Nässjö, Malmö och på ytterligare platser, där p. var relativt stark[5].

Maranatarörelsen utgav sig för att vara återupplivaren av den ursprungliga p., återigen ett typiskt kännemärke för sekten[6]. Tidningen Dagen bemötte till en början den religiösa protesten från egna led med total tystnad. Först i en ledare från den 3 april 1963 namngavs rörelsen för första gången[7] och senare samma år fann Pethrus det nödvändigt att ta avstånd från maranatarörelsen och dess påstående, att den var den ursprungliga p. Pethrus tecknade fastmer bilden av Maranata som en överandligt osund rörelse, som inte var fotad på en biblicistisk grund utan ledd av kverulerande kritiker, vilka gjorde maranatarörelsen till en vrångbild av sund nytestamentlig kristendom:

"En av de stora farorna i en väckelse där Andens dop och Andens nådegåvor förekommer är överandlighet och fanatism... Kännetecknande för denna onykterhet är att man gör underverk till vardagsföreteelser... De överandliga vill dock ständigt leva på underverk. Men sådant är inte det andliga livet... En av hemligheterna till den svenska pingstväckelsens framgång är att den på ett sunt och bibliskt sätt ända från början bekämpat den överandlighet och fanatism som tydligen Maranata odlar som sin främsta tillgång"[8].

I en ledare från sommaren 1963 sade sig Pethrus som ledare för en väckelserörelse haft två fronter att kämpa mot, "å ena sidan den

intellektualistiska faran och å den andra överandligheten och svärmeriet"[9].

Sammanfattning

Maranatarörelsen var sekten, apokalyptiskt och exklusivt bestämd i opposition mot p., den etablerade rörelsen med en mindre exklusiv och mer samhällsmedveten inriktning. I tiden sammanföll maranatarörelsens framväxt kring år 1960 med en generationsväxling inom p., då många av pionjärtidens ledande gestalter gick ur tiden. Perioden 1952—63 var vidare den period, då p. under Pethrus' karismatiska ledarskap leddes ut ur den exklusiva isoleringen kring åren efter 1950 till ett politiskt samhällsansvar. Ur den aspekten kan perioden sägas utgöra den tid, då p:s rörelsekaraktär generellt sett blev mer etablerad och politiskt bestämd och mindre apolitiskt och sekteriskt.

---

[1] Se t.ex. EH 25/6-59
[2] 17/1-52, l, LP, LP till Einar Wärmö 1/10-51 och J. Mattsson 20 12-51 LPs.
[3] Församlingsprotokoll 14/1-52 § 3, Fs. Att Dagen idkat viss censur hävdas av Imsen 1970, s. 29 f. Se även Andström 1966, s. 83 och Möllerfors 1966, s. 46
[4] Imsen 1970, s. 89 ff.
[5] Imsen 1962, omslag
[6] Gustafsson 1965, s. 103 och Gustafsson 1972, s. 37
[7] 3/4-63, l, LP
[8] 28/6-63, l, LP
[9] 5/8-63, l, LP. Se även Imsen 1962, s. 24 ff. Enligt Mårtensson 1975, s. 161 inbjöd LP våren 1963 de mer moderata maranataledarna Henning Thulin och Donald Bergagård till samtal för att överbrygga motsättningarna. Samtalet gav dock inget positivt resultat.

b. Dagen och frikyrkligheten.

Den exklusiva inriktningen av p. i början av 1950-talet isolerade rörelsen från frikyrkligheten och de döparsamfund, som p. under 1930- och 40-talen haft de tätaste kontakterna med. Inga samarbetsinviter gjordes från p. de aktuella åren och inga hälsningar utbyttes vid årskonferenserna. Få ledarkommentarer avgavs i Dagen om ÖM och HF. År 1951 kom endast 3 % av nyhetsurvalet från ÖM, 3 % från SBS och 2 % från HF, medan 84 % av nyheterna rörde p[1]. Döparsamfunden var i början av 1950-talet inriktade på ett vidare frikyrkligt samarbete i planerna på bildandet av ett svenskt frikyrkoförbund[2]. När dessa samtal inte ledde till några konkreta resultat kring år 1953, var t.ex. ÖM åter friare att ta kontakter med p. Predikantveckan 1954 hade att ta ställning till ett förslag från ÖM om en gemensam sångbok för samtliga döparsamfund i Sverige, men avböjde emellertid enhälligt förslaget bl. a. med den motiveringen, att enhet rörelser emellan inte skapades genom en gemensam sångbok och varje riktning sades ha rätt till en egen sångskatt[3]. Predikantveckan 1954 avslöjade således en fortsatt sekterisk attityd i den inre förnyelsens spår.

Dagen däremot hade redan vid denna tidpunkt, som tidigare an-

tytts, försiktigtvis distanserat sig från en exklusiv pingstlinje och närmat sig de övriga kyrkorna och samhället. Denna utveckling kan belysas med den fråga, som förenade döparsamfunden, nämligen synen på troendedopet.

Vid ett redaktionssammanträde i febr. 1954 uttrycktes både ett fasthållande vid troendedopet och ett avståndstagande från en regelrätt attack mot barndopet[4]. Ett direkt angrepp mot svenska kyrkans doppraxis var naturligtvis omöjligt i en tid, då tidningen sökte brett ekonomiskt stöd från en väckelsekristen opinion inom alla samfund. När samhällssekulariseringen och tidningens prekära ekonomiska situation förvärrades, nedtonades också samtidigt p:s dopuppfattning. Våren 1957 yttrade Pethrus i en utsändning i IBRA Radio: "Det är mycket märkvärdigt, att det finns sådana uppfattningar om dem som tror på de troendes dop, att dessa hyser den uppfattningen, att inga andra kommer till himmelen än dem, som har denna uppfattning i dopfrågan"[5]. År 1959, då tidningen stod mitt uppe i ett försök att värva SvM:s tidigare frikyrkliga läsekrets för sig, var det också naturligt, att Dagen uttryckte känslan av andligt släktskap, inte i första hand med svenska kyrkan utan med frikyrkligheten i stort: "Det är ju alldeles klart att Dagen med sitt program står närmare frikyrkligheten än Sv. kyrkan"[6]. Helt självklar hade annars inte denna programförklaring varit, om man beaktar tidningens linje under dess historia. Från första nummer hade tidningen målmedvetet inriktat sig på en väckelsekristen opinion, både inom frikyrkligheten och svenska kyrkan. Med de äldre frikyrkosamfundens liberalteologiska utveckling hade tidningen aldrig känt sig attraherad. Pethrus' uttalande på ledarplats från år 1959 får i stället till stor del relateras till den förhandenvarande situationen efter MB:s nedläggning.

När det stod klart, i början av år 1960, att Ottosson inte kunde driva tidningen och Dagens förankring i p. blev mer central, kom även dopfrågan mer än tidigare i fokus. Ett av de svåraste hindren för kristen enhet sades nu vara den skilda dopuppfattningen och denna splittring avhjälptes enligt tidningen endast av ett förutsättningslöst bibelstudium om "dopsanningen", d.v.s. uppfattningen om troendedopet[7]. Även under det tidiga 1960-talet betonade Dagen troendedopet och döparenheten. Accentueringen och målsättningen var dock en annan än tidigare. År 1962 erinrade sig Pethrus döparkonferensen 1944 men fastslog: "Döparenheten bör därför inte vara slutmålet i de kristnas strävan att förstå, mötas och stödja varandra. Det kan dock vara en behövlig etapp på vägen till det allmänna kristna samgående som ändå synes tämligen så avlägset"[8]. Tiden krävde allkristna insatser, där kristna av alla fromhetstyper kunde förenas, men det ekumeniska målet var sekteriskt begränsat via döparenheten, där troendedopet var förenande. Från döparenheten kunde en större enhet i någon form skapas.

De äldre frikyrkosamfunden SBS och SMF befann sig enligt tidningens bedömning i en utpräglad förkyrkligandeprocess. (MK, FA m. fl. samfund erhöll ytterst få kommentarer och kan i detta samman-

hang helt förbigås). Framför allt den yngre generationen inom frikyrkligheten sades vara bärare av nya signaler, som ifrågasatte en biblicistisk väckelselinje. Redan i slutet av 1940-talet tyckte sig Dagen finna dessa tendenser inom SBS[9]. Och tidningens inställning till p:s modersamfund blev under 1950-talet allt mer avvaktande. Som utslag av SBS:s sekularisering såg tidningen bl. a. den ledande baptistpastorn Joel Sörensons deklarerade positiva inställning till öppet medlemsskap och öppet nattvardsbord[10]. Liknande utslag av kulturöppenhet kunde tidningen se i användningen av film i evangelisationskampanjer i SBS:s regi[11]. Ledarkommentarerna kring SBS var till antalet mycket få. Modersamfundet betraktades av tidningen som en rörelse med små möjligheter att förhindra en utveckling av frikyrkligheten i mer kulturöppen och liberalteologisk riktning.

Även ledarkommentarerna kring SMF blev färre till antalet jämfört med tidigare. En anledning därtill var, att samhällsfrågorna under perioden fick större dignitet på tidningens ledarsidor. För det andra upplevdes SMF som samfund betraktat och särskilt samfundsledningen så definitivt ställda utanför en väckelsekristen kurs, att ledarkommentarer var överflödiga. En tredje anledning inträffade år 1951, då Dagens upplaga passerade SvM. Den tidigare vanliga presspolemiken de båda kristna rikstidningarna emellan avbröts. Om SvM åren efter 1945 närmast nonchalerat Dagens existens, så kan situationen efter år 1951 beskrivas som helt omvänd. Dagen hade inget behov av att på ledarplats aktualisera ett intresse för SvM.

I den inre förnyelsens tid i början av 1950-talet var det dessutom naturligt, att p. inte arbetade för kontakter med SMF. En intern brevväxling mellan Pethrus och missionsförbundaren och riksdagsmannen Einar Rimmerfors var belysande för p:s negativa attityd till SMF. I brev till Rimmerfors av den 28 juli 1952 luftade Pethrus sin kritik mot SvM för "den partiskhet och obroderlighet, som städse kommer till synes från Missionsförbundets sida" och som utgjorde ett av de största hindren för ett gemensamt kraftigt och framgångsrikt arbete från de frikyrkligas sida[12]. Rimmerfors svarade på den anklagelsen lakoniskt: "Jag tror, att Du känner Dig och Din rörelse mera klandrad än vad som motsvaras av det verkliga förhållandet"[13].

Av tidigare framställningar framgår tydligt, att Pethrus kring åren 1952—54 lämnade en exklusiv linje. Samhällssekulariseringen tvingade till samkristna insatser. Det hade därför inte varit helt oantagligt, att i den situationen räkna med ett närmande till SMF från p:s sida trots den upplevda teologiska skillnaden. Hade Pethrus kunnat tänka sig kontakter med en av svenska kyrkans biskopar, nämligen Giertz, så vore det inte omöjligt att ingå ett samarbete med ledande missionsförbundare. Pethrus gick dock inte på den vägen. När han åren 1955—56 gav uttryck för ett politiskt-moraliskt samhällsansvar, så var antalet SMF-are, som fylkades kring honom, mycket lågt. I stället sökte sig Pethrus till krafter inom svenska kyrkan och den viktigaste anledningen därtill torde ha varit den frikyrkosekularisering, som SvM ansågs ge uttryck åt[14] och som SMF som samfund ansågs gå i bräschen

för[15]. År 1955 deklarerade således Pethrus på ledarplats helt öppet:

"Den underhållnings- och nöjesmentalitet, som numera fått inträde i frikyrkorna gör det allt svårare med avseende på samarbetet... Det är framför allt Svenska Missionsförbundets folk, som går i täten för dessa nymodigheter... Det artar sig till en öppen brytning mellan de två riktningarna, de som vill hålla sig till de enkla bibliska formerna för den enskildes livsföring och församlingarnas verksamhetsformer, och dessa, som menar, att Bibeln inte ger några riktlinjer i detta avseende. De biograf- och teaterbesökande predikanterna med sina anhängare borde ju få ha sin verksamhet för sig själva... Det är inte brist på känsla för den kristna gemenskapen, som dikterar denna separation. Det är i stället de förvärldsligade verksamhetsmetoderna, som i detta sammanhang åstadkommer klyftan. Det är dessa, som i alldeles särskild grad för närvarande utgör alliansens avigsida"[16].

Den ledande SMF-aren Ansgar Eeg-Olofsson, som år 1954 enligt Dagen önskade "avkristna morgonbönerna" gav tidningen ytterligare illustration av SMF som en förstelnad väckelserörelse, som sekulariserats inifrån av liberalteologi och förkyrkligande[17].

Att Dagen ändå trots den upplevda väsensskillnaden åren 1958—60 öppnade sina spalter för SMF får helt tillskrivas Ottossons ekonomiska svårigheter och MB:s nedläggning. Det behöver även noteras, att Dagen aldrig lämnade sin biblicistiska och pietistiskt färgade negativa attityd till nöjeslivet.

När Dagen 1961 blev pingstförsamlingarnas egen dagstidning, så profilerades på nytt bedömningen av SMF som liberalteologiskt färgat samfund. Samfundet upplevdes vara inne i en process av förkyrkligande, där gudstjänstlivets spontanitet stod i fara att förloras[18]. Detta förkyrkligande kunde även ta sig uttryck i en intellektualism, som hotade Andens frihet[19]. Tidningen gav även år 1962 rum åt en stort uppslagen kulturartikel, författad av f. distriktsföreståndaren inom SMF H. Prozth, som menade, att en "kyrkoväckelse" pågick inom SMF, som tog sig uttryck i ett försök att minska de enskilda församlingarnas frihet, och att skapa en mer ritualistisk gudstjänst och en ämbetsbetonad pastorskår[20].

Då SMF var det största samfundet inom Frikyrkliga Samarbetskommittén var det också givet, att Dagen kom att ta avstånd från denna organisation. I samband med det tredje frikyrkomötet år 1958 uttryckte Pethrus sitt avståndstagande från nya frikyrkliga verksamhetsmetoder som "film, hobbyklubbar och lekaftnar"[21]. På nyhemsveckan 1962, där de frikyrkliga enhetssträvandena diskuterades, uttalade flera talare sin stora skepsis mot att "många av den moderna ekumenikens företrädare återfinns bland dem som hyllar en relativ bibeluppfattning"[22]. P:s ekumeniska modell var "Andens enhet" Det var helt tydligt, att denna modell framställdes som helt väsensskild de frikyrkliga enhetssträvandena. P. kunde inte uppge sin missionerande inriktning t.o.m. bland de äldre institutionaliserade frikyrkosamfunden.

Sammanfattning.

I det svenska samhällets sekulariseringsproblematik fann Dagen

inga möjligheter till samarbete med de äldre frikyrkosamfunden. De hade förstelnat som väckelserörelser. Bibelordet ifrågasattes, gudstjänsterna ritualiserades och verksamheten blev rutin. Frikyrkorna leddes av en ny generation, akademiskt och liberal-teologiskt utbildade. Dagen fann i den situationen större gemenskap med väckelsekristet präglade grupper inom svenska kyrkan.

---

[1] Undersökning Dagen nyheter med bild 1951
[2] Nicklasson 1971, s. 9 ff.
[3] EH 5/1-55
[4] Sammanträdesprotokoll 1/2-54, Ds.
[5] IBRA Radio 15/3-57, LPs.
[6] 21/5-59, l, LP
[7] 4/10-60, b. Se vidare EH 21/8-58, 2/7-59, 6/8-59, 15/10-59 och 6/7-60
[8] 25/4-62, l, LP
[9] Se t.ex. 21/9-48, l, ej LP, 11/8-49, l, ej LP. Se även 29/12-53, l, LP, "där dop- och församlingsfrågan" inom den yngre baptistiska generationen inte sades vara lika fundamentalt viktig som tidigare.
[10] 17/3-59, l, LP
[11] 15/1-60, l, LP
[12] LP till Rimmerfors 28/7-52, LPs.
[13] Rimmerfors till LP 31/7-52, LPs.
[14] Se t.ex. 26/6-56, l, LP
[15] Se t.ex. 5/3-59, l, LP
[16] 16/5-55, l, LP. När SMF-aren Josef Lundaahl i brev till LP menat, att LP generaliserat, svarade LP i brev den 24/5-55, LPs: "Jag har inte tagit pingstväckelsen fri från dessa faror utan sagt, att vi står i samma faror men att det är den skillnaden, att vi bekämpar dem, medan man i Missionsförbundet synes gilla dem och tar dem i försvar".
[17] 12/4-54, l, LP. Se vidare 22/11-55, l, LP och 8/3-56, l, LP
[18] Se t.ex. 16/1-60, l, ej LP och 20/2-61, l, ej LP.
[19] 21/2-62, l, LP
[20] 22/1-62
[21] 15/3-58, l, LP
[22] EH 28/6-62. Övriga frikyrkosamfund fick sporadiska ledarkommentarer, se t. ex. 14/4-58, b (FA) och 22/11-61, l, ej LP (MK).

c. Dagen, svenska kyrkan och den sekulariserade staten.

Svenska kyrkan fick under perioden 1952—63 finna sig i ett flertal förändrade positioner. 1950-talet kom att präglas av en polarisering mellan sekulariserad humanism och konfessionalism, en polarisering, som långt tidigare överbryggts på kontinenten[1]. 1950-talet inleddes i Sverige med en relativt stark antikyrkligt präglad opinion, som i den nya religionsfrihetens namn ville verka för massivt utträde ur svenska kyrkan. Den antikyrkliga stämningen avspeglades även i helanderaffären 1953 och i debatten om kvinnliga präster 1957—58. Den sekulariserade staten vidtog åtgärder, som kunde uppfattas som ett hot mot kyrkans och därmed kristendomens ställning i det svenska kultursamhället. Bakom den år 1957 tillsatta kyrka-statutredningen fanns krafter, som önskade en sekulariserad stat. Som en första frukt av den nya skolpolitiken ersatte länsskolnämnderna domkapitlens ställning som regionala skolorgan, varvid det gamla intima sambandet mellan kyrka och skola upphörde[2].

Dagen var överraskande nog mycket tidigt medveten om dessa antikyrkliga krafter. Tidningen såg dem bakom den kampanj för massivt utträde ur svenska kyrkan, som bl. a. Ture Nerman var initiativtagare till[3]. Det är mycket troligt, att just utträdesfrågan för Pethrus utgjort en första påminnelse om, att ett apolitiskt förhållningssätt var ogörligt för p. i 1950-talets samhällsutveckling.

Ytterligare påminnelser om antikyrkliga krafter utgjorde Kejneaffären[4] och helanderaffären 1953. Nyutnämnde biskopen Dick Helander i Strängnäs anklagades nämligen för att inför biskopvalet 1952 till prästerskapet ha utsänt anonyma brev. Helander ställdes inför rätta och dömdes mot sitt nekande till avsättning från biskopsämbetet. Rättegången fick en oerhörd publicitet i massmedia. De flesta tidningarna uppenbarade en negativ inställning inte enbart mot Helander personligen utan mot svenska kyrkan i stort. Till skillnad från denna negativa pressbevakning intog Dagen en klart positiv attityd till Helander. Tidningen menade, att biskopen måste tros på sitt ord, när han förklarade sig oskyldig. Särskilt Pethrus gick med sin person mycket energiskt in i debatten och gav biskopen sitt fulla stöd[5], för vilket Helander i brev till Pethrus efter domens avkunnande hösten 1953 uttalade sitt stora tack[6].

Att Dagen så starkt tog Helanders parti hade flera övergripande orsaker. För det första illustrerade helanderaffären konfrontationen mellan en evangeliskt-luthersk kristendomssyn, som då representerades av Helander och en katolsk influerad högkyrklighet, som representerades av den unge högkyrklige prästen Eric Segelberg, som bemötte Helander[7]. Farhågor för den katolskt färgade högkyrkligheten uttrycktes bl. a. i anföranden vid nyhemsveckan 1954[8]. Kyrkoherden i Osby, Gunnar Rosendal sades i Dagen vara "den katolicerande falangens ledare inom svenska statskyrkan"[9].

För det andra utgjorde helanderaffären för tidningen en illustration av en öppen konfrontation mellan ett sekulariserat samhälle och kristendomen i staten. Biskop Helander var här endast en bricka i ett avgjort större spel.

Medvetenheten om starka kulturradikala krafter i det svenska samhället, illustrerade bl. a. i helanderaffären, torde ha varit den helt avgörande faktorn bakom den karismatiske ledaren Pethrus' minskade sekteriska attityd och dennes närmande till svenska kyrkan. En annan faktor i tiden var fruktan för katolskt inflytande efter den nya religionsfrihetslagen.

Båda dessa faktorer samverkade till att Pethrus vid mitten av 1950-talet i sitt politiskt-moraliska engagemang visade, att han övergett en sekteriskt exklusiv linje. I sitt moraliska samhällsarbete sökte han och fann sympatisörer inom svenska kyrkan. När Pethrus år 1954 höll sitt första opinionsmöte mot den svenska folkmoraliska utvecklingen stod vid hans sida bl. a. kyrkoherde Åke Zetterberg, Spånga, sedermera pastor primarius i storkyrkoförsamlingen i Stockholm[10].

Innan Pethrus startade KSA hösten 1955 uppsökte han, inte ledande företrädare för de äldre frikyrkosamfunden, utan kyrkoherden i sin

hemförsamling Västra Tunhem i Västergötland, Sven Danell, då på förslag och senare utnämnd till biskop över Skara stift[11]. KSA kan generellt i sitt inledningsskede sägas vara sammansatt av i huvudsak medlemmar från svenska kyrkan och p., vilket tydligt markerades av att Danell var ordf. och Pethrus vice ordf. i organisationen[12]. Närmandet mellan p. och svenska kyrkan i mitten av 1950-talet kan även illustreras med bilden av ärkebiskop Yngve Brilioth sida vid sida med Pethrus lyssnande till den amerikanske väckelseevangelisten Billy Grahams predikan i filadelfiaförsamlingen år 1954[13].

Varför sökte Pethrus gemenskap med ledande företrädare för svenska kyrkan på detta markanta sätt? Svaret måste bli, att Pethrus i en tid, då det svenska samhällets kristet präglade livsstil allvarligt hotades, trots dogmatiska särmeningar upptäckte en gemensam biblicistisk livssyn med grupper inom svenska kyrkan. Den liberalteologiskt präglade kristendom, som han funnit framför allt inom de äldre frikyrkosamfunden, fanns även inom svenska kyrkan[14], men Pethrus fann dock, att ledande krafter inom svenska kyrkan var besjälade av ett samhällsansvar, vilket de parade med en biblicistisk kristendomssyn. Pethrus kunde heller aldrig tänka sig att ansluta sig till den frikyrkliga linjen i utträdesfrågan, utan han såg i stället angreppet mot svenska kyrkan som ett verkligt angrepp på det kristna inflytandet i samhället i stort. I 1950-talets konfrontation mellan sekulariserad humanism och svensk kristenhet framträder för första gången konturerna av Lewi Pethrus som företrädaren för "det kristna samhället".

Åren 1956—58 kunde konfrontationen mellan en sekulariserad stat och konfessionell kyrka illustreras i två frågor, nämligen frågan om statskyrkosystemets upphörande och frågan om kvinnliga präster. Båda dessa frågor berörde på ett nära sätt svenska kyrkans ställning och livsvillkor.

Den i tiden först liggande frågan gällde förhållandet kyrka-stat. I nov. 1956 hade riksdagen beslutat om en förutsättningslös utredning om det framtida förhållandet och därmed tillmötesgått en motion från den socialdemokratiske riksdagsmannen Rolf Edberg[15].

I sakfrågan var Dagens ställning sedan länge given. Tidningen agerade för ett bevarat statskyrkosamband. Det nya i situationen var intensiteten och allvaret. Som tidigare anförde tidningen två skäl för ett bevarat samband. Det första och absolut viktigaste skälet uttrycktes så, att statskyrkosystemets upphörande skulle innebära en direkt överhängande fara för det svenska samhällets fullständiga sekularisering. Dagen värnade således om kristendomen i staten.

I en ledare från våren 1957 bemötte tidningen författaren Per Anders Fogelströms tankar, att religionsfrihetslagen var en lag, som medgav frihet från religion. Tidningen skrev: "Frihet från varje slags religion leder förr eller senare bort mot en djup avgrund. Totalitära folkledare började med att rensa ut kristendomen ur skolor och samhälle och i dess ställe placerades den nya politiska ideologi, med vilken de sökte lyckliggöra världen"[16].

Det andra skälet för tidningens värnande om ett bevarat stats-

kyrkosamband var besläktat med det förra. Frågan drevs nämligen av kulturradikala krafter och detta utgjorde ett viktigt memento. Denna uppfattning delgav Pethrus det samlade pingstfolket vid nyhemsveckan 1956: "Man vill skilja kyrkan från staten i vårt land. Jag delar inte deras åsikt som vill så", deklarerade han och hänvisade bl. a. till kulturradikalernas aktivitet i frågan[17]. Pethrus upplevde således kring 1956—57 på allvar, att det fanns krafter, som kunde åberopa religionsfrihetslagen för en religionslös politik. I denna situation blev Dagen ett språkrör för "den kristna staten".

Frågan om kvinnliga präster markerade för Dagen, att inte enbart enskilda grupper inom samhället var kristendomsfientligt inställda utan att starka antikyrkliga strömningar fanns t.o.m. i samhällets ledning och i den regerande statsmakten. Hösten 1955 hade nämligen lagutskottet hemställt, att frågan om kvinnliga präster skulle föreläggas kyrkomöte och påföljande riksdag. Kyrkomötet 1957 beslöt om bordläggning av frågan i väntan på bredare kyrklig samling, då meningarna hos svenska kyrkans präster och de valda lekmännen var delade. Den rent socialdemokratiska regering, som hösten 1957 efterträtt koalitionsregeringen, önskade dock en snabb lösning. Ecklesiastikministern Ragnar Edenman var pådrivande och sammankallade ett allmänt kyrkomöte redan nästföljande år. Detta kyrkomöte, till stor del nyvalt jämfört med 1957 års kyrkomöte, beslöt att ge kvinnor behörighet till prästämbetet. Detta beslut skapade stor indignation inom hög-, gammal- och lågkyrkligheten. Denna resulterade nov. 1958 i bildandet av "Kyrklig samling kring bibeln och bekännelsen" med biskop Giertz som ett ledande namn[18]. Palmsöndag 1960 förverkligades kyrkomötets och riksdagens beslut, då tre kvinnor prästvigdes[19].

När Dagen från hösten 1957 intensivt engagerade sig i debatten, var själva sakfrågan, kvinnans rätt till prästämbetet, relativt ointressant för tidningen. På Dagens ledarsidor förbigicks till synes sakfrågan helt. I annat sammanhang uttryckte också Pethrus en närmast osäker position genom att säga: "En annan sak är pastorsuppgiften, den kan diskuteras". Det ofta citerade bibelstället i 1 Kor. 14:34 förklarades vara en apostolisk förmaning i en praktisk ordningsfråga för just församlingen i Korint. Vidare framhöll Pethrus, att kvinnor kunde vara bättre evangelister än männen, varvid han utan svårighet kunde hämta illustrationsmaterial från den svenska p:s historia, i vilken de kvinnliga evangelisterna hade en framgångsrik del[20].

Det för Dagen väsentliga problemet i debatten om kvinnliga präster gällde innerst inne kyrkans frihet gentemot en sekulariserad statsmakt. Det var naturligt, att tidningen i första hand direkt eller indirekt riktade sitt angrepp mot den sittande socialdemokratiska regeringen, som varit initiativtagande i frågan[21]. Dagen reagerade dock även mot t.ex. den folkpartistiska pressen för dess medvetna försök att haussa upp en antikyrklig stämning i samband med kyrkomötet 1957. Den 15 okt. skrev tidningen:

"Att det i detta fall var ateistpressen, som slog allra värst i trumman är naturligtvis i sin ordning. För Bonniertidningarna gällde det inte alls, huruvida

svenska statskyrkan fick kvinnliga präster eller icke, utan att till det yttersta utnyttja tillfället att splittra och söndra inom kyrkan och att misstänkliggöra och svartmåla dess prästerskap och deras handlingsmotiv"[22].

I den situationen kunde också tidningen ställa sig förstående till de krav på skilsmässa mellan stat och kyrka, som kom från kyrkan själv[23]. Det var dock tydligt, att denna markering endast var parentetisk. När det statliga hotet mot kyrkan i början av 1960-talet upplevdes mindre starkt, återgick Dagen till att värna om statskyrkan[24].

Det behöver förtydligas, att när Dagen värnade om svenska kyrkan som en statskyrka med rymliga levnadsvillkor i förhållande till staten, betydde inte tidningens position ett accepterande av svenska kyrkan som en nytestamentlig församling. Den skilda dopsynen utgjorde för tidningen en skiljepunkt mellan p. och svenska kyrkan[25]. Dagen värnade i stället om svenska kyrkan som en garant för ett kristet samhälle. I den meningen skulle svenska kyrkan ha funktionen av folkkyrka[26]. Därför kunde några pingstvänner under decenniet se det som en plikt att t.ex. kandidera till kyrkofullmäktige för att på det sättet stärka kristendomens inflytande i samhället[29].

Det var inte överraskande, att många pingstvänner inte skulle kunna särskilja dessa begrepp. Tidningens deklarerade positiva inställning till svenska kyrkan mötte också negativa reaktioner från delar av p. När t.ex. pastor Allan Törnberg år 1955 predikat i Skellefteå kyrka och på detta konkreta sätt gett uttryck för en mer öppen inställning till svenska kyrkan, fick Pethrus ett indignerat brev från en pingstpastor[30]. Pethrus själv var dock fel person att vända sig till i sammanhanget, då han själv samma år bl. a. predikade i Linköpings domkyrka[31]. Pethrus visade i praktiken och i Dagen sin anslutning till svenska kyrkan som en yttre ram för det kristna samhället. I 1950-talets sekulariseringsprocess sökte han politiskt och andligt samarbete med företrädare för svenska kyrkan, som hyllade samma biblicistiska uppfattning som han själv.

---

[1] Göransson i KÅ 1972, s. 44 ff.
[2] Göransson i KÅ 1972, s. 43
[3] Se t.ex. 1/2-52, l, ej LP. Det är naturligtvis oerhört svårt, att bestämma antalet utträdande pingstvänner, då ingen undersökning gjorts. Enligt gallupundersökning 1951 hade man väntat, att mellan 30 och 40.000 pingstvänner skulle utträda ur svenska kyrkan, SDÅ 1951, s. 96. Att LP i Dagen förde en kampanj mot ett sådant utträde hade naturligtvis stora konsekvenser för att minska antalet utträdande. Nyhetsartiklar, som meddelade, att det mest var Jehovas Vittnen som utträdde, måste ha känts avskräckande för den pingstvän, som funderade på utträde, se 3/1, 4/1 och 18/1-51.
[4] Se t.ex. 3/5, 13/5, 16/5-50, 11/7-50, l, ej LP, 25/7-50, l, ej LP, 22/12-50, b, 24/1-51, l, LP, 14/2-51, l, ej LP, 18/5-51, l, ej LP, 19/5-51, b, 21/4-53, l, LP, 12/5-53, l, ej LP och 22/6-53, b.
[5] Se t.ex. 9/11-53, l, LP, 4/12-53, l, LP, 28/12-53, l, LP och 29/3-55, l, ej LP
[6] Helander till LP 19/12-53, LPs. — Tidningen ställde sig positiv även till Helanders efterträdare Gösta Lundström, 15/2-55, p. Dagen bevakade samtliga biskopsval under perioden liksom de lokala kyrkoherdevalen i Sthlm, se t.ex. 27/10-58 och 10/11-58. Väckelsekristet präglade präster apostroferades, se t.ex. 27/7-57, b, 24/4-59, b och 18/11-61, l, ej LP.
[7] Se t,ex. 9/11-53, l, LP och 28/12-53, l, LP
[8] EH 24/6-54

[9] 11/6-54, l, ej LP. Det var som tidigare huvudredaktören C. P. Backman, som skrev de fränaste ledarkommentarerna mot högkyrkligheten och den katolska kyrkan, enligt förteckning över ledarskribenter, Ds. Dagen tog som tidigare avstånd från den konfessionella ofördragsamheten i schartauanismens skepnad, se t.ex. 2/8-57, b, 28/1-58, l, LP, 8/8-58, b och 9/1-61 b.
[10] Blomqvist 1957, s. 226
[11] LP till Danell 12/10-55, Danell till LP 14/10-55, LPs.
[12] Protokoll KSA 15/12-55, LPs, SvD 18/12-55
[13] Blomqvist 1957, s. 224. Se vidare 3/7-54, b.
[14] Se t.ex. 4/1-61, b och 4/4-61, l, LP
[15] SDÅ 1956, s. 101 och Hessler 1964, s. 422 ff.
[16] 25/4-57, l, ej LP. Se vidare 24/9-56, l, ej LP och 30/10-56, l, LP.
[17] EH 5/7-56. Se vidare 23/7-56, l, LP, 29/11-56, l, LP, 30/11-56, l, LP och 4/2-57, l, LP.
[18] SDÅ 1958, s. 146 ff.
[19] SDÅ 1960, s. 88 f.
[20] IBRA Radio 28/10-55, LPs. Se även Trosvittnet 2/10-59
[21] 24/9-59, l, LP
[22] 15/10-57, l, ej LP. Se även mot att de frikyrkliga engagerade sig i en så specifikt kyrklig fråga, 4/10-57, l, LP, 16/4-58, l, LP och 24/9-59, l, LP.
[23] 24/9-59, l, LP
[24] 1/7-60, l, LP. Se vidare 27/7-60, l, LP
[25] Se t.ex. 15/4-55, b, 8/5-56, b och 20/6-56, b.
[26] Se t.ex. 1/7-60, l, LP.
[27] Enligt Frisinnade medborgarbladet 5/54 kandiderade LP:s son Paul Pethrus till kyrkofullmäktige 1954. Enligt valsedlar i FMs kandiderade år 1956 pingstvännerna Nils Gynne och Efraim Fraim, FMs.
[28] William Jansson, Umeå till LP 11/10-55, LPs
[29] Tidningen Östgöten till LP 10/10-55 och LP till Östgöten 21/10-55, LPs. 1954 predikade LP i Härnösands domkyrka, Dagen 3/9-54.

d. Dagen och den katolska kyrkan.

Den nya religionsfrihetslagen och den tilltagande immigrationen från sydeuropeiska länder efter det andra världskriget var händelser i tiden, som befrämjade en mycket negativ attityd till katolska kyrkan.

Denna starkt negativa känsla inför den katolska kyrkan förefanns hela perioden 1952—63 men två särskilt intensiva debattperioder kan ändå iakttagas, nämligen åren 1952—55 i samband med religionsfrihetslagen och dess följder och åren 1959—63 med anledning av förberedelserna inför det andra vatikankonciliet.

Vid periodens början, vid jultid 1953, uttryckte tidningen den negativa attityden på följande sätt:

"Att Sverige sedan decennier tillbaka är ett av romerska kyrkans omsorgsfullt bearbetade missionsfält är ingen nyhet... Den hyser ingalunda några fantastiska förhoppningar att se Sverige erövrat om ett eller annat årtionde. Den räknar i sekler... Genom att andra världskriget sköljde upp en svallvåg av främmande flyktingar över vårt land, till allra största delen romerska katoliker, fick Rom ett utomordentligt handtag i sitt arbete här. Under religionsfrihetens hägn blev det plötsligt möjligt att öppna tiotals nya kyrkor och kapell med helgonbilder, mässoffer och sövande rökelseångor... Katolska propagandamakare av högsta klass såsom författaren Francois Mauriac tilldelas nobelpriset och hans alltigenom katolskt färgade litterära alstring tränger därmed plötsligt in i tusentals svenska hem... Fältet måste klaras för anstormen från Roms trupper... Det finns bara ett medel att möta den överhängande faran. Den heter upplysning.

Sanningen om helgondyrkarna och påveslavarna och den romerska maktfullkomligheten måste kungöras i ord och skrift"[1].

Lektor Henning Thulins varning för de katolicerande tendenserna inom högkyrkligheten på nyhemsveckan 1954 gavs stor plats i tidningen[2]. Tydligt var, att p. delade äldre radikalpietistiska åskådningar, enligt vilka katoliker sades representera obibliska föreställningar.

För belysningen av den katolska kyrkan som obiblisk hade mariologin inom katolska kyrkan en stor betydelse för tidningen. Den 1 nov. 1950 proklamerade påven Pius XII Marias kroppsliga upptagande till himlen[3]. Dagen tog kraftigt avstånd från sådana tankar som helt bibelstridiga. Tidningen talade år 1954 om "den för biblisk kristendom främmande Mariakulten"[4], och vid periodens slut, år 1962, siade tidningen, att "det är ingen överdrift om man påstår, att det synes vara en tidsfråga, när hon upphöjes till den fjärde personen i gudomen"[5]. Helgondyrkan var liksom mariadyrkan en obiblisk företeelse[6]. I distanseringen från katolska kyrkans utbildade lära om avlaten framträdde Dagen som företrädare för en luthersk syn[7]. Det var också naturligt, att dogmen om skärselden förkastades utifrån en biblisk motivering[8].

Ytterligare en anledning till tidningens fruktan för katolsk inhemsk expansion i början av 1950-talet fanns i den katolska kyrkans attityd till övriga kristna kyrkor. I maj 1954 skrev Pethrus i Dagen:

"Även då man tänker på allt det martyrernas blod, som besudlar påvekyrkans händer, inte minst de blodiga förföljelser som pågår just nu i flera länder, ryser man vid tanken på att vårt folk skulle släppa in denna vrångbild av kristendomen... Om stats- och frikyrka vill ge rum för den kristendom, som den apostoliska tidens församlingar bjöd sin samtid, skall det säkerligen bli svårt för katolicismen att intaga Sverige, som är ett av världens mest protestantiska länder"[9].

Belägg för de katolska aktionerna hämtade Dagen från de katolska länder, där p. bedrev mission. När Pethrus år 1954 gjorde en USA-resa sades en av hans uppgifter vara att påverka världsopinionen mot den katolska kyrkans agerande mot pingstvänner i Colombia[10]. I dylika kommentarer och upplysningar anlades ett internationellt missionsperspektiv, som p. på allvar uppvisade vid mitten av 1950-talet och som fick konkret nedslag i skapandet av IBRA Radio år 1955.

De mycket negativa ledarartiklarna mot katolska kyrkan var i stort sett begränsade till åren 1952—55. Den tilltagande immigrationen och den högkyrkliga rörelsens framväxt förstärkte känslan av ett ökat katolskt inflytande i svenskt kyrkoliv och samhälle. De många ledarkommentarerna åren 1952—55 hade till stor del också sin enkla förklaring i att huvudredaktören C.P. Backman ägde den katolska kyrkan närmast som specialintresse. När Backman avgick år 1957, blev också ledarartiklarna kring katolska kyrkan avsevärt färre. Den klara väsensskillnaden mellan tidningens kristendomsuppfattning och den katolska kyrkan fanns dock fortfarande kvar, vilket bl. a. framträdde klart från och med år 1959, då den katolska kyrkan åter aktualiserades på ledarplats.

I jan. 1959 hade den nyvalde åldrige påven Johannes XXIII över-

raskande proklamerat, att ett nytt vatikankoncilium skulle inkallas. Meddelandet mottogs på de flesta håll med glädje som en möjlighet till nya och förbättrade kontakter mellan den katolska kyrkan och övriga kristna kyrkor[11].

Dagen ställde sig dock tveksam till de överraskande signalerna från Rom:

"Givetvis finns det skäl att vara tacksam för alla strävanden att åstadkomma försoning i vår splittrade värld. Men det är inte desto mindre ofrånkomligt att kristen enhet endast kan byggas upp inifrån. Man får därför hoppas, att inte några protestantiska kyrkor lystrar till signalerna från Rom. Så länge nämligen inte påvekyrkan lagt bort sin Mariadyrkan, gjort rent hus med övriga obibliska villfarelser och lagt om kursen väsentligt kan ingen verklig enhet skapas. Påvens strävanden påminner i själva verket inte så litet om dem som vissa av vår tids stora politiska förgrundsfigurer ständigt och jämt för till torgs i fredsfrågan. Nog vill man ha fred och enhet alltid — men endast på de egna villkoren — aldrig på motpartens. Och så blir det som det blir"[12].

Inför vatikankonciliets öppnande i okt. 1962 varnade tidningen:

"Katolska kyrkan har inte ändrat sig. Dess villfarelser har i stället ökat undan för undan. Att inte se detta är sorgligt, att se det och inte erkänna det är ännu sorgligare, men att både se och erkänna det men inte kämpa emot det är förräderi mot Kristi evangelium. Vad det andra Vatikankonciliet än må betyda för katolska kyrkan, för alla evangeliska kristna måste det vara ett giv akt!"[13]

En ytterligare intressant sammankoppling, där p:s gamla apokalyptiskt färgade tänkande blottlades, gjorde tidningen mellan öppnandet av andra vatikankonciliet och undertecknandet av romfördraget år 1957, genom vilket den europeiska handelsgemenskapen EEC bildades, bestående av de övervägande katolska länderna Italien, Frankrike, beneluxländerna och Västtyskland[14]. Dagen underströk veckan efter vatikankonciliets öppnande, att "även om risken inte bör haussas upp, så finns det alltså nog så vägande skäl för de kristna att vaksamt följa utvecklingen på EEC-fronten just från religiös synvinkel... Spåren från Roms förflutna förskräcker"[15]. Det är möjligt, att framväxten av EEC inom vissa kretsar av p. närt sekteriskt-apokalyptiska tankegångar, enligt vilka utsagorna om en sista tidens världsmakt enligt Daniel 7. förverkligades.

Sammanfattning

Katolska kyrkan var fortfarande för Dagen en kyrka, som mest av alla avlägsnat sig från bibeltron, det andefyllda livet och det spontana gudstjänstlivet. Katolska kyrkan var i tidningens ögon en förstelnad och hierarkiserad kyrka, som hotade de andra kyrkornas existens. I 1950-talets Sverige kom detta hot närmare genom den ökade immigrationen av sydeuropeiska arbetare, den högkyrkliga rörelsens aktivitet och den nya religionsfrihetslagens stadganden.

---

[1] 19/12-53, l, ej LP
[2] EH 11/6-54, l, ej LP
[3] Christensen-Göransson, 3 Lund 1976, s. 171. — Här låg även tankar om Maria som medförsonerska i förlängningen av dogmen.

[4] 25/3-54, l, ej LP
[5] 8/10-62, l, ej LP
[6] 17/8-55, b
[7] 18/3-54, b
[8] 10/11-55, b
[9] 8/5-54, l, LP. Se vidare 7/5-54, b, 4/3-57, b och 28/10-61, l, ej LP
[10] SvD 8/2-53
[11] Persson 1967, s. 8 ff
[12] 27/1-59, l, ej LP. Se vidare 11/7-59, l, ej LP
[13] 8/10-62, l, ej LP. Se vidare 25/7-61, l, ej LP
[14] SDÅ 1958, s. 156
[15] 15/10-62, l, ej LP

e. Dagen och Kyrkornas Världsråd

Perioden 1952—63 var den tidsperiod, då Kyrkornas Världsråd (KVR) i högre grad än tidigare byggdes ut. Under perioden samlades två generalförsamlingar, i Evanston 1954 och i New Delhi 1961. Vid sistnämnda generalförsamling gick Internationella Missionsrådet upp i KVR och den ryska ortodoxa kyrkan begärde medlemsskap. Den katolska kyrkan stod dock ännu utanför den ekumeniska organisationen, men deltog dock som observatörer vid olika konferenser med en första början vid Faith & Orderkonferensen i Lund 1952. Intressant var också, att vid generalförsamlingen i New Delhi två små chilenska pingstkyrkor såsom de första från den internationella p. anslöt sig till KVR[1].

Dagen hade ju ända från år 1948, då KVR konstituerades, uttalat sin stora skepsis inför den ekumeniska modell, som KVR företrädde. De synpunkter, som tidningen lade på KVR var i stort sett desamma under hela perioden, varför en schematisk redogörelse för de negativa reaktionerna kan uppställas.

1. KVR var möjligen identisk med sista tidens Una Sancta. KVR:s andra generalförsamling 1954 hörde hemma i den tid, då p. fortfarande till stora delar var sekteriskt bestämd efter den inre förnyelsen i början av 1950-talet. Vidare var förhållandet till katolska kyrkan, som tidigare nämnts, mycket aktuellt de åren. Både den apokalyptiska och den biblicistiska linjen framkom i en ledarkommentar till generalförsamlingen i Evanston 1954:

"Men om den yttersta tidens Una Sancta i den ödesdigra utformning som t.ex. Uppenbarelseboken skildrar har något mer vår tid ekumenik att göra, är naturligtvis för tidigt att yttra sig om. Men att det även på det religiösa området kommer enhetssträvanden av för den sanna kristendomen fientlig art, det lär Guds ord"[2].

Närmare år 1960 var tidningen mer kategorisk. Sommaren 1960 åberopades de pingstvänner som i KVR "sett fröet till en världskyrka. Numera synes det klarare än någonsin att denna misstanke varit välgrundad"[3]. I nov. 1961, när den tredje generalförsamlingen i New Delhi var samlad, gav tidningen uppmaningen: "Och de som i Kyrkornas Världsråd ser fröet till en spirande världskyrka bör inte sväva på målet, när de framför sina synpunkter... Till slut är det i alla fall inte en världskyrka vi behöver — det är omvändelser"[4]. Att notera är, att

bedömningen av KVR som den sista tidens Una Sancta gjordes på allvar åren 1960—61, d.v.s. då Dagen var mer apokalyptiskt bestämd. I betoningen av omvändelsen markerades sektkaraktären gentemot de kyrkor, vilka baserade rekrytering på uppfostran av de unga inom respektive kyrka.

2. KVR kunde försvåra redan existerande hemmaekumenik. Efter generalförsamlingen i Evanston skrev Dagen: "Det är lätt att vara ekumen i Chicago, men svårare i hemsocknen. Det är lätt att dekretera men svårt att realisera de vackra enhetsdoktrinerna. Enheten måste bli en hjärtats angelägenhet på den andliga gemenskapens grund"[5]. När den tredje generalförsamlingen samlades i New Delhi och MK:s samfundsorgan Svenska Sändebudet försvarat en anslutning til KVR skrev tidningen: "Då nu en betydande del av vårt lands frikyrkliga värld inte kan identifiera sig med Kyrkornas Världsråd, borde Svenska Sändebudet ha respekt för deras uppfattning och inte plädera för åsikter, som skadar de resultat som faktiskt vunnits ifråga om enheten här hemma"[6]. Rent konkret hävdade Dagen som sin uppfattning, att Svenska Missionsrådet inte skulle ingå i Internationella Missionsrådet, då en sådan åtgärd på samma sätt skulle kunna försvåra hemmaekumeniska samtal[7].

3. KVR stod för en organiserad enhet utan naturlig enhet. Denna ståndpunkt var väl igenkänd på Dagens ledarspalter. I såväl hemma- som världsekumeniska kontakter var den andliga enheten den viktigaste. Samma synpunkt kunde också användas på samarbetet mellan världens olika pingstvänner. Inför pingstväckelsens världskonferens i Stockholm 1955 upplyste Pethrus om att "pingstfolket ute i världen har förstått, att det medel, som främjar enheten mellan olika länders pingstverksamhet mer än något annat är frihet från organisation"[8]. En ledare från dec. 1961 uttryckte den organiserade ekumenikens svårigheter:

"Man söker en gemensam nämnare i yttre ting, medan den verkliga kristna enheten bygger på inre andliga faktorer. Så länge man lägger trosbekännelser och lärouppfattningar till grund för enheten, skall man alltid komma att misslyckas... Det finns... lärofrågor, som är av stort andligt värde för skaror av kristna. Att röra vid dem och att försöka få deras försvarare att byta ut sin uppfattning mot en annan, är som att röra vid ögat... När Kyrkornas Världsråd ger sig in på att göra alla världens kristna till ett i lärofrågor, har de tagit sig för en uppgift som är omöjlig... De s.k. kristna enhetssträvanden, som pågår både på den inhemska och internationella fronten, är alltför mycket av yttre organisatorisk art... De är till för att skapa enhet, menar man, men den enhet som inte finns åstadkommes inte genom en organisation. Vad en sådan i allmänhet åstadkommer är nya splittringar"[9].

I detta sammanhang kan även nämnas den rikhaltiga presentation på ledarplats, som gavs Evangeliska Alliansens årliga interkonfessionella bönevecka[10].

4. KVR representerade en sekulariserad teologi. Tidningen menade, att KVR ville famna alla kristna kyrkor, vilka teologiska uppfattningar dessa kyrkor än hade. Dagen efterlyste en biblisk grund för enheten och hävdade, att KVR inom sig ägde många, som förnekade

viktiga bibelsanningar. År 1960 beskrev ledarskribenten KVR på följande sätt: "Under alla förhållanden kan man nog påstå att ett samgående på det internationella planet med nyteologer och rationalister, unitarier och katolsk högkyrklighet kommer att åstadkomma en plattform för kyrkopolitiska maktstrider. Allt verkligt ekumeniskt samarbete bör naturligtvis ske på sann och uppriktig biblisk grund"[11].

5. Den ortodoxa kyrkans närvaro i KVR försvårade gemenskapen. Den synpunkten blev naturligtvis av större betydelse efter den ryska kyrkans inträde i KVR år 1961. Ytterligare bakgrund var det internationella krigsåret 1961, som genom bl. a. kongokrisen, berlinmuren och de sovjetiska atombombsproven illustrerade en skärpning av "det kalla kriget". År 1962 tog tidningen illustrationsmaterial från den grekiskt-ortodoxa kyrkans Grekland för att exemplifiera förtrycket av evangeliskt-lutherska bekännare.[12].

För tidningen representerade KVR en organiserad enhet utan en naturlig andlig enhet som grund. Denna form av ekumenik var ödesdiger och farlig, då den måste bygga på kompromisser i de mest vitala trosfrågor. En upplevd politisk styrning av KVR bidrog också till Dagens mycket starka skepsis inför KVR.

Dagen hade som tidigare en annan ekumenisk modell som ideal, nämligen "Andens enhet genom fridens band". Splittring försvagade kristenheten och dess genomslagskraft[13] Pethrus skrev år 1955, att splittring djupast sett uppstod, "där olika grupper tagit parti för och emot Guds andes verk"[14]. Enheten skulle vara grundad på bibelordet[15]. Dagens bibelsyn bör dock inte kallas fundamentalistisk utan biblicistisk. Pingstfolket ville inte i likhet med t.ex. gammalkyrkligheten läsa Bibeln konfessionellt utan med en orubbad tro på Guds ofelbara ord, upplyst av Guds helige Ande för varje människa och varje situation.

På ordets grund kunde olika kyrkotraditioner och enskilda bibelläsare komma till olika uppfattning i dogmatiska frågor, men med tiden kunde nya ögon, nytt ljus ges över "den stora, mångsidiga kristna sanningen"[16]. Denna i grunden exklusiva och sekteriska syn skulle då få som konsekvens, att p. i praktiken antogs äga mer andligt ljus över skriftens sanningar än övriga kyrkor. Att en sådan sekterisk syn hade stor betydelse för det ekumeniska ställningstagandet var helt givet. Till viktiga bibliska sanningar hörde "dopet, nattvarden, församlingsgemenskapen, andedopet, de andliga nådegåvorna och lärorna om de eviga tingen m.m."[17].

Tidningen kunde som den bästa ekumeniska lösningen tänka sig, att medlemmar ur de andra samfunden anslöt sig till p. En sådan syn markerade ett klart sekteriskt tänkande, särskilt profilerat kring år 1960. Om denna ekumeniska lösning inte kunde realiseras var den andliga, oorganiserade och bibliskt förankrade gemenskapen viktig, "Andens enhet genom fridens band". Ett forum för kristet samarbete utgjorde alltid praktiska insatser i evangelisation, mission och samhällsansvar. Ett exempel på denna möjlighet till praktisk gemenskap

över konfessionerna utgjorde KSA, " en kristen enhetsrörelse på bred front där olika riktningar är representerade"[18].

[1] Persson 1967, s. 76 ff
[2] 30/10-54, l, ej LP. Se även 7/8-54, l, ej LP och 17/8-54, b
[3] 18/7-60, l, ej LP
[4] 11/11-61, l, ej LP. Se vidare 16/6-62, l, ej LP
[5] 30/10-54, l, ej LP
[6] 22/11-61, l, ej LP
[7] 2/4-60, l, ej LP
[8] 22/4-54, l, LP
[9] 14/12-61, l, LP
[10] Se t.ex. 3/1-55, l, LP, 31/12-55, b, 31/12-55, l, LP, 3/1-56, l, LP, 7/1-58, l, ej LP och 5/1-59, l, LP.
[11] 2/4-60, l, ej LP
[12] 6/9-62, l, ej LP. Se vidare 12/5-54, b och 21/8-62, l, ej LP
[13] 22/6-54, l, LP
[14] 22/1-55, l, LP
[15] Se t.ex. 6/12-54, l, LP, 27/4-55, l, ej LP och 8/5-56, b.
[16] 8/1-59, l, LP
[17] 23/4-58, l, LP
[18] 17/1-59, l, LP. Se även 10/1-59, l, LP

Sammanfattning 1952—63.

I stort sett följde Dagen samma linje i ekumeniska frågor som tidigare. Framför allt SMF och SBS hade genom sin kulturöppenhet omöjliggjort varje form av frikyrkoekumenik, där p. skulle kunna tänkas vara deltagande part. Tidningens mycket negativa inställning till katolska kyrkan och KVR fanns som tidigare kvar.

Under den undersökta perioden 1952—63 kan i huvudsak två större förändringar i tidningens attityd observeras. Det första gällde p. själv, som upplevdes vara inne i en process av generationsväxling och egenartskris. Den spontana och entusiastiska p. stod i fara att institutionaliseras. Rörelsen höll dock i stort fast vid Andens frihet (andedopet med glossolalin som tecken) och församlingens frihet. En förändring i det karismatiska ledarskapet ägde rum år 1958, då Pethrus avgick som filadelfiaförsamlingens föreståndare och han var därefter i friare position i förhållande till p.

Samhällssekulariseringen och den avstannade inre förnyelsen var faktorer som förde p. ut ur en sekterisk inriktning kring 1952—54. I sitt praktiskt-moraliska arbete sökte Pethrus kontakt med företrädare för bl. a. svenska kyrkan. Den dåliga ekonomin inom p:s egna företag såsom Kaggeholm, IBRA och framför allt Dagen bidrog till en distansering från en principiellt sekterisk inställning och befrämjade ett närmande till samhället. När Dagens ekonomi stadigt försämrades under 1950-talet och MB år 1958 nedlades, breddade Dagen sin ekumeniska bevakning av de äldre frikyrkosamfunden och framför allt SMF i förhoppningen att vinna ny läsekrets. Då denna ambition till stor del misslyckades och det kring år 1960 stod klart, att Ottosson inte hade ekonomiska möjligheter att driva tidningen, blev Dagen från år 1961 ett organ ägt av de svenska pingstförsamlingarna. Denna

centrala förankring i p. befrämjade en mer sekterisk och exklusiv pingstlinje.

Dagens attitydförändring till svenska kyrkan var det andra fenomen, som vår undersökning från perioden 1952—63 gav belägg för. Här fullföljdes en utveckling, som observerats tidigare. Tidningens ekumeniska landskap vidgades nu ytterligare gentemot svenska kyrkan. Att detta närmande till svenska kyrkan kunde ske hade sin förklaring i flera omständigheter. När Pethrus upplevde att 1950-talets samhälle höll på att avkristnas var det naturligt, att han vände sig till svenska kyrkan för att få till stånd en kraftig allkristen opinion. Sekulariseringen inom de äldre frikyrkosamfunden omöjliggjorde varje kontakt åt det hållet. Pethrus upptäckte i kontakten med enskilda kyrkliga företrädare ett rikt andligt liv och en andlig gemenskap. Därför var det också naturligt, att han i första hand värnade om kyrkans frihet under de krisfyllda åren 1956—58. Bakgrunden var här den nya problematik, som skapats efter den nya religionsfrihetslagens tillkomst. Tidningen såg spår av den sekulariserade staten i det svenska samhället. Inför dessa avkristnande krafter började Pethrus mer och mer få gestalt av försvarare av det kristna samhället. I det efterföljande politiska avsnittet kommer den utvecklingen att närmare följas.

KAP. 7. DAGEN OCH DEN RELIGIÖST NEUTRALA STATEN 1952—63.

a. Dagens begynnande politisering 1952—54.

Freemandebatten 1950 hade för Dagen avslöjat det sekulariserade samhällets innersta karaktär och avsikter. Inget parti, inte ens de frisinnade, stödde p. Känslan av politisk hemlöshet gav ny kraft åt debatten om bildandet av ett eget kristet parti. Som en följd av det upplevda yttre motståndet slöt sig p. samman. En karismatisk väckelse av botkaraktär präglade p. åren 1951—53.

De första tecknen på, att Lewi Pethrus som p:s karismatiske ledargestalt tog steg ut ur en isolationistisk attityd kom som redan antytts på nyåret 1952 i brevväxlingen med biskop Giertz om möjligheten att påverka nomineringarna inför 1952 års riksdagsval[1]. Frågan om tältkonferensen[2] och vigselrätten gjorde p. uppmärksam på konfrontationen med en sekulariserad stat[3]. Det skärpta "kalla kriget", markerat bl. a. i Koreakriget, gjorde även p. mer samhällsmedveten[4].

Kring 1951—52 tolkades dock fortfarande det utrikespolitiska skeendet lika mycket apokalyptiskt som politiskt. I Birger Claessons bok "Dom över Sverige" (1951), där Pethrus skrivit förordet, kom de fientliga anfallen mot Sverige till stor del från öster[5]. När ett svenskt flygplan nedskjutits av ryska jaktplan i Östersjön sommaren 1952, tolkade Pethrus händelsen utifrån en apokalyptisk synvinkel och såg händelsen som ett Guds rättfärdiga straff över ett gudlöst Sverige[6]. Fördömandet av Sovjets handlande var dock i en annan ledare starkt[7] och när domarna i den s.k. enbomska spionaffären avkunnades hös-

ten 1952, skrev tidningen: "Det var hårda domar. Men det var också fruktansvärda brott... Det är icke för ett socialistiskt samhälle i Sverige man arbetar, utan för Sveriges förvandling till en rysk satellitstat"[8].

Att Dagen år 1952 fortfarande till stor del var apolitiskt bestämd, framgick av den neutrala bevakningen av valrörelsen 1952. Endast en politisk kommentar avgavs, denna gång mot regeringens agerande i frågan om vigselrätten[9]. Tidningen uppmanade sina läsare att rösta[10]. I en eftervalskommentar beskrevs socialdemokraternas valförluster bero på partiets inställning till de kristna frågorna[11]. De övriga partierna fick inga kommentarer.

De följande åren förstärktes tidningens politiska inriktning. År 1953 avled den ryske diktatorn Josef Stalin. En ledarkommentar uttryckte tidningens huvudinvändning mot det kommunistiska systemet som en "förening av maktvilja och hänsynslöshet" och gudlöshet[12]. I krigets Indokina förutsåg tidningen kommunistisk expansiv verksamhet i en stor del av fjärran östern[13]. Under "det kalla kriget" var tidningens linje att distansera sig från öst och hålla sig till västmakterna samt att i likhet med den största delen av den svenska pressopinionen plädera för uppslutning kring FN:s arbete för freden, en särskild svensk angelägenhet efter statsrådet Dag Hammarskjölds utnämning till världsorganisationens generalsekreterare år 1953[14].

Upplevde Dagen, att de kristendomsfientliga krafter, som uppenbarades för tidningen i den kommunistiska staten, även fanns verksamma i det svenska samhället? Betydde åren 1953—54 att Dagen och Pethrus övergav en sekterisk inriktning?

Svaret blir ja. Pethrus' eget förstärkta politiska engagemang markerades på ett tydligt sätt i maj 1954, då han i Stockholm ledde sitt livs första politiska opinionsmöte tillsammans med broderskaparen, kyrkoherde Åke Zetterberg och den folkpartistiske riksdagsmannen Axel Gustafsson. Inför c:a 15.000 åhörare talade Pethrus mot bakgrund av paroller såsom "Bort med smutslitteraturen", "Bojkott mot ateistpressen", "Fram för evangelisk kristendomsundervisning i skolorna" och "Fram för husandankten"[15].

Detta sitt politiskt-moraliska engagemang förde Pethrus ut i Dagens ledarspalter. På punkt efter punkt sades det kristna samhället göra sig av med sitt kristna arv. År 1954 konstaterade Pethrus, att "utvecklingen har... gått i avkristningens och sedefördärvets tecken"[16]. Konkreta nedslag av sekulariseringsprocessen fann tidningen i bl. a. det ökade utbudet av pornografisk litteratur[17], det ökade antalet aborter[18] och i det ökade narkotikamissbruket[19]. Naturligt var även, att alkoholfrågan noggrant bevakades av tidningen. Riksdagen 1954 hade nämligen beslutat, att det utskänkningssystem, som gällt sedan år 1914, det s.k. brattsystemet skulle upphöra den 1 okt. 1955 och spriten i princip släppas fri till varje svensk myndig medborgare[20]. Tidningens alkoholpolitiska linje kan närmast betecknas som en fruktan inför de vådor, som befarades skulle uppstå efter den 1 okt. 1955. I maj 1954 kom ledarkommentaren till riksdagsbeslutet, som beteck-

nades som ett "riskfyllt steg ut i det ovissa"[21]. Någon månad senare uttryckte tidningen sin tveksamhet bl. a. på följande sätt: "Vi har haft vårt Brattsystem i många år nu och nog har väl detta system gjort något för att bromsa spritmissbruket... Det är nog många som med ångest ser fram mot den dag då spriten skall tillhandahållas utan restriktioner"[22].

Alla ovan nämnda tendenser presenterades på tidningens ledarsidor som klara utslag av sekulariseringsprocessen. I sig utgjorde t.ex. missbruket av stimulantia ett bristsymptom. När den kristna prägeln på samhället försvagades, tog människorna sin tillflykt till olika surrogat. Ett sådant religionssurrogat var för tidningen Jehovas Vittnen, vilka från år 1954 fick ett ökat antal ledarkommentarer[23]. Jehovas Vittnens ingång i det svenska samhället utgjorde därför i sig ett utslag av det avkristnade folkets otillfredsställda behov efter mening i tillvaron.

Vi har kunnat konstatera ett politiskt-moraliskt intresse hos Pethrus och förmedlat via Dagen åren 1952—54. Bidrog denna inriktning till att föra p. som helhet ut ur en exklusivt sekterisk insällning? En undersökning av p:s generalkonferenser, de s.k. bibelstudieveckorna visar, som tidigare antytts, att en apolitisk inställning åren 1951—52 förbyttes i en politisk efter år 1953. Frågor av apokalyptisk art förlorade i intresse. Från åren 1954—58 förekom ytterst få samtalsfrågor om Jesu tillkommelse men desto fler om samhällssituationen.

Vi kan således rätt säkert verifiera, att Pethrus, Dagen och allt större delar av p. de aktuella åren 1952—54 tenderade att överge en exklusiv och introvert linje till förmån för ett uttalat ansvar för samhällsutvecklingen. Därför kan vi inledningsvis också bestämma, att den minskade sekteriska attityden till kyrkorna kring åren 1954—55 i tiden helt sammanföll med det ökade samhällsansvaret. Man upplevde att 1950-talets Sverige befann sig i en kulturpolitisk brytningsprocess och detta medvetande fick följder politiskt och ekumeniskt. Återigen belyses således den nära relationen mellan religion och samhälle och den samhälleliga utvecklingens betydelse för rörelsekaraktären.

När det gäller tidningens partipolitiska ställningstagande inför en upplevd sekulariseringsproblematik, är det inledningsvis av vikt att liksom tidigare påminna om, att Dagen på ledarplats deklarerade en partipolitisk oavhängighet[24]. Tidningen var inte bunden, varken ekonomiskt eller på annat sätt, av något politiskt parti. Att partipolitisk frihet dock inte var liktydigt med opolitisk eller apolitisk inriktning framkom dock mycket tydligt åren 1952—54.

Den inrikespolitiska debatten åren 1953—54 präglades av ett flertal frågor såsom skattefrågor, förslaget om ny kommunallag och förslaget om en ny sjukförsäkringsreform[25]. För tidningen Dagen var det dock inte de sociala och ekonomiska frågorna, som fångade intresset utan uteslutande den folkmoraliska utvecklingen, vilket också tidigare antytts.

Det var särskilt två frågor av folkmoralisk art, som åren 1952—54 kom att engagera Dagen, nämligen skolfrågan och radiofrågan. Båda

var näraliggande i tiden, men då skolfrågan blev den fråga, som först fick sin avslutning, bör den presenteras först. I nov. 1953 ansökte filadelfiaförsamlingen i Stockholm för första gången om statsbidrag för en av sina institutioner, nämligen Kaggeholms folkhögskola, som hade vissa ekonomiska svårigheter. Våren 1954 besökte två ledande representanter från Skolöverstyrelsen (SÖ) Kaggeholm för att bilda sig en egen uppfattning om uppläggningen av skolans verksamhet. Därvid avgav SÖ:s representanter kritik mot vissa inslag i folkhögskolans verksamhet. Flertalet lektioner dominerades av läxförhör, biblioteket innehöll mest uppbyggelselitteratur och varje skoldag inleddes med en 45 minuters morgonbön, då det stod eleverna fritt att falla på knä. SÖ ansåg, att "bönestunderna utformats synnerligen suggestivt" och menade vidare, att elever, som inte var pingstvänner, skulle känna sig i främmande i den speciella pingstmiljö, som skolan representerade. Representanterna från SÖ hävdade slutligen, att skolan därför på vitala punkter inte uppfyllde kraven för en allmän folkhögskola utan liknade den mera vid "en språkskola och religiös uppbyggelseskola för blivande missionärer och evangelister än en folkhögskola" och SÖ föreslog avslag på Kaggeholms begäran om statsbidrag[26].

Enligt SÖ:s protokoll från de två visitationerna på Kaggeholm våren 1954 hade Pethrus vid överläggningen med SÖ "ådagalagt stor förståelse för de synpunkter som framförts, och förklarat sig beredd att verka för en sådan omläggning av skolans verksamhet, att denna bättre anpassades efter folkhögskolestadgans föreskrifter"[27]. Efter beskedet om SÖ:s utlåtande var dock Pethrus' förståelse borta och i tidningen Dagen gjorde han frågan till en stor religionsfråga valåret 1954 och fäste därvid särskild vikt vid kritiken av morgonbönerna. I en ledare av den 9 juli förklarade han, att det uteblivna statsbidraget berodde på skolans genuina pingstkaraktär och att "elever och lärare faller på knä under morgonbönerna". Andra kristna folkhögskolor, där man inte föll på knä, hade fått statsbidrag, fastslog Pethrus[28]. Dagen därpå lyfte Pethrus åter fram frågan om morgonbönerna: "Det är emellertid klart, att det är väckelsekristendomen man siktar på... Svenska statens stadganden för medborgarnas böneliv håller på att klarna alltmer. Formell kristendom tolereras men den av hänförelse burna väckelsekristendomen är illa sedd, åtminstone hos en del av våra myndigheter"[29].

Den 23 juli kom det formella regeringsavslaget och i en ledarkommentar av den 26 juli förklarades åter avslaget med att "man vid denna skola inte förrättar sin bön på det sätt som kungliga överstyrelsen föreskriver"[30]. Dagen gjorde således frågan till en religionsfråga av största vikt, där regeringens negativa attityd till kristendomen eller viss form av kristendom blottlades. Att man från regeringshåll önskade undanröja vissa missförstånd visades bl. a. av att Pethrus inbjöds till lunch den 8 nov. 1954 av bl. a. statsminister Erlander, kommunikationsminister Sven Andersson och partisekreteraren Sven Aspling, där Kaggeholm och IBRA Radio diskuterades[31].

För förståelsen av tidningens djupa indignation över det uteblivna

statsbidraget till Kaggeholm behöver dels påminnas om tidningens oro för att sekulariseringsprocessen slog först och hårdast bland det uppväxande släktet, dels Dagens bedömning, att den svenska skolan avkristnades av en högröstad kulturradikal minoritet med resurser bl. a. i sin dagspress. I skolfrågan trädde Dagen fram som en företrädare för den kristendomsvänligt sinnade folkmajoriteten: "Många föräldrar, som inte är några personliga kristna, har så mycken omsorg om sina barn, att de med glädje ser dem påverkade av det kristna inflytandet", fastslog Pethrus år 1954[32]. I denna ledarkommentar uttryckte Pethrus ett mycket tidigt medvetande om sig själv som företrädare för "det kristna samhället". Fallet Kaggeholm var för honom ett belysande exempel på en sekulariserad statsmakts avsikter.

Ytterligare belysning fick Pethrus i fallet IBRA Radio. Redan år 1949 hade som nämnts Pethrus startat provsändningar från Luxemburg[33]. Dessa försök hade dock improviserad karaktär och fick avbrytas bl. a. på grund av dålig hörbarhet. Från omkring nyåret 1952 planerade Pethrus och Ottosson mer aktivt för en kontinuerlig radioverksamhet[34]. I maj 1953 uppvaktades kommunikationsminister Sven Andersson om möjligheterna att upprätta en kristen radiostation i Norden och i okt. 1953 begärde filadelfiaförsamlingen tillstånd av telestyrelsen att upprätta en radiostation i Stockholm, men erhöll avslag[35]. I det läget började Pethrus och Ottosson undersöka möjligheterna för sändningar utomlands. I juni 1954 träffades kontrakt med CAPEC i Tanger, Marocko[36]. På nyhemsveckan upplyste Pethrus om, att det planerade radioföretaget, kallat "Dagens röst", eller "Dagens rundradio" skulle börja sändningar på nyåret 1955. Situationen beskrevs inför det samlade pingstfolket vara mycket ljus[37]. Den 23 juli kom regeringsbeskedet, att inga medel insamlade i Sverige, sammanlagt rörde det sig om nära 2 milj. kronor, fick föras ut ur landet för att bekosta sändningarna från Tanger[38]. Ny hemställan gjordes av filadelfiaförsamlingen men i okt. avslog valutakontoret på nytt denna hemställan[39].

I radiofrågan konfronterades p. åter med samhället på ett närgånget sätt. Den nytestamentliga församlingen förhindrades i sin evangelisationsuppgift av en sekulariserad statsmakt. Därför blev även radiofrågan en viktig fråga i valrörelsen 1954 på Dagens ledarsidor. Tidningen agerade energiskt dels principiellt mot radiomonopolet, "tjugonde århundradets konventikelplakat"[40], dels mot regeringens visade negativa attityd i frågan år 1954. Pethrus skrev själv de flesta ledarkommentarerna i ämnet och markerade därmed ämnets vikt. Den 8 sept., 11 dagar före valet, åberopade Pethrus radiofrågan och undrade: "Tror verkligen våra myndigheter, att de svenska pingstvännerna och deras många sympatisörer på denna punkt slår sig till ro med denna behandling? Om de har denna uppfattning, är de allt för dåligt underrättade om vad saken här gäller"[41]. Regeringen med Erlander i spetsen inbjöd som nämnts Pethrus till överläggning i radiofrågan och om Kaggeholm i nov. 1954[42], vilket dock inte hindrade Pethrus från att i

dec. 1954 frita Bondeförbundet från ansvaret för motståndet mot IBRA Radio och Kaggeholm[43].

Tidningens bedömning av tidsläget år 1954 var helt klar: socialdemokraterna var det bärande kulturradikala partiet. När Pethrus gick i spetsen för opinionsmötet i maj 1954, så kunde ju detta inte tolkas på annat sätt än som ett indirekt angrepp mot den sittande koalitionsregeringen och då i första hand socialdemokratin, som haft närmast oavbrutet regeringsansvar sedan år 1932. Två förhållanden måste dock tidningen beakta: rädslan för den kommunistiska diktaturen och övertygelsen om kulturradikala krafter även i andra partier, främst Folkpartiet[44].

Av de tre borgerliga partierna fick som tidigare Bondeförbundet minst antal ledarkommentarer. Den uppmärksammade "hedlundaffären" år 1953, då Bondeförbundets partiledare dömdes till böter för vårdslös deklaration, torde ha förstärkt tidningens avvaktande inställning till partiet. När Högsta Domstolen i juni 1953 förkunnade en fällande dom, instämde Dagen i en närmast enig presskör, som krävde Hedlunds avgång som inrikesminister i koalitionsregeringen[45]. Viktigare för Dagens negativa inställning till Bondeförbundet var dock det allmänna missnöjet över koalitionsregeringens allmänna kulturpolitik.

Folkpartiet, det parti, "där en så stor procent av de frikyrkliga har sitt politiska hemvist"[46], sades vara präglat av en kulturpolitisk dualism. Gång på gång bemötte Dagen den kulturradikala folkpartipressen och då i synnerhet DN och Expressen[47]. I den aktuella radiofrågan 1954 fanns dock en betydande konsensus mellan p. och Folkpartiet, då avskaffandet av radiomonopolet var ett gammalt liberalt krav. Dagen noterade också med tillfredsställelse, att Bertil Ohlin tagit ställning för de krav, som IBRA Radio framställt[48]. Samtidigt torde dock Pethrus ha varit fullt medveten om, att radiomonopolets avskaffande i likhet med den nya religionsfrihetslagen skulle kunna ge större möjligheter även för kulturradikala krafter att ge uttryck för sin målsättning.

Tidningens inrikesredaktör Almar Löfgren torde fortfarande ha varit den inom tidningens redaktion, som allmänt ville ge klarare uttryck åt folkpartistiskt frisinnade synpunkter. I en intern brevväxling med Pethrus hösten 1953 framkom dessa Löfgrens sympatier för Folkpartiet, då han bad Pethrus personligen agera för att byråinspektör Daniel Wiklund vid kandidatnomineringen inför 1954 års kommunalval skulle beredas valbar plats[49]. Pethrus handlade snabbt i enlighet med Löfgrens önskan i brev till borgarrådet Walfrid Frank i Frisinnade medborgarföreningen[50].

För egen del torde dock Pethrus haft sina partipolitiska sympatier år 1954 närmast Högern. Två förhållanden var här särskilt beaktansvärda. Dels slöt ett flertal ledande högerrepresentanter såsom partiledaren Jarl Hjalmarson[51] och den framträdande högerriksdagsmannen Elis Håstad upp bakom p:s krav på radiosändningar. För Högern var ställningstagandet som för Folkpartiets vidkommande sedan länge självklart utifrån principen om fri konkurrerande marknadsföring.

Pethrus uppskattade tydligt Högerns ställningstagande i radiofrågan, vilket bl. a. belyses av att han i personligt brev till Håstad tackade för dennes interpellation i riksdagen rörande valutakontorets utslag[52]. Ett annat förhållande, som närmade Pethrus till Högern de aktuella åren låg i personen Jarl Hjalmarson. År 1952 hade nämligen Pethrus fått sig meddelat, att Hjalmarson var medveten om, att hans i Dagen uttalade sympatier för kristendomen inför riksdagsvalet 1952 gett Högern framgångar i valet[53]. Redan innan Hjalmarson och Pethrus personligen träffats, hade således Pethrus en mycket positiv förhandsinställning till Hjalmarson. Här förbereddes den senare personliga vänskapen dem emellan och den kulturpolitiska värdegemenskap kring hem och familj, som Pethrus valåret 1956 kunde uttrycka just med Högern. Det torde dock redan för valåret 1954 inte vara helt oriktigt, att bestämma Pethrus' personliga partipolitiska sympatier närmast Högern.

I Dagens bevakning av valåret 1954 framkom två huvudlinjer mycket tydligt: mot koalitionsregeringen, och då i första hand socialdemokraterna och för Högern och Folkpartiet. Anledningar till det aktuella ställningstagandet var, som nämnts, radiofrågan, frågan om statsbidrag till Kaggeholms folkhögskola och den upplevda svenska sekulariseringsprocessen. Som vanligt företedde dock tidningen i själva valrörelsen en mycket objektiv kurs. Koalitionsregeringen fick dock negativa kommentarer och Högern och Folkpartiet positiva. I det sistnämnda fallet bestämde radiofrågan bedömningen[54]. Av partiernas annonsering i tidningen inför valet framgick, att Högern var det parti, som mest målmedvetet satsade på tidningens läsekrets, i sig ett intressant tecken på hur Dagens partipolitiska kurs upplevts av de olika partierna. Kommunisterna och därefter socialdemokraterna och Bondeförbundet hade minst antal annonser inne i Dagen[55]. I förvalsledaren omnämnde Pethrus vidare, att Ohlin och Hjalmarson interpellerat statsministern angående valutakontorets avslag men att de inte fått något svar. Pethrus fortsatte:

"Det är ganska märkvärdigt att myndigheterna behandlar en stor folkgrupps religiösa strävanden på ett så nonchalant sätt som det här är fråga om. Vårt folk har troligen inte sinne för detta slags andliga förtryck och det kan inte vara möjligt att de svenska väljarna, åtminstone de som hyllar religionsfrihetens princip, kan förbli oberörda av de senaste aktionerna från myndigheternas sida som tycks gå ut på att diskriminera Pingströrelsen. Hit hör även regeringens avslag på Filadelfiaförsamlingens ansökan om statsunderstöd åt Kaggeholms folkhögskola. Var regeringens avslag om statsunderstödet till Kaggeholm en straffåtgärd för att vi sedan en tid tillbaka sysslat med den nämnda radiofrågan? Några andra verkliga och sakliga skäl för detta uppseendeväckande avslag är väl svårt att finna. Det är måhända så att pingströrelsens folk enligt regeringens mening ingenting betyder i svenskt samhällsliv och att man därför anser sig kunna behandla dem på det sätt som nu sker. Deras röster betyder ingenting tycks man mena och man kan saklöst vara dem förutan. Det är tydligen detta de båda regeringspartierna menar"[56].

Valet 1954 blev en framgång för Högern, som fick 15,7 % av valmanskåren och för Kommunisterna, som fick 4,8 %. Socialdemokraterna noterade i förhållande till 1952 års valresultat en liten framgång

och nådde 47,4 % medan Folkpartiet (21,7 %) och Bondeförbundet (10,3 %) fick vidkännas förluster[57]. I eftervalsledaren fäste sig Pethrus särskilt vid Folkpartiets tillbakagång och sökte dess orsak i partiets kulturpolitiska kluvenhet[58].

Stora delar av p. levde fortfarande kvar i den inre förnyelsens sekteriska atmosfär. En mätare på denna politiska inaktivitet är det förhållandet, att få pingstvänner kandiderade i 1954 års kommunalval. En undersökning av de olika partiernas valannonser i Dagen en månad före val omnämnde till synes endast en pingstvän och denne ende kandiderade för socialdemokraterna[59].

Sammanfattning.

Den svenska sekulariseringsprocessen är den bakgrund, mot vilken Dagens mer samhällsmedvetna kurs åren 1953—54 skall tecknas. Det tidiga 1950-talets exklusiva sekteriska inställning förbyttes i ett mer politiskt-moraliskt engagemang, som i tiden sammanföll med p:s "öppning" gentemot andra samfund. De folkmoraliska frågorna och inte de socialt-ekonomiska prioriterades av Dagen. Tidningen upplevde, att det fanns starka sekulariserande krafter aktiva, vilka närmast betraktade p. som en marginell sektföreteelse. Det politiska engagemanget skulle kanaliseras inom de existerande partibildningarna. Tidningens allmänna politiska linje utvisade en distansering från kulturradikala krafter inom företrädesvis socialdemokratin. Den tidigare negativa inställningen till socialdemokraternas kulturpolitik förstärktes under debatten om IBRA Radio och Kaggeholm. Kulturpolitisk värdegemenskap fann åtminstone Pethrus med Högern, varvid det intima samarbetet 1956—58 förbereddes.

---

[1] LP till Giertz 16/1-51, och G. till LP 11/1-51, LPs. Se vidare LP till Giertz 23/2-52, där LP mot bakgrund av den ökade brottsligheten, alkoholismen m.m. pläderade för ökad kristen representation på ledande platser i samhället. Giertz tog kontakt med ärkebiskop Brilioth, som i brev till G. 8/3-52, avrådde från särskild aktion av rädsla för en kulturradikal agitation i utträdesfrågan. G. meddelade LP den 11/3-52 ärkebiskopens svar. Samtliga nämnda brev finns i LPs.
[2] Se t.ex. 31/5, 10/6-52, l, LP och 14/6-52, l, LP
[3] Se t.ex. 6/3-52, l, LP och 30/8-52, l, LP.
[4] Se t.ex. 10/10-50, b, 29/11-50, l, ej LP, 24/4-51, l, ej LP, 18/9-51, l, ej LP och 29/11-51, l, ej LP.
[5] Claesson 1951
[6] 19/6-52, l, LP
[7] 17/6-52, l, ej LP
[8] 1/8-52, l, ej LP
[9] Se tabell 14
[10] 20/9-52, l, ej LP
[11] 29/9-52, l, LP
[12] 7/3-53, l, ej LP. Se även 9/6-52, l, ej LP, 14/1-53, l, ej LP och 5/3-53, l, ej LP
[13] 26/4-54, l, ej LP
[14] Se t.ex. 2/4-53, l, ej LP
[15] Blomqvist 1957, s. 226
[16] 14/9-54, l, LP
[17] Se t.ex. 27/1-54, b, 28/5-54, l, ej LP, 29/5-54, l, LP, 31/5-54, l, LP och 2/6-54, l, ej LP.

[18] Se t.ex. 1/2-54, l, ej LP och 23/8-54, l, ej LP. Angående historik i abortfrågan se Djurfeldt 1972, s. 41 ff. och Thunberg 1969, s. 12 ff.
[19] Se t.ex. 2/12-54, l, ej LP
[20] SDÅ 1954, s. 73 och SDÅ 1955, s. 60 f.
[21] 24/5-54, l, ej LP
[22] 20/8-54,b
[23] Se t.ex. 18/6-54, l, ej LP. Se vidare 11/5-55, l, ej LP och 18/7-55, l, LP.
[24] För hela perioden se t.ex. 8/2-56, l, ej LP, 2/1-57, l, LP, 13/5-57, l, LP, 8/9-58, l, LP och 14/9-60, l, ej LP.
[25] Se t.ex. SDÅ 1953, s. 43 ff.
[26] SÖ:s skrivelse till konungen 1/7-54, SÖs. Se även Holmberg 1966, s. 168 f.
[27] SÖ till konungen 1/7-54, SÖs
[28] 9/7-54, l, LP
[29] 10/7-54, l, LP
[30] 26/7-54, l, LP. Se även 20/7-54, l, ej LP. Se vidare SvM 13/7-54
[31] SvD 9/11-54. Se även LP till KGO 12/11-54, LPs: "Helt naturligt ville de inte ge några bindande löften på förhand, men jag fick det intrycket av dem, att de kommer att göra sitt bästa för att ge oss rätt".
[32] 12/2-54, l, LP
[33] Blomqvist 1957, s. 184
[34] KGO till LP 31/5-54, LPs. Sedan planeringen 1952 hade 1.600.000:— lagts ner i projekteringen av IBRA. O. beräknade en ytterligare kostnad av uppemot 700.000:— innan sändningarna kunde börja.
[35] Stenberg 1967, s. 3 ff.
[36] Stenberg 1967, s. 3 ff.
[37] EH 1/7-54
[38] Regeringen till LP 23/7-54, LPs.
[39] Valutakontorets avslag 30/10-54, LPs. Se vidare LP till Törnberg 17/7-54, LPs.
[40] 8/9-54, l, LP
[41] 8/9-54, l, LP
[42] SvD 9/11-54
[43] Se 10/12-54, l, LP och 13/12-54, l, LP. Se även 28/5-54, l, ej LP.
[44] LP till pastor Algot Eriksson, Värnamo 31/8-54, LPs.
[45] Se t.ex. 25/3-53, l, ej LP och 26/6-53, l, ej LP.
[46] 21/9-54, l, LP
[47] Se t.ex. 2/6-54, l, LP
[48] 18/9-54, l, LP
[49] Löfgren till LP 2/10-53, LPs.
[50] LP till W. Frank 3/10-53, LPs.
[51] 18/9-54, l, LP. Se även LP till KGO 23/9-54, LPs.
[52] LP till Håstad 30/12-54, LPs.
[53] Margareta Dahlborg, Lidingö till LP 22/9-52, LPs. Det åsyftade uttalandet av Hjalmarson synes ha gjorts den 12/6-52, där H. försvarade filadelfiaförsamlingens rätt till tältmöten på Gärdet.
[54] Se tabell 14
[55] Se tabell 14
[56] 18/9-54, l, LP
[57] SDÅ 1954, s. 70
[58] 21/9-54, l, LP
[59] 18/9-54.

b. Pethrus' politiska samhällsmedvetande 1954—56.

Den bild, som Dagen gav sin läsekrets av den svenska samhällsutvecklingen 1954—56 manade den enskilde pingstvännen till ökat samhällsansvar. Tidningen talade om "en andlig kris" i Sverige[1] vilken beskrevs som "den moraliska utförsbacken"[2].

Predikantveckan 1955 samtalade även om den folkmoraliska situa-

tionen. En pingstpastor reagerade mot "den kristendomsfientliga skolundervisningen", en annan omnämnde, att "respektlösheten inför bibelns auktoritet alltmer breder ut sig" och en tredje talare pekade på den "flodvåg av destruktiva krafter, som från världen vräker in över våra barn och vår ungdom". Denna utveckling legaliserades av kristendomsfientliga personer i ledande ställning i samhället. Den ledande pastorn Allan Törnberg gick till hårt angrepp mot det socialdemokratiska partiet. Han omnämnde bl. a. IBRA Radio-frågan och fortsatte: "Vi upplever nu skörden av den ateistiska draksådd, som såddes i arbetarrörelsens genombrottsår samt frukten av den ateism, som kommit från våra universitet"[3]. Samtalen vid predikantveckan 1955 visade dels, att stora delar av p. var besjälade av ett politiskt-moraliskt samhällsansvar, dels att den folkmoraliska utvecklingen till inte ringa del sades bero på socialdemokratin.

Det behöver knappast påpekas, att Dagen haft den största betydelse för att skapa detta samhällsmedvetande inom p. Predikantveckan 1955 kan sägas inför de djupa leden inom p. uttrycka det, som Dagen framförde på sina ledarspalter år 1954. När tidningen därför åren 1955—56 fortsatte att peka på olika sektorer av samhället, där den kristna livssynen var ifrågasatt, så mötte den gensvar från allt större delar av p.

Som tidigare var det de folkmoraliska frågorna, som stod i fokus vid tidningens bedömning av tidsläget. Den mest omdebatterade frågan de aktuella åren var alkoholfrågan. Tidningen förde utifrån en pietistisk-biblicistisk syn en helnykter linje. Den kristna omvändelsen var också till sin karaktär så total, att den inbegrep abstinens från stimulantia. Tidningen hade, om än försiktigt, uttalat viss oro inför brattsystemets slopande[4], men blev, när följderna av det nya systemet blev klarare för tidningen, allt mer kritiskt inställd till den alkoholpolitiska utvecklingen. En ledarkommentar från april 1956 konstaterade således, att en ökning av alkoholkonsumtionen var väntad efter motboksystemets slopande, men att "en del tecken tyder emellertid på, att konsumtionen blivit större än någon förutsett"[5]. I sept. 1956, då verkningarna blivit mer uppenbara, uttalade sig ledarskribenten mer kategoriskt: "Att spriten blev fri var en nationalolycka. Den det vederbör och som har ansvar för frisläppandet av spriten bör verkligen haft tillfälle att ta sig en stund av allvarligt betänkande"[6]. Den ökade alkoholkonsumtionen måste mötas med kraftiga motåtgärder, menade tidningen. Då de åtgärder, som tidningen i predemptivt syfte föreslog, var ungefär desamma under hela perioden 1952—63, kan det vara lämpligt att presentera dem i ett sammanhang: höjda spritpriser[7], mot all spritreklam[8], strängare straff för rattfylleri[9], statsmaktens ökade stöd till nykterhetsrörelsen[10], skapandet av en ny alkoholsed[11], spritfri representation[12], en enad kristen absolutistisk front[13], närmare samarbete mellan nykterhetsorganisationenerna[14], utbyggnad av den förebyggande verksamheten[15], utbyggnad av den redan existerande nykterhetsvården[16], särskild aktion mot öl- och vinkomsumtion[17] och kraftigare satsning på alkoholfritt[18]. Ansvarig för att alkoholfrågan

under hela perioden initierat bevakades var inrikesred. Almar Löfgren.

En med alkoholfrågan besläktad fråga var narkotikamissbruket, som tidningen starkt oroades över. År 1955 räknade tidningen med minst en tablettmissbrukare vid varje läroverk i Stockholm[19]. Tidningen menade således, att både alkolhol- och narkotikamissbruket i stor utsträckning var utbrett bland ungdom och i stort sett var sekulariseringsprocessen för tidningen en fara i första hand för det uppväxande släktet. Dagen pekade således på förekomsten av ungdomsproblem i samhället[20] och en förändrad samlevnadssyn hos ungdomen[21]. Tidningen tog mycket skarpt avstånd från den sexualupplysande verksamhet, som fru Elise Ottesen-Jensen bedrev, då den kunde leda till föräktenskapliga förbindelser[22]. Ett ökat utbud av pornografisk litteratur förförde ungdomen till föräktenskapliga förbindelser[23] och tidningen noterade det ökade antalet skilsmässor som ett utslag av det avkristnade samhället[24]. En liknande fråga, som i stort sett var ny för perioden, var abortfrågan, som för tidningen var en svulst på samhällskroppen, ytterligare ett utslag av hur ungdomen förfördes i ett avkristnat samhälle[25].

Sekulariseringen i skolan hade, menade tidningen, börjat med att kristendomens innehåll hade förvanskats och uttunnats och det påpekades att "det börjar nu gå upp på många håll, att den urvattning och delvis rena förfalskning av kristendomsundervisningen i skolorna, som numera är rådande, håller på att bli en verklig fara för vårt land och folk"[26]. Tidningen värnade om morgonbönens bevarande gentemot de krafter, som ville avskaffa den[27]. Det behöver således noteras, att Dagen ansåg, att den reducerat kristet präglade skolundervisningen fått till resultat en allmänt accelererande avkristning av hela samhället. Denna tidningens observation kunde synas obefogad. I jan. 1955 tillkom nämligen en ny undervisningsplan för folkskolan, som inte föreskrev några större förändringar jämfört med 1919 års skolplan utan endast preciserade vilka bibeltexter, som skulle användas[28]. Dagen gjorde dock den erfarenheten, att även om kristendomsämnet formellt fanns kvar, hade dess kristna innehåll förvanskats och det var mot den utvecklingen, som tidningen riktade sin skarpa kritik. Skolan rörde det uppväxande släktet. Staten borde, enligt tidningens mening, ha en etisk målsättning och bygga på hem och familj.

Förförelsen av den svenska ungdomen kom enligt tidningens bedömning inte enbart från skolsalen och kioskernas pornografiska tidningar. Uppmärksamhet kunde även fästas på filmens demoraliserande verkan[29], men ännu större vikt lades vid televisionen. TV:n var ju ett nytt massmedium i 1950-talets svenska samhälle. Mera reguljära sändningar startades i okt. 1954[30]. Med tanke på tidningens tidigare visade negativa inställning till filmen, var det naturligt, att TV:ns inträde i de svenska hemmen betraktades med oro[31]. Pethrus var även sedan tidigare medveten om de möjligheter, som låg inneslutna i massmedia. Nära i tiden låg t.ex. den nazistiska propagandan.

Pethrus ville värna om det uppväxande släktet. Många av samhällsproblemen upplevdes relaterade till hemmet, familjen och staten. Den upplevda sekulariseringsprocessen på många vitala områden är således den självklara bakgrund, mot vilken bl. a. Pethrus' eget politiskt-moraliska samhällsengagemang åren 1955—56 skall ses.

I slutet av maj 1955 tog Pethrus initiativet till ett stort opinionsmöte i Hagaparken i Stockholm, varvid bl. a. kyrkoherde Zetterberg talade. Ett uttalande gjordes av de 15.000 deltagarna, där "de ansvariga i samhället, i regering, riksdag och kommunala församlingar" borde stödja och värna om kristna och uppbyggande krafter mot "de nedbrytande krafterna" i samhället[32].

I en ledare av den 10 okt. tog Pethrus i Dagen nyutnämnde biskopens i Skara, Sven Danell, parti mot DN, som påtalat Danells sexualmoraliska uppfattning[33]. Den 12 okt. skrev Pethrus till Danell och bad om ett sammanträffande[34]. Mötet kom till stånd i Västra Tunhems prästgård den 17 okt.[35]. Den 28 okt. kunde Pethrus meddela sin församlingsstyrelse, att Danell i brev till Pethrus tackat för ledarartiklarna i Dagen angående moralupplösningen och samtidigt föreslagit, att 12—15 riksdagsledamöter, präster och predikanter skulle samlas för att diskutera eventuella motåtgärder[36]. Den 15 dec. ägde det mötet rum. Vid det tillfället förespråkade Pethrus, att "alla kristna och ideella sammanslutningar gingo fram på en enig front och manade alla partier, att sätta upp kristna kandidater eller personer med intresse för kristna värden och så mana de kristna att rösta på sådana listor". De närvarande anslöt sig "enhälligt" till den tanken och ett arbetsutskott bildades, där Danell blev ordf. och Pethrus vice ordf[37]. Den 7 mars 1956 fick hela aktionen namnet Kristet Samhälls Ansvar (KSA)[38].

KSA fick sitt givna organ i Dagen. Således presenterades KSA:s upprop, undertecknat av bl. a. Danell och Pethrus, i tidningen. Avsikten med uppropet sades vara att få in flera riksdagsmän och kommunalledamöter med kristen livsåskådning och att kristna grundsatser mera kom till sin rätt vid utformningen av det svenska samhället[39]. I Dagen tog Pethrus tillfället att närmare presentera KSA:s syften. Uppropet var riktat till samtliga demokratiska partier och tjänade i sig inget särskilt parti[40]. Uppropet fick heller inte ses som en kritik av de kristna riksdagsledamöterna utan appellen gick ut på, att det var för få kristna riksdagsmän[41]. Det hade varit bäst, skrev Pethrus i maj 1956, om konstituerandet av KSA hade varit onödigt, d.v.s. om de politiska partierna själva ombesörjt, att de kristna intressena blivit tillvaratagna. Det som aktualiserat stora gruppers engagemang bakom KSA sades vara, att

> "man har sett det svenska samhället förråas och kriminaliseras... Det svenska statsskeppet håller på att sjunka... Det är den moraliska upplösningen, som är orsak till en ökad aktivitet från den kristna allmänhetens sida då det gäller val av representanter i den lagstiftande församlingen"[42].

Valåret 1956 skedde KSA:s officiella start genom två aktioner. Den ena var ett upprop, vilket som nämnts publicerades i Dagen[43]. Den

andra aktionen var opinionsmötet i Hagaparken den 27 maj 1956, där bl. a. Pethrus och riksdagsledamoten Märta Bohman talade. Paroller i mötet var bl. a. "Välj kristna riksdagsmän", "Levande kristendom samhällets grundval", "Rädda Sveriges ungdom" och "Kristus eller kaos"[44].

Pethrus' engagemang i KSA tillsammans med företrädare för kyrka, frikyrka och ideella organisationer betydde ett närmast revolutionerande steg in på en ny väg för p. Hans steg kan med fördel jämföras med hans politiska utspel år 1944. Skillnaden mellan 1944 och 1956 låg dock i att en större del av p. bl. a. genom tidningen Dagen medvetandegjorts om samhällsutvecklingen.

Pethrus bemötte således i Dagen vid ett flertal tillfällen tanken på ett principiellt motsatsförhållande mellan kristet och politiskt engagemang[45]. I juni 1956 bemötte även Pethrus den kritik, som förespråkade de kristnas avståndstagande från det aktiva politiska livet med följande argumentering:

"Man har på sina håll sagt, att ett bättre tillstånd i detta avseende kan åstadkommas endast genom andlig väckelse och inte genom ingripande i samhällsutvecklingen. Men detta är i högsta grad felaktigt. Historien visar, att dessa två faktorer alltid gått hand i hand. Dels har samhällsledningen och lagar ändrats, så att religionen fått utrymme att göra sig gällande, och dels har sedan väckelsen påverkat samhällsutvecklingen i kristen anda"[46].

Denna ledarkommentar är ett belysande exempel på hur tydligt, den karismatiske ledaren övergett en sekterisk inriktning. KSA kan sägas vara en politisk proteströrelse mot 1950-talets svenska samhällssekularisering och KSA uppbars av grupper, som tidigare dikterats av ett apolitiskt tänkande. Under 1950-talet var det Dagen, som på allvar började göra sig till språkrör för "det kristna Sverige". Udden var riktad mot den socialdemokratiska regering, som närmast oavbrutet styrt landet sedan år 1932. Som tidigare nämnts hade Allan Törnberg gett uttryck för denna kritik på predikantveckan 1955, d.v.s. just vid den tidpunkt, då Pethrus var som mest engagerad i KSA[47]. Dagen reagerade även mot kristendomsfientliga inslag i A-pressen[48] och tidningen noterade vidare, att ingenting sagts eller skrivits om de andliga värdena i förstamajdemonstrationen 1956[49].

Den klara negativa inställningen till den socialdemokratiska kulturpolitiken valåret 1956 framgick bl. a. tydligt av att två av p:s absolut ledande företrädare, Pethrus och hans medpastor i filadelfiaförsamlingen Allan Törnberg fann det möjligt att visa sitt intresse för en riksdagskandidatur för ett borgerligt parti.

Vi konstaterade tidigare, att åtminstone Pethrus' personliga sympatier troligen låg närmast Högern år 1954. Viktigt i det sammanhanget var att partiledaren Jarl Hjalmarson agerat för IBRA Radios rätt till sändningar. Senhösten 1955 blev Pethrus och Hjalmarson personligt bekanta[50], en bekantskap, som utvecklades till en mycket god vänskap. På våren 1956 uppsökte Hjalmarson Pethrus och ställde i utsikt en valbar plats för Pethrus på en riksdagslista för Högern. När Pethrus omtalade den nyheten för sin församlingsstyrelse, yttrade sig

många ledamöter och gav uttryck för ett politiskt medvetande, i det att de sade sig se betydelsen i ett sådant engagemang[51]. Några veckor senare, den 14 april, bekräftade Pethrus i Dagen, att han erbjudits valbar plats för Högern i Stockholms län, men att han bestämt sig för att tacka nej. Pethrus anförde som motivering för sitt beslut, att han inte fått "någon full inre personlig visshet" i frågan och att "inte full enhet råder om min nominering"[52]. Oppositionen mot Pethrus uttalades inte i första hand från krafter inom p., vilket hade varit väntat, utan från högerhåll. Vid ett sammanträde med Högerns förbundsstyrelse för Stockholms län den 12 april ifrågasattes Pethrus för att som 72-åring kandidera till riksdagen[53].

Trots denna personliga motgång lät sig inte Pethrus nedslås, utan gick i juni 1956, d.v.s. mitt uppe i valrörelsen, in i Högerns kulturråd[54]. Kulturrådet kan sägas vara samtalsforum för kulturpolitisk debatt inom Högern. Ordf. i kulturrådet var lektor Thorsten Åberg och senare ledamöter i rådet var bl. a. Birger Ekstedt, sedermera partiledare för Kristen Demokratisk Samling (KDS). Otvivelaktigt sökte sig Pethrus till kulturrådet, därför att han där fann en värdegemenskap, grundat på ett kristet-konservativt intresse kring hem och familj att bevara det "kristna samhället". Oppositionen från högerhåll mot Pethrus' medlemsskap i kulturrådet avslöjade dock, att grupper inom Högern uppfattade Pethrus' kulturpolitiska syn alltför ensidig. Det ledande högerorganet SvD gav uttryck för uppfattningen, att Pethrus' kultursyn gjorde honom olämplig för ledamotskap i kulturrådet[55]. Hjalmarson tycks dock än en gång slutit upp till Pethrus' försvar, vilket Dagen tacksamt noterade[56]. Pethrus, som skrev de flesta ledarartiklarna med uttalade högersympatier, kunde även lovorda initiativ från enskilda högerrepresentanter[57]. Dessutom fanns mellan Pethrus och Högern en värdegemenskap kring bl. a. monarkin[58] och ett värnande om familjen som institution[59]. Pethrus torde helt enkelt år 1956 ha upplevt, att av de existerande partibildningarna var det endast Högern, som mest homogent värnade om kristendomens ställning i samhället.

Pethrus' medpastor Allan Törnberg gick in i en för p. mer naturlig politisk fåra, när han valåret 1956 närmade sig Folkpartiet och den frisinnade medborgarföreningen i Stockholm. Vid samma sammanträde, den 3 april 1956, där Pethrus meddelade, att han övervägde riksdagskandidater för Högern, kunde Törnberg samtidigt ge upplysningen, att han placerats på fjärde och valbar plats för Folkpartiet[60]. Det behöver dock nämnas, att tveksamhet gentemot den politiskt helt oprövade Törnbergs namn fanns inom frisinnade medborgarföreningen och att det var först efter en rätt ingående diskussion, som Törnberg placerades på fjärde och sista valbar plats inför riksdagsvalet. Första namn på listan var Bertil Ohlin och andra namn SMF-pastorn Einar Rimmerfors[61].

Det finns belägg för, att Törnberg åren 1955—56 av olika skäl önskade lämna församlingsarbetet inom filadelfiaförsamlingen[62]. Därtill uttryckte han t.ex. vid predikantveckan 1955 en oro för samhällsut-

vecklingen[63]. Därför såg han gärna en riksdagsplats som forum för sitt samhällsmedvetande. I så fall hade Törnberg blivit den förste pingstvännen i Sveriges riksdag, i sig ett tecken på att p. som folkrörelse fått ett ökat samhällsmedvetande och att p. i större utsträckning än tidigare accepterades av samhället.

Sådan var situationen på sommaren 1956. Pethrus var engagerad i Högerns kulturråd och Törnberg kandiderade för Folkpartiet. Pethrus var vice ordf. i KSA, en organisation, som hade en klar udd mot den socialdemokratiska kulturpolitiken. Valåret 1956 var i stor utsträckning på Dagens ledarsidor KSA:s år. Dagen gav meddelanden kring KSA och betonade organisationens huvuduppgift, att försöka påverka partierna att nominera kristna kandidater på valbara platser inom de olika partierna. Bevakningen av hur partierna förverkligade KSA:s intentioner kom därför att ägnas den största uppmärkhet på tidningens ledarsidor. När därför socialdemokraternas stockholmsavdelning placerade den ateistiske skolpolitikern Stellan Arvidsson på valbar plats, medan broderskapsrörelsens ordf. Åke Zetterberg, tillika aktiv inom KSA, tilldelats icke valbar plats, upplevde Dagen detta som ett flagrant åsidosättande av KSA:s intentioner och ett öppet betygande av en kristendomsfientlig inställning.

Denna bedömning framkom bl. a. vid broderskapsrörelsens kongress i Uppsala den 4 aug. 1956. Pethrus var inbjuden att delta i ett estradsamtal om den kristnes samhällsansvar tillsammans med just Zetterberg, ärkebiskop Brilioth och en SMF-pastor. Vid detta estradsamtal tog Pethrus tillfället i akt, att fråga den närvarande men överraskade statsminister Erlander, varför "landets kristendomsfiende nummer ett rektor Stellan Arvidsson" placerats på valbar plats framför bl. a. Åke Zetterberg. Erlander svarade genom att hänvisa till Arvidssons skolpolitiska kunskaper och insatser. Erlander förutskickade vidare som en stor uppgift för Pethrus att se till att även Zetterberg kom in i riksdagen. Enligt Dagens referent var Pethrus inte alls nöjd med statsministerns svar[64]. En ledarkommentar före valet från Pethrus' hand bekräftade hans missnöje: "Regeringspartiet har i Stockholm genom placeringen av sina kandidater vid nomineringen visat, att de utan några eftergifter vill fullfölja sin förut tillkännagivna kurs om vårt lands fullständiga avkristning"[65].

Med detta dokumenterade intresse hos tidningen och Pethrus personligen för KSA:s modell att placera kristna företrädare på valbara platser, blir det intressant att undersöka tidningens stöd till Törnberg i dennes försök att nå riksdagen. Det stod nämligen helt klart, att Törnberg behövde allt tänkbart stöd både från SvM och Dagen. Under tiden 23 aug. till 15 sept. införde Dagen två artiklar om Törnberg[66], SvM tre[67]. I en ledare av den 23 aug. uttryckte Pethrus både förvåning över och stöd åt Törnbergs kandidatur: "Att Allan Törnberg låtit sig nomineras vid det förestående andrakammarvalet har måhända förefallit många av oss egendomligt. Det finns dock vissa synpunkter som gör detta hans steg ganska förståeligt... En allmän uppslutning kring denna lista bör också ge utsikter till att Törnberg blir

invald. Det skulle innebära att pingstväckelsen, en av landets största folkrörelser, finge sin första representant i riksdagen och en dugande och pålitlig sådan"[68].

Från den 23 aug. förekom inget direkt stöd för Törnbergs lista. Detta förhållande är märkligt, då man samtidigt beaktar, att t.ex. inför valet 1958 stöddes den frisinnade kandidaten Rimmerfors i en LP-signerad ledare nära valdagen[69]. Dessutom noteras, att Pethrus i valrörelsen 1956 inte alls var neutral utan tvärtom gav tydliga rekommendationer av olika kandidater. Således avrådde han stockholmsväljarna från att rösta på Stellan Arvidsson[70] och folkpartisten Lennart Eliasson, utan att i det sistnämnda fallet förorda Törnbergs lista, vilket kunde synas naturligt[71]. I stället rekommenderade Pethrus den 12 sept. pingstpastorn Herlog Gideonsson, som var första namn på en av Bondeförbundets två listor i Västernorrlands län[72] och den 14 sept. — två dagar före valet! — rekommenderade Pethrus stockholmsväljarna att rösta på, inte Törnberg, utan på prästen David Svenungsson som var uppsatt på Högerns lista: "Det är ett gott namn och värt att få de kristna väljarnas stöd"[73].

Att Dagen och Pethrus genom sitt uteblivna stöd till Törnberg indirekt motarbetat honom synes obestridligt. Varför? Flera förklaringar kan ges. För det första kan pekas på den gamla konkurrenssituationen mellan Dagen och SvM, men Pethrus gav ju dock Rimmerfors sitt stöd år 1958, då SvM (MB) fortfarande existerade. För det andra kan pekas på Pethrus' negativa erfarenheter av Folkpartiet efter freemandebatten. Detta borde då också ha haft betydelse för Pethrus' ställningstagande år 1958. För det tredje kan hänvisas till den kulturradikala folkpartipressens agerande under den amerikanske evangelisten Tommy Hicks mötesserie i filadelfiakyrkan år 1956, då bl. a. helbrägdagörelse praktiserades[74]. Pethrus replikerade på DN:s angrepp: "Detta är en sak att tänka på inför de kommande valen. Vill vi ha en regim, under vilken vi har att vänta poliskontroll över våra möten? Det är ljusa utsikter liberalismens gamla banérförare vinkar med: en polisstat, där man inte ens får söka hälsa för sin kropp var man vill"[75]. För det fjärde var det möjligt, att Pethrus fruktade för att Törnberg, om han blev vald, skulle utvecklas i kulturradikal riktning och därigenom influera p. För det femte kan en förklaringsmodell sökas i det karismatiska ledarskapets funktion. Hade Törnberg blivit riksdagsman, hade han naturligt fått en starkare ställning inom p.

Tilläggas bör även, att Pethrus inte med ett ord kommenterade, att det för Törnberg fattades c:a 2.500 röster för att han skulle ha blivit riksdagsman[76], ett förhållande, som fick Einar Rimmerfors att i brev till Pethrus några år senare deklarera, att "halva Stockholm" kände till, att Pethrus' ledarartikel till förmån för Svenungsson hade berövat Törnberg mandatet[77].

I valrörelsen 1956 var Dagens linje proborgerlig och för KSA. En viktig mätare i tiden var härvidlag de intryck, som andra tidningar fick av Dagens politiska kurs. Således anklagade socialdemokratiska

AT Dagen för att vara ett organ för H och Fp[78]. Dagen replikerade, att tidningen var partipolitiskt fri att slå åt alla håll[79]. Tidningen gav tydliga anvisningar, hur tidningens läsekrets skulle rösta. Till saken hör, att samtliga rekommenderade kandidater tillhörde de borgerliga partierna. Av valannonseringen framgick även klart, att det var framför allt Högern och Folkpartiet, som förväntade sig äga de flesta sympatisörerna bland Dagens läsekrets[80].

Valet blev en framgång för Högern (+ 11 mandat) och Kommunisterna (+ 1), medan Folkpartiet stod stilla och de båda regeringspartierna socialdemokraterna (—4) och Bondeförbundet (—7) var valets förlorare[81]. I en eftervalskommentar försökte Pethrus förklara den socialdemokratiska tillbakagången med att partiet blivit alltmer maktmedvetet och socialiseringsivrigt och därmed fjärmat sig från folket. Den andra anledningen till socialdemokraternas tillbakagång var att finna i deras "sätt att behandla de kristna intressena". Pethrus syftade här på IBRA:s valutafråga, där regeringen, enligt tidningens bedömning, slog vakt om "ett monopolintresse, en kapitalistgrupps priviligering, som inte borde ligga i småfolkets intresse. . .Regeringens åtgärd i detta fall var även ett intrång på yttrandefrihetens och religionsfrihetens område. . . Man får alltmer den uppfattningen, att småfolket och de förtryckta i landet inte längre har något att vänta från det hållet, då det gäller den religiösa friheten och de mänskliga rättigheterna". Pethrus omnämnde även Stellan Arvidssons placering på valbar plats framför Åke Zetterberg, en händelse, som enligt Pethrus borde stämma broderskaparna till eftertanke: "För det kristna socialdemokraterna borde det nu stå klart, att de för sina kristna intressen i fortsättningen inte har mycket att hämta inom sitt parti"[82].

Den proborgerliga inriktningen var liksom före valet given. Oppositionspartierna sades ha vunnit sina framgångar på sina "många demokratiska och mer folkliga inslag i sin politik" samt "deras inställning till de kristna värdena". Pethrus knöt stora förhoppningar till oppositionspartierna, att de skulle kunna driva en klart kristen kurs i fortsättningen[83].

Vad som vidare på redaktionell plats utsades efter valet 1956 var, att en viss besvikelse uttrycktes över resultatet av KSA:s arbete[84]. Här kunde en given bakgrund sökas i det förhållandet, att Arvidsson och inte Zetterberg invaldes[85].

Valrörelsen 1956 var tidningens mest uttalat politiska val någonsin. Att tidningen på sikt skapade opinion för ett mer politiskt ansvar framgick bl. a. av det förhållandet, att minst 11 pingstvänner kandiderade i 1956 års riksdagsval, därav 10 för Folkpartiet[86]. Det var vidare att vänta, att KSA:s framträdande skulle initiera en debatt om ett kristet partis fördelar och nackdelar. I den debatt, som följde på KSA:s upprop i febr. 1956, skrev Pethrus bl. a. i Dagen följande:

"Kanske de politiska partiorganen menar, att det varit bättre, om ett speciellt kristet parti bildats, som tillvaratagit de i uppropet omnämnda intressena. Vi hade dock tänkt oss, att man på det hållet delade den uppfattningen, att de kristna intressena skulle kunna tillgodoses i enlighet med nämnda upprop i samverkan med

de redan befintliga politiska partierna. Det kommer emellertid snart att visa sig, huruvida man i detta avseende varit alltför optimistisk"[87].

Det fanns även svenska samfundstidningar såsom Trosvittnet, som i tiden för KSA:s framväxt, i princip uttalade sig positivt till tanken på ett eget kristet parti[68]. Denna tanke var dock inte Pethrus' egen vid den aktuella tiden. I en ledare från mars 1955 tog han nämligen avstånd från det norska exemplet att bilda ett särskilt kristet parti och angav följande motiveringar:

"Splittringen på det politiska området är tillräckligt stor som den är och därtill är det från det kristna sanningskravets synpunkt omöjligt att binda det kristna intresset till ett särskilt politiskt parti. De kristnas samhällskrav bör kunna tas upp och genomföras med de politiska partibildningar som redan finns"[88].

Sammanfattning.

Valåret 1956 var KSA:s år. Tidningen stödde medvetet organisationens arbete på att påverka de existerande partierna att placera kristna företrädare på valbara platser. I själva bildandet av KSA låg en protest mot samhällsutvecklingen såsom den dirigerades under socialdemokratiskt styre. Pethrus hade sinne för basvärderingar i en kultur. Hans antimaterialistiska inriktning avgränsade gentemot bl. a. socialdemokratin. Vidare uttrycktes på ledarplats i Dagen uppfattningen, att socialdemokraternas partiledning inte representerade väljarna, inte ens de socialdemokratiska väljarna. Därför arbetade Pethrus för att broderskaparen Zetterberg skulle inväljas i riksdagen. Det var inte arbetarrörelsen och dess sociala reformprogram, som Pethrus reagerade på, utan den marxistiskt influerade kulturpolitik, som den socialdemokratiska regeringen förde. De folkmoraliska frågorna stod i tidningens fokus. Dagens linje i valrörelsen 1956 var därför klart proborgerlig. Efter valet knöt tidningen stora förhoppningar till oppositionspartiernas villighet att driva en politik, som var mer kristligt präglad än arbetarrörelsens. Valrörelsen 1956 uttryckte vidare det klarast uttalade samhällsansvaret i tidningens historia.

---

[1] 27/5-55, l, LP. Se även 25/2-56, l, ej LP
[2] 7/7-55, l, ej LP. Se även 11/6-55, l, ej LP, 6/12-55, l, LP, 3/11-56, l, LP och 12/5-56, l, ej LP.
[3] EH 29/12-55
[4] Se t.ex. 24/5-54, l, ej LP och 20/8-54, b.
[5] 11/4-56, 1, ej LP. Se även 10/3-56, b.
[6] 22/9-56, b.
[7] Se t.ex. 8/1-54, l, ej LP, 11/1-54, l, ej LP, 17/1-58, p, 18/7-58, l, ej LP, 2/2-62, l, ej LP, 30/5-62, l, ej LP och 20/10-62, l, ej LP.
[8] Se t.ex. 23/3-54, l, ej LP, 18/4-55, l, ej LP, 7/10-57, l, ej LP, 26/3-58, l, ej LP 2/5-61, l, ej LP, 29/3-62, l, ej LP och 25/5-62, l, ej LP.
[9] Se t.ex. 7/1-59, l, ej LP
[10] Se t.ex. 19/1-55, l, ej LP
[11] Se t.ex. 3/5-56, l, ej LP, 9/3-57, l, LP och 24/6-57, l, ej LP.
[12] Se t.ex. 22/9-54, l, ej LP, 21/2-57, l, LP och 9/9-58, l, ej LP..
[13] Se t.ex. 14/12-60, l, LP
[14] Se t.ex. för ett samgående mellan IOGT/NTO och NOV (Verdandi) 11/3-57, l, ej LP och 16/5-57, l, ej LP. Se vidare 3/8-55, p.

[15] Se t.ex. 28/1-57, l, ej LP, 20/1-58, l, ej LP, 19/1-59, l, ej LP och 4/11-59, l, ej LP.
[16] 9/9-58, l, ej LP
[17] Se t.ex. 12/3-58, l, ej LP och 18/7-58, l, ej LP. Dagen ställde sig år 1957 tveksam till ett regeringsförslag om en ny ölklass av 3,6 viktprocent alkohol ("mellanöl"), se 8/1-57, l, ej LP och 2/2-57, l, ej LP.
[18] Se t.ex. 11/9-57, l, ej LP, 26/3-58, l, ej LP, 3/10-60, p och 8/12-61, l, ej LP — Alkoholismen var inte en sjukdom utan berodde på människans fria vilja, se t.ex. 24/7-56, l, ej LP, 7/5-57, l, ej LP, 28/2-58, l, ej LP och 25/9-59, b. Indirekt orsak till spritmissbruket sades vara människans vilja att fly bort från verkligheten, 22/8-57, l, ej LP. Den radikalaste lösningen var den kristna frälsningsupplevelsen, 30/7-54, b.
[19] 23/2-55, b.
[20] Se t.ex. 22/2-55, l, ej LP
[21] Se t.ex. 30/4-55, l, LP
[22] 23/4-55, p.
[23] Se t.ex. 29/3-55, l, ej LP och 3/6-55, b.
[24] 17/1-55, l, ej LP. Mer specificerat angavs skilsmässornas orsaker vara biografernas och dansbanornas nöjesutbud, 30/6-54, l, ej LP, jäktet i tidsandan, kvinnornas förvärvsarbete, den ringa svårigheten juridiskt sett att erhålla skilsmässa, de ökade neuroserna, 1/2-56, l, ej LP samt trångboddheten och spritmissbruket, 26/9-56, l, ej LP.
[25] Se t.ex. 25/4-55, l, LP, 14/12-55, b och 11/6-55, l, ej LP.
[26] 27/6-55, l, ej LP. Se även 27/8-55, l, ej LP och 17/3-56, b. Disciplinproblem förekom i den avkristnade skolan. En annan orsak till den försämrade disciplinen låg i sammandragningen av barn till nya stora skolkomplex, 24/11-55, b liksom de många skolämnen, vilka befrämjade stressymptom, 24/11-55, b.
[27] Se t.ex. 29/5-54, b, 4/5-55, l, ej LP, 15/10-55, b, 29/10-55, l, ej LP, 9/2-56, b och 14/2-56, b.
[28] Algotsson 1975, s. 351
[29] Se t.ex. 18/1-55, l, ej LP och 5/9-55, l, ej LP.
[30] SDÅ 1954, s. 203 f.
[31] 7/9-55, l, ej LP. Se även rubrik den 6/10-52: "Televisionen ett betydande problem för USA:s kristna".
[32] Dagen 31/5-55
[33] 10/10-55, l, LP
[34] LP till Danell 12/10-55, LPs
[35] Danell till LP 14/10-55, LPs. Se även Lundgren 1973, s. 53
[36] Styrelseprotokoll 28/10-55 § 185, Fs.
[37] Protokoll 15/12-55, LPs. Se även SvD 18/12-55.
[38] AU-protokoll 7/3-56 § 3, KDSs.
[39] Dagen 4/2-56
[40] 15/2-56, l, LP
[41] 26/3-56, l, LP
[42] 30/5-56, l, LP
[43] Dagen 4/2-56
[44] Dagen 28/5-56. Se även 11/6-56, där LP:s tal inför mellan 25 och 30.000 åhörare vid lantbruksmässans avslutning på Axvalla Hed refererades.
[45] 21/8-56, l, ej LP. Se även 22/9-56, l, ej LP.
[46] 27/6-56, l, ej LP. Denna ledarkommentar är ett belysande exempel på hur tydligt den karismatiske ledaren övergett ett sekteriskt medvetande.
[47] EH 29/12-55
[48] Se t.ex. 22/3-56, l, LP, 8/9-56, l, ej LP och 10/9-56, l, ej LP. Det var i första hand AT, som bemöttes.
[49] 4/5-56, l, ej LP
[50] Hjalmarson till LP 19/12-55, LP till Hjalmarson 21/12-55, LPs.
[51] Styrelseprotokoll 3/4-56 § 55, Fs. Hj. uppger i intervju 2/11-76, att han av flera skäl såg att LP kandiderade. Dels fanns mellan honom och LP en betydande samsyn vad gäller familjepolitiken, den sociala omsorgen om t.ex. de alkoholskadade samt kulturpolitiken. Hj. uppskattade LP:s samhällsmoraliska arbete.

Inom Högern fanns dessutom starka kristna grupper, inte minst pingstvänner, vilka borde ha en företrädare i riksdagen. Därför agerade Hj. tillsammans med partisekreteraren Gunnar Svärd för LP:s kandiatur. Hj:s version bekräftas av Svärd i brev till förf. 3/12-75 och av ombudsman Per-Åke Thuresson, intervju 12/11-75.
[52] 14/4-56, l, LP. Se även 14/9-56, l, LP.
[53] Förbundsstyrelseprotokoll för Högerpartiet i Stockholms län den 12/4-56 § 38, Hs. Av högertidningar, som undersökts hade SDS, NWT och Barometern inga kommentarer, medan SvD den 15/4-56 endast refererade LP:s uppgift i Dagen.
[54] LP till Hjalmarson 29/6-56, Hs.
[55] SvD 30/9-56
[56] 2/10-56
[57] Se t.ex. 27/6-56, l, LP
[58] Se t.ex. 17/11-55, l, ej LP, 19/4-56, l, LP och 8/6-56, l, ej LP
[59] Se t.ex. 17/1-55, l, ej LP och 26/9-56, l, ej LP
[60] Styrelseprotokoll 3/4-56 § 204, Fs.
[61] Protokoll för Sthlms frisinnade medborgarförenings AU 27/3-56 § 4, styrelseprotokoll 9/4-56 § 8 och medborgarföreningens nomineringsmöte 12/4-56 § 9, FMs.
[62] Törnberg till LP 11/11-55 och 6/2-56, LPs, styreseprotokoll 9/10-56 § 187, Fs.
[63] EH 29/12-55
[64] 6/8-56. Enligt SvT 10/8-56 hade Erlander sagt, att det inte endast var skolan, som avkristnade samhället, utan i större utsträckning filmen och serierna.
[65] 14/9-56, l, LP. Se även 6/8-56, l, LP, 11/8-56, l, LP, 17/8-56, l, LP och 15/9-56, l, LP.
[66] 4/9-56 och 5/9-56
[67] SvM 6, 12 och 13/9-56
[68] 23/8-56, l, LP. Se även Utsikt 7/56.
[69] 29/5-58, l, LP
[70] 12/9-56, l, LP
[71] 13/9-56, l, LP
[72] 12/9-56, l, LP
[73] 14/9-56, l, LP
[74] DN 20/2 och 23/2-56. Se även ST 18/2-56, SvD 20/2-56, Expressen 21/2-56 och AT 24/2-56.
[75] 21/2-56, l, LP
[76] Utsikt 10/56
[77] Odaterat brev från Rimmerfors till LP 1964, LPs. Se även Rimmerfors 1976, s. 208 ff.
[78] AT 6/9-56
[79] 8/9-56, l, ej LP
[80] Se tabell 14
[81] SDÅ 1956, s. 88
[82] 18/9-56, l, LP
[83] 18/9-56, l, LP
[84] 2/10-56, l, LP
[85] AT 17/9-56
[86] Annonser i Dagen 14-15/9-56
[87] 15/2-56, l, LP
[88] Trosvittnet 18/5-56.
[89] 7/3-55, l, LP

c. Dagens antikulturradikalism 1956—58.

Den markerade samhällsmedvetenhet, som präglade tidningen år 1956 och till vilken den upplevda inhemska sekulariseringsprocessen starkt bidragit förstärktes ytterligare till följd av den dramatiska utrikespolitiska utvecklingen under senhösten 1956 i Polen, Ungern och mellersta östern.

Författare och studerande ungdom hade begärt genomgripande reformer i Ungern. Demonstrationer i Budapest i slutet av okt. 1956 gav signalen till en stor folkresning med arbetare, medelklassens ungdom och stora delar av armén sida vid sida. I början av nov. vällde ryska trupper in över landet och kuvade det ungerska upproret[1]. Händelseutvecklingen i Ungern utgjorde för tidningen Dagen ett belägg för kommunismen som ett diktatoriskt system. Tidningen skrev bl. a.:

"Vad den nu bevittnar i det lilla Ungern är det grövsta brott mot mänskligheten som begåtts sedan århundraden och ställer Mussolinis framfart i Abessinien och Hitlers erövringståg helt i skuggan. Den tyska nazismen förde krig, den ryska kommunismens pansartrupper och stridsflyg är i färd med människoslakt i stor stil i ett europeiskt kulturland"[2].

Tidningen reagerade således mycket starkt, när den iakttog, hur människovärdet förtrampades av en diktatur.

Ett annat utrikespolitiskt område, som i högsta grad gjorde tidningen samhällsmedveten, var mellanöstern. Även för det området blev senhösten 1956 mycket händelserik. Efter den egyptiske presidenten Nassers beslut att nationalisera Suezkanalen, angrep israeliska, franska och engelska trupper Egypten. Efter påtryckningar från både Sovjet och USA drog man sig dock bort från nyockuperat område[3]. Suezkrisen fick två följder för Dagen och p. För det första visade tidningen ett aktivt politiskt intresse genom att i konflikten helhjärtat ta Israels parti och som feghet fördöma den brittiske premiärministern Eden och västmakternas i tidningens ögon halvhjärtade stöd åt Israel[4]. Suezkrisen sades t.ex. ha "uppslukat Anthony Eden och mycket av Storbrittanniens moraliska prestige med honom"[5]. För det andra spelade övertygelsen om judafolkets eskatologiska funktion en avgörande roll för tidningens uppslutning på Israels sida. I sept. 1956 skrev Pethrus i Dagen: "Israels framträdande som stat, Rysslands framträngande till Medelhavet, Englands strider om Cypern och Suezkanalen och Frankrikes intressen i Nordafrika visar hän mot uppfyllelsen av Bibelns profetior i detta avseende"[6]. I inställningen till judafolket fanns mellan Dagen och p. en självklar samsyn. Således samtalade nyhemsveckan 1956 om judafolket som ett tidstecken[7]. På predikantveckan 1957 yttrade Pethrus: "Tidstecknen varslar om att vi lever i profetiornas uppfyllelse och att tiden för Jesu tillkommelse är nära. Gudlöshet, otro, nöjeslystnad och brottslighet utbreder sig över hela jorden"[8].

Även den inhemska sekulariseringsprocessen utgjorde för tidningen ett tidstecken. I en ledare från jan. 1957 angrep Pethrus kulturradikalismen, som särskilt socialdemokratin sades vara präglad av. Han stannade därvid först vid arbetarrörelsens historia, som enligt Pethrus varit antikristet präglad och fortsatte: "Den regim vi nu haft i årtionden har genom sin lagstiftning och sin administration i hög grad befrämjat den pågående sekulariseringen och därigenom bidragit till den moraliska upplösning vårt land upplever. Intet av de andra politiska partierna har på detta sätt bidragit till landets avkristning. Socialdemokratin som regeringsparti med majoritet i riksdagen har haft makt att i detta avseende påverka utvecklingen som ingen annan.

Därtill har detta parti med sin marxistiska inställning på många sätt influerat vårt folk i antikristlig riktning. Marxismen är till sin grundåskådning antireligiös". Pethrus omnämnde som konkreta sekulariseringsfenomen "abortlagstiftningen, ungdomskriminaliteten, pornografisk litteratur och alkoholmissbruk" samt indirekt regeringens åtgärder i IBRA-frågan 1954. Pethrus fortsatte: "Ingen vill förneka, att antikristliga tendenser i kulturradikalismens och den religiösa likgiltighetens skepnad gör sig gällande även inom de andra politiska partierna. Men minioritetspartierna kan dock inte bära det ansvar för utvecklingen som ett majoritetsparti i regeringsställning"[9]. Denna inställning kände sig den karismatiske ledaren Pethrus fri att ge också på nyhemsveckan 1957 genom att fastslå: "I Sverige är arbetarrörelsen marxistisk"[10]. Relationen mellan p. och socialdemokratin kan således betecknas som mycket ansträngd månaderna efter 1956 års val.

Inför koalitionsregeringens upplösning hösten 1957 efter pensionsvalet[11] företog tidningen en uppräkning av de kulturradikala åtgärder, som vidtagits under koalitionsregeringens tid: "Den nya rättegångsbalken, med åtföljande faror för rättssäkerheten, uppmjukningen av skilsmässolagen, den ogifta kvinnans likställdhet med den gifta och den nya abortlagen m.m." Vidare påpekade Pethrus, att "åtskilliga rättsfall har varit rent av upprörande" och åsyftade bl. a. kejne- och helanderaffärerna[12]. Tidningen fann sig också föranledd att bemöta ett uttalande av Bondeförbundets partiledare Gunnar Hedlund, att koalitionsregeringen genomfört många betydande kulturella reformer. Pethrus replikerade: "Vi kan dock inte påminna oss någon åtgärd som brutit mot den kontinuerliga avkristning som på ett så sorgligt sätt kännetecknat utvecklingen under senaste årtionden"[13]. Kulturradikala tendenser sades dock finnas inom samtliga partier[14].

Under själva regeringskrisen gav Pethrus i Dagen förord för en borgerlig trepartiregering just på grund av socialdemokraternas kulturpolitik[15]. I något sammanhang pläderade tidningen för en samlingsregering med hänsyn till landets ekonomiska problem[16] och den gav klart uttryck åt ett missnöje över den lösning som regeringskrisen fick, nämligen en socialdemokratisk minoritetsregering[17]. Nämnas i detta sammanhang bör även, att bl. a. Pethrus under regeringskrisen å KSA:s vägnar vände sig till kung Gustav VI Adolf med en uttalad förhoppning, att "de personer, som Ni nu kallar till Edra rådgivare, måtte inse och erkänna den fara som... hotar vårt folk, samt vara besjälade av en önskan att återställa respekten för andliga och moraliska värden och den lydnad för gällande lagar, som är en oundgänglig nödvändighet i dagens kultursamhälle"[18].

Hösten 1957 kom även att präglas av en kulturpolitisk debatt med anledning av den norske författaren Agnar Mykles utgivna bok "Sången om den röda rubinen". Att sådan litteratur överhuvud kunde få tillstånd att utgivas, utgjorde för tidningen gott exempel på en antikristen regerings styrning av samhället[19]. Vidare kunde tidningen samma år reagera mot åtgärder, som befrämjade dansens utbredning

till allt lägre åldrar[20], samt mot "de skandalösa föreställningar, som ibland förekommer i TV"[21].

En annan i tidningens ögon mycket angelägen folkmoralisk och kulturpolitisk fråga var skolfrågan. Den hade på ett särskilt sätt aktualiserats år 1957, då en ny skolberedning tillsatts. Till skillnad från undervisningsplanen av år 1955, som i stort sett speglade en kulturkonservativ skolpolitik, kom 1957 års skolberedning att få en mer kulturradikal prägel, illustrerad bl. a. av namnen Ragnar Edenman (s), ordf. och sedermera statsråd i den nya socialdemokratiska regeringen, Stellan Arvidsson (s) och Gunnar Helén (fp)[22]. Dagen yrkade energiskt på en skola, präglad av en kristet-etisk grundsyn. Sålunda arbetade tidningen medvetet för att bevara skolans kristna prägel genom att konkret slå vakt om morgonbönen[23]. I en ledarkommentar fastslogs: "Våra skolor har under de senaste trettio åren varit föremål för en systematisk avkristning"[24]. Under dessa 30 år hade ju nästan uteslutande socialdemokraterna haft regeringsansvar. Den aktuella pensionsfrågan kom helt i skymundan för skolfrågan. Frågan om kvinnliga präster hösten 1957 belyste även på ett klart sätt för tidningen en sekulariserad stats agerande mot kristendomen själv[25]. De folkmoraliska aspekterna och inte de socialt-ekonomiska var som tidigare de viktigaste vid bedömningen av samhällsutvecklingen och utifrån den bedömningen skapade sig tidningen de aktuella åren en klart proborgerlig attityd.

Den negativa inställningen till den socialdemokratiska kulturpolitiken präglade även tidningen vid bevakningen av den allmänna politiska debatten före nyvalet i juni 1958. I en ledare av den 20 mars bemötte Pethrus en ledare i Smålands Folkblad (s), som enligt uppgift ifrågasatt KSA:s existensberättigande. Pethrus gick i sin ledare till attack mot det socialdemokratiska partiet för att bära "det huvudsakliga ansvaret för sekulariseringen". Pethrus omnämnde konkret: "Samtidigt som man just nu vill minska kristendomstimmarna i skolorna, håller man en fullkomlig klappjakt på statskyrkan, hindrar kristen radioverksamhet och diskriminerar vissa grupper av kristna och deras samhällsuppbyggande verksamhet". Med adress till socialdemokratin fortsatte han: "Men det finns en viss kategori människor som har regerat ensamma så länge att de tror, att de har något slags monopol på att utöva press på andra åsiktsriktningar"[26]. I fortsatt polemik med Smålands Folkblad omnämnde Pethrus även Arvidsson-Zetterbergfallet från år 1956[27]. I fortsatta ledare motiverades KSA:s existens mot bakgrund av den svenska samhällssekulariseringen, varvid kritik indirekt åter riktades mot socialdemokraternas agerande i regeringsställning i kulturpolitiska frågor[28].

I själva valrörelsen inför junivalet 1958, som utlysts med anledning av pensionsfrågan, följde tidningen dock en traditionell linje genom att vara neutral[29]. Av förekomsten av antalet valannonser framgick, att det var Högern och Folkpartiet, som betraktade Dagens läsekrets som sin[30]. I förvalsledaren inför valet uppmanade Pethrus: "Rösta kristet!" och menade därmed, att de kristna väljarna i sann KSA-

anda skulle stödja kristna kandidater på valbar plats samt stryka de namn, som ansågs kristendomsfientliga[31]. Pethrus rekommenderade för Stockholms del den frisinnade kandidaten Einar Rimmerfors[32].

Valet i juni 1958 resulterade i betydande framgångar för socialdemokraterna (+ 13) och Högern (+ 2), medan Folkpartiet gjorde ett formligt katastrofval och minskade med hela 20 mandat[33]. I sin eftervalsledare noterade även Dagen "den minst sagt överraskande valutgången". Socialdemokraternas framgångar tillskrevs pensionsfrågans betydelse och partiets nära förankring i fackföreningsrörelsen. Folkpartiet sades ha förlorat väljare till socialdemokraterna bland löntagarna och till Centerpartiet (f.d. Bondeförbundet) på landsbygden[34].

I en efterföljande ledare uppehöll sig Pethrus främst vid Folkpartiets tillbakagång. Bl. a. tog han fasta på partiets "medlande ställning i pensionsfrågan". Pethrus stannade dock mest utförligt vid partiets oklara ställning till kristna och etiska värden och påminde om, att partiet under många år varit de frikyrkligas politiska hemvist, men att "samröret med liberalerna" fått många kristna att lämna partiet. Pethrus stannade även inför det förhållandet, att den liberala falangen inom Folkpartiet haft strävan att ge den frisinnade delen inom partiet en så liten politisk betydelse som möjligt. Han påminde därvid om att frisinnade företrädare som Daniel Wiklund och J.W. Johnsson inte beretts valbar plats inför valet. Pethrus angrep vidare det, som han betecknade som "Dagens Nyheter-falangen", "denna den svenska ateismens och smutslitteraturens banérförare" och Pethrus slutade: "Den del av Folkpartiet, som representeras av kulturradikaler, med Dagens Nyheter i spetsen, bär en dryg del av ansvaret för att kristna, som förr ansett det helt naturligt att rösta med Folkpartiet, nu drar sig därifrån. Dessa vill för inget pris göra sig meddelaktiga i den Mykle-moral, den spritvänlighet och den avkristningspolitik, som Dagens Nyheter representerar i Folkpartiet"[35]. Att notera här är, att den pastor J.W. Johnsson, som i freemanåret 1950 var en anledning för Dagen att distansera sig från Folkpartiet, nu år 1958 genom sin uteblivna riksdagsplats sågs som en anledning för tidningen att distansera sig från samma parti.

Den negativa inställningen till den socialdemokratiska regeringen profilerades under sommaren 1958 genom den nya skolstadga, som trädde i kraft den 1 juli och genom vilken det sista bandet mellan kyrka och skola bröts. Domkapitlen skulle inte längre vara tillsynsmyndighet utan en nyinrättad profan regional institution, länsskolnämnderna, inrättades[36]. Det Pethrus fäste särskild vikt vid var, att i den nya läroverksstadgan inte fanns någon föreskrift om att skolåret skulle börja och sluta med andakt[37]. Sin egen mycket negativa inställning delgav han troligen nyhemsveckans deltagare i juni[38] och den 27 aug., mitt uppe i valrörelsen inför höstens kommunalval, skrev han i Dagen:

"Man kan väl knappast tänka sig att kristna i fortsättningen kan ge sitt stöd åt en regim som kan handla så som skett med den nya skolstadgan. Varje kristen i detta land bör säga sin mening om tilltaget i fråga, genom att ge sin röst åt de

listor, som har de flesta och mest pålitliga kristna namnen samt till de partier, vars ledning ställer sig positiv till de kristna värdena. När vi gå att rösta, låt oss tänka på det ateistiska sabotaget mot kristendomen i den nya skolstadgan"[39].

I klartext stod alltså, att den kristne väljaren i kommunalvalet 1958 inte borde stödja socialdemokraterna utan ge sitt stöd åt något av de borgerliga partierna. I en ledare från den 28 aug. tog Pethrus visserligen avstånd från "kulturradikalernas moralupplösande verksamhet" inom Folkpartiet, men betecknade det som ett "hälsotecken", att partiledaren Ohlin i ett tal angripit "slapphet och nedbusning". Vidare apostroferades ett valmanifest från Folkpartiet, där just bl. a. denna nedbusning sades fördjupa behovet av "kristna och humanistiska grundsatser för såväl enskild rättskänsla som samhällets rättsordning"[40]. I en LP-signerad ledare den 8 sept. angreps på nytt arbetarrörelsen samtidigt som proborgerliga sympatier uttrycktes[41]. Av frekvensen av valannonser i tidningen framkom även, att det var Högern och Folkpartiet, som annonserade flitigast[42]. Valet resulterade i framgångar för Högern, Bondeförbundet och socialdemokraterna medan Folkpartiet gjorde ett mycket dåligt val[43]. Valutgången erhöll få ledarkommentarer i tidningen[44].

Vi har kunnat konstatera en negativ attityd till den socialdemokratiska kulturpolitiken 1956—58. Hur ställde sig tidningen till de övriga partierna? Intressantast härvidlag är naturligtvis Högern. Det var tydligt, att åtminstone Pethrus' personliga sympatier valåret 1956 låg närmast Högern och att den linjen fullföljdes de närmaste åren. Han stödde mycket kraftigt Hjalmarsons inlägg i remissdebatten 1957[45]. Från socialdemokratiskt håll anklagades också Dagen för att de facto vara ett högerorgan[46].

Pethrus satt som medlem i Högerns kulturråd och t.o.m. i dess arbetsutskott från sommaren 1956. I mån av tid deltog han också rätt flitigt i rådets sammanträden åren 1957—58[47]. Den 15 aug. 1958 var rådet samlat till överläggningar kring en PM om ungdomsbrottsligheten, som utarbetats av nye sekreteraren Birger Ekstedt. Vad denna PM innehöll är inte bekant, men protokollet meddelar, att Pethrus begärde ordet och föreslog bordläggning av ärendet i väntan på att innehållet mera noga genomtänkts. Rådet beslöt emellertid att förelägga Högerns riksstämma nämnda PM i befintligt skick[48]. Efter det rådssammanträdet svalnade Pethrus' intresse för kulturrådets arbete. Hjalmarson uppsökte honom personligen några dagar därefter för att tala med honom[49] men kort tid därefter och senast i början av nov. avsade han sig slutgiltigt ledamotskapet i kulturrådet[50].

Varför? Ja, anledningarna till avsägelsen kan ha varit flera. En viktig anledning låg förmodligen i det förhållandet, att MB (tidigare SvM) nedlades den 31 okt. 1958 efter år av ekonomiska svårigheter. Samtidigt var Ottossons egna ekonomiska problem med Dagen, IBRA och de egna industriföretagen närmast krisartade. Dagen behövde av nödvändighet vinna MB:s läsare för sig. Genom att utträda ur Hö-

gerns kulturråd ville Pethrus medverka till, att MB:s frisinnade och frikyrkliga läsekrets sökte sig till Dagen.

För det andra torde man, mot bakgrund av Pethrus' tidigare reaktioner, kunna räkna med en viss känsla av besvikelse hos honom över kulturrådet och eventuellt Högerns kulturpolitiska inriktning. I Dagen kan det således spåras, hur han framförde kritik mot det ledande högerorganet SvD för att vara alltför kulturöppet[51]. På våren 1958 klagade han i Högerns partiorgan Medborgaren över den bristande folkligheten hos Högern[52]. I en DN-intervju den 4 nov. 1958, där han offentliggjorde sin avsägelse ur kulturrådet, uttryckte han besvikelse över att kulturrådet alltmera politiserats[53]. Motståndet i en enskild, till synes obetydlig fråga den 15 aug., kunde då vara den irrationella faktor, som fick Pethrus att avgå ur kulturrådet.

I själva förekomsten av KSA fanns naturligtvis tankarna om ett eget kristet parti alltid latenta. I juni 1957 uttryckte Pethrus kritik av de kristna riksdagsmännen, vilka sades "ofta givit en starkare betoning åt de partipolitiska intressena än åt de rent kristna", och Pethrus manade till "gemensam aktion" i stället[54]. I samband med regeringskrisen 1957 uttrycktes på ledarplats en tidig känsla av politisk hemlöshet. Kulturradikalism sades förekomma i samtliga partier[55]. Med den deklarerade känslan av politisk hemlöshet fanns en viktig grund lagd för tanken på en kristen partibildning.

En annan i det sammanhanget mycket viktig indikator var tidningens uttryckta tillfredsställelse över de kristna partiernas existens och framgångar på den europeiska kontinenten. Således gladde sig tidningen över västtyska CDU:s valseger hösten 1957 och tidningen uttryckte glädjen över partiet som ett kristet parti och inte som ett politiskt högerparti[56]. På KSA:s första riksting i nov. 1957 diskuterades även frågan om ett kristet parti, varvid bl. a. Pethrus, om än i vaga formuleringar, yttrade sig mot en sådan tankes förverkligande[57]. På våren 1958 uttalade han sig klarare i Högerns organ Medborgaren: "De kristna är ju inte ense i alla samhällsfrågor. Ett sådant parti skulle bara bringa splittring"[58]. Vid ett stort massmöte i Göteborg den 31 aug. 1958, d.v.s. mitt uppe i valrörelsen, uttalade Pethrus "sin stora skepsis mot ett sådant förslag... Vi tror att vår väg är att sammansvetsa olika kristna över partigränserna och så påverka samhällsarbetet i positiv kristen riktning"[59]. Pethrus anslöt sig således ännu hösten 1958 till KSA-modellen. De svenska partierna upplevdes trots allt inte så sekulariserade, att inte ett aktivt kristet samhällsarbete kunde förverkligas inom dessa.

Vad som för åren 1956—58 står helt klart är, att Dagens starka uppslutning kring KSA:s arbete haft en stor opinionsbildande betydelse inom p. Under några år fick en karismatisk rörelse en politiskt-moralisk prägel. I Dagen delgavs budskapet, att politiskt arbete var kristet legitimt[60]. Inför varje val presenterades KSA-modellen: att påverka partierna och stödja de kristna kandidaterna, som fanns på valbara platser[61]. Tidningen hjälpte själv sin läsekrets vid

bedömningen av vilka kandidater, som var "kristna", genom att inför varje val ge tydliga anvisningar.

Den KSA-propaganda, som Pethrus förde fram i Dagen, kände han sig helt fri att delge p. på de stora sammandragningarna, i sig ett tecken på p:s tilltagande politisering. På predikantveckan 1957 — ett år efter Törnbergs försök att bli riksdagsman — yttrade Pethrus bl. a.: "Det är en brist att en stor rörelse som pingströrelsen saknar representanter i riksdagen"[62]. Även på nyhemsveckan 1958 talade Pethrus för tanken att pingstvänner skulle bli riksdagsmän, men fick vid det tillfället möta viss opposition från en av de yngre ledande pingstpastorerna Lennart Magnusson i Norrköping[63]. I en skrift från 1959 bemötte även pastor Harald Gustafsson, Göteborg KSA:s målsättning att med politiska medel söka befrämja kristendomens ställning i samhället[64].

Pethrus' tankar mötte dock ett ökat gensvar inom p. Tidningen Dagens starka uppslutning kring KSA påverkade här otvivelaktigt opinionen inom p. Från omkring 1957—58 kan det observeras, att ett flertal, företrädesvis yngre pingstpredikanter, aktivt engagerade sig som ordföranden i KSA:s länskommittéer o.s.v.[65]. Förlaget Filadelfia beviljade anslag till KSA:s arbete[66] och i filadelfiaförsamlingen i Stockholm upptogs efter styrelsebeslut offer till KSA[67].

Denna med åren allt starkare uppslutning kring KSA från p:s folk kan inte förklaras utan att hänsyn tas till Dagens opinionsbildande betydelse. Bakom en inlämnad samtalsfråga vid nyhemsveckan 1958 är det realistiskt att se denna opinionsbildning: "Skall pingstväckelsens folk återupprätta samhällets grundvalar eller skall vi draga oss undan kallelseansvaret?"[68] Inför junivalet 1958 kandiderade ett flertal pingstvänner, om än inte lika många, som inför riksdagsvalet 1956[69].

Sammanfattning.

Flera faktorer i tiden bidrog till ett markerat politiskt medvetande hos Dagen. Ungernhändelserna hösten 1956 avslöjade för tidningen näraliggande diktaturer, som berövade människovärdet. Suezkrisen väckte både ett politiskt och apokalyptiskt medvetande, som inte uteslöt utan kompletterade varandra.

Den svenska sekulariseringsprocessen manade på liknande sätt till en förvissning om att Jesu återkomst var nära förestående och att utvecklingen behövde mötas av ett enigt kristet-politiskt agerande. Särskild vikt fäste Dagen vid de tendenser i folkmoraliskt hänseende, som hotade den uppväxande generationen i form av film, dans, TV, föräktenskapliga förbindelser, skolundervisningen m.m. Sitt politiska agerande kanaliserade Dagen i ett kraftigt stöd för KSA-linjen: att försöka påverka de existerande partierna att placera kristna kandidater på valbara platser. Som parti betraktat menade tidningen, att Högern var mest kulturkonservativt homogent och bäst förverkligade KSA:s intentioner. I de båda valen 1958 låg tidningens linje närmast

Högern. Högern var för Dagen något av kristendomens sista fäste i Sverige. Bortom Högern fanns endast den politiska hemlösheten och den faktiska möjligheten av att bilda ett eget kristet parti.

---

[1] SDÅ 1956, s. 34
[2] 5/11-56, l, ej LP. Se även 9/2-55, l, ej LP, 3/3-55, l, ej LP, 6/7-55, b, 2/7-56, l, ej LP och 26/10-56, l, ej LP.
[3] SDÅ 1956, s. 344 ff.
[4] 15/8-58, l, ej LP
[5] 10/1-57, l, ej LP. Se dock 8/6-56, l, ej LP
[6] 29/9-56, l, LP. Se även 19/3-57, l, ej LP, 16/7-57, l, ej LP och 18/9-57, l, ej LP. — Den 29/10-55 utsändes ett upprop från samfundet "Sverige-Israel" m.a.a. nöden bland Marockos judar, LP återfanns bland undertecknarna, LPs.
[7] EH 28/6-56
[8] EH 26/12-57.
[9] 26/1-57, l, LP
[10] EH 4/7-57. I maj 1957 vädjade LP till statsminister Erlander att ta hänsyn till en skrivelse från Broderskapsrörelsen i skolfrågan, 28/5-57, l, LP. I maj 1957 anordnades också ett nytt opinionsmöte i Hagaparken i KSA:s regi, varvid bl. a. LP och pastor John W. Johnsson talade inför c:a 10.000 åhörare, Dagen 3/6-57.
[11] SDÅ 1957, s. 31 ff.
[12] 19/9-57, l, LP
[13] 25/10-57, l, LP
[14] 21/10-57, l, LP
[15] 21/10-57, l, LP
[16] 28/10-57, l, LP
[17] 30/10-57, l, ej LP
[18] Odaterad skrivelse från KSA till "Konungen", KDSs.
[19] Se t.ex. 7/8-57, l, ej LP, 16/9-57, l, LP, 2/10-57, l, LP och 14/11-57, b.
[20] Se t.ex. mot skoldanser 11/3-57, l, ej LP och 23/3-57, l, LP och mot förslag att inträdesåldern vid offentliga danstillställningar skulle sänkas till 15 år, 8/2-58, b. Se även tidningens protest mot dans på kyrkliga högtidsdagar som t.ex. skärtorsdagen, 17/4-57, b.
[21] 3/3-58, l, LP. Se vidare 3/4-58, b.
[22] Algotsson 1975, s. 355.
[23] Se t.ex. 15/1-57, l, ej LP, 8/2-57, b, 14/2-57, b, 21/2-57, l, ej LP. Se vidare 19/10-57, l, ej LP, 20/2-58, b och 21/2-58, l, ej LP.
[24] 20/3-58, l, LP. Se även 2/9-57, l, ej LP.
[25] Se t.ex. 4/10-57, l, LP och 15/10-57, l, ej LP
[26] 20/3-58, l, LP
[27] 26/3-58, l, LP
[28] Se t.ex. 9/4-58, l, ej LP och 23/4-58, l, LP
[29] Se tabell 14
[30] Se tabell 14
[31] 30/5-58, l, LP
[32] 29/5-58, l, LP
[33] SDÅ 1958, s. 47
[34] 3/6-58, l, LP
[35] 4/6-58, l. LP
[36] SOU 1961: 30, s. 57 och Göransson i KÅ 1972, s. 43
[37] 27/8-58, l, LP
[38] EH 10/7-58.
[39] 27/8-58, l, LP
[40] 28/8-58, l, LP
[41] 8/9-58, l, LP
[42] Se tabell 14
[43] SDÅ 1958, s. 48
[44] Se t.ex. 3/6-58, l, ej LP och 4/6-58, l, LP
[45] 8/11-57, l, LP. Se även 16/11-57, l, LP
[46] Se t.ex. 24/10-56, l, LP och 14/11-56, l, LP. Notabelt var dock, att KSA av

Högern uppfattades som nära knutet till partiet, ombudsman Per-Åke Thuresson skrivelse 23/10-63, KDSs.
[47] Se t.ex. verksamhetsberättelse för kulturrådet 1/1-30/6-58, Hs. I Kulturrådet togs även den första kontakten mellan LP och KDS:s blivande partiledare, Birger Ekstedt, E. till LP 14/4-58, LPs.
[48] Protokoll från kulturrådets sammanträde 15/8-58, Hs.
[49] Hjalmarsson till kulturrådets ordf. Thorsten Åberg 18/8-58, LP till Ekstedt 31/10-58, E. till LP 23/10-58 och E. till Hjalmarson 26/1-59, Hs.
[50] DN 4/11-58.
[51] Se t.ex. 21/4-58, l, LP.
[52] Medborgaren 16/58.
[53] DN 4/11-58.
[54] 8/6-57, l, LP
[55] 21/10-57, l, LP
[56] 17/9-57, l, ej LP
[57] SvD 9/11-57
[58] Medborgaren 16/58
[59] Dagen 31/8-58. Se vidare G-P 1/9-58
[60] 26/3-58, l, LP
[61] Se t.ex. 20/3-58, l, LP och 23/4-58, l, LP.
[62] EH 26/12-57
[63] EH 8/7-58.
[64] Gustafsson 1959, s. 15 ff.
[65] Se t.ex. 7/5-58 och 30/5-58.
[66] Brev från KSA:s AU till filadelfiaförsamlingen 21.11-60, KDSs.
[67] Styrelseprotokoll 30/10-56 § 204, Fs.
[68] EH 3/7-58. Se även Dagen 27/3-58, som meddelade, att KSA dryftats vid evangelistveckan i Falun, något som sades ha rönt "enormt intresse".
[69] Dagen 31/5-58

d. Partipolitisk neutralitet 1958—60.

Åren närmast efter andra världskrigets slut var tidningens antikommunistiska inställning klart blottlagd. Sovjet framstod som prototypen för ett diktatoriskt maktpolitiskt expansivt och religionsfientligt statssystem. Mot den kommunistiska staten stod västmakterna, vilka för tidningen representerade frihet, demokrati och kristen tradition. I "det kalla krigets" dagar var det då naturligt, att Dagen sökte sig till västmakterna för att bildlikt talat söka skydd mot den fruktade grannen i öster.

Åren 1958—60 förändrades denna utrikespolitiska bild på ett par viktiga punkter. Vid partikongressen i febr. 1956 höll den nye ryske regeringschefen Nikita Chrusjtjev, som utmanövrerat övriga medtävlare om makten, ett uppmärksammat tal, där han tog avstånd från bl. a. personkulten, politiken och terrorregementet under Josef Stalin. Talet uppfattades allmänt som ett försök av den ryske ledaren att distansera sig från "det kalla krigets" positioner och i stället öppna dörren för ett närmande till väst[1]. Det förändrade utrikespolitiska klimatet kunde under de efterföljande åren avläsas i den engelske premiärministern Mac Millans besök i Moskva vintern 1959[2], den amerikanske vicepresidenten Nixons rundresa i östeuropa sommaren 1959[3], Chrusjtjevs bevistande av FN:s generalförsamling i New York hösten 1959[4] och i den amerikanske presidenten Eisenhowers och

Chrusjtjevs överenskommelse om möte i Paris våren 1960[5]. Även om kontakterna inte var friktionsfria, så var det dock tydligt, att det tidigare statiska förhållandet mellan öst- och västmakterna höll på att förändras.

Dagen uttryckte i detta sammanhang sitt fulla gillande av Chrusjtjevs s.k. avstalinisering. Tidningen knöt vidare stora förhoppningar till hans person, att han skulle kunna ge världen avspänning och ge Sovjet en liberalare samhällsutveckling[6].

Denna mer positiva attityd till Sovjet än tidigare hade även en given grund i det förhållandet, att det kring år 1960 blev allt tydligare, att relationerna mellan de båda kommunistiska supermakterna Sovjet och Kina försämrats. I detta läge tog Dagen ställning för Sovjet. Den "rysskräck", som presenterades på tidningens ledarspalter under Stalins tid, förbyttes kring år 1960 närmast i en "kinesskräck", en fruktan för den kinesiska statens "likriktning, som för tanken till Karin Boyes och George Orwells skräckvisioner av den kollektiva tvångsstaten"[7]. När hotet från Sovjet inte upplevdes lika påtagligt som tidigare, var Dagen friare att avge mer kritiskt hållna ledarkommentarer kring förhållanden inom västmakterna.

Tidningens attityd till Fidel Castros med framgång genomförda gerillakrig mot den kubanske diktatorn Batista 1959 kan sägas vara belysande just för dess mer positiva syn på nationalistiska frihetsrörelser. Tidningens inställning till Castros revolution var nämligen i början mycket positiv. Hans kamp jämställdes med den italienske frihetshjälten Garibaldis[8], och Castro sades vara "en stor idealist som verkligen vill befrämja rättvisa och demokrati"[9]. Allt eftersom den kubanska utvecklingen under Castros ledning gick i en allt tydligare socialistisk riktning, ändrades dock tidningens positiva inställning och det sades i okt. 1960, att "snabbt gled Castro sedan in i banor, som inte står Batistadiktaturens efter ifråga om hänsynslöshet och förtryck"[10].

Att tidningen i större utsträckning än tidigare kunde avge mer negativa omdömen om USA får tecknas mot samma bakgrund av internationell avspänning. Interna amerikanska förhållanden kritiserades såsom segregationspolitiken i sydstaternas undervisningssystem[11] och det s.k. U 2-intermezzot år 1960, då ett amerikanskt spionflygplan sköts ned över Sovjet, en händelse, som befarades kunna leda till upprinnelsen av ett nytt världskrig[12]. Kritiken riktades även mot USA:s högsta ledning, eisenhoweradministrationen. Republikanen Eisenhower omvaldes till president 1956, ett val, där Dagen intog en neutral position[13]. Även om presidentens personligt kristna tro kunde omvittnas[14], så betecknades Eisenhower vara betydligt mindre lyckosam än Truman, en "i raden av Förenta Staternas stora presidenter"[15]. I senatsvalet 1958, vilket resulterade i förluster för republikanerna, påminde tidningen åter om eisenhoweradministrationens misslyckanden[16].

De för tidningen vid bedömningen av den inrikespolitiska utvecklingen helt avgörande politiska frågorna var dock som tidigare de

folkmoraliska frågorna. Det svenska samhället var underkastat en process, där det kristna inslaget i samhällsbilden var hotat och ställt under debatt. Denna utveckling oroade Dagen och rent konkret kunde tidningen peka på det stora intresset för dans och se det som ett bristfenomen i ett avkristnat samhälle[17]. Liknande bristsymptom fann tidningen i alkoholismen[18] och narkomanin. År 1959 sades narkotikamissbruket ha tilltagit[19] och tidningen föreslog i den situationen kraftiga åtgärder från polisens[20], läkarnas[21] och medicinalstyrelsens sida[22]. Narkotikamissbrukets orsak sades innerst inne vara samhällets avkristning och den "inre tomhet och otillfredsställelse som endast kan botas med en djupare andlig upplevelse"[23].

Även på skolans område såg tidningen klara avkristnande tendenser. Denna avkristning av skolan sades av Pethrus ha påbörjats år 1919, då Luthers katekes togs bort ur läroplanen. Pethrus hävdade att, "man må ha vilken uppfattning som helst i de Lutherska lärosatser som katekesen innehåller, men så länge den fanns i våra skolor hade vi en hållpunkt och en ram för denna undervisning"[24].

Det var med denna för tidningen mycket traditionella utgångspunkt som det inrikespolitiska skeendet åren 1958—60 betraktades. Det svenska samhället var underkastat en sekulariseringsprocess på vitala områden och denna process legaliserades av de beslutande myndigheterna. Viktigt att notera i sammanhanget är tidningens bedömning, att samhällssekulariseringen till stor del tillskrevs institutioner, press och partier.

Det var naturligt, att de flesta ledarkommentarerna i folkmoraliska och andra frågor skulle röra den sittande regeringen, representerad av socialdemokraterna. Liksom tidigare var tidningens ton mot socialdemokraternas förverkligade regeringspolitik främst i kulturfrågor mycket negativ. I valrörelsen 1958 avrådde, som nämnts, Pethrus mycket allvarligt från att rösta på socialdemokraterna p.g.a. den nya skolstadgan från 1 juli 1958. Denna linje fullföljdes efter 1958. Angreppet kunde någon gång riktas mot fackföreningsrörelsen, som då upplevdes som ännu mer kulturradikalt präglad än moderpartiet. Hösten 1959 aktualiserades i u-hjälpsdebatten sambandet mellan LO och missionen. I en ledare av den 17 sept. fastslog Pethrus, att man från LO:s sida "och dess politiska parti" måste "ändra den hittills förda avkristningspolitiken och ge prov på en ny inställning till kristen mission och då börja därmed på hemmaplanet"[25]. En vecka senare återkom Pethrus: "Om en ideologi som är materialistisk och ateistisk skulle få gå in i missionens skolverksamhet och socialvård och där utöva sitt inflytande, skulle helt säkert en sådan åtgärd bli ödesdiger för missionen, inte minst just nu"[26]. I början av dec. samma år skrev Pethrus mot regeringens skolpolitik[27] och i en LP-signerad ledare av den 10 dec. gavs en sammanfattande kritik av regeringen som kristendomsfientlig: "Det är även sedan två tusen år tillbaka en klart hävdad grundsats, att den kristna etiken är en moralisk tillgång för individen och samhället. Det är detta som representanter för vårt regeringsparti förnekar... Dessa ateismens förespråkare vill inte en-

dast beröva vårt folk tron på Gud. Man menar nu tydligen också att vi heller inte får tro våra ögon"[28].

Det iögonenfallande i tidningens ledarkommentarer kring socialdemokratin åren 1959—60 är dock en försiktig nyorientering, i det att regeringen tecknades mer positivt än på mycket länge. Att tidningen delade det sociala reformarbetet med arbetarrörelsen var ingen nyhet. Tidningen anslöt sig mycket tidigt till kraven på 5-dagars arbetsvecka, 45 timmars arbetsvecka[29] och "likalönsprincipen" mellan män och kvinnor[30]. I frågan om omsättningsskatten hösten 1959[31] och den allmänna tjänstepensionen (ATP), beslutad av riksdagen våren 1959, gavs regeringens linje visst stöd[32]. Viktigare var dock, att när det socialdemokratiska partiet år 1959 firade sitt 70-årsjubileum, så kunde tidningen uttrycka sig positivt både om LO:s reformarbete och den minskade antikristna prägeln på moderpartiet. Partiets inställning till kristendomen sades tendera bli alltmera positiv, även om det fortfarande fanns betydande kristendomsfientliga drag kvar[33]. Samma försiktiga attitydförändring i förhållande till socialdemokratin framskymtade även i maj 1960, då arbetarrörelsen ensam inte sades bära ansvaret för samhällets avkristning utan att även de borgerliga partierna här hade sitt givna ansvar[34].

Hur ställde sig då Dagen till de tre borgerliga partierna? Framstod de ur kristet-etisk aspekt som ett alternativ till socialdemokratin? Om inte, kunde en uttryckt känsla av politisk hemlöshet bana väg för en starkare uppslutning bakom tanken på ett kristet parti?

Tidningens få ledarkommentarer kring Centerpartiet f.d. Bondeförbundet torde belysa, att Dagen ur kristet-etisk synvinkel inte upplevde partiet som något realistiskt alternativ. Partiets ringa storlek hade väl även tidigare bidragit till att tidningen inte räknade med, att partiet skulle ha någon reell betydelse för politikens utformning.

Med den kulturradikalism, som fanns inom Folkpartiet, uttryckte tidningen fortsatt missnöje[35]. Ändå var det tydligt, att tidningen åtminstone i början av år 1959 såg de tre borgerliga partierna som det verkliga kulturpolitiska alternativet. Den 12 febr. omnämnde en LP-signerad ledare de tre partiernas agerande i riksdagen mot "normlöshet och nedbusning"[36].

Mot slutet av perioden 1958—60 blev dock tidningens proborgerliga sympatier mindre klart uttalade. Denna utveckling kan särskilt observeras kring Högern. Under åren 1959—60 förekom ytterst få kommentarer kring Högern. Uppslutningen bakom Högern åren 1959—60 hade annars varit väntad. Partiet var efter valen 1958 det största oppositionspartiet. Sommaren 1959 präglades den inrikespolitiska debatten i hög grad av den s.k. hjalmarsonaffären med anledning av den ryske regeringschefen Chrusjtjevs inhiberade statsbesök i Sverige. Chrusjtjev angav som anledning bl. a. just den kritik, som Hjalmarson offentligt framfört mot det ryska statsbesöket. Hjalmarsons agerande sades vidare av regeringen göra honom olämplig att, som planerat var, leda den svenska FN-delegationen vid höstens generalförsamling[37]. I denna uppmärksammade affär, där Högern och Hjalmarson personligen an-

greps från flera håll, hade det varit att vänta, både av personliga och politiska skäl, att Dagen slutit upp bakom Hjalmarson. Tidningen var dock överraskande tystlåten[38]. Bakom tidningens attityd till Högern torde två faktorer böra medräknas, dels MB:s nedläggning i okt. 1958, dels Pethrus' personliga besvikelse över de kulturpolitiska resultaten av arbetet inom Högerns kulturråd.

Inför riksdagsvalet 1960 kan tidningens position bäst betecknas som proborgerlig men med svalare borgerligt intresse än någonsin tidigare i tidningens historia. I en ledare av den 10 maj 1960 fastslog Pethrus:

"Vi erkänner tacksamt den del som den nuvarande regimen har i landets standardhöjning och andra materiella förmåner. Men vi kan omöjligen blunda för de oskattbara och oersättliga värden som under dess tid gått förlorade för vårt folk. Den standardsänkning, som i moraliskt avseende skett under senare år, uppväger inte det materiella goda vi vunnit... Det vore dock inte rättvist att säga att det är den socialdemokratiska regeringen och dess parti som ensamma bär ansvaret för denna utveckling och det nuvarande moraliska tillståndet. Ännu mindre vill vi ha sagt att enskilda personer inom regeringen och partiet framför andra representerar avkristningen här i landet. De svenska liberalerna har i detta fall en mycket stor del av ansvaret för vårt folks avkristning... Vi lever nu mitt uppe i en mycket betydelsefull valperiod. I dessa dagar nomineras kandidater till andrakammarvalen i höst. Det är av stor betydelse att den kristna fronten stärkes inom statsmakterna. De olika partiernas valberedningar bör tänka på denna sak... Det är de kristnas plikt att inte minst med tanke på ungdomskriminaliteten och dess bekämpande göra sitt yttersta för att åstadkomma en nyorientering i fråga om regeringsmakten"[39].

Modellen var KSA:s — att placera kristna företrädare på valbara platser. Riksdagsvalet 1960 blev också ett utpräglat KSA-år, mycket till stor del tack vare Dagen. KSA utsände t.ex. upprop till partiledarna via Dagen med uppmaningen att försöka påverka partierna att ge rum för kristna företrädare. Hjalmarson och Ohlin besvarade uppmaningen[40]. För första gången utgav KSA en valbroschyr, vilken publicerades i Dagen, där det talades om "en rad svårartade folkmoraliska problem" såsom "alkoholmissbruk, sedeslöshet, äktenskapsupplösningar, disciplinsvårigheter, ungdomsbrottslighet, människoförakt"[41]. Ett KSA-uttalande publicerades i Dagen, där den kristne väljaren uppmanades att rösta på "kristet intresserade riksdagskandidater" och aktivt engagera sig, ty "det går icke att ställa samhällsfrågorna utanför det kristna livet". Kritik uttalades också mot att de ekonomiska frågorna fått för stor plats i den politiska debatten på bekostnad av de folkmoraliska problemen[42]. För första gången sedan år 1944 höll Pethrus valtal[43]. KSA, Dagen och Pethrus satsade således helhjärtat i valrörelsen med en underton: "nu eller aldrig". Vi kan hos Dagen kring år 1960 konstatera en kraftsamling kring "den kristna staten", varvid tidningen fullföljde den nyorientering, som initierats i mitten av 1950-talet. Tidningens politiskt-moraliska engagemang år 1960 var en protest mot den samhällsutveckling, som pågått i den nya religionsfrihetslagens hägn. Dagen var språkröret för "det kristna Sverige".

Dagens opinionsbildande betydelse inom en till stora delar fortfarande sekteriskt bestämd p. kan avläsas på några områden. Dels har

tidigare kunnat noteras, att företrädesvis yngre pingstpredikanter från omkring 1957—58 aktivt lät engagera sig på ledande poster inom KSA. År 1960 kunde sekreteraren Ekstedt skriva, att "samfundsmässigt får man väl säga att pingströrelsens folk har visat ett särdeles gott omdöme när det gällt KSA-arbetet"[44]. För det andra kandiderade pingstvänner i riksdagsvalet 1960, företrädesvis troligen för de icke-socialistiska partierna[45]. Denna med åren allt starkare uppslutning kring KSA från p:s folk kan inte förklaras utan hänsyn tas till Dagens opinionsbildande betydelse.

Dagens linje valåret 1960 betydde en helhjärtad uppslutning bakom KSA-modellen. I en ledare dagen före valet fastslog tidningen, att den ville följa en partipolitiskt fri linje. Tidningen sade sig i stället vilja ge information genom de olika partiernas annonser i tidningen[46]. Så neutralt hade tidningen aldrig uttalat sig på länge och här finns en viss skillnad i intensiteten mellan KSA och Dagen/Pethrus. De partier, som utan jämförelse annonserade flitigast i tidningen, var Folkpartiet och Högern och därnäst "partiet" KSA[47].

Valet resulterade i framgångar för socialdemokraterna (+ 3 mandat), Centerpartiet (+ 2) och Folkpartiet (+ 2), medan Högern led stora förluster (— 6 mandat)[48]. Det viktigaste, som ur tidningens synpunkt kunde avläsas ur valresultat, var att KSA inte upplevdes ha fått genomslagskraft för sina syften:

"Det finns hundratals tusen kristna och andra ideellt intresserade medborgare, som känner sig hemlösa i politiskt avseende. Deras uppfattning i materiella frågor varierar mellan de olika partifärgerna, men gemensamt har de det kristna och ideella intresset. Men ingen representerar dem i rikets angelägenheter. De kommer säkerligen inte att i längden nöja sig med de vänliga ord om kristna värden som en del av partiledarna någon gång kostar på sig. Ej heller därmed att de partier, som till stor del ledes av företrädare för kulturradikala inflytanden, någon gång går med på att en kristendomsvänlig motion framlägges i riksdagen. Det nonchalanta sätt på vilket de moraliska, andliga och eviga värdena blir tillbakaträngda i vår politik är en anledning till bekymmer hos stora skaror av vårt folk. Det är en del av dessa som ger sina röster till de olika politiska partierna där deras intressen åsidosättes och deras stöd givas åt idel materialistiska partiintressen. Många av dessa bryr sig slutligen inte om att rösta, ty de har inget parti, som representerar deras samhällsintressen"[49].

Klarare kunde inte känslan av politisk hemlöshet uttryckas och i den känslan var det naturligt, att tanken om bildandet av ett kristet parti kunde födas. Den frågan hade hela tiden varit latent inom KSA. Beroende på hur starkt känslan av politisk hemlöshet uttryckts och hur misslyckat KSA:s arbete upplevdes vara, kunde tankarna om en kristen partibildning aktualiseras. I nov. 1958, då Pethrus utträtt ur Högerns kulturråd, samlades KSA till sitt andra riksting och enstaka röster höjdes till förmån för ett kristet parti. Pethrus yttrade sig inte i frågan, vilket kan tyda på, antingen att motståndet mot ett kristet parti var så starkt inom KSA, att inte han behövde gå in i debatten och argumentera mot ett sådant eller att han i sakfrågan varit vacklande[50]. I okt. 1959 uttalade han sig i en tidningsintervju mindre negativt än någonsin tidigare angående tanken på ett särskilt kristet parti:

"Vi har ej något speciellt kristligt parti och de flesta av oss tror väl, att ett

sådant just nu inte vore så lyckligt. Men om de politiska partierna inte bättrar sig utan nonchalerar den kristna opinionen, så skulle det gagna kristendomens sak, enligt min mening, om ett dylikt kristligt parti komme till stånd. Jag tror att en ideell kristen linje i så fall skulle vinna åtskilligt"[51].

Det var naturligt, att dessa tankar skulle få starkare anklang efter det ur KSA-synpunkt misslyckade riksdagsvalet 1960. Samtliga existerande partibildningar upplevdes prioritera de ekonomiska frågorna framför de folkmoraliska. KSA-modellen upplevdes inte ha haft någon större politisk verkan.

Sammanfattning.

Perioden 1958—60 präglades inrikespolitiskt av två debattcentra ATP-frågan, avgjord i maj 1959, och frågan om omsättningsskatten, avgjord hösten 1959. Symptomatisk för tidningens bedömning av samhällsdebatten var dess knappa ledarkommentarer i ekonomiska frågor. I detta faktum låg en viktig anklagelsepunkt mot den svenska inrikespolitiska debatten: att prioritera de ekonomiska frågorna framför de kristet-etiska.

Beträffande tidningens politiska bedömning kan vidare noteras, att den negativa attityden till den socialdemokratiska regeringen och dess kulturpolitik något uppmjukades. Samtidigt kunde en viss distansering äga rum i förhållande till de borgerliga partierna. Särskilt märktes denna attitydförändring i förhållande till Högern. Tidningen upplevde att i de centrala kristet-etiska frågorna fanns det inget parti, som helhjärtat slöt upp bakom dem. Därför kunde den kristne väljaren inte i grunden vara nöjd med något parti. Efter valet 1960 uttryckte tidningen på ledarplats en känsla av politisk hemlöshet. Nu återstod endast ett altarnativ, skapandet av ett kristet parti.

---

[1] SDÅ 1956, s. 340 f.
[2] SDÅ 1959, s. 310. Se även 10/10-59, l, ej LP.
[3] SDÅ 1959, s. 321
[4] SDÅ 1959, s. 346 f.
[5] SDÅ 1960, s. 344 f.
[6] Se t.ex. 5/7-57, l, ej LP, 9/7-57, l, ej LP, 15/9-58, l, ej LP och 15/8-59, l, ej LP. Se vidare 7/11-57, l, ej LP om den ryska revolutionen: "Att revolutionen sprang fram ur idealism och rättfärdighetspatos behöver inte betvivlas". Däremot reagerade tidningen på uppgifterna om behandlingen av de sovjetiska judarna, 28/4-58 l, ej LP.
[7] 15/10-58, l, ej LP. Se även 8/4-59, l, ej LP och 21/7-60, l, ej LP.
[8] 3/1-59, l, ej LP
[9] 5/3-59, l, ej LP
[10] 6/10-60, b. Se även 6/7-60, l, ej LP.
[11] Se t.ex. 26/9-57, l, ej LP. Se vidare allmänt om segregation, 28/2-56, b, 8/10-57, l, LP och 8/12-61, l, ej LP. Mot sydafrikansk raspolitik se t.ex. 15/4-59, l, ej LP. Mot bojkott av sydafrikanska varor, då en sådan bojkott i första hand skulle drabba de färgade arbetarna, 6/4-60, l, LP. Dagen avgränsade sig klart från antisemitismen 5/1-60, l, ej LP och 11/1-60, l, ej LP.
[12] 19/7-60, l, ej LP. Se även 11/5-60, l, ej LP.
[13] 4/11-56, l, ej LP
[14] 29/1-58. Vid sitt tal inför opinionsmötet i Göteborg i aug. 1958 omnämnde LP Eisenhowers personliga tro, 31/8-58. LP torde alltsedan USA-resorna 1924, 1936 och 1941 haft en stark övertygelse om USA som ett kristet land. Denna bedömning framkom bl. a. 5/1-59, l, LP och 8/8-61, l, LP.

[15] 25/8-59, l, ej LP
[16] 7/11-58, p.
[17] Se t.ex. 3/2-59, b.
[18] Se t.ex. 7/1-59, l, ej LP, 13/3-59, l, ej LP, 25/7-59, b, 19/10-59, b och 5/1-60, b.
[19] 27/1-59, b
[20] 27/1-59, b
[21] 19/5-59, l, ej LP och 16/9-59, p.
[22] 21/3-59, l, ej LP
[23] 22/11-58, l, ej LP. Se vidare 9/7-59, l, ej LP, 14/10-59, l, LP, 1/8-60, l, ej LP och 27/8-60, l, ej LP
[24] 14/12-59, l, LP. Disciplinproblem förekom i den avkristnade skolan, 28/5-57, l, LP, 21/4-58, l, ej LP och 27/2-60, l, ej LP. Tidningen var pasitivt inställd till 5-dagarsvecka, 17/5-58, l, ej LP, förordade en utjämning mellan landsbygd och storstad i skolpolitiken, 9/8-61, l, ej LP, och var därför positiv till tanken på ett universitet i Umeå, 10/3-60, p.
[25] 17/9-59, l, LP. Se även 14/9-59, l, LP
[26] 26/9-59, l, LP
[27] 5/12-59, l, LP
[28] 10/12-59, l, LP
[29] 31/1-57, l, ej LP
[30] 23/6-58, l, ej LP
[31] 29/10-59, l, ej LP
[32] 16/5-59, l, ej LP. Stödet kan dock inte sägas ha varit särskilt starkt.
[33] 20/4-59, l, LP. Se även 1/6-59, l, LP, 5/6-59, l, LP, 17/9-59, l, LP, 26/9-59, l, LP, 10/12-59, l, LP och 14/12-59, l, LP.
[34] 10/5-60, l, LP
[35] Se t.ex. 12/2-59, l, LP
[36] 12/2-59, l, LP
[37] SDÅ 1959, s. 77 f.
[38] Se 24/7-59, p och 12/9-59, l, LP.
[39] 10/5-60, l, LP
[40] Odaterad skrivelse från Ohlin och Hjalmarson till KSA, KDSs.
[41] Valbroschyr 1960, KDSs.
[42] KSA-upprop inför 1960 års val, KDSs.
[43] LP talade den 6/9 på stadsmissionens kyrksal i Sthlm, K. Pethrus till Ekstedt 2/9-60, KDSs och den 9/9 i Kungsträdgården, affisch, KDSs.
[44] KSA-meddelande 3/60, KDSs
[45] Valannonser i Dagen 3/9, 13/9 och 16/9-60
[46] 14/9-60, l, ej LP.
[47] Se tabell 14
[48] SDÅ 1960, s. 65
[49] 21/9-60, l, LP. — Frisinnade medborgarföreningens framgångar i Sthlm apostroferades, 5/10-60, l, LP. Se även 17/12-59, l, ej LP. Centerpartiets framgångar tillskrevs partiledaren Gunnar Hedlunds skarpsinniga och jordnära läggning, 20/9-60, l, ej LP. Om Hjalmarson sades, att han "lär knappast rosa marknaden", 20/9-60, l, ej LP.
[50] Protokoll vid KSA:s riksting 20-21/11-58 § 7, KDSs. Förslaget om en kristen partibildning kom från kyrkoherde Bengt Rudvall. Danell bemötte förslaget och rikstinget avslog det.
[51] Trosvittnet 2/10-59.

e. Partipolitisk hemlöshet 1960—63.

Det nya decenniet inleddes i kris. På flera håll i världen märktes oro. Den 1 juli 1960 blev den stora belgiska kolonin Kongo självständig och därmed inleddes en tid av inre oroligheter, vilket bl. a. resulterade i den svenske FN-chefen Dag Hammarskjölds förolyckande i sept. 1961. I den kongolesiska krisen tog supermakterna aktiv del och pe-

rioden 1960—63 kom att kännetecknas av en förnyad upptrappning av "det kalla kriget", fokuserat i bl. a. fjärran östern, Berlin och på Kuba. Sovjets påbörjade atombombsförsök hösten 1961 utgjorde ytterligare ett exempel på "det kalla krigets" upptrappning. Denna upptrappning kunde även avläsas i den s.k. rymdkapplöpningen mellan USA och Sovjet. I kolonierna, bl. a. Algeriet pågick sedan 1950-talets mitt ett blodigt inbördeskrig.

När Dagen från Surbrunnsgatan 42 i Stockholm skulle kommentera detta spända utrikespolitiska skeende, var det i en till stora delar ny situation. Sommaren 1960 stod det klart, att pingstförsamlingarna skulle överta Dagen efter Ottosson. I mars 1961 ägde skiftet rum, och vi har tidigare kunnat konstatera, att Dagen till följd av dessa ekonomiska svårigheter och tidningens bredare förankring i den samlade p. kom att få konfessionellt mer sekterisk inriktning och en klarare pingstprofil. Denna sekteriska inriktning betydde en koncentration på den egna rörelsen mer än på samhällsutvecklingen.

Några förändringar vad beträffar den utrikespolitiska bevakningen kan samtidigt noteras. För det första betydde det upptrappade "kalla kriget", att Dagen mer självklart än under t.ex. perioden 1958—60 tog ställning för USA i kraftmätningen mellan de två supermakterna USA och Sovjet. Tidningen följde initierat inomamerikanska förhållanden som bl. a. presidentvalet 1960, där tidningen, något överraskande, slöt upp bakom den katolske demokratiske presidentkandidaten John Kennedy mot den republikanske vicepresidenten Richard Nixon[1]. Stödet åt Kennedy innebar å ena sidan, att tidningen följde sina tidigare visade sympatier för demokraterna. Å andra sidan var stödet till Kennedy överraskande med tanke på tidningens visade antipatier för katolska kyrkan just under perioden 1958—60 bl. a. med anledning av proklamerandet av det andra vatikankonciliet.

För det andra profilerade sig tidningen på nytt gentemot det kommunistiska systemet. Åter var det i första hand förhållandena i Sovjet och inte i Kina, som kom i blickpunkten. Tidningen kunde t.ex. påpeka de inre förhållandena i Sovjet och då särskilt kristendomens livsvillkor i landet[2]. De kristna i västvärlden borde stödja sina kristna trosfränder i öst genom förböner och offer till radiomission av typ IBRA Radio[3].

Från olika delar av världen hämtade Dagen exempel på den maktoffensiva kommunistiska dikturen. I latinamerika ställde sig tidningen helt positiv till kennedyregeringens ekonomiska biståndspolitik, "som rycker marken undan för vidare utbredning av kommunistiska sympatier och sneglande mot Castro och hans revolution"[4]. Över läget i Laos, där kommunistinspirerat gerillakrig förekom, uttryckte tidningen dock stor oro: "Västmakterna lär alltså få bereda sig på en ny motgång, så mycket allvarligare som ett av kommunismen dominerat Laos knappast kan undgå få återverkningar i första hand i Thailand och Sydvietnam och därmed på litet längre sikt, för hela maktbalansen i denna del av världen"[5]. Det behöver dock tilläggas, att Dagen på ett

mycket tidigt stadium omnämnde intern amerikansk kritik mot det amerikanska engagemanget i t.ex. Vietnam[6].

För det tredje kom Dagen i denna spända utrikespolitiska händelseutveckling att starkt betona de enskilda staternas rätt till frihet och oberoende. Sålunda kunde den franska algerietpolitiken påtalas[7], liksom FN:s roll i världsfredsbevarande syfte starkt kunde understrykas inte minst efter generalsekreterare Hammarskjölds förolyckande hösten 1961[8].

Beträffande den svenska utvecklingen fasthöll tidningen vid sin uppfattning, att samhällets livsstil kristet-etiskt förändrats och att denna utveckling kunde registreras i ett flertal folkmoraliska frågor. Tidningen reagerade således inför det ökade antalet föräktenskapliga förbindelser[9] och inför den sexualupplysning som bedrevs i skolorna, och som enligt tidningen inte bestämt slog vakt om äktenskapets helgd utan kunde medge eller locka till föräktenskapliga förbindelser[10]. Särskilt intresse tilldrog sig den TV-debatt om just bl. a. sexualupplysning hösten 1962 och i vilken bl. a. Pethrus och fru Elise Ottesen-Jensen deltog[11]. Pethrus kommenterade på ledarplats länge TV-debatten och anklagade bl. a. fru Ottesen-Jensen för en sexualupplysning, som betydde "motbjudande exhibitionistiska exposéer"[12].

Belysande för samhällsutvecklingen var, att i denna fråga fick Pethrus ringa stöd av de övriga trossamfunden[13]. Även i den efterföljande diskussionen i samfundsorganen efter en TV-balett 1961, som sökte åskådliggöra passionshistorien, stod Dagen nästan helt ensam i sin kritik[14].

En annan viktig fråga för tidningen var abortfrågan. Tidningen var som tidigare och med bibliska skäl klar motståndare till tanken på abort. Alla argument, som hänvisade till behovet av barnbegränsning, avvisades. Pethrus kunde i stället omnämna, att det fanns stora ökenområden i Kalifornien och Israel, som kunde användas[15]. Abortfrågan fick dock under perioden ett mer komplicerat inslag, då tidningen Dagen som en av de första dagstidningarna i Sverige den 21 febr. 1962 slog larm om sömnmedlet Neurosedyns skadliga biverkningar på foster[16]. I den situationen, när fostret befarades få grava skador, frångick tidningen sin tidigare absoluta linje och i en ledare av den 11 aug. 1962 förespråkade Pethrus abort för den amerikanska skådespelerskan Sherri Finkbine[17].

Rent allmänt var dock tidningens oro stor inför den svenska samhällssekulariseringen. Som exempel på både p:s oro och Dagens opinionsbildande funktion kan nämnas samtalen vid nyhemsveckan 1962 om "det tilltagande spritmissbruket", "det allt mer tilltagande sedesfördärvet" och "nedbrytande krafter"[18].

Det viktigaste vid Dagens bedömning av tidsläget var, att samhällets avkristning kunde relateras till en medveten politisk styrning. Rubriken i en LP-signerad ledare från febr. 1962 var symptomatisk för tidningens bedömning: "politikens avkristning — förfallets orsak"[19]. Med denna redovisade uppfattning, blir det väsentligt att undersöka,

huruvida den inriktning, som 1960 års valrörelse utvisade, fanns kvar och om tidningens känsla av politisk hemlöshet stegrades.

En första antydan till en omvärdering i positiv riktning hade antytts i ledaren från våren 1960, där socialdemokraterna ensamma inte sades bära ansvaret för avkristningen[20]. När 1960 års partikongress uttalade sig för en nedtoning av socialiseringskravet, kunde detta synas befrämja en mer positiv attityd från Dagens sida gentemot arbetarrörelsen[21].

Det var givetvis naturligt, att regeringens agerande i vissa dagspolitiska frågor som t.ex. regionalpolitiken[22] och invandrarpolitiken kunde ifrågasättas[23]. Vissa principiella motsättningar fanns förvisso också, bl. a. i synen på statskyrkan[24], monarkin[25] och radiomonopolet[26]. För tidningens bedömning stod dock som alltid de kulturpolitiska frågorna i centrum.

Sommaren 1962 publicerade AB en artikelserie om "den svenska synden". Dagen reagerade mycket irriterat. Pethrus skrev bl. a.: "Det borde vara på tiden att låta svenska folket veta, om de åsikter som Aftonbladet i den nämnda artikelserien proklamerat representerar LO:s och regeringspartiets syn på de moraliska begreppen. Om så är, är det en fråga av stor betydelse för de troende arbetare som tillhör LO. Är det därtill regeringens ståndpunkt så ter sig saken ännu allvarligare för hela vårt folk. Skulle inte regeringsorganen kunna ge allmänheten upplysning härom?"[27] I annat sammanhang kunde Pethrus angripa bl. a. broderskaparen Åke Zetterberg för att ta för givet att "svensk politik skall i huvudsak röra sig om materiella ting"[28]. I ett brev till just en broderskapare i febr. 1962 uttryckte Pethrus dessa mycket negativa åsikter om socialdemokratin:

"Om Ni är medlem bland de kristna socialdemokraterna så vet Ni, att socialdemokratins i Sverige bärande ideologi är marxismen. Ni vet att marxismen är gudlös till sitt väsen och 100 % materialistisk. Det är samma bärande trosbekännelse som kommunismen har. Hur Ni som en kristen kan stödja marxismen och en marxistisk regim är en gåta för mig. Jag har ingenting emot socialdemokraternas politik, där den förbättrar medborgarnas levnadsförhållanden. Men vi som kristna borde veta, att människornas behov är inte tillfredsställda endast med materiella fördelar. Det visar sig i Sverige"[29].

Den tydliga negativa inställningen till socialdemokraterna, som jämfört med åren 1958—60 något skärpts, uppvägdes inte lika självklart av en proborgerlig attityd. Tidningen hade fastmer mycket få kommentarer kring de tre icke-socialistiska partierna. Den minskade positiva attityden till Högern fortsatte också. I ett sammanhang i febr. 1962 kunde partiets ledande organ SvD anklagas för att fästa alltför stor vikt vid de materiella frågorna och inte de kristet-etiska[30]. Valet av den sekulariserade Gunnar Hecksher till ny partiledare efter Jarl Hjalmarson år 1961 var då endast ytterligare ett steg i samma avkristnande riktning av Högern[31]. Hjalmarson och Pethrus fortsatte dock att umgås. I jan. 1962 sammanträffade Hjalmarson, Högerns avgångne partisekr. Gunnar Svärd och Pethrus, varvid Hjalmarson enligt Pethrus sades ha kvar "sitt stora intresse för vårt folk och dess

framtid och säger sig vara mer fri nu, att säga sin mening, och ta de ståndpunkter han anser viktiga, än han förut varit. Vi rådgjorde under vårt sammanträffande om vad vi kan göra för att främja det kristna inflytandet i landet"[32]. Senast år 1962 ingick Hjalmarson i KSA, höll huvudtalet vid organisationens riksting i nov. 1962 och blev vid det tillfället invald i KSA:s radiokommitté[33].

I en ledare från 1962 kommenterade Pethrus ett inlägg i riksdagen av den kristne högermannen James Dickson:

"Högerpartiet har ju kristendomen på sitt program och nog borde väl dess väljare vara glada att även den programpunkten blir tillgodosedd i remissdebatten. Men kanske det är som ST antyder att man på det hållet endast bevisar "en förbluffande tolerans" då man kommer till den kristna frågan. Det är också en stor fråga om det inte förhåller sig så med alla partierna, man tolererar kristendomen men inte mer"[34].

Tidningens bedömning av läget år 1962, var således att inget parti helhjärtat stödde kristendomen i en tid av utpräglad samhällssekularisering. De frågor, som var centrala för p., väckte Pethrus' samhällsansvar. Under hela perioden hade Pethrus egentligen varit politiskt hemlös, därför att inget parti ville göra hans frågor till primära. Inför denna känsla av politisk hemlöshet och handlingsförlamning, allt mera stegrad med åren, kunde ropet göras närgånget som i en ledare från den 28 febr. 1962:

"Var är de kristna grupperna inom de olika politiska partierna? De är invalda av de kristna för att bevaka deras intressen i vår lagstiftande församling. Varför är de så tysta när någon i riksdagen, som inte tillhör deras eget parti, tar till orda å de kristna väljarnas vägnar? Varför får de partipolitiska intressena så ofta gå före de andliga och etiska? Varför göres det inte större nummer av de fruktansvärda avvikelserna från den kristna kulturens väg?"[35]

Det var med denna känsla av politisk hemlöshet och resignation, som Dagen gick att bevaka valrörelsen inför kommunalvalet 1962. I en ledare från den 29 aug. fastslog tidningen, att det inom samtliga partier fanns krafter, som "i vårt lands fullständiga avkristning" ser "ett eftersträvansvärt mål"[36]. Tidningens linje i valrörelsen 1962 var resignerat neutral och opolitisk. I lördagsledaren före valet fastslogs, att de partiledarintervjuer, som tidningen gjort före valet, skulle vara klarläggande för läsarna[37]. I likhet med år 1960 gavs inga konkreta råd för hur man skulle rösta. Ser man till de olika partiernas annonsering i Dagen framgår några intressanta fakta. För det första var det åter Folkpartiet, som var helt dominerande i fråga om annonser i Dagen. Övriga partier annonserade ytterst lite. Särskilt markant var förändringen för Högern[38].

Det andra noterbara fenomenet var, att KSA inte alls annonserade inför valet 1962. Detta förhållande kan delvis förklaras av att KSA:s verksamhet åren 1960—62 var mycket vilande[39]. Kommunalval var heller inte lika betydelsefulla som riksdagsval och dessutom kunde KSA:s inaktivitet år 1962 tydas som ett bevis för en resignerad känsla inför den politiska utvecklingen. Ett annat intressant fenomen, som de olika partiernas valannonser i Dagen avslöjade, var att färre pingst-

vänner än på mycket länge kandiderade vid kommunalvalet, vilket även kan tolkas som ett tecken på den resignerade attityd, som Dagen till viss del bidragit att skapa[40].

Valet blev jämfört med 1958 års kommunalval en framgång för Centerpartiet, socialdemokraterna, Folkpartiet och Kommunisterna, medan Högern gick tillbaka. Jämfört med riksdagsvalet 1960 gick samtliga icke-socialistiska partier tillbaka. Valresultatet innebar alltså en riktning vänster på den politiska skalan[41].

I den efterföljande valkommentaren sade sig tidningen inte vara överraskad av socialdemokraternas framryckning: "Statsministern framstår som en driven politiker och han gör sig mera sällan skyldig till utmanande överdrifter och därtill har han en personlig charm, vilket inte heller är utan betydelse... Slutsatsen blir... att mycket få om ens något land kan visa på en så stabil politisk utveckling och detta skapar en trygg tillförsikt för framtiden och bör bredda vägen till ökad samarbetsvilja över partigränserna i arbetet för hela folkets väl"[42]. De icke-socialistiska partierna fick i senare ledare få kommentarer, men i en sådan ledare, kunde dock tidningen uttrycka sin tillfredsställelse över den frisinnade listans framgångar i Stockholm, som vid valet 1962 samlade fler röster än den liberala listan[43].

Den mest intressanta ledarkommentaren till valresultatet avgavs dock den 24 okt. Där uttryckte Pethrus mer öppet än tidigare den politiska hemlösheten och det realistiska i tanken att skapa ett särskilt parti:

"I var och ett av de politiska partierna — t.o.m. bland kommunisterna — finns det kristna grupper som företräder andliga och ideella värden, men de har aldrig kunnat göra sig gällande på ett tillfredsställande sätt, inte ens i sina egna partier, långt mindre i riksdagen. Före valen har ofta partiledarna sagt några vänliga ord om de kristna värdena och behovet av en moralisk insats, men ett rejält ställningstagande för dessa frågor har man från deras sida aldrig eller åtminstone mycket sällan märkt i riksdagen. De kristna har genom sin partitillhörighet blivit neutraliserade och utbalanserade genom respektive partiers materialistiska och i vissa fall ateistiska auktoritet... Det finns en räddning, men troligen endast en. Det är att de kristna och ideellt sinnade människorna här i landet tar saken i egna händer... Varför skulle inte detta kunna bli en verklighet? I varje fall bör denna fråga för närvarande kunna utgöra ett nytt inslag i den pågående debatten om ett eventuellt nytt parti"[44].

Den efterföljande debatten i samfundsorganen visade dock, att Pethrus' tankar om ett politiskt parti väckte positivt gensvar på ytterst få håll, till synes endast i Axel B. Svenssons organ Nya Väktaren[45]. Klart framgick dock Dagens opinionsbildande betydelse för p. Först bidrog tidningen till att inom en till stor del apolitiskt bestämd rörelse skapa ett samhällsansvar och därefter kanaliserades detta samhällsansvar kring åren närmast efter 1960 till stor del i tanken på en kristen partibildning. Dagens utveckling härvidlag var i stort sett Pethrus' egen utveckling. Till skillnad från t.ex. KSA torde Pethrus tidigare än organisationen som helhet orienterat sig mot tanken på ett kristet parti.

I brev till Danell av den 22 okt. 1962 skrev KSA:s sekr. Birger Ek-

stedt, att Pethrus nu var vunnen för tanken på att bilda ett kristet politiskt parti[46]. En grupp inom KSA, som tillkommit efter de stora socialdemokratiska valframgångarna 1960 och 1962, uttryckte missnöje med de borgerliga partiernas kulturpolitik och stod likaså öppna för tanken på ett kristet parti[47]. Nu behövdes endast för Pethrus flagranta exempel på en sekulariserad stats kristendomsfienliga agerande.

Ett sådant exempel fick tidningen i skolfrågan år 1963. Den 5 sept. överlämnade ecklesiastikminister Edenman 1960 års skolutrednings slutbetänkande. Enligt förslaget skulle kristendomsundervisning inte alls förekomma i det framtida tekniska och ekonomiska gymnasiet, medan ämnet på det allmänna gymnasiet skulle nedskäras till 5 veckotimmar. De humanistiska och samhällsvetenskapliga linjerna föreslogs få 2,5 veckotimmar. Ämnet skulle även få förändrad karaktär, vilket bl. a. belystes av att ämnets namn skulle ändras från kristendomskunskap till religionskunskap[48]. Den 17 sept. beslöts vid en konferens i Sigtuna, i vilken bl. a. Pethrus deltog, om en riksomfattande namninsamling under tiden 15 okt. — 30 nov. 1963 för ett till kvalitet och kvantitet bevarat kristendomsämne[49]. Namninsamlingens imponerande slutresultat blev c:a 2,2 milj. namn[50].

Dagen ställde sig helhjärtat bakom namninsamlingens krav[51]. Den 17 dec. kommenterade Pethrus slutresultatet: "Det storartade resultatet av namninsamlingen med mer än dubbelt så många namn man väntat sig säger något om den kristna opinionens styrka i detta land. Finns det någon reson uti att de kristna med detta röstunderlag låter sig ledas allt längre på avkristningens väg?... Utan tvekan bör också de kristna genom vad som hänt stärkas i sin tro på möjligheten av en politisk strömkantring i kristen riktning"[52].

Några månader senare var det kristna partiet en realitet. Det bildades i protest mot en sekulariserad stats agerande mot kristendomen i samhället. Namninsamlingen var "den tysta majoritetens" uttryckta försvar för "det kristna samhället", för vilket Pethrus stod som företrädare och där Dagen var hans organ.

Där ligger den naturliga punkten för vår undersökning. Ingen rörelse undgår den samhälleliga problematiken. Religion och samhälle står i ett nära förhållande till varandra. Klarare kan detta förhållande knappast belysas än i just p., som från att ha varit en apolitisk sekt, i början av 1960-talet stod som rätt ensam företrädare för "det kristna Sverige".

Sammanfattning.

Perioden 1960—62 kännetecknades på Dagens ledarsidor av resignation inför den inhemska sekulariseringsprocessen. Inget parti slöt helhjärtat och homogent upp bakom de kristna värdena. Tydligast kunde denna visshet avläsas i kommentarerna kring socialdemokraterna och Högern. Efter kommunalvalet 1962 uttrycktes för första gången mer öppet det realistiska i tanken på att bilda ett särskilt

kristet parti. Namninsamlingen 1963 övertygade Dagen om den realpolitiska möjligheten för en sådan partibildning.

---

[1] 10/11-60, l, ej LP. Även i kongressvalet 1962 låg tidningens sympatier hos demokraterna, 9 11-62, l, ej LP. Under kubakrisen hösten 1962 stöddes president Kennedy, 6/11-62, l, ej LP och 9/11-62, l, ej LP.
[2] 7/1-61, l, LP och 14/5-62, l, ej LP
[3] 19/5-62, l, ej LP
[4] 5/2-62, l, ej LP. Se även EH 5/1-61, där den kommunistiska faran fortfarande tolkades apokalyptiskt.
[5] 3/5-61, l, ej LP
[6] 9/4-62
[7] 31/10-61, l, ej LP. General de Gaulle betraktades vid makttillträdet i maj 1958 med en viss skepsis, 4/6-58, l, ej LP, men blev omsider mer positivt om inte hjärtligt bemött i tidningens spalter, 15/5-59, l, ej LP.
[8] 19/6-61, l, ej LP
[9] 29/9-62, l, LP. Se vidare 14/2-59, l, LP och 6/4-59, b.
[10] 27/10-62, l, LP. Se vidare 12/3-60, l, ej LP
[11] Se t.ex. 6/10-62, l, LP, 13/10-62, l, LP, 16/10-62, l, LP, 20/10-62 och 27/10-62, l, LP
[12] 27/10-62, l, LP
[13] Se t.ex. 3/3-61, l, LP, 20/3-61, l, ej LP, 21/3-61, l, LP, 23/3-61, l, LP, 29/3-61, l, LP och 6/4-61, l, LP.
[14] Se tabell 16
[15] 4/10-61, l, LP. Se även 13/9-61, l, LP
[16] 21/2-62. Se vidare Ransemar 1970, s. 26 f. och Nilsson 1972, s. 136.
[17] 11/8-62, l, LP. Se även Andström 1966, s. 19 f.
[18] EH 5/7-62. Se allmänt 16/9-61, l, LP och 22/11-61, l, ej LP
[19] 2/2-62, l, LP. Se även 9/8-61, l, ej LP och 27/1-62, l, LP
[20] 10/5-60, l, LP
[21] Lewin 1967, s. 423 ff.
[22] Se t.ex. 5/7-60, l, ej LP och 5/10-62, l, ej LP
[23] 17/7-62, p.
[24] Se t.ex. 1/7-60, l, LP och 27/7-60, l, LP
[25] Se t.ex. 10/11-62, l, LP. Vid varje nyhemsvecka sedan 1938 avsändes telegram till konungen.
[26] Se t.ex. 9/4-62, l, ej LP
[27] 12/7-62, l, LP. Se vidare 25/6-62, l, LP
[28] 2/2-62, l, LP
[29] LP till Georg Andersson, Västra Örträsk 20/2-62, LPs.
[30] 30/1-62, l, LP och 2/2-62, l, LP
[31] SDÅ 1961, s. 57
[32] LP till Danell 25/1-62, LPs.
[33] Dagen 12/11-62
[34] 30/1-62, l, LP
[35] 28 2-62, l, LP
[36] 29/8-62, l, LP
[37] 15/9-62, l, ej LP
[38] Se tabell 14
[39] Inget större demonstrations- eller opinionsmöte hölls t.ex. åren 1958—60.
[40] Valannonser i Dagen 6/9 och 12/9-62
[41] SDÅ 1962, s. 97 ff.
[42] 18/9-62, l, LP
[43] 9/10-62, l, ej LP. Se även 4 6-62, p. Valkommentaren kring Fp 1962, då partiet åter blev största oppositionsparti var neutralt hållen, 18/9-62, l, LP.
[44] 24/10-62, l, LP. Se även 1/12-62, l, LP
[45] Se tabell 18
[46] Ekstedt till Danell 22/10-62, KDSs.
[47] Se t.ex. E. Fornander till B. Ekstedt 17/5-63 och LP till Ekstedt 26/8-63, LPs.
[48] Månsson 1964, s. 3 ff.

[49] Månsson 1964, s. 15
[50] Månsson 1964, s. 32
[51] Se t.ex. 7/9-63, l, LP, 5/10, 19/10 och 17/12-63.
[52] 17/12-63, l, LP.

8. SAMMANFATTNING

a. 1907—20.

Den bild, som dags- och samfundspressen gav av "den nya rörelsen" vid dess framträdande i Sverige var bilden av en sekt. "Den nya rörelsen" hade i sitt inledningsskede en interkonfessionell prägel men kom att i stor utsträckning få sin ingång inom Baptistsamfundet, där ett flertal yngre pastorer attraherades av den. Mest positivt mottogs "den nya rörelsen" inom den gren av Baptistsamfundet, som leddes från Örebro av John Ongman och som hade sina tidningsorgan i Svenska Tribunen och Närkes-Bladet.

År 1913 uteslöts en av de ledande församlingarna inom "den nya rörelsen", filadelfiaförsamlingen i Stockholm, ur Baptistsamfundet på grund av avvikande praxis i kommunionfrågan, men det var tydligt, att "den nya rörelsens" verksamhetsformer och förkunnelse hade stor del i uteslutningsbeslutet. Församlingens pastor var den unge Lewi Pethrus (f. 1884).

Kring år 1915 ägde en brytning rum mellan Pethrus och Ongman. Pethrus hävdade Andens och församlingens frihet. Andedopets erfarenhet skulle vara församlingsgrundande. Andedopet följdes alltid av tungotal (glossolali), vilket däremot inte Ongman hävdade. Lokalförsamlingen skulle vidare enligt Pethrus vara helt autonom. Ongman däremot pläderade för lojalitet med modersamfundet.

Kring år 1920 hade den av Pethrus ledda "nya rörelsen" profilerat sig gentemot alla samfund. Den hade en sekts alla karakteristika. Den var apolitiskt och apokalyptiskt bestämd. Den slöt sig inom sig själv och sitt budskap. Den utgav sig för att vara en förnyare av urkristendomen, vilket kom till uttryck i den beteckning, som började användas från omkring 1920, nämligen pingströrelsen (i fortsättningen p.).

b. 1920—33.

Fram till år 1933 växte p. till över 42.000 medl. Perioden 1920—33 innebar en tid av konsolidering för den unga väckelserörelsen. Den distanserade sig från samhället och kyrkorna.

Åren 1929—30 upplevde p. sin första egenartskris. Den s.k. franklinstriden rörde bl. a. förhållandet ande-organisation. Den av Pethrus ledda falangen gick segrande ur striden. Till följd av det yttre angreppet, dokumenterat bl. a. i frikyrkliga Svenska Morgonbladet (SvM), slöt sig rörelsen samman i en isolationistisk linje.

c. 1933—45

1930-talet blev internationellt och nationellt de ekonomiska och po-

litiska krisernas decennium. Det agrart strukturerade Sverige avlöstes av ett industrisamhälle. De sociala och inte de kristet-etiska frågorna stod i politikens centrum. Det frisinnade partiet, inom vilket de frikyrkliga i första hand hade sitt politiska hemvist, sammanslogs år 1934 med det kulturpolitiskt liberala partiet till Folkpartiet.

Denna sammantagna politiska bild framskapade hos p. en minskad exklusiv attityd. Vidare bör noteras en tilltagande institutionalisering av rörelsens verksamhet och uppbyggnad.

Synliga uttryck för p:s minskade exklusiva attityd var Pethrus' och Lidmans politiska intresse, vilket dokumenterades av de bådas ledamotskap för Bondeförbundet resp. Folkpartiet i kommunalfullmäktige år 1934. Vidare var Pethrus fri att år 1937, då ÖM brutit sig ur Baptistsamfundet, ta kontakt med ÖM för att sondera terrängen för ett eventuellt samarbete.

Det andra världskrigets utbrott förde nationens folk samman. Situationen i Tyskland och Ryssland ökade samhällsansvaret inom p. Vidare noterades från omkring 1942 en tilltagande sekularisering av det svenska samhället. År 1944 anvisade den karismatiske ledaren Pethrus en helt ny väg för p. genom att som en kristen plikt framhålla, att man borde rösta vid de allmänna valen, stödja kristna kandidater och överhuvud arbeta för ett ökat kristet inslag i samhällsbilden. Som i växelverkan skapade samhällsansvaret ett ökat ekumeniskt medvetande. År 1944 hölls på Pethrus' initiativ en stor konferens med deltagande från samtliga döparsamfund.

Ett ytterligare utslag av samhällsmedvetande var Pethrus' från det tidiga 1930-talet dokumenterade arbete på en kristen dagstidning med annat program än frikyrkliga SvM, som ansågs alltför kulturöppet och liberalteologiskt präglat. Den 1 nov. 1945 realiserades dessa planer, då tidningen Dagen utkom med sitt första nummer.

d. 1945—51.

Dagen kom efter endast en månad i svåra ekonomiska problem. Pingstvännen, dir. Karl G. Ottosson övertog det ekonomiska och tidvis även det redaktionella ansvaret för tidningen. För att få ökat ekonomiskt underlag sökte Dagen vinna läsare inom ÖM. Enhetskonferensen 1946 mellan ÖM och p. får delvis sättas in i detta sammanhang.

Politiskt avgränsade sig tidningen från politiska ytterlighetsriktningar. Tidningen uttryckte en partipolitiskt fri kurs, men det var tydligt, att tidningens linje de första åren låg närmast Folkpartiet och dess frisinnade falang. Frisinnet, uppbyggt kring kulturpolitisk konservatism och social progressivitet, attraherade tidningen. Den regerande socialdemokratins inställning till kristendomen och kravet på socialisering av näringslivet avskräckte tidningen.

Folkpartiet upplevdes kulturpolitiskt kluvet. Så länge den frisinnade falangen kunde prägla partiets allmänna politik, var tidningens uppslutning klar. Lidmanstriden 1948 och freemandebatten

1950 avslöjade dock för tidningen starka kulturradikala krafter inom Folkpartiet. I freemandebatten noterade även tidningen, att frisinnade riksdagsmän uttryckte tveksamhet inför Freemans helbrägdagörelsemöten. Efter år 1950 präglades tidningen av en politisk hemlöshet. Till följd av det yttre motståndet samlade sig p. kring sig själv och en nyprofilerad andedopsförkunnelse, kring de synliga karismata glossolali, profetia och helande. Efter de svåra inre brytningarnas år hade p. behov av en inre konsolidering.

c. 1951—63

År 1951 tillkom en ny religionsfrihetslag, varigenom den religiöst neutrala staten kan sägas vara preformerad. Denna situation oroade tidningen, som under de följande åren upplevde en sekulariserad stats angrepp i bl. a. helanderaffären 1953 och IBRA- och kaggeholmsfallen 1954.

Genom att oroa sig över religionsfrihetslagens följder för kristendomens ställning i samhället, avgränsade sig tidningen från en frikyrklig linje i dissenterfrågan. Tidningen kom också att under perioden ta avstånd från det långtgående förslaget om en enad svensk frikyrka 1953. För Dagen var frikyrkorna och särskilt SMF präglade av kulturöppenhet och liberalteologi.

I sitt ökade samhällsansvar sökte sig Pethrus till företrädare för svenska kyrkan. År 1956 bildades organisationen Kristet Samhälls Ansvar (KSA) med biskop Sven Danell, Skara som ordf. och Pethrus som vice ordf. KSA kan sägas vara en politisk proteströrelse mot det svenska samhällets sekularisering. Dess uppgift var att påverka de existerande politiska partierna att uppsätta så många kristna företrädare som möjligt på valbara platser.

Pethrus själv fann politisk värdegemenskap vid 1950-talets mitt med Högern. Värnandet om hemmet och familjen var viktiga politiska mål. År 1956 övervägde Pethrus att kandidera för Högern till riksdagen och han ingick samma år i Högerns kulturråd.

Under de sista åren under 1950-talet blev Pethrus allt mer besviken på KSA:s möjligheter att påverka de politiska partierna i kristen riktning. Senast i nov. 1958 avgick han ur Högerns kulturråd. Hans personliga besvikelse över möjligheterna att praktiskt påverka den politiska utformningen torde ha varit en anledning till hans avgång ur kulturrådet liksom en av ekonomiska skäl dikterad strävan att efter SvM:s nedläggning i okt. 1958 försöka vinna dess läsekrets för Dagen.

Tidningen Dagen brottades nämligen själv med svåra ekonomiska problem. År 1961 avgick Ottosson som direktör för tidningen, som i stället kom att ägas av de svenska pingstförsamlingarna. I en ekonomiskt pressad situation blev pingstkaraktären efter 1961 klart angiven.

Att p. förändrats i sin rörelsekaraktär framgick dock tydligt av maranatarörelsens framväxt kring år 1960. Maranata representerade

sekten, apolitiskt och antiekumeniskt bestämd, i motsatsförhållande till det institutionaliserade modersamfundet.

Dagen var nämligen inte apolitiskt bestämd utan gav genom Pethrus efter kommunalvalet 1962 uttryck för en positiv anslutning till möjligheten att bilda ett särskilt kristet parti. Den år 1963 igångsatta namninsamlingen för kristendomsämnets bevarade ställning i det framtida gymnasiet utgjorde för tidningen "den tysta majoritetens" protest mot en sekulariserad stats avsikter. Dagen representerade i början av 1960-talet "det kristna samhället". Från att ha varit en apolitiskt och exklusivt bestämd sekt hade p. till följd av samhällsutvecklingen, speglad i tidningen Dagen, utvecklats till att företräda "det kristna samhället" gentemot sekulariserade samhällskrafter.

9. SUMMARY

a. 1907—20

When the "new movement" appeared in Sweden it was represented in the daily and confessional press as a sect. In the initial stages "the new movement" was interconfessional in nature, but gained ground among the baptists, where it attracted a number of the younger pastors. "The new movement" was received most favourably within the branch of the baptists which was led from Örebro by John Ongman, its magazines being **Svenska Tribunen** and **Närkes Bladet.**

In 1913 one of the leading congregations in "the new movement", at Philadelphia in Stockholm, was expelled from the Baptist Church on the ground of deviations with regard to Holy Communion, but it was obvious that the new methods of operation and preaching played an important part in the decision. The congregation was led by the young Lewi Pethrus (born 1884).

There was a breach between Pethrus and Ongman c. 1915. Pethrus asserted the freedom of the Spirit and of the congregation. The experience of the baptism of the Spirit was to be the foundation of the congregation. The baptism by the Spirit was invariably accompanied by speaking in tongues (glossolalia), a tenet not shared by Ongman. In Pethrus's view, the local congregation should be wholly autonomous. Ongman, on the other hand, advocated loyalty to the mother organization.

By c. 1920 "the new movement", led by Pethrus, had fixed its image in relation to all other denominations. It displayed the characteristic features of a sect, being both apolitical and apocalyptic. It retired into its shell with ist message, and professed to renew the Primitive Church, a notion expressed in the designation which came into use c. 1920, namely Pentecostalism.

b. 1920—33

By 1933 the Pentecostal sect had grown to comprise over 42.000 members. The period 1920—33 represents a time of consolidation of

the young revivalist movement, which drew away from the society and from the denominations. Pentecostalism faced its first identity crisis in 1929—30. The so-called Franklin dispute was concerned with the relationship between Spirit and organization. The wing led by Pethrus won the day. In consequence of the external attack, documented inter alia, in the nonconformist Svenska Morgonbladet (SvM) the movement followed an isolationist line.

c. 1933—45

The 1930's were the decade of national and international financial and political crises. Sweden's agricultural structure was superseded by an industrial society. The social, and not the Christian ethical, problems were at the heart of politics. In 1934 the frisinnade (freeminded) party, preferred political home of the nonconformists, was amalgamated with the liberals — in cultural political terms — to form the "Folkpartiet".

The composite political picture gave rise to a less exclusive attitude on the part of the pentecostalists. Moreover an increased institutionalization of the activity and structure of the movement should be noted.

Visible expressions of this less exclusive attitude are Pethrus' and Lidman's political interests, which were documented by their election to a municipality near Stockholm. Moreover, in 1937, when the Örebro Mission broke away from the Baptist Church, Pethrus was free to sound out the possibilities of co-operation.

The outbreak of the second world war unified the Swedish people. The situation in Germany and Russia increased the social responsibility of the pentecostalists. In addition, from 1942 onwards the Swedish society became increasingly secular. In 1944 Pethrus, the charismatic leader, pointed out an entirely new way for the pentecostalists, by maintaining that a Christian was duty bound to vote in general elections, to support Christian candidates, and to work for an increased Christian contribution to society. The social responsibility was balanced by increased ecumenical awareness. In 1944 a great conference with delegates from all baptist churches was held at Pethrus' instigation.

Yet another manifestation of social awareness was Pethrus' efforts, documented from the early 1930's, to found a Christian newspaper with a different programme from the nonconformist SvM, which was regarded as far too liberal in terms of both culture and theology. On Nov. 1st, 1945 these plans were realised, when the first issue of the newspaper **Dagen** was published.

d. 1945—51

Dagen was in serious financial trouble only a month after its first appearance. Karl G. Ottosson, a pentecostalist, took over the financial, and from time to time, the editorial responsibility for the paper. In

order to increase its financial base, **Dagen** tried to win readers within the Örebro Mission. The unity conference of 1946 between this sect and the pentecostalists must in part be considered in this context.

The newspaper dissociated itself from political extremes. It pursued a course independent of party politics, but in the early years evidently followed the Liberal party (Folkpartiet) and its nonconformists, who were culturally conservative and socially progressive, and repelled by the attitude of the ruling Social Democrats to Christianity and by the demand for the nationalization of industry.

The Liberal party was split with regard to cultural policy. The paper's line was clear insofar as the nonconformists were able to steer its general policy. The Lidman dispute of 1948 and the Freeman controversy of 1950, however, opened the eyes of the paper to the strong radical forces in the Liberal party. In the Freeman controversy the paper also observed that freeminded members of the **riksdag** expressed misgivings about Freeman's faith healing meetings. The newspaper had no political home after 1950. As a result of opposition from outside the pentecostalists closed ranks around a new aspect of the doctrine of baptism by the Spirit, around the visible charismata — glossolalia, prophecy and healing. After the years of serious internal tension the pentecostalists needed to consolidate.

e. 1951—63

In 1951 a new Act on Freedom of Religion was passed, which may be said to have opened the door to a religiously neutral state. This situation worried the newspaper, which in the years that followed suffered the assaults of a secularised state in, inter alia, the Helander affair in 1953 and the IBRA and Kaggeholm cases in 1954. Because of its anxiety concerning the consequences of the Religious Freedom Act for the position of Christianity in the society the newspaper rejected the nonconformist line in the dissenter question. The paper also repudiated the far-reaching proposal for a united Free Church of Sweden in 1953. So far as **Dagen** was concerned, the nonconformists and especially the Mission Covenant Church of Sweden, showed signs of liberalism in terms of both culture and theology.

In his increased social responsibility Pethrus turned to representatives of the Church of Sweden. The organization, Responsibility for a Christian Society (KSA), led by Bishop Sven Danell of Skara with Pethrus as vice chairman, was founded in 1956. KSA may be described as a political protest movement against the secularization of the Swedish society. Its purpose was to influence the existing political parties to place as many Christians as possible at the head of lists of candidates for election.

Pethrus himself found in the mid 50's that the Conservative (Högern) party's values were closest to his own. The protection of home and family were important political ends. In 1956 Pethrus considered standing, as a Conservative, for the **riksdag** and was appointed ta that party's cultural council the same year.

During the last years of the 50's Pethrus became more and more disappointed in KSA's possibilities of influencing the political parties in a Christian spirit. By November 1958 at the latest he resigned from the Conservatives' cultural council. His personal disappointment concering the possibilities of exercising any real influence on the shaping of policy seems to have been one reason for his resignation; another was an effort, for financial reasons, after the closure of SvM in October 1958 to win over its readers for **Dagen.**

Indeed **Dagen** was itself facing serious financial problems. In 1961 Ottosson resigned as managing director, and the paper was taken over by the Swedish pentecostalists congregations. The pentecostalist bent of the paper became manifest in 1961 at a time of financial strain.

The change in the nature of pentecostalism is shown by the rise of the Maranatha movement c. 1960. Maranatha represented the sect as non-political and anti-ecumenical, in contrast to the institutionalised mother body.

Dagen was of course not apolitical but after the local elections of 1962, through Pethrus, favoured a positive association, with the option of forming a specifically Christian party. The collection of signatures in favour of the retention of religious instruction in the senior high schools, which was undertaken in 1963 was, in the eyes of the paper, a protest by "the silent majority" against the intentions of a secularised state. **Dagen** represented "the Christian society" at the beginning of the 1960's. From being a non-political, exclusive sect the pentecostalists had, as a result of the development of the society, reflected in the newspaper, come to represent the Christian society against the secularising social forces.

10. BIOGRAFIER.

1. LEWI PETHRUS

Lewi Pethrus Johansson föddes i ett baptistiskt arbetarhem i Västra Tunhem i norra Västergötland den 11/3 1884. 15 år gammal anslöt han sig till Rånums baptistförsamling. Efter att under uppväxtåren haft olika sysselsättningar bl. a. på pappersbruk och skofabrik, kom han att tjänstgöra som baptistpredikant i Norge och Sverige under åren 1902—04 på platser som Fredriksstad, Langesund, Kragerö och från 1903 i Bengtsfors. I Kragerö på norska västkusten fann han för övrigt sin blivande hustru, kontoristdottern Lydia Danielsen (1881—1966) med vilken han ingick äktenskap den 12/4 1913. Lewi Pethrus, som han nu kallade sig, studerade åren 1904—05 vid Betelseminariet, Baptistsamfundets predikantskola, men avbröt sina studier till följd av värnpliktstjänstgöring, framgångsrik predikantverksamhet under julferien 1905—06 och en kallelse till Lidköpings baptistförsamling år 1906. Det var i Lidköping som Pethrus hörde talas om väckelsen i Kristiania. Han medger, att han attraherades av Barratts möten. Han säger sig redan år 1902 haft en upplevelse av tungotal men förlorat den er-

farenheten "genom felaktig ledning och brist på förnyelse". Det var först efter hemkomsten till Lidköping, som han talade i tungor, en händelse, som han betraktade som sitt andedop. 1910 kallades han att bli föreståndare för sjunde baptistförsamlingen Filadelfia i Stockholm, som i slutet av april 1913 uteslöts ur Baptistsamfundet. Den officiella anledningen till uteslutningsbeslutet var avvikande praxis i kommunionfrågan. Inom församlingen skapade Pethrus ett flertal organ, vilka blev konstitutiva för "den nya rörelsen". Här kan nämnas bokförlaget Filadelfia 1912, sångboken "Segertoner" 1914, bibelskola 1915 och veckotidningen Evangelii Härold 1916. År 1930 invigdes församlingens stora kyrka vid Rörstrandsgatan. År 1944 startades tidskriften Den Kristne och året därpå dagstidningen Dagen. År 1949 skedde provsändningar i radio från Luxemburg, vilka år 1955 blev permanenta under namnet IBRA Radio. År 1956 gick Pethrus i bräschen för en nybildad politisk valorganisation Kristet Samhälls Ansvar (KSA). År 1959 startades Lewi Pethrus' stiftelse för filantropisk verksamhet. 1964 blev han vice ordf. i det nybildade partiet Kristen Demokratisk Samling (KDS). Han avled den 5/9 1974.

2. SVEN LIDMAN

Sven Lidman föddes den 30/6 1882 i Karlskrona, där fadern var tullförvaltare. År 1901 blev han student i Uppsala, men fullföljde inte sina studier utan slog sig på författarbanan. Under 1910-talet kan en religiös ton iakttas i Lidmans böcker "Tvedräktens barn" (1913) och "Huset med de gamla fröknarna" (1918). 1916—18 var han red. för "Svensk Lösen", ett organ för den svenska aktivismen. 1917 upplevde han en kristen omvändelse. I boken "Såsom genom eld" (1920) kan en stark dragning till p. observeras. I det pressangrepp, som våren 1921 riktades mot filadelfiaförsamlingen i samband med Smith Wigglesworths möten ingrep Lidman till p:s försvar, vilket förde honom i kontakt med Lewi Pethrus. Under kölingaredsveckan 1921 lät han döpa sig, blev en kort tid därefter andedöpt och anslöt sig till filadelfiaförsamlingen i Stockholm. 1922 blev han red. för EH. Under sin tid som pingstvän utgav Lidman ett flertal apologetiska skrifter till förmån för p. Efter en schism med Lewi Pethrus år 1948, den s.k. lidmanstriden uteslöts han ur filadelfiaförsamlingen. Under 1950-talet utgav han böcker av memoarkaraktär. Han avled den 14 febr. 1960.

3. JACK HÅRDSTEDT

Hårdstedt, född 1 febr. 1885 i Strövelstorp, Skåne, blev i unga år pingstvän och förestod bl. a. filadelfiaförsamlingens räddningsmission i Stockholm. Därefter var han församlingsföreståndare i Högsby och på Hönön. Åren 1932—36 tjänstgjorde han som missionär i Portugal och Spanien och åren 1938—46 i Egypten. Han återkom till Sverige 1946. Chefredaktör på Dagen 1/1—30/4 1947. Därefter tjänstgjorde han en kort tid som pingstpastor i Tranås, innan han övergick till

Nya kyrkan (Swedenborg) och blev föreståndare för församlingen i Stockholm. Hårdstedt avled den 4 nov. 1973.

4. NILS G. ANDERSSON

Född den 13 mars 1898 i Landskrona. Påbyggd folkskola, korrespondenskurser och bibelskola. Lokbiträde vid SJ 1916—20. Predikant i församlingstjänst inom p. bl. a. i Kalmar, Lidköping och Östermalm, Stockholm. Redaktionschef på Dagen 1947—53. Resepredikant och frilansjournalist 1954—57. Redaktionschef på Dagen 1958—66. Redaktör för tidningen Strandgården, organ för Lewi Pethrus' stiftelse för filantropisk verksamhet 1966—76.

5. CHRISTER PIERRE BACKMAN

Född i Kalmar den 20 juli 1892. Student i Uppsala 1910, jur. kand. 1917, journalist vid Stockholms-Tidningen 1919—1930, chefred. och ansv. utg. för Sydsvenska Dagbladet 1931—34, därefter SDS:s korrespondent i London, där han även var engagerad i BBC:s svenska program. Kom år 1952 till Dagen som huvudred. Avgick 1957. Död 1969.

6. ARNE EKLUND

Född den 8/2 1919 i Uppsala. Student 1938. Ettårig handelsskola. Akademiska studier. Vik. huvudred. på Enköpings-Posten sommaren 1944. Medlem av filadelfiaförsamlingen i Uppsala sedan unga år. Från 1 nov. 1945 anställd på Dagen. Följde med vid tidningens överflyttning till Örebro våren 1946, åter Stockholm hösten 1947 till våren 1948. Från jan. 1951 — nov. 1975 fast anställd på Dagen, därav mest som utrikesred., men intresserade sig även för kulturfrågor och var 1953—56 red.sekr. En tid red.chef och 1:e red. på Svenska Journalen och var även en tid huvudred. för EH.

7. ALMAR LÖFGREN

Född den 3 april 1903 i Nysätra, Västerbotten. Studier vid Västerbottens läns folkhögskola 1919—20, handelsstudier, korrespondensstudier. Medarbetare i Västerbottens-Kuriren 1925—26 och 1928—38. Distriktsstudieledare för Västerbottens distrikt av Frisinnade Ungdomsförbund 1930—35. Styrelseledamot i Västerbottens distrikt av IOGT 1935—38. Medarbetare i Eskilstuna-Kuriren och Arboga Tidning 1938—45, ledamot av Köpings stads kyrkofullmäktige 1943—45. När tidningen Dagen startade hösten 1945 inträdde L. i redaktionen som politisk redaktör och ägnade sig dessutom åt bl. a. litteraturkritik och socialt reportage. Han fortsatte på denna post fram till sin pensionering 1969. Som deltidstjänst uppehöll han åren 1951—54 befattningen som sekr. och pressombudsman hos Sveriges Nykterhetssällskaps representantförsamling med uppgift att förse svensk press med ledarmaterial om aktuella alkoholproblem och nykterhetsrörel-

sens aktiviteter. Medlem i Godtemplarorden sedan 1921, i Tempelriddarorden sedan 1926, i Svenska Journalistförbundet sedan 1928, i Motorförarnas Helnykterhetsförbund sedan 1950 och i Motorjournalisternas klubb 1958—70. I Sveriges vänsterpressförening (Fp) sedan ett 30-tal år.

11. TABELLER

1. Dagspressen och väckelsen i Kristiania.

Negativa.

Stockholms-Tidningen (S-T) 1905— 111.000 fris.
Göteborgs Handels- & Sjöfartstidning (GHT), 1904— 25.000, fris. — lib
Socialdemokraten, 1905— 14.000, s
Nya Dagligt Allehanda (NDA), 1907— 15.500, kons.
Afton-Bladet (AB), 1906— 30.000, fris.
Stockholms Dagblad (SD), 1908— 14.000, kons.
Dagen, 1906— 30.000, fris.
Dagens Nyheter (DN), 1905— 22.000, fris.

Refererande.

Svenska Dagbladet (SvD), 1908— 40.000, lib.

Positiva till väckelsen, negativa till glossolalin.

Svenska Morgonbladet (SvM), 1908— 25.000, fris.

Positiva till hela väckelsen, inklusive glossolalin.

Närkes-Bladet (N-B), 1912— 1.500, mod.
Svenska Tribunen (SvT) —, —

Ej kommentar.

Fäderneslandet, —, 1908— 12 lib.
Vårt Land, —, 7.000, kons.
Göteborgs-Posten (GP), 1908— 20.000, lib
Folkbladet
Göteborgs Nyheter

Upplagesiffror och politisk beteckning hämtade ur Tollin, 1967.

2. Samfundspress och väckelsen i Kristiania.

I stort sett positiva till hela väckelsen.

Svenska Sändebudet (MK)
Budbäraren (EFS)
Göteborgs Veckotidning (SMF)
Upplysningens Vän (FBS)
Svenska Stridsropet (SvFA)
Församlingsvännen (SBS)
Hemmets Vän
Ungdomens Veckopost (SBS)

Positiva till väckelsen men negativa till glossolalin.

Vecko-Posten (SBS)
Trons Segrar (HF)
Församlingsbladet (SvK)
Facklan (SvK)

Negativ till hela väckelsen.

Göteborgs Stiftstidning (SvK)

Ej kommentar.

Missionsförbundet (SMF)
Sanningsvittnet (SMF)
Frälsningsofficeren (FA)
Svensk Kyrkotidning (SvK)
Pietisten (SMF)

3. Dagspressen och väckelsen i Stockholm jan.—febr. 1907.

Negativa:

DN
SvD
Dagen

Refererande:

SvM

Positiva:

N-B
SvT

Ej Kommentar:

GHT
SD
Social-Demokraten
NDA
S-T
Fäderneslandet
Vårt Land
Folkbladet
AB
Göteborgs Nyheter

4. Dagspressen och Barratts möten våren 1907.

Negativa:

AB
Dagen
S-T
DN
Vårt Land
Fäderneslandet
SD
GHT
Göteborgs Nyheter

Refererande: —

Positiva:

N-B
SvT

Ej kommentar:

SvD
SvM
Folkbladet

5. Dagspressen och Wigglesworths möten våren 1921.

Negativa:

DN
AB
ST
SvT
Fäderneslandet
SD
NDA
Socialdemokraten
Folkets Dagblad (FD), komm.
Stormklockan
SD
SvD

Refererande:

SvM

Positiva

—

Ej kommentar:

—

6. Samfundspressen och Wigglesworths möten.

Ej kommentar:

Trons Segrar
Vecko-Posten
Trosvittnet (SAM)
Budbäraren
Missionsförbundet
Svensk Kyrkotidning
Upplysningens Vän
Stridsropet

7. Dagspressen och franklinstriden hösten 1929.

Negativ:

SvM
NDA
SD

Refererande:

AB
ST

Positiv:

DN

Ej kommentar:

Social-Demokraten
SvD
FD

8. Samfundspressen och franklinstriden.

Negativ:

Trons Segrar

Refererande:

Vecko-Posten
Missions-Baneret (M-B)

Positiv:

—

Ej Kommentar:

Svensk Kyrkotidning
Budbäraren
Nya Väktaren (BV)
Missionsförbundet

9. Antal större artiklar i EH 1925—40.

	Uppbyggelse	Mission, evang.	Samhälle	Övr.
1925	80	8	5	10
1926	75	12	8	12
1927	82	14	6	7
1928	132	11	3	8
1929	104	5	3	7
1930	111	8	4	7
1931	104	9	4	8
1932	104	5	7	6
1933	96	12	6	7
1934	110	20	7	7
1935	97	24	3	2
1936	112	18	19	4
1937	118	35	8	12
1938	99	33	7	26
1939	111	35	13	18
1940	108	29	11	7

10. SvM:s behandling i text och bild av Filadelfiaförsamlingen och dess ledare 1925—1940.

	Text						Bild			
	Filadelfia		LP		SL		LP	SL	Södermalms församling	
År	+	—	+	—	+	—			+	—
1925										
1926	2				1			1		
1927	1				1			1		
1928	3		1		1		1	1		
1929	1	3					1		3	
1930	1	2		1				2		
1931	3	9	2	9		1				
1932	2	1		1	1					
1933	5	5		4	3	1		4		
1934	4	1	1	1	3		1	2		
1935	4		1	1	3		2	3		
1936	6	1	4		2		3	2		
1937	7		2		3		2	4		
1938	12		5		4		6	3		
1939	9		5		3		6	4	4	
1940	11		3		4		6	4		

Förklaringar: + = refererande artiklar, — = negativt hållna artiklar,
LP = Lewi Pethrus, SL = Sven Lidman

11. Dags- och samfundspressen och lidmanstriden 1948.

Negativa till Pethrus:

AB
AT
DN
Expressen
MT
Ny Dag
SvD
Nya Väktaren
M-B
SvV
Svenska Sändebudet
V-P

Refererande:

S-T
SvM
Vår Kyrka

Tysta:

Budbäraren
Trons Segrar
Trosvittnet

Positiva till Pethrus:

—
—

12. Dagspressen och Freemans möten vintern 1950.

Tidningar, som ifrågasatte mötenas karaktär och påyrkade polisingripande:
DN
Expr.

Tidningar, som ifrågasatte mötenas karaktär men ej påyrkade polisingripande:

Morgontidningen (MT), s,
SvM
SvD
Ny Dag
Aftontidningen (AT),
AB
ST

Ej kommentar:
—

13. Samfundspressen och Freemans möten vintern 1950.

Tidningar, som starkt ifrågasatte mötenas karaktär:

Svensk Veckotidning (SMF)
Vecko-Posten (SBS)
Svenska Sändebudet (MK)
Trosvittnet (SAM)
Budbäraren (EFS)
Missions-Baneret (ÖM)
Trons Segrar (HF)
Stridsropet (FA)
Vår Fana (SvFA)
Nya Väktaren (BV)
Svensk Kyrkotidning (SvK)

Ej kommentar:
Upplysningens Vän (FB)

Positiva till mötenas karaktär:
—

14. Dagen och valrörelserna 1946—62.

Ledarartiklar en månad före valdagen.

	SAP	BF	FP	H	K	
1946	0	0	0	0	0	
1948	—3	0	0	0	0	
1950	0	+1	—2	+1	0	
1952	—1	0	0	0	0	
1954	—4	—2	+1	0	0	KSA
1956	—4	+1	0	+1	0	+6
1958 (nyval)	0	0	0	+1	0	+2
1958	—5	0	—1	0	0	+2
1960	—1	0	0	0	0	+4
1962	0	0	0	0	0	+1

Annonser:

	SAP	BF	BF	H	K	
1946	6	0	15	6	0	
1948	3	5	35	5	0	
1950	3	6	9	0	0	
1952	0	3	7	9	0	
1954	2	2	3	7	0	KSA
1956	1	1	12	9	0	10
1958 (nyval)	2	3	10	17	0	0
1958	2	2	11	17	0	4
1960	3	3	21	20	0	10
1962	1	2	11	3	0	0

15. Samfundspressen och tankarna om kristet politiskt parti 1956.

I princip positiv: Sv. Kyrkotidning

För KSA-modellen:
SvT V-P

Negativ:
—

Ingen kommentar:

Budbäraren
EH
M-B
Sv Sändebudet
Trons Segrar

16. Samfundspressen och "långfredagsbaletten" i TV påsken 1961.

Positiv:

Refererande:

Sv. Kyrkotidning
SvV
V-P

Ingen kommentar:

Budbäraren
EH
M-B
Sv. Pastoraltidskrift
Sv. Sändebudet
Trosvittnet
Upplysningens Vän

Negativ:

Nya Väktaren

17. Samfundspressen och TV-debatten om sexualfrågor hösten 1962.

I viss mån negativ till Pethrus: SvT

Ingen kommentar:

Budbäraren
Nya Väktaren
Stridsropet
Sv. Sändebudet
Stridsropet
Upplysningens Vän
V-P

Positiv till Pethrus:

EH
M-B
Sv. Kyrkotidning
Trons Segrar
Trosvittnet

18. Samfundspressen och tankarna om politiskt parti hösten 1962.

Positiv Nya Väktaren

Uttryck för politisk hemlöshet:

Trons Segrar Trosvittnet

Ingen kommentar:

M-B
Sv. Kyrkotidning
Sv. Pastoraltidskrift
Sv. Sändebudet
Upplysningens Vän
V-P

19. Antalet äktenskapsskillnader 1945—63.

År	Antal	därav landsbygd	därav stad
1945	6.988	1.530	4.933
1946	6.971	1.639	5.349
1947	7.058	1.710	5.348
1948	6.782	1.171	5.011
1949	7.609	1.849	5.760
1950	8.008	1.966	6.042
1951	8.431	1.984	6.447
1952	8.185	1.887	6.298
1953	8.393	2.078	6.315
1954	8.588	1.964	6.624
1955	8.785	2.167	6.618
1956	8.608	2.222	6.386
1957	8.858	2.168	6.690
1958	8.657	2.216	6.441
1959	8.761	2.290	6.471
1960	8.958	2.386	6.572
1961	8.696	2.297	6.399
1962	8.849	2.377	6.472
1963	8.496	2.409	6.087

Källa: SKÅ

20. Antalet utomäktenskapligt födda barn 1945—61.

Utomäktenskapligt levande födda i % av levande födda

År	land	stad
1945	9,27	8,42
1946	9,29	9,07
1947	8,84	9,26
1948	9,22	9,62
1949	9,00	9,81
1950	9,59	9,94
1951	9,54	10,75
1952	9,62	10,23
1953	9,69	9,86
1954	9,88	9,69
1955	9,72	10,17
1956	10,05	10,41
1957	9,84	10,38
1958	9,74	10,68
1959	10,05	10,74
1960	10,95	11,52
1961	10,72	11,91

Källa: SKÅ. Efter 1961 finns ej liknande statistik.

21. Antalet abortoperationer 1950—63.

År	Antal.
1950	5.889
1951	6.328
1952	5.322
1953	4.915
1954	5.089
1955	4.562
1956	3.851
1957	3.386
1958	2.823
1959	3.071
1960	2.792
1961	2.909
1962	3.205
1963	3.528

Källa: Djurfeldt 1972, s. 39

22. Antalet förkunnare (= medlemmar) inom Jehovas Vittnen i Sverige.

År	Antal
1945	2.867
1946	2.957
1947	3.092
1948	3.509
1949	4.074
1950	4.460
1951	5.140
1952	5.341
1953	5.824
1954	6.113
1955	7.350
1956	6.847
1957	7.559
1958	8.161
1959	8.453
1960	8.593
1961	9.026
1962	9.388
1963	10.056

Källa: Religionssociologiska institutet, Sthlm. Smärre meddelanden 1977:2

23. Ledarskribenter (ledare + mellanstick, ej "blixtar").

1954		1963	
Almar Löfgren	348 st.	Almar Löfgren	524 st.
C.P. Backman	110 st.	Lewi Pethrus	66 st.
Lewi Pethrus	60 st.	Nils G. Andersson	4 st.
Harry Källmark	10 st.		
Anna Odeheim	3 st.		
Karl G. Ottosson	3 st.		
Hilding Söderholm	1 st.		

Källa: Förteckning över ledarskribenter, Ds.

24. Spridningsstrukturen i vissa tidningsområden 1945—63.

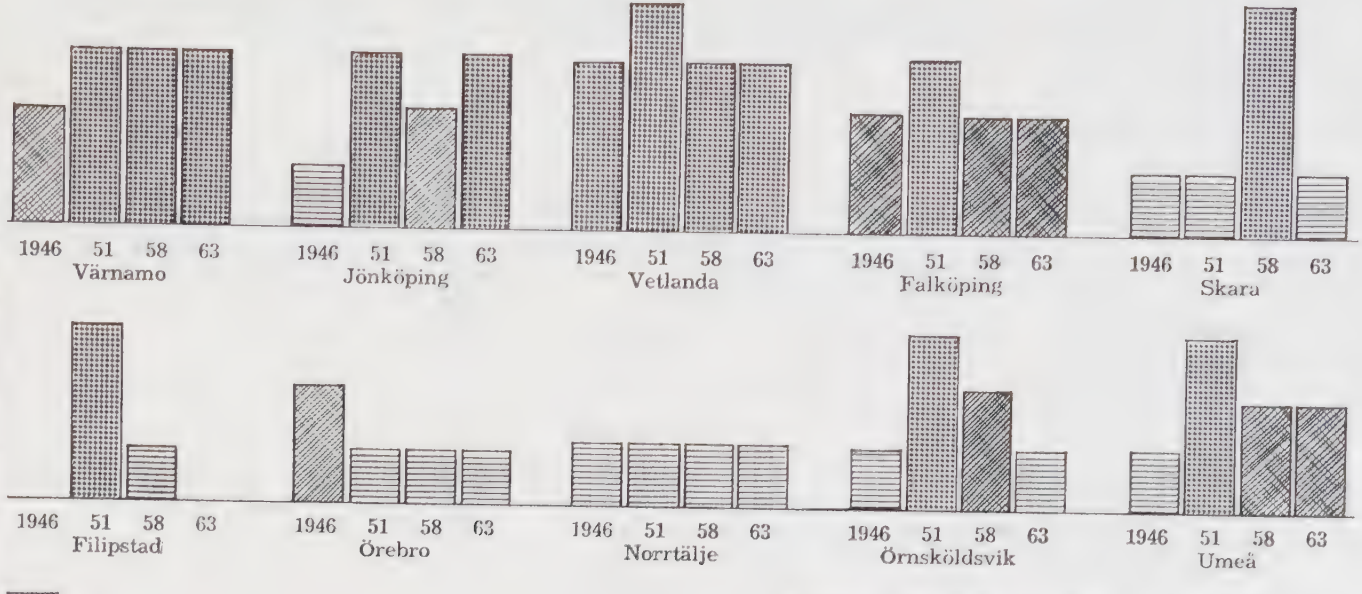

Värnamo, Jönköping, Vetlanda, Falköping, Örebro, Örnsköldsvik och Umeå, inom vars tidningsområde Lycksele hör, är starka fästen för p. Tabellerna visar, att i utpräglat starka områden för p., slog Dagen igenom mycket tidigt. Exemplen Skara och Filipstad visar, att vissa år kan en närmast oförklarlig förändring i spridningsstrukturen ske. Här spelar antagligen lokala faktorer mycket stor roll. I Norrtälje hade SvM:s sin största täckning (5 % nedläggningsåret 1958). En påtaglig övergång från SvM till Dagen borde ha märkts just i Norrtälje.

25. Dagens spridningsstruktur 1945—63.

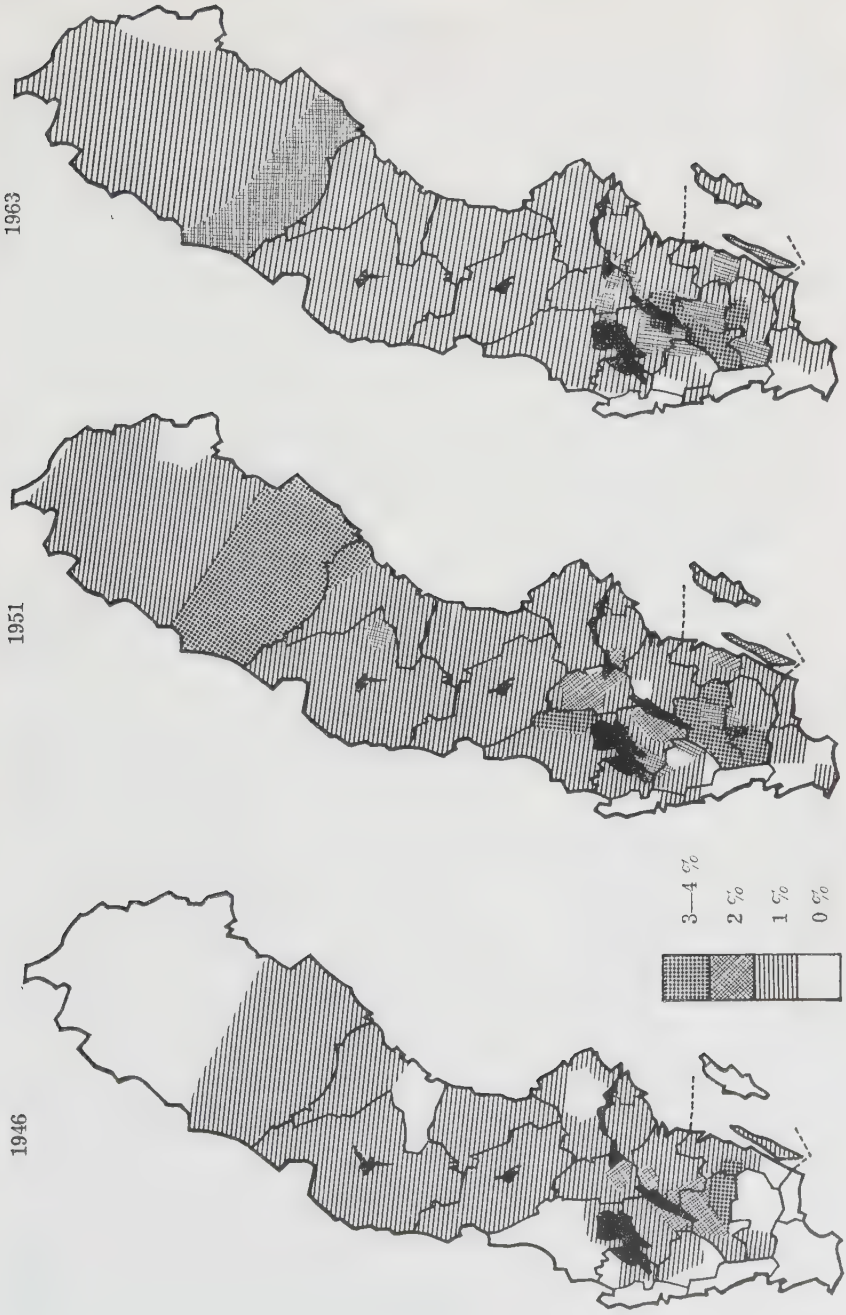

26. Dagens upplageutveckling 1945—63.

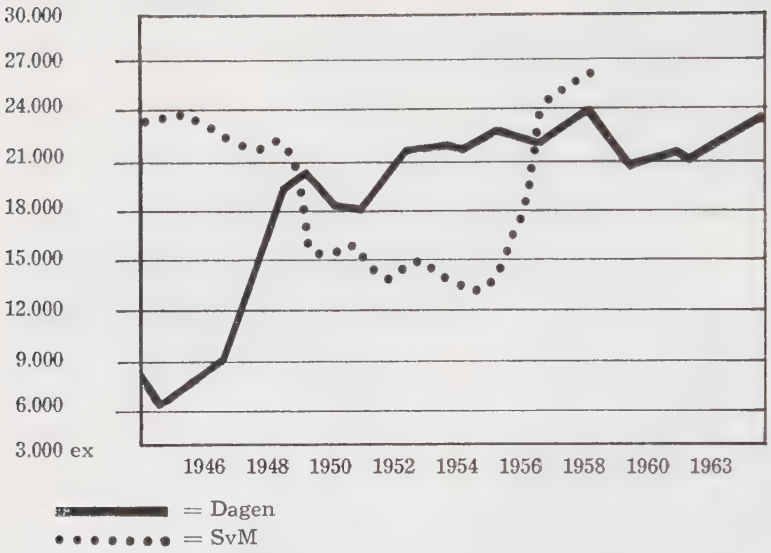

27. Pingströrelsens utveckling i Sverige.

	Medlemsantal
1915	1.010
1920	4.955
1925	13.598
1930	30.147
1935	52.442
1940	69.373
1945	76.419
1950	82.700
1955	88.992
1958	91.353
1959	92.101
1960	91.956
1961	91.629
1962	90.952
1963	90.975

Källa: Blomqvist, 1957, s. 285 och brev från red. Curt Björkqvist till förf. 29/1-76.

28. Filadelfiaförsamlingens i Stockholm utveckling 1915—1963.

Totalt medlemsantal		dop (inkl. bekännelse[2])	+/—
1915	724	—	
1920	1.661	—	+ 943
1930	3.993	267	+2.332
1931	4.385	286	+ 392
1932	4.662	265	+ 277
1933	4.993	306	+ 331
1934	5.167	270	+ 174
1935	5.310	237[2]	+ 143
1936	5.520	268[2]	+ 210
1937	5.697	227[2]	+ 177
1938	5.887	504[2]	+ 190
1939	6.068	251	+ 181
1940	6.105	217[2]	+ 37
1945	6.395	131	+ 290
1950	6.359	166	— 36
1955	6.395	130[2]	+ 36
1960	6.383	90	— 12
1962	6.525	112	+ 142
1963	6.596	126	+ 71

Källa: styrelse- och församlingsprotokoll, Fs.

12. KÄLLOR OCH LITTERATUR

1. Otryckta källor.

GÖTEBORG

Institutionen för statskunskap

Månsson, Lennart, Namninsamlingen 1963. Otr. tvåbetygsuppsats 1964

STOCKHOLM

Walter Axelssons samling

brev från Lewi Pethrus 17/8, 4/9 och sammanträdesprotokoll 17/10-45.

Filadelfiaförsamlingens samling (Fs)

styrelseprotokoll 1910—63
församlingsprotokoll 1910—63

Frisinnade Medborgarföreningens samling (FMs)

styrelseprotokoll 1940—62
valsedlar 1944—62

Folkpartiets samling (Fps)

protokoll från arbetsutskott 1948

C.G. Hjelms samling

fickalmanacksanteckningar 1938 och 1939.

Högerpartiets samling (Hs)

protokoll för Högerns kulturråd 1956—63
bilagor, skrivelser m.m. kring Högerns kulturråd 1956—63
protokoll från länsförbundet i Sthlms län 1956

Journalistförbundets samling (Js)
styrelseprotokoll 1946
bilagor och skrivelser 1946

Sven Lidmans samling (SLs)
korrespondens 1921—1957
tidningsurklipp 1933—1956

Lewi Pethrus' samling (LPs)
korrespondens 1914—63
tidningsurklipp 1942—63

Skolöverstyrelsens samling (SÖs)
handlingar kring Kaggeholms folkhögskola 1954

Svenska Morgonbladets samling (SvMs)
styrelseprotokoll 1920—58
korrespondens 1920—58
årsberättelser 1920—1958

Allan Törnbergs samling
anteckningar från bolagsbildningen 30/8-45

UPPLANDS VÄSBY
Kommunalkontoret
Protokoll från kommunalfullmäktige 1934—39.

UPPSALA
Teologiska institutionen
Samuelsson Lars, Pingstväckelsen i Lyckselebygden, otr. trebetygsuppsats 1974.
Stenberg Sven, IBRA Radio, otr. tvåbetygsuppsats 1967

ÖREBRO
Örebro Missionsförenings samling (ÖMs)
styrelseprotokoll 1915—63
korrespondens 1915—63

2. Tryckta källor och litteratur

AB Karl G. Ottosson 20 år. 1944. Falköping.
Ahlström John, 1950. Jag var blind, Örebro.
Algotsson Karl-Göran, 1975. Från katekestvång till religionsfrihet, Uppsala.
Andström Bobby, 1966. Lewi Pethrus, Malmö.
Barratt T.B., 1942. Självbiografi, Sthlm.
Bergsten Lars-Erik, 1940. Kriget väcker Finland, Sthlm.
Betänkande med förslag till lag om vapenfria värnpliktiga, SOU 1942:15. 1942 Sthlm.
Björk O.L., 1953. En minnesbok, Örebro.
Björkqvist Curt, 1959. Den svenska pingstväckelsen, Sthlm.
Bloch-Hoell Nils 1956. Pinsebevegelsen, Bergen.
Blomqvist Axel, 1957. Svenska pingstväckelsen 50 år, Sthlm.
Bolling Otto, 1931. Svenskt fromhetsliv av idag, Sthlm.
Briem Efraim, 1924. Den moderna pingströrelsen, Sthlm.
Byman L.L., 1936. Pingstväckelsen i Norden, Helsingfors.
Carlén Eric, 1966. Gud behöver inga kryckor, Örebro.
Carlsson Bertil, 1973. Organisations- och beslutsprocesser inom den svenska Pingstväckelsen, Sthlm.
Carlsson Sten — Rosén Jerker, 1968. Den svenska historien, del 10, Sthlm.

Christensen Torben — Göransson Sven, 1976. Kyrkohistoria, del 3, Lund.
Claesson Birger, 1951. Dom över Sverige, Örebro.
Claesson Birger, 1952. Ny uppenbarelse om Sveriges ödestimma, Sthlm.
Dagen 25 år. 1970, Sthlm.
Danielsson Hjalmar, 1953. 25 år som predikant och församlingsföreståndare, Sthlm.
Djurfeldt Olof, 1972. Rätt till liv, Göteborg.
Enhetskonferensen 1946 Örebro.
Evangelisten 1922 Örebro.
Filadelfiaförsamlingens tioårsberättelse, 1920. Sthlm.
Filadelfia i Stockholm 40 år, 1950. Sthlm.
Fleisch Paul, 1914. Die moderne Gemeinschaftsbewegung in Deutschland, Leipzig
Folkkalendern 1943, Sthlm.
Folkräkningen den 31 dec. 1930, del 5, 1937. Sthlm.
Franklin A.P., 1930. Schismen inom pingströrelsen, Sthlm.
Fredberg, Gustaf, 1919. Uppfyllelsen med den helige Ande, Osby.
Furhoff Lars — Hederberg Hans, 1965. Dagspressen i Sverige, Sthlm.
Fris Rakel, 1973. Insyn i mina minnens värld, Jakobsberg.
Gale James G., 1909. Korea in Transition, New York.
Gottschalk Stephen, 1973. The emergence of Christian Science in American religious life, London.
Grape Karl-Gunnar, 1965. Kyrkliga förhållanden i Lappland efter sekelskiftet, Sthlm.
Grundskolan, SOU 1961:30, 1961, Sthlm.
Gustafsson A., 1926. Fyra vittnesbörd, Göteborg.
Gustafsson Berndt, 1957. Svensk kyrkohistoria, Sthlm.
Gustafsson Berndt, 1965. Religionssociologi, Sthlm.
Gustafsson Berndt, 1972. Religion och samhälle, Lund.
Gustafsson Harald, 1959. Samhällsproblem och andlig väckelse, Sthlm.
Gustafsson Sven, 1962. Nyevangelismens kyrkokritik, Lund.
Göransson Sven, 1972. Kyrkohistorievetenskapens framtid i KÅ 1972, Uppsala.
Hessler Carl Arvid, 1964. Statskyrkodebatten, Uppsala.
Hjelm C.G., 1966. Sådant är livet, del 2, Örebro.
Hjelm C.G., 1967. Sådant är livet, del 3, Örebro.
Hollenweger Walter, 1969. Entusiastisches Christentum, Tübingen.
Holm Nils G., 1970. Pingströrelsen i Svenskfinland 1908—35, Åbo.
Holmberg Adrian, 1966. Utstött, Sthlm.
Holmberg Adrian, 1976. Lewi Pethrus — Rätt man på rätt plats i rätt tid, Sthlm.
Holmgren A.A., 1919. Pingströrelsen och dess förkunnelse, Minneapolis.
Hubertsson Hubert, 1944. Andens eld över smålandsbygd, Jönköping.
Hydén Nils, 1940. Lewi Pethrus. En ropande röst i tiden, Sthlm.
Imsen Arne, 1962. Har Lewi Pethrus rätt?, Örebro.
Imsen Arne, 1970. Fruktad frihet, Sthlm.
Julens Härold, 1919. Sthlm.
Julens Härold, 1935. Sthlm.
Kihlberg Leif, 1960. Dagens Nyheter och demokratins genombrott, del 2, Sthlm.
Kyrkor och samfund i Sverige, SOU 1963:39. 1963. Sthlm.
Larsen Severin, 1946. På färden genom världen i åttio år, Örebro.
Lewin Leif, 1967. Planhushållningsdebatten, Sthlm.
Lidman Sven, 1924. Personlig frälsning, Sthlm.
Lidman Sven, 1926. Betlehemsstjärnan och båglampan, Sthlm.
Lidman Sven, 1928. Förgängelsens trälar och frihetens söner, Sthlm.
Lidman Sven, 1932. Människan och tidsanden, Sthlm.
Lidman Sven, 1936. Guds eviga nu, Sthlm.
Lidman Sven, 1937. Blodsarv, Sthlm.
Lidman Sven, 1939. Var inte förskräckt, Sthlm.
Lidman Sven, 1942. Från Coventry till Betlehem, Sthlm.
Lidman Sven, 1945. Ingen lurar Gud, Sthlm.
Lidman Sven, 1946. Rövaren och korset, Sthlm.
Lidman Sven, 1947. Fjäril och vilddjur, Sthlm.

Lidman Sven, 1949. Resan till domen, Sthlm.
Lindbeck, Assar, 1968. Svensk ekonomisk politik, Sthlm.
Lindén Ingemar, 1971. Biblicism, apokalyptik, utopi, Uppsala.
Linderholm Emanuel, 1924. Pingströrelsen, Sthlm.
Linderholm, Emanuel, 1925. Pingströrelsen i Sverige, Sthlm.
Lundgren Ivar, 1973. Lewi Pethrus i närbild, Sthlm.
Lundgren Ivar, 1975. Georg — Herrens revolutionär, Sthlm.
Magnusson John, 1932. John Ongman, en levnadsteckning, Örebro.
Mehl Roger, 1965. Traité de sociologie du protestantisme, Neuchatel.
Metodisternas årskonferens 1907, Sthlm.
Molland Einar, 1961. Konfesjonskunskap, Oslo.
Mosesson Gustav, 1954. Mitt livs mosaik, Sthlm.
Mårtensson Jean-Erik, 1975. Vi i pingstkyrkan och andra kristna, Mariehamn.
Nicklassson Gösta, 1971. Missionsförbundet och ekumeniken, Sthlm.
Nilsson Robert — Sjöström Henning, 1972. Pillret som väckte världen, Sthlm.
Nordström N.J., 1928. Svenska baptistsamfundets historia, del 1-2, Sthlm.
Nordström N.J., 1938. Svenska baptistsamfundet i ord och bild, Sthlm.
O'Dea Thomas, 1967. Religionssociologi, Sthlm.
Ollén N.P., 1949. Reportage ur mitt liv, Sthlm.
Ongman John, 1910. Varningsrop i affallstider, Örebro.
Ongman John, 1921. Dopet i den helige Ande, Örebro.
Ongman Paul — Andin Carl, 1917. I elfte timmen, Örebro.
Palmer S.J., 1967. Korea and Christianity, Seoul 1967.
Paulson Berthil m.fl. 1957. En man blev sänd, Sthlm.
Persson Per-Erik, 1967. Kyrkorna i världen, Lund.
Pethrus Lewi, 1912. Jesus kommer, Sthlm.
Pethrus Lewi, 1919. De kristnas enhet, Sthlm.
Pethrus Lewi, 1925 a. Urkristna kraftkällor, Sthlm.
Pethrus Lewi, 1925 b. Ekumeniska mötet i Bibelns ljus, Sthlm.
Pethrus Lewi, 1927. I bibliska farvatten, Sthlm.
Pethrus Lewi, 1929. Predikanten och hans utbildning, Sthlm.
Pethrus Lewi, 1931. Vår ställning till andra kristna, Sthlm.
Pethrus Lewi, 1933. Den goda vägen, Sthlm.
Pethrus Lewi, 1934. Kring pingstväckelsen, Sthlm.
Pethrus Lewi, 1937. Västerut, Sthlm.
Pethrus Lewi, 1942. I dag lek- i morgon tårar, Sthlm.
Pethrus Lewi, 1943. Varken syndare eller svärmare, Sthlm.
Pethrus Lewi, 1944. Given kejsaren vad kejsaren tillhör, Sthlm.
Pethrus Lewi, 1951. Verklig väckelse, Sthlm.
Pethrus Lewi, 1953 a. Den anständiga sanningen, Sthlm.
Pethrus Lewi, 1953 b. Medan du stjärnorna räknar, Sthlm.
Pethrus Lewi, 1954. Hänryckningens tid, Sthlm.
Pethrus Lewi, 1955. Hos Herren är makten, Sthlm.
Pethrus Lewi, 1956. En såningsman gick ut, Sthlm.
Program för svenska baptistförsamlingarnas 26:e allmänna konferens i Eskilstuna 1913, Sthlm.
Prästmötet i Göteborg 1909, Göteborg.
Prästmötet i Göteborg 1915, Göteborg.
Prästmötet i Härnösand 1912, Härnösand.
Prästmötet i Härnösand 1919, Härnösand.
Prästmötet i Karlstad 1911, Karlstad.
Prästmötet i Linköping 1912, Linköping.
Prästmötet i Linköping 1920, Linköping.
Prästmötet i Lund 1919, Lund.
Prästmötet i Skara 1908. 1909, Skara.
Prästmötet i Uppsala 1908, Uppsala.
Prästmötet i Visby 1907, Visby.
Prästmötet i Visby 1913, Visby.
Prästmötet i Växjö 1941, Växjö.
Ransemar Erik — Renling Halvdan, 1970. "Det idealiska sömnmedlet", Sthlm.

Religionsfrihet, SOU 1964:13. 1964, Sthlm.
Rimmerfors Einar, 1976. Årsbarn med seklet, Sthlm.
Rinman Johan, 1920. Vår tids s.k. pingströrelse, Sthlm.
Riksdagsprotokoll, andra kammaren 1950, Sthlm.
Roberth Gustaf, 1936, Elimförsamlingens i Örebro 20-årsberättelse 1916—36, Örebro.
Rydenfelt Sven, 1954. Kommunismen i Sverige, Lund.
Sommar 1942. Sthlm.
Sommar 1945. Sthlm.
Statistisk Årsbok, 1945, Sthlm.
Statistisk Årsbok, 1948, Sthlm.
Statistisk Årsbok. 1950, Sthlm.
Statistisk Årsbok. 1952, Sthlm.
Ståhlberg Tage, 1960. Där mandelträden blommar, Sthlm.
Sundstedt Arthur, 1969. Pingstväckelsen, del 1, Sthlm.
Sundstedt Arthur, 1971 a. Pingstväckelsen, del 2, Sthlm.
Sundstedt Arthur, 1971 b. Pingstväckelsen, del 3, Sthlm.
Sundstedt Arthur, 1972. Pingstväckelsen, del 4, Sthlm.
Sundstedt Arthur, 1973. Pingstväckelsen, del 5, Sthlm.
Sundström Erland, 1945. Så säger folket, Sthlm.
Swedberg J.A., 1943. De sista bladen ur minnets dagbok, Sthlm.
Svenska Dagbladets Årsbok, 1943—62, Sthlm.
Svenska Kyrkans Årsbok, 1930—62, Sthlm.
Svenska Missionsförbundets konferensprotokoll 1907, Sthlm.
Söderberg Gustav, 1945. Ruinerna ropa, Sthlm.
Söderberg Robert, 1936. Minnen av Guds nåd, Sthlm.
Söderblom Nathan, 1918. Religionen och staten, Sthlm.
Söderholm G.E., 1929. Den svenska pingstväckelsens historia, del 1.
Söderholm G.E., 1930. Tjugu år under Guds trofasthet, Sthlm.
Söderholm G.E., 1933. Den svenska pingstväckelsens historia, del 2, Sthlm.
Tallbacka Edvin, 1924. Samfunden och Lewi Pethrus' församlingsprinciper, Östersund.
Tergel Alf, 1974. Från konfrontation till institution, Sthlm.
Thulin Henning, 1941. En präst vaknar, Sthlm.
Thulin Henning, 1942. Min sista högmässa, Sthlm.
Thulin Henning, 1945. Pingströrelsen — en sociologisk orientering, Sthlm.
Thulstrup Åke, 1968. Svensk politik 1905—39, Sthlm.
Thunberg Anne-Marie, 1969. Välfärd för ofödda?, Sthlm.
Tingsten Herbert, 1967. Den svenska socialdemokratins idéutveckling, del 1, Sthlm.
Tollin Stig, 1967. Svensk dagspress 1900—67, Sthlm.
Trettioårshögtiden 1940, Sthlm.
Troeltsch Ernst, 1912. Die Sociallehren der christlichen Kirchen und Gruppen, Tübingen.
TS-boken. 1942—64, Sthlm.
Wach Joachim, 1944. Sociology of religion, Chicago.
Wahlborg John, 1924. I Mästarens ärenden, Sthlm.
Westin Gunnar, 1920. Samfund och enhet, Sthlm.
Westin Gunnar, 1945. Trossamfund i Sverige, Uppsala.
Westin Gunnar, 1956. Den kristna friförsamlingen i Norden, Sthlm.
Westin Gunnar, 1965. Svenska Baptistsamfundet 1884—1914, Sthlm.
Westin Gunnar, 1968. Minnen och kommentarer, Sthlm.
Wijkmark Henning, 1938. Svensk predikan 3:1, Sthlm.
Wilson Bryan, 1967. Patterns of sectarianism, London.
Wilson Bryan, 1970. Religiösa sekter, Sthlm.
Zetterholm Tore, 1950. Simon trollkarlen, Sthlm.
Åberg Zander, 1942. Europas nya religion, Örebro.
Åberg Zander, 1956. Har pingstvännerna rätt?, Sthlm.
Örebro Missionsskola 1908—33. 1933, Örebro.
Örebro Missionsskolas jubileumsskrift, 1942, Örebro.

3. Tidningar.

Aftonbladet, Sthlm 1907, 1935, 1936, 1943, 1948, 1950
Aftontidningen, Sthlm 1948, 1950, 1956
Arbetarbladet, Gävle 1942
Arvika Nyheter, Arvika 1907
Arvika Tidning, Arvika 1907
Barometern, Kalmar 1956
Dagen, Sthlm 1907
Dagens Nyheter, Sthlm 1907, 1918, 1922, 1929, 1930, 1935, 1942—44, 1948, 1950, 1956, 1958
Eskilstuna-Kuriren, Eskilstuna 1950
Expressen, Sthlm 1948, 1950, 1956
Folket, Eskilstuna 1950
Fäderneslandet, Sthlm 1907, 1921
Gotlands Allehanda, Visby 1907
Gotlands-Posten, Visby 1907
Grebbestads-Posten, Strömstad 1907
Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning, Göteborg 1907, 1950
Göteborgs-Posten, Göteborg 1907, 1958
Jönköpings-Posten, Jönköping 1940
Karlskoga-Tidningen, Karlstad 1937
Ljusnan, Bollnäs 1944
Nerikes Allehanda, Örebro 1950
Nord-Sverige, Sollefteå 1934
Ny Dag, Sthlm 1934, 1948, 1950
Nya Dagligt Allehanda, Sthlm 1921, 1935—36
Nya Samhället, Sundsvall 1940
Nya Wermlandstidningen, Karlstad 1956
Närkes-Bladet, Örebro 1906—07
Skånska Dagbladet, Malmö 1950
Socialdemokraten, från 1943 Morgon-Tidningen, Sthlm 1935, 1945, 1948, 1951, 1956
Stockholms Dagblad 1907, 1921, 1937
Stockholms-Tidningen, Sthlm 1907, 1935, 1940—41, 1944, 1950, 1952, 1956
Strömstads Tidning, Strömstad 1907
Svenska Dagbladet, Sthlm 1907, 1921—23, 1929, 1935, 1943, 1945, 1948, 1951, 1953, 1955—57
Svenska Morgonbladet, Sthlm 1907, 1910—11, 1918—22, 1926, 1929, 1935, 1938—41, 1943—44, 1946—50, 1954, 1956
Svenska Tribunen, Örebro 1907, 1910, 1913, 1915—16, 1921, 1924
Sydposten, Malmö 1944
Sydsvenska Dagbladet, Malmö 1956
Uddevalla-Tidningen, Uddevalla 1907
Upsala, Uppsala 1907
Vårt Land, Sthlm 1907
Västmanlands Läns Tidning, Västerås 1950
Örebro Dagblad, Örebro 1950
Örebro-Kuriren, Örebro 1950
Östgötacorrespondenten, Linköping 1937

4. Tidskrifter.

Bibliskt Månadshäfte, Sthlm 1930—44
Biblisk Tidskrift, Sthlm 1926—29
Broderskap, Sthlm 1938
Brudgummens Röst, Sthlm 1911—22
Budbäraren, Sthlm 1907, 1921, 1948, 1950
Den Kristne, Sthlm 1944—63
Evangelii Härold, Sthlm 1915—63
Evangelii Härolds Månadstidskrift, Sthlm 1921—22
Evangelisk Tidskrift, Sthlm 1932—36

Frikyrklig Ungdom, Sthlm 1941
Frälsningsofficeren, Sthlm 1907
Församlingsbladet, Sthlm 1907
Församlingsrösten, Göteborg 1932—40
Glöd från altaret, Göteborg 1909—11
Göteborgs Veckotidning, Göteborg 1907
Husmodern, Sthlm 1940
IBRA Radio, Sthlm 1957
Journalisten, Sthlm 1943—48
Kristen Gemenskap, Sthlm 1949, 1957
Medborgarbladet, Sthlm 1944, 1954
Medborgaren, Sthlm 1958
Missionsbaneret, Örebro 1921—50
Missionsfacklan, Sthlm 1930—34
Missionsförbundet, Sthlm 1921
Morgonstjärnan, Högsby 1925—30
Nya Väktaren, Sthlm 1948, 1950
Politiska dagsfrågor, Sthlm 1950
Pressens Tidning, Sthlm 1947—49, 1956—59
Röster i Radio, Sthlm 1940, 1955
Se, Sthlm 1950
Stridsropet, Sthlm 1907, 1921
Svensk Kyrkotidning, Sthlm 1907, 1921
Svensk Lösen, Sthlm 1916—18
Svenska Stridsropet, Sthlm 1907
Svenska Sändebudet, Sthlm 1907
Svensk Veckotidning, Sthlm 1948, 1950, 1956, 1959
Trons Segrar, Kumla 1907, 1921, 1945, 1948
Trosvittnet, Jönköping 1921, 1948, 1956, 1959
Trots allt, Sthlm 1941
Upplysningens Vän, Habo 1907
Utsikt, Sthlm 1950, 1956
Vecko-Journalen, Sthlm 1941
Vecko-Posten, Sthlm 1907—50

5. Intervjuer.

f. red. Nils G. Andersson, Nynäshamn 17/9-74
f. red. Walter Axelsson, Sthlm. 13/11, 20/11-74
dir. Eric Carlén, Hällabrottet 17/10-74
f. red. Arne Eklund, Farsta 7/12-74
pastor Hilding Ekman, Uppsala 4/5-76
herr Per Engdahl, Malmö 4/12-76
f. landshövdingen Jarl Hjalmarson, Lidingö 2/11-76
f. red. Walter Kronholm, Sthlm. 3/11-76
red. Jörgen Källmark, Rönninge 6/12-74
dir. Sven Lidman jr, Sthlm. 2/11-76
f. kamrer Filip Lundberg, Sthlm. 15/11-75
f. red. Almar Löfgren, Spånga 7/3-74
dir. Karl G. Ottosson, Ängelholm 14/10-74
miss.sekr. Arne Peterson, Sthlm. 6/12-74
f. red. Bertil Pettersson, Sthlm. 11/11-74
red. Eric Sjöqvist, Danderyd 6/12-74
f. red. Samuel Sollerman, Örebro 15/10-75

6. Brev

f. häradshövding Gustaf Behling, Eskilstuna 10/11-76
red. Curt Björkqvist, Sollentuna 29/1-76
f. ombudsman Hugo Brolin, Sthlm. 13/4-76
pastor Henning Dahlman, Sthlm. 1/5-76
f. ombudsman Gunnar Engqvist, Strålsnäs 15/12-74
dir. Sverre Larsson, Sthlm. 21/12-76
herr Petrus Pettersson, Uppl. Väsby 3/1-77.
f. miss.förest. Eric Rudén, Vallsta 5/6-76
Fil.mag. Göran Strömbeck, Sthlm. 25/2-76
chefred. Gunnar Svärd, Enköping 3/12-75
förf. Tore Zetterholm, Sigtuna 11/11-75
avd.dir. Margit Winge, Sthlm. 24/4-76.

13. FÖRKORTNINGAR

l = ledarartikel
LP = Lewi Pethrus
ej LP = ej skriven av Lewi Pethrus
b = "blixt", redaktionell kommentar
p = redaktionell kommentar i anslutning till pressklipp

AB = Aftonbladet
AK = Andra kammaren
AT = Aftontidningen
Bf = Bondeförbundet
BM = Bibliskt Månadshäfte
BT = Biblisk Tidsskrift
BV = Bibeltrogna vänner
Cp = Centerpartiet
DN = Dagens Nyheter
DK = Den Kristne
Ds = Tidningen Dagens samling. Sthlm
EFS = Evangeliska Fosterlandsstiftelsen
EH = Evangelii Härold
EHm = Evangelii Härolds månadstidsskrift
ET = Evangelisk Tidsskrift
FB = Fria Bibelinstitutet
FBS = Fribaptistsamfundet
FMs = Frisinnade Medborgarföreningens samling, Sthlm
Fp = Folkpartiet
Fps = Folkpartiets samling, Sthlm
Fs = Filadelfiaförsamlingens samling, Sthlm
Förf. = Carl-Erik Sahlberg
GHT = Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning
GP = Göteborgs-Posten
GWs = Gunnar Westins samling, Uppsala
H = Högerpartiet
Hs = Högerpartiets samling, Sthlm
HF = Helgelseförbundet
K = Kommunisterna
KDS = Kristen Demokratisk Samling
KDSs = Kristen Demokratisk Samlings samling, Sthlm
KGO = Karl G. Ottosson
KSA = Kristet Samhälls Ansvar

KÅ = Kyrkohistorisk Årsskrift
LO = Landsorganisationen
LPs = Lewi Pethrus' samling, Kaggeholm, Ekerö
M-B = Missions-Baneret
MK = Metodistkyrkan
MT = Morgontidningen
N-B = Närkes-Bladet
NDA = Nya Dagligt Allehanda
NWT = Nya Wermlandstidningen
p. = pingströrelsen
SAM = Svenska Alliansmissionen
SAP = Socialdemokraterna
SBS = Svenska Baptistsamfundet
S-D = Socialdemokraten
SDS = Sydsvenska Dagbladet
SDÅ = Svenska Dagbladets Årsbok
SFM = Svenska Fria Missionen
SK = Skolkommissionen 1946
SKÅ = Svenska Kyrkans Årsbok
SL = Sven Lidman
SLs = Sven Lidmans samling, Sthlm
SMF = Svenska Missionsförbundet
SOU = Statens Offentliga Utredningar
S-T = Stockholms-Tidningen
StD = Stockholms Dagblad
Sthlm = Stockholm
SU = Skolutredningen 1940
SvD = Svenska Dagbladet
SvM = Svenska Morgonbladet
SvT = Svenska Tribunen
SvV = Svensk Veckotidning
SÅ = Statistisk Årsbok
SÖ = Skolöverstyrelsen
SÖs = Skolöverstyrelsens samling, Sthlm
TS = Tidningsstatistik
UUB = Uppsala universitetsbibliotek
VLT = Västmanlands läns tidning
V-P = Vecko-Posten
ÖM = Örebro Missionsförening
ÖMs = Örebro Missionsförenings samling, Örebro

14. PERSONREGISTER

I personförteckningen är inte uppförda för avhandlingen mindre väsentliga namn eller namn, som förekommer i notapparaten.

Ahlbäck Algot, 62
Andersson Aron, 88
Andersson Axel, 87
Andersson Nils G., 4, 171, 173, 174, 245
Andersson Sven, 197, 198
Arvidsson Stellan, 208—210, 216
Arvidsson Theodor, 66
Aspling Sven, 197
Asplund fru, 13, 14
Aulén Gustaf, 133
Axelsson Walter, 102—104, 109, 114
Backman C.P., 165, 188, 245
Bagge Gösta, 81
Barratt T.B., 8—18, 23, 26, 60, 243
Behling Gustaf, 158, 160
Bergqvist Olof, 39
Björk O.L., 9, 20, 21, 26, 30
Björkqvist Manfred, 127, 132
Bohlin Torsten, 132
Boltzius F.A., 7, 12
Branting Hjalmar, 142
Bratt Ivan, 195, 196, 203
Briem Efraim, 5, 7, 39
Brilioth Börje, 87
Brilioth Yngve, 184, 208
Byström Jacob, 34, 56
Bytner John, 116
Carlén Eric, 97, 102, 103, 111, 158, 160
Castro Fidel, 223, 230
Chrusjtjev Nikita, 222, 223, 225
Claesson Birger, 164, 194
Claesson Ivar, 48, 50
Dahlberg John, 12
Danell Sven, 110, 184, 205, 239, 242
Danielsson Hjalmar, 42
Dickson James, 233
Domö Fritiof, 114
Edberg Rolf, 184
Edenman Ragnar, 185, 216, 235
Edhelberg Richard, 12, 22, 25
Eeg-Olofsson Ansgar, 144, 181
Eidem Erling, 58, 132, 146
Eisenhower Dwight, 222, 223

Ekberg Einar, 109, 170
Eklund Arne, 4, 104, 245
Ekman C.G., 85
Ekstedt Birger, 207, 218, 227, 234
Eliasson Lennart, 209
Eriksson Birger, 62
Erlander Tage, 106, 141, 148, 157, 197, 198, 208
Frank Walfrid, 199
Franklin A.P., 38, 47, 48, 50—55, 57, 63, 86, 87, 108, 114, 237, 241
Fransson Fredrik, 33
Fredberg Gustaf, 33
Freeman William, 115, 116, 119, 120, 127—30, 133, 152, 153, 155—61, 164, 194, 209, 217, 238, 239, 242
Fris Rikard, 48, 50, 51
Gadelius Bror, 13
Gehlin Ernhard, 146
Giertz Bo, 132, 166, 180, 185
Graham Billy, 184
Gustaf V, 77, 78
Gustafsson Alfred, 26, 30, 48, 51, 170
Gustafsson Axel, 195
Gustafsson Johan, 99
Gustav VI Adolf, 215
Haglund Oscar, 45, 81
Hammarskjöld Dag, 229, 231
Hansson P.A., 106, 141
Hedeen Carl, 9, 18, 20, 21, 26, 39
Hedlund Gunnar, 155, 157, 199, 215
Helander Dick, 146, 183, 215, 239, 242
Hellberg Rich. E., 12
Hjalmarson Jarl, 199, 200, 206, 218, 225, 226, 232, 233
Hjelm C.G., 79, 127, 144
Huss Ragnar, 115, 153, 154—156, 158
Hårdstedt Jack, 109—111, 114, 119, 147, 165, 244
Håstad Elis, 199, 200
Hällzon Fl., 99, 100, 103, 104, 109
Imsen Arne, 177
Jacobson Bror, 88
Jacobson Per, 85, 88, 91, 92, 130
Jansson Andrew G., 9
Johnsson J.W., 153, 217
Jonberger Bertil, 147
Julén Jonathan, 42
Jäder Astrid, 173
Karlsson Fridolf, 103, 104
Kejne Karl-Erik, 151, 183, 215
Kennedy John, 230
Källmark Jörgen, 173

Lidman Sven, 38—41, 45, 48, 49, 51, 53, 54, 58, 60, 66, 75, 78, 86—91, 95, 98, 103, 105, 107, 109—118, 123, 128, 129, 140, 144, 147—149, 152, 161, 168—170, 238, 241, 242, 244
Lindahl Sven, 103, 104, 175
Linderholm Emanuel, 5, 39
Lindskog Alvar, 144
Ljungberg Helge, 169
Lundberg Filip, 103
Löfberg Sven, 99
Löfgren Almar, 4, 104, 109, 199, 204, 245
Magnusson John, 62—64, 99, 122, 123, 146
Magnusson Lennart, 220
Mangs Frank, 88, 110
Moberg Vilhelm, 152
Mosesson Gustav, 33, 81, 90, 153
Mossberg Eje, 153, 154
Mykle Agnar, 215, 217
Nerman Ture, 167, 183
Nicklasson Algot, 116, 117
Nixon Richard, 222, 230
Nordström N.J., 56, 63
Nyström Sam., 103, 128, 170
Ohlin Bertil, 142, 143, 145, 147, 153, 155, 199, 200, 207, 218, 226
Ollén David, 90, 96, 99
Ollén Johannes, 90
Ollén N.P., 53
Olovsson Alex, 88
Olsson Sture, 104
Ongman John, 9, 12, 19—24, 31—33, 42, 62, 237, 240
Ottesen-Jensen Elise, 204, 231
Ottosson Karl G., 92, 93, 97, 99, 103, 104, 107, 109—111, 118, 119, 124, 153, 158, 160, 164, 165, 171—175, 179, 181, 193, 198, 218, 230, 238, 239, 241
Peterson Arne, 102—104
Pethrus Lewi, 4, 6, 18, 20—26, 29—36, 38—42, 44—46, 48—51, 53—55, 57—60, 62—69, 71—75, 77—92, 94—105, 107, 109—119, 121—128, 130—132, 135, 137, 139, 140, 142, 144—148, 152—161, 164—173, 175, 177—181, 183—186, 188, 191, 193—202, 204—211, 214—220, 224—227, 231—235, 237—245
Pettersson Bertil, 173
Pettersson Ernst, 85, 114
Porsby Yngve, 102
Ramselius Nils, 51, 170
Rimmerfors Einar, 180, 207, 209, 217
Rosendal Gunnar, 183
Rudén Eric, 99
Runestam Arvid, 114
Seland Jens, 9

Sjöberg Tage, 144
Sjöqvist Eric, 104
Spurgeon C.H., 12
Staaff Karl, 35
Stalin Josef, 195, 222, 223
Swedberg J.A., 56
Svensson Axel B., 146, 234
Svenungsson David, 209
Svärd Arvid, 124, 126, 127
Svärd Gunnar, 232
Säwe Willis, 81, 172
Söderblom Nathan, 41, 44, 133
Söderholm G.E., 5, 38, 39, 53, 72, 90
Sörenson Joel, 180
Thulin Henning, 81, 188
Torrey R.A., 7, 12
Truman Harry, 223
Törnberg Allan, 103, 104, 114, 116, 153, 158, 160, 170, 186, 203, 206—209, 220
Waldenström P.P., 19, 42
Wallenberg Raoul, 138
Weber Max, 30
Weijne Josef, 146
Westin Gunnar, 32, 33, 56, 66, 81, 96, 99, 124, 127
Widmark Carl, 170
Wigglesworth Smith, 26, 39
Wiklund Daniel, 199, 217
Zetterberg Herman, 167
Zetterberg Åke, 183, 195, 205, 208, 210, 211, 216, 232
Zetterholm Tore, 153
Zettersten Birger, 116
Åberg Thorsten, 207
Åberg Zander, 114, 171
Åhgrén F., 16
Åhqvist Ernst, 89

SLUTORD

Vår undersökning har visat, att den samhälleliga utvecklingen influerade p. Sambandet mellan religion och samhälle illustrerades mycket tydligt just inom p. I konfrontationen med den svenska samhällsutvecklingen övergav p. en ursprungligt av flera skäl dikterad apolitisk och sekterisk inriktning. Milstolpar härvidlag var Pethrus' första politiska tal 1935, hans offentliga uppmaning till p. att ta aktiv del i det politiska arbetet 1944, hans engagemang i KSA från mitten av 1950-talet och hans förberedelser för det kristna politiska partiet i början av 1960-talet.

Fundamental betydelse för p:s ökade samhällsansvar hade den karismatiske ledaren Pethrus, som ofta under aktivt och passivt motstånd från sekteriskt bestämda grupper inom p. drev sin linje.

Trots ett flertal inre schismer inom rörelsen kunde Pethrus behålla sitt ledarskap över rörelsen. Detta hade sin förklaring i ett flertal faktorer. Han hade gjort samma erfarenhet som den övriga p. — andedöpt och missförstådd av kyrkorna och samhället. Av stor betydelse för hans ledarskap var även det förhållandet, att han kontrollerade de informativa organen.

För p:s ökade samhällsansvar hade otvivelaktigt den sunda utveckling, som p. under Pethrus' inflytande genomgick, stor betydelse. Utvecklingen mot ökat samhällsansvar mötte dock fortsatt motstånd. Kring 1960 uppkom maranatarörelsen som en protest mot en upplevd institutionalisering och politisering av p.

Relativt unikt i svensk kyrkohistoria — och möjligen även internationellt — var det förhållandet, att en så utpräglad apolitisk sekt som p. leddes ut till att bli en företrädare för "det kristna samhället". Denna utveckling kan åter belysas hos ledargestalten Pethrus. Under 1910-talet predikade han om pingstvännens evighetslängtan och parusiförväntan i en källarlokal i Stockholm. På 1960-talet gick han som företrädare för "det kristna samhället" i bräschen för det nybildade kristna politiska partiet. Och där ligger den naturliga slutpunkten för denna undersökning — från sekt 1907 till kristet samhälle 1963.

Skrifter utgivna av Svenska Kyrkohistoriska Föreningen, II ● Ny följd

Publications of the Swedish Society of Church History, II ● New Series

Editor: Professor Sven Göransson, Uppsala

1 Sven Göransson, Ortodoxi och synkretism i Sverige 1647—1660. Uppsala 1950.

2 Sverker Ölander, Anton Niklas Sundberg före ärkebiskopstiden. Uppsala 1951.

3 Sven Göransson, De svenska studieresorna och den religiösa kontrollen. Från reformationstiden till frihetstiden. Uppsala 1951.

4 Allan Sandewall, Separatismen i övre Norrland 1820—1855. Uppsala 1952.

5 Sven Göransson, Den synkretistiska striden i Sverige 1660—1664. Uppsala 1952.

6 Henrik Gladh, Lars Vilhelm Henschen och religionsfrihetsfrågan till 1853. Uppsala 1953.

7 Allan Sandewall, Separatismen i övre Norrland efter 1855. Uppsala 1954.

8 Arne Palmqvist, Die römisch-katholische Kirche in Schweden nach 1781. I. Das apostolische Vikariat 1783—1820. Uppsala 1954.

9 Martin Gidlund, Kyrka och väckelse inom Härnösands stift från 1840-talet till omkring 1880. Uppsala 1955.

10 Tore Heldtander, Prästtillsättningar i Sverige under stormaktstiden. Tiden före kyrkolagen 1686. Uppsala 1955.

11 Sven Göransson, Den europeiska konfessionspolitikens upplösning 1654—1660. Religion och utrikespolitik under Karl X Gustav. Uppsala 1956.

12 Arne Palmqvist, Die römisch-katholische Kirche in Schweden nach 1781. II. Das apostolische Vikariat 1820—1873. Uppsala 1958

ISBN 91—85582—02—6
ISSN 0491—6786

13 Sven Göransson, Folkrepresentation och kyrka 1809—1847. Uppsala 1959.

14 Theodor Freeman, Pehr Säve och Johan Niclas Cramér. Studier i den religiösa rationalismen i Visby stift. Göteborg 1965.

15 Från gammallutherdom till nyprotestantism. Studier tillägnade Hilding Pleijel. Uppsala 1965.

16 Ingemar Björck, Tradition och förnyelse. Pastorat och präster i Visby stift 1800—1920. En strukturstudie. Sthlm 1967.

17 Från Ansgar till radiokyrkan. Uppsala 1970.

18 Sven Göransson, Kyrkohistorisk orientering. Lund 1970.

19 Från reformation till enhetssträvanden. Forskningshistorisk översikt från Kyrkohistoriska institutionen, Uppsala 1956—1970. Uppsala 1970.

20 Sven Göransson, Kyrkan och världskrigen. Uppsala 1972.

21 Birgitta och hennes tid. Uppsala 1973.

22 Per Erik Gustafsson, Hans Henrik von Essen på Tidaholm. Högreståndsväckelse och socialt ansvar i ett begynnande industrisamhälle. Uppsala 1974.

23 Harry Nyberg, Från väckelsemiljö till kyrkomedvetande i kyrkokris. En studie i Nils Lövgrens utveckling 1852—1896/98. Sthlm 1975.

24 Religion och kyrka i 1930-talets sociala kris. Nordiska kyrkohistorikermötet 1974. Anföranden och rapporter. Uppsala 1976.

25 Karl Axel Lundqvist, Organisation och bekännelse. Evangeliska Fosterlandsstiftelsen och Svenska kyrkan 1890—1911. Klippan 1977.